

Azərbaycan Respublikasının
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına
Dövlət Dəstəyi Agentliyi

"Könüllülük Fəaliyyətinin
Təbliği" gənclər ictimai birliyi

Zəfər Yolunda

44
GÜN

Əziz Sultan

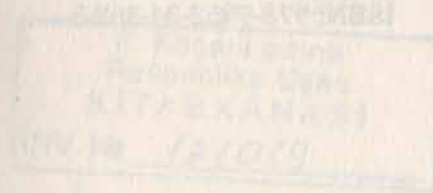

**Azərbaycan Respublikasının
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına
Dövlət Dəstəyi Agentliyi**

**“Könüllülük Fəaliyyətinin
Təbliği” gənclər ictimai
birliyi**

Bu kitab Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin maliyyələşdirdiyi “Zəfər yolunda 44 gün vətən müharibəsində qələbəmizin təbliği” layihəsi çərçivəsində “Könüllülük Fəaliyyətinin Təbliği” gənclər ictimai birliyi tərəfindən Universal Poliqraf nəşriyyatında 1000 adad çap edilmişdir.

Very good

Joan

84(5AZE)+63.3(5AZE) 622, 8
594

Kitabın adı:

Zəfər Yolunda 44 Gün

Müəllif:

Əziz SULTAN

Kitabın ideya müəllifi:

Namiq SƏRDARLI

Rəssam:

Tofiq OSMANOĞLU

Dizayn:

Azər İBRAHİMOV

Qapaq tərtibatı:

Nəzrin HÜSEYNOVA

Bakı-2022; Universal Poliqraf nəşriyyatı;

ISBN: 978-9952-34-362-5

Bakı şəhəri, Nəsimi rayonu, Tibilisi prospekti, 72A

Tel: (+994 12) 431 30 13

Elektron poçt: konullugencler@gmail.com

**ZƏFƏR
YOLUNDA
44 GÜN**

Əziz SULTAN

QAF

"Kitabın məzmunu "Könüllülük Fəaliyyətinin Təbliği" gənclər ictimai birliyinin cavabdehliyindədir, bu baxımdan kitabın məzmunu Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin mövqeyini əks etdirmir".

MÜNDƏRİCAT

Dəmir yumruq	11
Otuzlar dəstəsi	18
Hikmət baba	34
İkinci ad günü	39
Qisas.....	49
Silahdaş.....	53
Şəhid əmanəti.....	61
Mühasirə	67
Ən dadlı yemək.....	75
Vətən yaxşıdır	79
Qumbara	82
Yaralı əsgər.....	87
Güllə yarası.....	92
Ümid.....	98
Qardaşlıq bağı.....	103
Aslan komandolar	110
Bir qurtum su	115
Atəş altında.....	122
Tankçı	127
Bığ postu.....	131
Hadrut fatehi.....	134
Bunker	139
Ana həsrəti	143
Böyük təbəssüm.....	148

Ağladan qafə.....	152
Həyat yenidən başlayır.....	156
Könüllü dostlar.....	159
Adsız qəhrəmanlar.....	164
Qəzəb topu.....	167
Düşmənin arxasında.....	170
Duanın gücü.....	174
Sevindirici final.....	180
Ən güclü silah.....	188
Keçid.....	192
Sığınacaq.....	196
Həyat nəfəsi.....	199
Parol.....	204
Gül ətirli şəhidlər.....	207
Şəhidlərin bacısı.....	211
Yeriyən tibb məntəqəsi.....	216
Mavi çaydanlıq.....	222
Güc birlikdədir.....	229
Qarabağ Azərbaycandır!.....	241

ÖN SÖZ

Dəyərli oxucu!

Əvvəla bütün şəhidlərimizə Allahdan rəhmət, qazilərimizə şəfa diləyir, bizə Şanlı Zəfər qürurunu yaşadan Ali Baş Komandanımıza və bu uğurda səy göstərən bütün Vətən övladlarına minnət və təşəkkürümü ifadə etmək istəyirəm. Vətən torpağı hər bir insanın qüruru, mənliyi, şəxsiyyəti və həyat mənbəyidir. İşğal altındakı torpaqlarımızın düşməndən azad edilməsi uğrunda başladılan əks-hücum əməliyyatında yer alan igidlərimizin hər bir zirvədə ucaldıqları üçrəngli bayraq bizim üçün Vətənə sdaqət andı, yüksək şücaət rəmzi və öz torpağımıza hakimliyin sdaqət möhrü oldu. O bayrağı ucaltmaq qədər zirvədə saxlamaq da hər birimizin vəzifəsi, vətəndaşlıq məsuliyyəti və namus borcumuzdur. Bunun üçün keçmişimizi yaxşı öyrənməli, unutmamalı, gələcəyimizi keçmişin möhkəm təməlləri üzərində qurmalıyıq.

Əlinizdəki bu kitab 44 günlük Şanlı Vətən müharibəsi zamanı qəhrəman xalqımızın, qorxubilməz əsgərlərimizin, fədakar qazilərimizin yaşadığı, danışdığı hadisələr və real faktlar əsasında hazırlanmışdır. Bunu da qeyd etməliyəm ki, üç minə yaxın şəhid, minlərlə yaralı-qazi və on minlərlə iştirakçısı olan bu son müharibədə yaşanan bütün hadisələri və bütün qəhrəmanların adlarını 44 hekayədən ibarət bu kiçik kitaba sığdırmaq imkansızdır. Bu səbəblə, oxucu bunu bilməlidir ki, şanlı döyüşün hər hansı bir mərhələsində baş verən bu hadisələr bütün qəhrəmanlarımızı - şəhid və qazilərimizi təmsil edir. Kitabda hekayənin anlaşılır olması üçün "ad" çəkmək zərurəti olsa da, şəxsi məlumatlar haqda təfərrüata girmədən, oxucu yaşanan hadisənin əhəmiyyətinə fokuslanmalıdır.

Əsas məqsədimiz budur ki, döyüşkən ruhlu əsgərlərimizin və ümumiyyətlə qəhrəman Azərbaycan xalqının birliyi, mərdliyi, şücaəti və fədakarlığı daha yaxşı anlaşılsın.

Bu hadisələr gələcək nəsillərdə milli şüurun və özünüdərk formalaşmasına xidmət edən tarixi sərvətimizdir və bunları keçmiş gələcəyə bağlayan ən möhkəm körpülər olan kitab səhifələrinə əks etdirmək zəruri bir ehtiyacdır. Vətən yolunda tökülən hər damla qan, hər damcı tər müqəddəsdir. Odur ki, istər döyüş meydanında, istərsə də arxa cəbhədə yaşanan belə tarixi anları gələcək nəsillərə ötürmək ən azından Ana Vətənə qarşı vəfa borcumuzdur.

44 gün ərzində tarixin elə bir dövrünü yaşadıq ki, o anları həyatda olduğumuz müddətdə unutmaq mümkün deyil. Ali Baş Komandanımız Prezident İlham Əliyevin nitqi, duruşu və əsaslı sübutları ilə xarici və yerli telekanallara müxtəlif dillərdə verdiyi müsahibələr, həyata keçirdiyi döyüş planı, müjdə dolu bəyanatlar və zəfər yüklü mesajlarla yaşatdığı sevinci və haqlı qüruru unuda bilərikmi? Yalın əllə sıldırım qayalara dırmanan, çiyindəki yaralı dostunu yarı yolda qoymadan mübarizəyə davam edən, minalı ərəzilərdən gözünü qırpmadan irəli hücumla keçən, döyüş yoldaşlarını qorumaq üçün özünü fəda edən qəhrəman əsgərlərimizi və onlarla eyni səngəri bölüşən zabitlərimizi unuda bilərikmi? Yaxud təqaüdündən yığıdığı bir miqdar pulun hamısını ordu üçün yardım fonduna köçürən ağsaqqalları, cib xərci üçün verilən pulları ordu üçün yardım yollayan məktəbliləri, əsgərə məktub yazaraq ən azından onlara mənəvi dəstək verən, ruh yüksəkliyi yaradan balacaları unuda bilərikmi? Könüllü cəbhəyə yollanan yaşlı qaziləri, yardım səfərbərliyi başlaraq qida-ərzaq və isti paltardan tutmuş səngərlərin qorunması üçün təkərə qədər hər cür ehtiyac ləvazimatlarını yığan və cəbhəyə aparan gəncləri, evində bişən kotletləri çörək arasına qoyaraq cəbhəyə gedən maşınlara verən ağbirçək anaları unuda bilərikmi? Şəhid olmaq arzusu ilə yarısan, bir-birindən əvvəl döyüşə girmək üçün can atan və son nəfəsində gülümseyərək "mənim gördüyümü siz

görmürsünüz" deyən nurlu şəhidlərimizi unuda bilərikmi? O şəhidlər ki, müqəddəs Qurani-Kərimdə onların Allah-Təalanın dəğrahında daim diri olduqları, ölümsüzlük mərtəbəsinə yüksəldikləri müjdə verilir. O şəhidlər ki, onlar Vətən torpağının bağrına səpilən şərəf və ləyaqət toxumlarıdır. O şəhidlər ki, onlar zirvələrə ucalan bayrağımızı möhkəm saxlayan, bayrağımızı bu torpaqlara pərçimləyən əbədiyyət köklərimizdir. Biz bu həqiqətləri gördüyümüz, anladığımız kimi, bunu gələcək nəsillərə də hər bir vasitə ilə ötürməyə çalışmalıyıq.

Şanlı Zəfər yolunda yaşanan bu möhtəşəm hadisələr zəfər tariximizin, qəhrəmanlıq salnaməmizin ən parlaq səhifələrində yer tutdu. Hadisələrin bir qismini oxucular üçün hekayələşdirib kitablaşdırmaq bizə qismət oldu. Bu səbəblə əvvəla xahişimizi geri çevirməyib bizə vaxt ayıran, xatirələrini bölüşən bütün qazilərə və şəhid yaxınlarına təşəkkür edirəm. Həmçinin layihəni dəstəkləyən Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyi rəhbərliyinə və belə bir kitabın hazırlanmasını təklif edərək lahiyənin gerçəkləşməsi üçün var gücü ilə səy göstərən "Könüllülük Fəaliyyətinin Təbliği" gənclər ictimai birliyinin sədri Namiq Sərdarlı bəyə, həmçinin kitabın ərəşəyə gəlməsində əməyi keçən birliyin əməkdaşlarına və bütün dostlara təşəkkürü özümə borc bilirəm.

Böyük Zəfər yolunda xalqımızın müdrikliyinin, həmrəyliyinin, cəngavərliyinin bir çox nümunələrini əks etdirən bu kitabı bütün şəhidlərimizin əziz ruhlarına ithaf edirəm.

Allah birliyimizi və dövlətimizi daim etsin!

Əziz Sultan

Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvü
yazsultan@mail.ru

Bakı/2022

DƏMİR YUMRUQ

Bakının Şəhidlər Xiyabanı ilə Milli Məclisin qarşısındakı meydanda iynə atsan yerə düşməzdi. Əllərində üçrəngli şanlı bayraqlarla küçələrə axışan minlərlə insan bu meydana toplaşmışdı. Coşğun qələbəlik Qarabağ hadisələrinin başladığı ilk illərdəki meydan hərəkətlərini xatırladan bir mənzərə meydana gətirərək fırtınalı dəniz kimi çalxalanırdı. Aprel döyüşlərində də sərgilədiyi şücaəti ilə hər kəsin sevgisini qazanan qəhrəman general-mayor Polad Həşimov cəbhə bölgəsindəki toqquşmalar zamanı şəhid olmuşdu. Düşmən təxribatı son illərdə olduqca intensiv hal alsa da, bu səfər xain qılıncı polada dəymiş və Poladdan sıçrayan qıvcım bütün vətən övladlarının ürəyindəki intiqam hissini alovlandıraraq onları ayağa qaldırmışdı. Minlərlə insan əllərindəki bayrağı qürurla yelləyərək bir ağızdan vətənpərvər şüarlar səsləndirirdi:

“Şəhidlər ölməz, vətən bölünməz!”

“Ruhun şad olsun, cənab general!”

“Qarabağ! Qarabağ!”

“Ən böyük əsgər, bizim əsgər!”

“Ya Qarabağ, ya ölüm!”

“Azərbaycan əsgəri; vur, keç səngəri!”

“Cənab Komandan, silah ver mənə!”

Və gənclər hər bir Vətən övladının qeyrətli ürəyindəki müqəddəs arzunu dilə gətirirdilər: “Cənab Ali Baş Koman-

dan! Ömr ver, düşməni darmadağın edib bütün şəhidlərimizin qisasını alağ və doğma torpağımız Qarabağa qayıdaq!”.

İlk dəfə qəhrəman şəhid gizir Mubariz İbrahimovun dəfnində diqqət çəkən belə qələbəlik daha sonra Aprel döyüşlərində də eyni milli həyəcanın davamı olaraq görülmüşdü. Lakin bu dəfəki həyəcan sanki daha fərqli idi. General-mayor Polad Həşimovun şəhadəti xalqımızın səbir kasasını daşıran son damcı kimi mühüm və təsirli bir hadisə olmuşdu. Tüğyan edən koronavirus pandemiyası və məhdudlaşdırıcı tədbirlər isə sanki tamamilə yaddan çıxmış, hər kəs vətən uğrunda hər bir məşəqqətə sinə gərməyə and içmişdi.

Bir il əvvəl (2019) Prezident İlham Əliyevin Rusiyanın Soçi şəhərində keçirilən beynəlxalq görüşdə, Ermənistan prezidenti Paşinyanın Qarabağ iddialarına cavab olaraq qətiyyətli dilə gətirdiyi: “Qarabağ Azərbaycandır və nida!” ifadəsi bütün xalqa şüar olmuş və sanki həlledici döyüş üçün mənəvi hazırlıq təlimatına çevrilmişdi.

Prezident seçildiyi gündən bu yana Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi kursunu layiqli şəkildə davam etdirən və Azərbaycanın sosial, iqtisadi və hərbi yöndən gündən-günə inkişaf edərək güclənməsinə, milli şüurun, vətənpərvərlik duyğularının yüksəlməsinə çalışan Ali Baş Komandan artıq illər boyu çekdiyi əziyyətin bəhrəsini müşahidə edir, verilən əməklərin boşa getmədiyini görürdü. Bunun ən böyük təcrübəsini Aprel döyüşlərində yaşamış və qurduğu ordunun istənilən tapşırığı yerinə yetirməyə qadir olduğuna əmin olmuşdu. Onu da yaxşı bilirdi ki, müharibə demək təkcə ordu və silah demək deyil. Bunun üçün dünyadakı siyasi mühiti düzgün oxumaq, ən əlverişli məqamı müəyyən etmək, həmçinin dövlət-xalq bütünlüyünü təmin edərək “Haqq” olan mübarizənin tərəfində olmaq lazımdır. Artıq bütün daşlar yerli-yerinə

oturur və tarixi an yetişirdi. Sadəcə bir az da gözləmək və əmin olmaq tələb olunurdu...

İki gün sonra, iyul ayının 17-də Prezident könüllü olaraq orduya qatılmaq istəyənlərin onlayn şəkildə (pandemiya tədbirləri səbəbi ilə kütləvi toplanma qadağası davam edirdi) müraciət edərək Səfərbərlik xidmətinə yazıla biləcəkləri haqda sərəncam verdi. İllərdir həsrətində olduğu xəbəri eşidən gənclər axın-axın müraciət edir, silah götürüb döyüşə getməyə hazır olduqlarını bildirirdilər.

Azərbaycandakı birlik-bərabərliyi və oyanışı seyr edən Ermənistan tərəfi hələ də otuz il əvvəlki düşüncə ilə yatır, tez-tez atəşkəsi pozaraq xalqımızın ürəyinə qorxu sala biləcəyini düşünürdü. Və belə bir məqamda, sərhədyanı bölgələrə atılan top mərmilərinin onlarla evi dağıtdığı və mülki vətəndaşları şəhid etdiyi günlərdə Ali Baş Komandan yumruğunu sıxdı, qaldırdı və xalqın adından o yumruğu düşmənin başına endirəcək qərarı verdi: “Bütün cəbhə boyu əks-hücum əməliyyatı başlasın!”.

Beləliklə, sentyabr ayının 27-də səhər saatlarında şanlı Vətən müharibəsinin başladığı elan olundu. 44 gün davam edəcək bu əməliyyatın adı da özü qədər dərin mənalı və görkəmli idi: “Dəmir yumruq əməliyyatı”. O yumruğun bütün barmaqları bu əməliyyatda birləşmiş, eyni məqsəd, eyni amal ilə eyni nöqtəyə hədəflənmişdi: xalqın birliyi, qüdrətli ordu, uyğun siyasi mühit, hüquqi haqlılıq zəmini və ən əsası da, bütün bu komponentləri ahəngli şəkildə birləşdirəcək müdrik Komandan.

Müharibənin ilk günündən etibarən cəbhə bölgəsindən sevincdirici xəbərlər gəlməyə başladı. Hər gün bir neçə yaşayış məntəqəmiz və çoxlu sayda strateji əhəmiyyətli yüksəkliklər bir-biri ardınca azad edilir, qələbə xəbərləri verilir. Təkcə Müdafiə Nazirliyinin mətbuat xidməti deyil, şəxsən Ali Baş

Komandanın xalqa səslənişləri, verdiyi bəyanatlar və sosial mediada paylaşdığı "twitter" mesajları da gündəlik olaraq bu sevinci xəbərləri xalq və bütün dünya ilə bölüşür, dostların ürəyinə sevinc bəxş edib sevincdirir, düşmənin gözüne qorxu səpərək pərt edirdi.

Bundan əlavə, Prezident İlham Əliyevin müxtəlif ölkələrdən gələn dünya mediası nümayəndələrinə verdiyi reportajlarda işlətdiyi üslub, verdiyi dolğun cavablar və qərəzli məqsəd daşıyan jurnalistləri susduran faktlar ona qarşı bütün dünyada böyük bir heyranlıq və inam yaratmışdı.

Ali Baş Komandan BMT-nin icra edilməyən qətnamələrini şəxsən icra etdiyini bəyan edərkən təkcə Azərbaycan xalqına deyil, bütün dünyaya ədalət və haqqın müdafiəsi naminə "ilham" verirdi.

Ali Baş Komandanın hər bir sözü şüara çevrilir, dildən-dilə doluşaraq gündəm olurdu:

"Biz onları iti qovan kimi qovuruq!" ifadəsi yerli müdafiə sənayemizin istehsalı olan pilotsuz uçan aparatların (PUA) üstündə öz əksini tapdı, "İti qovan" PUA və zərbə dronları istehsal olundu.

"Nə oldu, Paşinyan?.." – ifadəsi elə Prezidentimizin öz tələffüzü ilə, "nooldu Paşinyan?" deyərək təkrar edilərək aforizmə çevrildi, hətta musiqi sahəsinə belə mövzu oldu.

"Yolumuz haqq yoludur! İşimiz haqq işidir! Biz zəfər çalacağıq!" – şüarı bütün dünyanın haqq pərəstişkarlarını ətrafında birləşdirdi, beynəlxalq hüququn üstünlüyü mövzusunda fikir birliyi yaratdı.

"Bizi heç bir qüvvə durdura bilməz!" – xəbərdarlığı qətiyyətimizi sübut edən, ürəklərə güvən bəxş edən ifadə kimi hər bir Vətən sevdalısını parlaq qələbəyə ruhlandırırdı.

Xüsusilə də, azad edilən bölgələri sadaladıqdan sonra hər dəfə Ali Baş Komandanın:

"Qarabağ bizimdir!.. Qarabağ Azərbaycandır!.. Eşq olsun Azərbaycan xalqına!.. Yaşasın Azərbaycan!.." – deyərəkən yüksələn "dəmir" yumruğu, üzündəki sevinc və gözündəki parlaq inam bütün xalqı – balacasından böyüyünə, əsgərdən tələbəsinə, məmurundan fəhləsinə, kimliyindən asılı olmayaraq hər bir kəsi böyük xalq sərkərdəsi kimi ətrafında birləşdirməyə müvəffəq oldu.

Və hər dəfə bu şad xəbərləri eşidəndə sevincdən atılıb-düşənlər, isti göz yaşları yanaqlarına süzülərkən fərəhlə uşaq kimi gülümsəyənlər, həyəcan dolu çığlıqları ilə dost-tanışa, bütün dünyaya "mən artıq qaçqın deyiləm!" deyərək səslənənlər... Demək olar ki, hər gün yeni bir məntəqənin azad edildiyi xəbərini eşitmək xoş bir aludəçiliyə çevrilmişdi.

Xarici təzyiqlərə boyun əyməyən Prezident onların sifarişi ilə mikrofon götürüb qarşısına çıxan jurnalist qiyafəli erməni pərəstişkarlarına verdiyi cavablarla da bütün dostların rəğbətini qazandı. Belə hallarda Ali Baş Komandan Ermənistan prezidentinə dəfələrlə müraciət edərək bu məsələni iki dövlət arasında "təkbətək" həll etməyi təklif etdiyini dilə gətirir, Ermənistanın "qorxaq" mövqe sərgilədiyini açıqca ifadə edirdi. Və onlara çıxış yolunu da belə göstərirdi:

"Gündə beş-altı dəfə dünya liderlərinə zəng etməklə məsələ düzəlməz!"

"Ermənistanı xilas etmək istəyirsinizsə, deyın ki, torpaqlarımızdan çıxsın!"

Qardaş Türkiyənin dəstəyini dilə gətirərək bizi çətin vəziyyətə sala biləcəklərini düşüncələrə qarşı isə olduqca səmimi cavab verirdi: "Türkiyəyə məxsus F16-lar hələ ki yerdədir. Təlimlər üçün gəlmişdi. Müharibə başlayanda burada qalıb.

Türkiyəli qardaşlar onları bizə mənəvi dəstək vermək üçün saxlayıblar. Bir də ki, əgər bizə qarşı kənardan aqressiya olarsa, qarşılarında o F16-ları görəcəklər!". Qardaş Türkiyənin Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın siyasi arenada ortaya qoyduğu dəstək də bütün xalqımızda yüksək əhvali-ruhiyyə oyadırdı. Bəli, biz "tək millət, iki dövlət" olaraq öz haqqımızın kiminsə tərəfindən tapdanmasına əsla boyun əyəsi deyildik!.. Türkiyə ilə yanaşı, bir çox dövlətlərin və bəzi beynəlxalq təşkilatların bu müharibədə haqlı olan tərəfdən yana münasibət bildirməsi illərdir dünya səviyyəsində aparılan uğurlu siyasətin böyük bəhrəsi idi.

Artıq Ermənistana "dəmir yumruğumuzu" elə endirmişdik ki, hələ də ayıla bilmirdi. Nəhayət, noyabr ayının 8-də Şuşada üçrəngli bayrağımız dalğalanarkən Şanlı Zəfəri elan edən Ali Baş Komandanımız qürurla:

"Əziz Şuşa, sən azadsan!

Əziz Şuşa, biz qayıtmışıq!

Əziz Şuşa, biz səni dirçəldəcəyik!" – deyərək xalqa səsləndi və düşmənin hələ də kiminsə özlərinə havadarlıq edəcəyini gözləyən çarəsiz baxışları yerə dikildi, başları əyildi, xaricdən mədəd uman xəyalları suya düşdü.

44 günün nəhayətində, Şanlı qələbəmizin elan olunduğu 10 Noyabr bəyanatından sonra Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev böyük bir fəxr və sevincə xalqın qarşısına çıxaraq daşdığı məsuliyyətin öhdəsindən gəldiyini belə bəyan edirdi:

"Əziz həmvətənlər!

Bu gün ölkəmiz üçün tarixi bir gündür. Bu gün Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə son qoyulur. Bu bəyanat bizim şanlı qələbəmizdir. Şadam ki, bu gün bu müjdəni Azərbaycan xalqına verirəm.

Biz Şuşaya qayıtdıq, biz Şuşanı qaytardıq, biz Şuşada yaşayacağıq və işğaldan azad edilmiş digər bütün torpaqlarda həyat qaynayacaq. İnsanlar o torpaqlara qayıdacaq, orada yaşayacaqlar. İnsanlarımızın 30 illik həsrətinə artıq son qoyulur.

Birinci Qarabağ və İkinci Qarabağ müharibələrinin şəhidləri bizim qəlbimizdə əbədi yaşayacaq. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Onların qəhrəmanlığı, fədakarlığı nəticəsində biz torpaqlarımıza qayıdırıq. Allah bütün yaralı hərbcilərimizə şəfa versin, onlar tezliklə sağalıb normal həyata dönsünlər, onların sağlması üçün də əlimizdən gələni edirik və edəcəyik. Biz bu Qələbəyə görə onlara borcluyuq. Onlar torpağımızı işğalçılardan qarış-qarış azad edib, bayrağımızı işğal edilmiş və işğaldan azad edilmiş torpaqlarda qaldırıb, bayrağımızı orada dalğalandırıblar. Bu, bizim hamımızın qələbəsidir, bütün Azərbaycan xalqının. Azərbaycan xalqı bir daha göstərdi ki, nə qədər böyük xalqdır, nə qədər vətənpərvər xalqdır, nə qədər dəmir iradəyə malik olan xalqdır.

Bu gün böyük qürur hissi ilə deyə bilərik ki, Füzuli bizimdir, Cəbrayıl bizimdir, Zəngilan bizimdir, Qubadlı bizimdir, Ağdam bizimdir, Laçın bizimdir, Kəlbəcər bizimdir, Şuşa bizimdir, Qarabağ bizimdir, Qarabağ Azərbaycandır! Eşq olsun Azərbaycan xalqına! Yaşasın Azərbaycan!"

Bu qüruru əbədiyyətə qədər fəxrlə sinəmizdə daşıyacağıq – müzəffər xalq, güclü dövlət, yenilməz ordu, güclü iradə sahibi kimi. Və biz də bu şanlı tariximizin ən parlaq səhifələrindən olan 44 gündə Vətən yolunda səfərbər olan, şanlı bayrağımızı hər bir zirvəyə ucaltdıqdan sonra verilən tapşırığın öhdəsindən ləyaqətlə gələn qəhrəmanlarımızın məruzə etdiyi kimi, eyni cümləni təkrar etməkdən qürur duyuruq:

"Yaşasın Azərbaycan! Yaşasın Ali Baş Komandan! Qarabağ Azərbaycandır!"

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq
KİTABXANASI

INV. № 121019

OTUZLAR DƏSTƏSİ

Sayı dörd yüzdən çox olan şəxsi heyət hücum əmrini almadan əvvəl bir yerə yığılmışdı. Birdən xəbər gəldi, "erməni təyyarələri üstümüizə gəlir". Hər şey bir anda baş verdi. Buludların arasından süzülən iki təyyarə əsgərlərin düzüldüyü meydançanın üstünə doğru gəlirdi. Zabitlər əsgərlərə "yerə yat!" əmri verdilər. Əsgərlərdən kimisi özünü səngərə atdı, kimisi də olduğu yerdə üzüqoylu yerə uzandı. Təyyarələrə tuşlanan ağır silahlar aramsız atəşə başladı. Arxasınca da qırıcların qulaqbatıran ciyiltili səsləri insanı lərzəyə gətirən ölüm dalğası kimi üstlərindən keçdi. Təyyarələr ötüb keçsə də, zabitlərin arasında yer alan Muxtar müəllim var gücü ilə qışqıraraq əmr verdi:

- Başınızı qaldırmayın!

Təyyarələrdən atılan nəhəng bombalar hələ indi gəlib yerə çatmışdı. Ard-arda bir neçə dəfə böyük gurultulu partlayışlar baş verdi; torpaq duman olub göyə sovruldu. Toz-torpaq yatışıqdan sonra zabitlər həyəcanla o tərəfə-bu tərəfə qaçmağa başladılar ki, görsünlər əsgərlər arasında tələfat varmı. Yaxşı ki, ölən, yaxud ağır yaralanan yox idi. Hava hücumundan müdafiə dəstəsi cəld tərpənib atəş açdığına görə düşmən öz məqsədinə nail ola bilməmiş, bombaları vaxtından tez atmışdı. Muxtar müəllim "Çox şükür, ya Rəbbi!" deyərək ayağa qalxdı, gənc əsgərlərə ürək-dirək verdi. 65 yaşında olmasına baxmayaraq, içindəki döyüş istəyi və qisas hissi

onu gənc əsgərlər kimi zirək davranmağa və onlara nümunə olmağa vadar edirdi.

Əsgərlərin bir an əvvəl dəstələrə ayrılıb ətrafa səpələnməsi lazım idi. Bu şəkildə qalsalar, açıq hədəf ola bilərdilər. Muxtar müəllim müdafiə vəziyyəti alarkən kənara qoyduğu çantası axtardı. Çantası parçalanmışdı. Düşmən mərmisinin qəlpəsi onun çantasına tuş gəlmişdi. Çantaya heyfi gəlmirdi. Amma içindəki dərmanlar – ürək və şəkər dərmanları artıq yararsız vəziyyətə düşmüşdü. Təhlükəsiz yerə keçdikdən sonra ilk işi oğlu Əli müəllimə zəng edib dərman istəmək oldu. (Bu dərmanlar ona bir həftə sonra çatdı. Başqa vaxt olsa, bircə gün dərmanını gecikdirəndə təngnəfəs olur, halsızlaşırdı. Amma burada - Laçının, Qubadlının dağlarını gördükdən sonra həmin bir həftə ərzində heç bir narahatçılıq hiss etmədi. Hətta daha da gümrahlaşmışdı desək, yalan olmaz.)

Nəhayət, hərbi hissənin əsgərləri bölüklərə ayrıldılar. Hər bir dəstə özü üçün müəyyən olunmuş hədəfə doğru istiqamət aldı. Muxtar müəllimin rəhbərlik etdiyi qırx nəfərdən ibarət dəstə Qız qəbri adlı təpəyə doğru irəliləyirdi. Bura Laçının Cicimli və Güləbird kəndləri arasında yerləşən, strateji əhəmiyyətə malik yüksəklik idi. Oranı alsalar, Cicimli daxil, Laçının bir neçə kəndini nəzarətə götürmüş olacaqdılar. Muxtar müəllim özü də Cicimli kəndindən idi. Əslində, elə buna görə onu bu son döyüşə cəlb etmişdilər, təcrübəsindən istifadə etmək üçün. Bunun sevincini yaşayan Muxtar müəllim sanki əlli il cavılaşmış, on beş yaşlı dəliqanlı kimi can atır, öz doğma evini, yurd-yuvasını dünya gözü ilə bir daha görmək, qucaqlamaq, öpmək istəyirdi.

- Komandır, yorulmursuz ki? – gənc zabit soruşdu.

- Xeyr, narahat olma, - bir vaxtlar güllə yarası alan ayaqlarındakı ağrıya fikir verməyən Muxtar müəllim dedi.

- Komandir, necə olub gəldiniz? – gənc zabitin sualı əslində dəstədəkilərin hamısı üçün maraqlı olmuşdu. Buna görə əsgərlər də ayaqlarını yerə ehtiyatla qoyurdular ki, Muxtar müəllimin cavabını eşitsinlər. Muxtar müəllim dedi:

- Mühəribə başlayan kimi, 27 sentyabrda, hərbi komissarlığa üz tutdum ki, döyüşə getmək istəyirəm. Amma yaşım görə geri qaytardılar. On beş gün sonra Müdafiə nazirliyindən zəng gəldi. Təcili çağırırdılar. Getdim. Tək deyildim. Çingizi də çağırırdılar. O da mənim kimi birinci döyüşlərdə tabor komandiri olmuşdu. Bizi qəbul edən Baş əməliyyat idarəsinin rəisi qoşunlarımızın Cəbrayılada olduğunu, bundan sonrakı ərazidə bələdçilik etmək üçün bizim kimi təcrübəli keçmiş döyüşçülərə ehtiyac olduğunu dedi. Elə sevindik ki, lap uşaq kimi. Laçın veteranlarının sədri Babək müəllimi də bu işə cəlb etdilər. Tanıdığımız hərbcilərlə əlaqə saxladım. Elə həmin gecə, səhərə yaxın avtobusla hərəkət etdik.

- Avtobusla gəldiyinizə görə sayınız az deyil. Başqa bölüklərdə də sizin kimi köhnələr var? - köməkçi zabıt dilləndi.

- Hə, elədi. Bunlar hələ bir gecədə yığışanlardı. Sayımız otuz nəfər oldu. Hətta buna görə bizə "Otuzlar dəstəsi" dedilər, - müəllim bığaltı qımıışdı.

Muxtar müəllimi bu bölgəyə bələd edən tək cə onun burada doğulub böyüməsi deyildi. O həm də münəqqişinin elə ilk illərindən, ilk günlərindən etibarən döyüşlərə atılmış, Birinci Qarabağ müharibəsinin fəal iştirakçısı və qəhrəmanlarından biri olmuşdu. Əslində o, hərbcı deyildi. Peşə fəaliyyətinə 1981-ci ildə Laçının Qorçu kənd orta məktəbində başlamışdı, müəllim kimi. Sonra Qazıdərəsində və öz kəndlərində - Cicimlinin məktəbində də dərs dedi. Mühəribə başlayanda - 1988-ci ildə ermənilər azərbaycanlıların yaşadığı kəndlərə hücum etməyə başlayanda Muxtar müəllim Ciciimli kənd orta məktəbində

direktor müavini idi. Müəllim olmasına baxmayaraq, kəndin özünümüdafiə dəstələrinə qoşuldu və bir ziyalı kimi hər kəs tərəfindən hörmətlə qarşılandığına görə tezliklə həmin dəstələrin rəhbəri təyin edildi. Muxtar müəllim çiyinlərinə yüklənən tələfüklü məsuliyyətin öhdəsindən gəlmək üçün var gücü ilə çalışırdı. Kəndin ətrafında səngərlər qazdırdı, postlar qurdu. Beləliklə, müəllimlikdə hələ on ilini tamamlamadan mühəribə onu ziyalı bir döyüşçüyə və təcrübəli komandirə çevirdi, mayor rütbəsinə qədər yüksəldi. Belə ki, qısa bir müddət sonra mərkəzi qonşu kənddə - Göləbirdə yerləşən batalyonun komandiri təyin edilmişdi. Döyüşdən-döyüşə atıldı. 1994-cü ildə atəşkəs elan olunana qədər və hətta ondan sonrakı növbəti iki il də cəbhə bölgəsində, ön xətdə oldu. İki dəfə ayağından güllə yarası aldı, bir dəfə maşını minaya düşüb aşdı, yaralandı, başqa bir səfər yanına bomda düşdü, beyin travması aldı... Dəfələrlə hospitala düşdü, yenidən cəbhəyə qayıtdı. Əsgərləri ilə ermənilərdən qənimət kimi ələ keçirdiyi işlək vəziyyətdəki bir neçə tank onun adının hər kəs tərəfindən tanınmasına, sevilməsinə səbəb oldu. Əliyar Əliyev kimi bir çox milli qəhrəmanlarla dostluq qurdu, cəbhə yoldaşı oldu...

Sonuncu dəfə yaralanması atəşkəsin elan olunmasından bir neçə ay əvvəl, Füzuli rayonu uğrunda döyüşlərdə olmuşdu. Sağ böyründən girən güllə onurğa sümüyündə ilişib qalmışdı. Yenidən cəbhəyə qayıtması bir neçə ay çəkdi. Çünki həkimlər üreyinin zəif olduğunu demiş, əvvəlcə üreyini müalicə etmiş, sonra əməliyyat etmişdilər. Qısa bir zaman sonra atəşkəs elan olundu. Səhhətinə görə Muxtar müəllimin tabor komandirliyi də sonlandırıldı. Amma Muxtar müəllim hərbi sahəyə olan xidmətlərini sonlandırmadı. Təqaüd yaşına çatana kimi hərbi təlim mərkəzlərində və orta məktəblərdə gənc nəsilərin vətənpərvərlik ruhunda yetişdirilməsində xidmətlərinə davam etdi.

Yenidən müharibəyə çağırıldığı zaman Muxtar müəllim artıq bir neçə il idi ki, təqaüdə ayrılmışdı. Hətta bu fürsətdən istifadə edib Həcc ziyarətinə getmiş, orada da ən böyük duası öz doğma torpaqlarına yenidən qovuşmaq və bu uğurda vuruşmaq olmuşdu. Nəhayət, duaları qəbul olunmuşdu. İndi gənc əsgərlərlə birlikdə üzü Ciciimliyə - doğma kəndinə doğru irəliləyirdi. O Ciciimli kəndi ki, orada böyük nəqşi şeyxlərindən və təsəvvüf ədəbiyyatının məşhur simalarından Seyid Həmzə Nigari anadan olmuşdu. Kəndin yaxınlığındakı Malik-Əjdər türbəsi (XIV) isə əzəldən islam diyarı olan bu torpaqların ən qədim şahidlərindən idi. "Görəsən, o müqəddəs abidələr hələ də ayaqdadırmı?" - Muxtar müəllim fikirləşdi. Sovet dövründə elə hey azala-azala getmişdilər, məlum qərəzli siyasət səbəbilə. Bir zamanlar 500-dən çox ailənin yaşadığı, Şuşaya gedən karvan yolunun üstündə yerləşən, karvansarası, mədrəsəsi, yeddi dəyirmanı, yeddi dükanı, yeddi emalatxanası, dulusçusu, dülgeri, misgeri, dəmirçisi olan bu böyük kənddən geriye sovetin son illərində 80 ev qalmışdı. Bəs məscid? Görəsən, salamatdırmı? - Muxtar müəllim köks ötürdü.

- Nə olub, komandır, nə yaman fikrə getmisən? - yanındakı zabit dedi. Əslində onlara - Muxtar müəllimlə birgə cəbhədə yol-iz tanımaq üçün döyüşlərə cəlb olunan köhnə döyüşçülərə zarafatyana "qocalar" da deyirdilər. Laçından olan bu köhnə əsgərlərdən ikisi bu dəstəyə bələdçilik edirdi. Muxtar müəllim və köməkçisi Mirələm.

- Heç, - Muxtar müəllim gülümsünüb dedi, - köhnə vaxtlarım yadıma düşdü. Bu torpağın hər qarışında, hər daşında xatirələrim var.

Qız qəbri kurqanına çatmağa az qalmışdı. Burada dayanıb kəşfiyyatçı əsgərləri irəli göndərdilər ki, müşahidə aparsınlar, düşmən postları ilə aralarında nə qədər məsafə qaldığını

dəqiqləşdirsinslər. Bir azdan kəşfiyyatçılar geri qayıtdı: "Qarşı-mızdakı postda hərbi texnika da var. Bir tank və zirehli maşın - BTR".

Muxtar müəllim vəziyyəti qiymətləndirib əsgərlərə zəncirvari döyüş mövqeyi almaları üçün təlimat verdi. Əsgərlər aralarında səkkiz-on metr məsafə saxlamaqla cərgə halında ətrafa yayıldılar. Belə etdilər ki, hücum zamanı düşmən yaylım atəşi açsa, tələfat az olsun. Gənc zabit və əsgərlər hücumu hazır olduqlarını desələr də, Muxtar müəllim təmkinli idi. Vəziyyətin nə yerdə olduğunu mərkəzə xəbər verdi. Mərkəzdən onlara hücumu ertələmək əmri verildi. Belə ki, onların texnika üstünlüyü olduğuna görə açıq sahədə bunun qeyri-bərabər döyüş olacağı bildirildi. Şəxsi heyətin geri çəkilməsi əmr edildi. Gənc polkovnik və köməkçi zabitlər hücumu ləngitmək istəmirdilər. Onlar dərhal hücumu keçib düşməni məhv etmək, şanlı bayrağımızı o təpədə ucaltmaq istəyirdilər. Bu uğurda şəhid olmaq isə onların ən böyük arzusu idi. Bu məqamda Muxtar müəllim onlara öz döyüş təcrübəsindən bir xatirəsini danışdı:

- 1992-ci ildə Laçın dəhlizini nəzarətdə saxlamaq məqsədi ilə Qızartı dağını düşməndən təmizləmək üçün hücumu keçmişdik. Ermənilər bu dağa gedən yolları minalamışdılar. Biz tabeliyimizdəki iyirmi beş nəfərə yaxın əsgərlə, tək cərgə halında irəliləyirdik. Qabaqda Bərxudar adında döyüşçü gedirdi. Sonra Rövşən, sonra da mən. Bu ərazidə səhər-səhər döyüşçülərimizin minaya düşdüyünü bilirdik; üç nəfər minaya düşüb ayağını itirmişdi. Amma irəli getməli və dağı nəzarətə almalı idik. Birdən qabaqda mina partladı və cərgənin ən önündəki Bərxudar yerə yıxıldı. Dizdən aşağı ayağı parçalanmışdı. Döyüş yoldaşını bu halda görmək çox acı haldır. İnsanın ürəyi parçalanır. Dərhal ilkin tibbi yardım göstərib ayağını bağladıq, qanaxmanı saxladıq. Onu geri göndərdik. Dəstə irəliləməyə davam etməli idi. Əmr əmrdir. Minaaxtaran

cihazımız yox idi. Gördüm ki, heç kəs cəsarət edib öndə getmək istəmir. "Ya Allah!" – deyərək qabağa düşdüm. On-on beş addım getmişdik ki, bu səfər arxa tərəfdən partlayış səsi eşidildi. Cərgənin ortalarından başqa bir əsgər minaya düşmüşdü – on səkkiz yaşlı gənc döyüşçü Eyvaz. Ayağının pəncəsi parçalanıb tən ikiye bölünmüşdü. Onun da ayağını sarıyıb geri qaytardıq. Artıq nə cərgənin qabağı, nə arxası, təhlükəsiz yer yox idi. Ayağı qaldırıb yenidən yerə basmaq üçün cəsarət tələb olunurdu. Hər addımda bu hissi yaşamağı təsəvvür edə bilərsiniz?! Bir az dayanıb özümüzdə gəldikdən sonra ağac budaqlarından kəsdik və keçəcəyimiz çıxırı döyəcləyə-döyəcləyə irəlilədik.

- Bəs dağ necə, ala bildiniz? – gənc zabitlərdən biri soruşdu.

- Hə, əlbəttə, - Muxtar müəllim dedi. Sonra mina söhbətinə görə bəzilərinin narahatlıq keçirdiyini görüb o döyüşlərdə yaşanan başqa bir hadisəni danışdı. – Bəzən gülməli hadisələr də olur. Dağın başına qədər qalxmışdıq. Artıq qarşı tərəfdə mövqelənən ermənilərin səsləri açıq-aydın eşidilirdi. Birdən düşmən snayperi atəş açdı. Güllə Qubadlıdan olan əsgərə tuş gəldi. Adı Abdulla idi. Güllə onun çiyinə dəymişdi. Yarası ölümcül deyildi. Amma körpücük sümüyünü sındırmış, onu ağır yaralamışdı. "Bəy" ləqəbli döyüşçüm vardı – Məhyəddin, öz bibim oğlu. Məhyəddin hündürdən erməniyə səsləndi: "Vazgen!.. Vazgen!.." Qarşı tərəfdən səs gəldi: "Hinçara? (Nə olub, nədi?)" Bəy dedi ki: "Sənin əllərin tökülsün, bir belə laçınlıların içində birçə nəfər qubadlılı var idi, onu da vurdun. Biz qubadlılara nə cavab verəcəyik?!" Erməni elə "hinç, hinç" deyəndə onun hansı tərəfdə olduğunu müəyyən etdik və o istiqamətə bir neçə qumbara ataraq onun axırına çıxdıq. Beləliklə, o səngəri elə keçirdik. – Bu söhbət onların arasındakı buz kimi soyuq ab-havanı bir anda yumşaltdı, hər kəsi rahatlatdı.

- Qayıtmaq lazımdır, - Muxtar müəllim qətiyyətlə dilləndi.
– Əmr, əmrdir!

Beləliklə, həmin gün hücum edilmədi. İki gün sonra isə o nöqtəyə texnika və artilleriya dəstəyi ilə hücumla keçdilər. Qız qəbri təpəsini azad etdilər. Həmin gün orada Muxtar müəllim olmasaydı, o qırx nəfər arasında daha çox ölüm-itim olardı. Təpəni aldıqdan sonra artıq Cicimliyə gedən yol da açılmışdı.

Sonrakı günlərdə Laçın istiqamətindəki kəndlərdə çox döyüşlər oldu. Ermənilər elə bilirdilər ki, Laçına hücum 1992-ci ildəki kimi olacaq, Şuşaya getmək istəyən ordu Laçından keçəcək. Buna görə də onlar burada güclü müqavimət göstərirdilər. Əsgərlərimiz təpə-təpə, addım-addım irəliləyirdilər. Bu yavaş sürətlə irəliləməyin özü də böyük planın bir hissəsi idi. Ermənilər qüvvələrini bura cəmləmişdilər. Əslində, ordumuz buradakı döyüşləri uzadırdı ki, düşmən əsas qüvvələrini Şuşaya çəkməsin. Bununla da ermənilərin Şuşanı qoruyacaqları xeyli sayda gücünü Laçında ləngitmişdilər.

Müharibənin dayandırılmasından sonra Cicimli daxil o bölgədən ermənilər tamamilə çəkildilər. Muxtar müəllim bir neçə yerlisi və əsgərlərlə birlikdə Cicimli kəndinə üz tutdu. Həyəcandan ürəyi elə döyünürdü ki, elə bil bu dəqiqə sinəsini yarıb çıxacaq. Nə qarlı havanın soyuğunu hiss edirdi, nə də dağlı-dərəli ərazinin yorğunluğunu...

Əvvəlcə Güləbird kəndindən keçdilər. İşğal altındakı digər kəndlərimiz kimi, burada da daş üstündə daş qalmamış, bütün kəndi od vurub yandırmışdılar. Kəndin evləri, məktəbi bir yana, qəbiristanlığı belə bu vandalizmdən kənarda qalmamışdı. Sarı Aşığın məzarının partladılaraq dağıldığını görəndə Muxtar müəllim əlini sinəsinə qoydu; acı bir ağrı keçmişdi ürəyindən. Dərin bir ah çəkib ruhuna dualar oxudu.

Nəhayət, gəlib ətkələrində Cicimli yayılan təpələrə çatdılar. Uzaqdan, ətəyində kənd yerləşən təpələrin üstündəki Malik-Əjdər türbəsi görünürdü. Üstü dağıdılıb məhv edilməsinə baxmayaraq, dəlik-deşik olmuş yan divarları ilə vandalizmə qarşı ayaqda qalmağı bacaran iki qədim abidə onları səsləyirdi. Yüngülvari qar yağdığına görə yer-yer arasında qaraltılar görünən, dərə boyu yayılan ağ düzənlikdəki daş qalaqları buranın vaxtilə yaşayış məskəni – qədim Cicimli kəndi olduğundan xəbər verirdi.

Muxtar müəllim ayaq saxlayıb dərin bir iç çəkdi. Kəndə yaxınlaşmadan əvvəl uzaqdan köhnə xəyallarını canlandırıb nəyin harada qaldığını təxmin etməyə, daş üstə daş qalmayan kəndin evlərini, küçələrini ayırd etməyə çalışdı. Sevincdən nəmlənən gözlərini kənddən geriye qalan daş qalaqları üstündə gəzdirdikcə yanındakı döyüş yoldaşları maraqla ondan izahat gözləyirdi. O da ürəyindən keçənləri dilinə gətirirdi: Ora bizim küçəmiz, bax ora kəndin məscididir, mərkəzdəki bina. Bircə onun divarları salamat qalıb. Məscidin aşağı tərəfindəki birinci ev bizimdir. Düzdür, evdən əsər-əlamət qalmayıb, amma evimiz orada idi. Bizdən arxa tərəfdəki ağaclıq yerdə isə Mir Həmzə Nigarinin anadan olduğu ev vardı...

Kəndə düşmədən əvvəl təpədəki Malik-Əjdər türbəsinə baş çəktilər. Əsgərlərdən ikisi azan oxudu. Namaz qıldılar. Sonra dərəyə düşən cığırqlarla kəndə doğru getdilər. Yollar dağılmış, hər yanı kol-kos basmışdı...

Mərkəzdən – Laçından 40 km aralıda, Ermənistanla sərhəddin sıfır nöqtəsində yerləşən bu kənddən vaxtilə neçə-neçə karvanlar keçmiş, burada dayanıb yorğunluq atmış, sonra da Həkəriyə qovuşmaq üçün gecə-gündüz şırl-şırl axan Ağsu çayının axdığı bu dərə ilə keçib Şuşaya üz tutmuşdular...

Kəndin mərkəzinə çatanda Muxtar müəllimin gözləri dolu. Evlərindən geriye nə qapı qalmışdı, nə divar, nə darvaza... Yalnız həyətin bir tərəfindəki daş qalaqları və yarıuçmuş divarlar burada vaxtilə bir ev olduğundan xəbər verirdi. Kənddə bircə bina ayaq üstə qalmışdı – məscid. Onu da anbar kimi, mal damı kimi istifadə etmişdilər. Düşmənin dağıdıcı hücumlarına bircə bu hündür tavanlı, ortası iki sütunlu, daş tağlarla bəzənmiş qədim məscid tab gətirə bilmişdi. Dəmir dam örtüyündə açılmış geniş dəliklər buranın da bir müddət ağır silahlarla atəşə məruz qaldığından xəbər verirdi. Eynilə bir yanı uçmuş türbələr və tağbənd dedikləri yarımqübbə şəkilli qədim tikili kimi.

Sonra Muxtar müəllim döyüşçü dostları ilə birlikdə bir zamanlar dərs keçdiyi məktəbin yerini müəyyən etdi. Oranı da yandırıb dağıtmışdılar; geriye yalnız yabanı ağac, kol-kos arasında çətinliklə seçilən, dağılmış divarlar qalmışdı. Bu mənzərə hər kəsi hüznə boğmuşdu. Muxtar müəllim də hüznələnirdi, amma gözlərində həm də sevinc göz yaşları gilələnmişdi. Əl açıb bu böyük zəfərə görə Allaha şükür etdi və bu sözləri pıçıldadı:

- İnşallah, tezliklə bərpa edib bu gözəl, cənnət kimi məkana geri qayıdacağıq!

Artıq “otuzlar dəstəsi” öz missiyasını tamamlamışdı. Onlar bu bir ay ərzində meşələrdə, dərələrdə əsgərlərə yol göstərmiş, vahiməsi ilə onları bürüyən gecələrdə əsgərlərlə birgə keşik çəkərək dayaq durmuş, yeri gələndə də atışmalarda, döyüşlərdə fəal iştirak edərək gənclərə nümunə olmuşdular. Döyüşlərdə onlardan səkkizi yaralansa da, nəticədə hər biri bir qəhrəman kimi otuz illik (əslində onlar üçün 32 illik) müharibəni zəfərlə yekunlaşdırdılar.

Muxtar müəllimin 2013-cü ildə nəşr olunan, keçdiyi döyüş yolunu və silah yoldaşlarının xatirələrini anladığı "Vətən çağırışı" kitabında yer alan şeirlərindən biri:

Nə edim indi?!

Mən şair deyiləm, a dostlar bilin,
Silahı atmışam, nə edim indi?!
Hələ alınmayıb qisası elin,
Silahı atmışam, nə edim indi?!

On beş il silahla baş-baş qaldım,
Düşmənin canına vəlvələ saldım,
Neyləyim, axırda Vətənsiz qaldım,
Silahı atmışam, nə edim indi?!

Dayışdım qələmə odlu silahı,
Bilmirəm axtarım kimdə günahı?
Allahdan istərəm nurlu sabahı,
Silahı atmışam, nə edim indi?!

Nə işə, nə gücə yatmayır alim,
Yüz yerdən elə bil sınıbdır belim,
Dağılıb çöllərə məhv olur elim,
Silahı atmışam, nə edim indi?!

Gəncliyim də keçdi səngərdə, çöldə,
Elə bil batmışam dərin bir göldə,
Heyif ki, qələbə etmədik əldə,
Silahı atmışam, nə edim indi?!

Bir qazi olmuşam torpaq yolunda,
Döyüşə hazıram yenə uğrunda,
Kəş azad görəydim işin sonunda,
Silahı atmışam, nə edim indi?!

Muxtar, ümidini üzmə Allahdan,
Gün gələr, tutarsan, yenə silahdan,
Qovarsan düşməni sən Qarabağdan,
Bax onda deməzsən nə edim indi!
Bax onda deməzsən nə edim indi!

(Muxtar Aslan – 2013)

TORPAĞIN DUASI

Vətən müharibəsi yenidən başlamışdı. Bu xəbəri eşidəndə minlərlə könüllü kimi, bir çox Birinci Qarabağ müharibəsi iştirakçısı da, yaşına, səhhətinə baxmadan hərbi komissarlıqlara müraciət etmişdi. Bu könüllülərdən bir çoxu da birbaşa cəbhə bölgəsinə üz tutmuşdu. Tərtər rayonundakı hərbi hissəyə gələn qazilərin arasında bir neçə nəfər əvvəlki cəbhə yoldaşları ilə birlikdə gələn Vidadi də var idi. Birinci Qarabağ müharibəsindən bu yana, hərbi xidmətdən ayrılmasına baxmayaraq, 30 il boyunca hərbi formanı əynindən çıxartmayan, ona istehza edənlərə, qınayanlara məhəl qoymadan bu yoldan dönməyən Vidadi. Cavab olaraq hər zaman bu hərəkəti ilə vətənpərvərlik ruhu aşladığını, qarşımızda bizi gözləyən müharibə - həlledici döyüş olduğu hissini aşladığını deyirdi. İndi, 30 il sonra məhz dediyi həmin gün gəlmişdi.

Bu ərazini yaxşı tanıdıqları, dağına-daşına yaxşı bələd olduqları üçün hərbi hissədə onları razılıqla qarşıladılar. Kəşfiyyatçılarımız bütün torpaqlarımıza yaxşı bələd olsalar da, gənc əsgərlərimiz üçün köhnə döyüşçülərin məsləhətləri, yol göstərmələri mühüm idi. Birinci müharibədə dəfələrlə yaralanan, ikinci qrup əlilliyi olan qazi Vidadi əmi -gənc əsgərlərdən bəziləri ona əmi deyirdilər- yaşına, istədiyi kimi hərəkət etdirə bilmədiyi qəlpə deymiş qoluna baxmayaraq, vətən yolunda hər bir fədakarlığa hazır olduğunu bildirdi (Hal-hazırda da sümüyü parçalanan o qolunu içindəki dəmir millər saxlayır və o vaxt sinəsinə tuş gələn güllə ürəyə çox yaxın yerdə dayandığı üçün həkimlər əməliyyat etməyiblər, o gülləni hələ

də sinəsində gəzdirir). Bəziləri "əmi, dayı" desə də, onu daha əvvəldən tanıyanlar "Maşağa" deyirdilər. Bu ləqəb ona Birinci Qarabağ müharibəsindən xatirə qalmışdı. Onunla tanış olan hər kəsin ilk sualları arasında bu sual da yer alırdı: Necə olub sizə belə bir ləqəb veriblər?

Vidadi əmi o vaxtlar (1990) Azərbaycanda xüsusi təyinatlı polis dəstəsi OMON-un tərkibində bir çox uğurlu əməliyyatlarda iştirak etmişdi. Hətta o vaxt Ağdərənin böyük bir hissəsini ermənilərdən geri almağa nail olduqları bir döyüşdə atış koordinasiyanı verən qəhrəman kimi məşhur olmuş, əslən Bakıdan olan bu cəsur, qorxubilməz oğlanı dostları "Maşağalı" deyə çağırıbmışdılar. Beləliklə, adı Maşağa Vidadi olaraq yaddaşlarda qalmışdı. O vaxtlar bir çox kəşfiyyat tapşırığını yerinə yetirən Maşağa Vidadi həmin günlərdə torpaqla maskalanaraq eyni yerdə günlərlə tərpənmədən yatdıqlarını danışanda təzə əsgərlər heyrətdən quruyub qalırdılar. Vətənpərvərlik və qəhrəmanlıq xüsusunda danışdıqları əsgərlərə mənəvi güc verir, daha da ruhlandırır. Hərbi hissədəki əsgərlərin hər biri döyüş əzmi və qələbə hissi ilə yanıb tutuşurdu. Təlimlərdə öyrətdiyi üsullar isə onun hələ də olduqca yaxşı hərbi təcrübəyə malik olduğundan xəbər verirdi.

Döyüşlərin başladığı ilk günlər idi. Maşağa Vidadinin də dostları ilə birgə yardıma getdiyi hərbi hissənin əsgərləri hücumə keçmişdilər. Ermənilər dayanmadan mınaatan və iri çaplı silahlardan atəş açırdı. Ard-arda davam edən partlayışlar nəticəsində toz-duman ətrafı bürümüşdü. Bu qarışıqlıqda qarşı səngərdən atılan əl qumbarası əsgərlərin yanına düşdü. Yaxınlıqda 7-8 əsgər var idi. Bu zaman cavan əsgərlərdən biri əlindəki rabitə aparatı ilə birlikdə özünü qumbaranın üstünə atdı. Güclü partlayış baş verdi. Yaxınlıqdakı əsgərlər partlayış dalğasının təsiri ilə ətrafa səpələndilər. Hər kəs yoldaşları üçün özünü fəda edən, qumbaranın üstünə atılan dostlarının şəhid olduğunu düşünərək acı içində onun üstünə qaçdı:

- Tərən! Tərən!..

Qucağındakı rabitə aparatı parçalanmış, əynindəki paltarları yanmışdı. Dostlarının sağ qalması üçün öz bədənini siper etmişdi. Onu üzüyuxarı çevirdilər. Huşunu itirsə də, nəfəs alırdı, sağ idi. Yaxşı ki, əynində gülləkeçirməz jilet də var idi. Qəlpə onun bədənində müxtəlif yaralar açsa da, həm özü, həm də yanındakı əsgərlər sağ idilər. Bir müddət sonra şokdan ayılaraq özüne gələn əsgər yenidən ayağa qalxıb döyüşə davam etdi.

Bunu müşahidə edən Maştağa Vidadi hər zaman ondan necə olub bu ləqəbi aldığı soruşan zabitə səslənib dedi:

- Bax, belə oğulları yaddan çıxarmaq olarmı?! Adı belə qazanırlar!

- Bəli, halaldır, - zabit dedi. – İnsanın canını fəda etməsindən daha dəyərli bir şey varmı? Bu qumbaranı heç kəs unuda bilməz.

Sonrakı günlərdə hər kəs o qəhrəman əsgər haqqında danışarkən belə deyirdi: "Hansı Tərən? Qumbara Tərən?"

Bu hadisədən sonra Maştağa Vidadi və onunla gələn köhnə döyüşçü dostları bir daha şahid oldular ki, indi bizim daha güclü, nizami ordumuz var. İndiki əsgərlər o vaxtkı könüllü müdafiə batalyonlarından çox seçilirdilər. Əlbəttə, o vaxt da qəhrəmanlarımız, qorxubilməz igidlərimiz çox idi. O vaxt da neçə-neçə mərd oğullarımız düşmən qarşısında əyilməmiş, şərəflə şəhadət şərbətini içmişdilər. Lakin müharibə xüsusi döyüş sənətidir və burada ordunun nizami halda hərəkət etməsi çox mühüm rol oynayır. Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən sonra görülən ən başlıca işlərdən biri məhz ordu quruculuğu olmuşdu. Onun siyasi kursunun davamçısı olan İlham Əliyev də ümummilli liderin ideallarına bağlı qalaraq güclü dövlət və güclü ordu quruculuğunu müvəffəqiyyətlə davam

etdirmişdi. İndi Ali baş Komandanın rəhbərliyi altında ana yurdu düşməndən təmizləmək üçün göz qırpmadan döyüşə atılan əsgərlərdə müşahidə olunan mübarizə əzmi və qələbə ruhu məhz bu siyasətin uğurlu nəticələrindən idi.

Şuşaya təkrar ayaq basanda Maştağa Vidadi bir kənara çəkilib namaz qıldı, uzun müddət əl açıb dua etdi. Namazdan sonra dərin fikrə getdi, oturduğu yerdən qalxmırdı. Onunla bir yerdə gələn zabit Maştağa Vidadiyə yaxınlaşıb zarafatlıca soruşdu:

- Nə olub, nə yaman fikrə getmisən? Olmaya incəsənət yurdu Şuşa sənə də ilham verir, nəse şeir qoşasan?

Uca dağların təmiz havasını ciyərlərinə çəkib məst olan Maştağa Vidadi dedi:

- Bir az əvvəl burada başımı birbaşa torpağa qoyub səcdə etdim. Hər dəfə səcdə edəndə torpağı öpürdüm. İnanırsan, elə bil ağaclar, torpaq, daş, ot, hər şey danışır mənimlə. Görün, torpaq Allaha necə dua etmişdi ki, 44 gün ərzində güclü yağış yağmadı, qar yağmadı, çovğun, boran olmadı. Allah o torpağın duasını eşitdi, – bunu deyərkən səsi titrədi, gözləri yaşardı. - Ana torpaq əl açıb dua etdi ki, ya Rəbb, övladlarım gəlib, məni onlara qovuşdur!

HİKMƏT BABA

Ali Baş Komandanın torpaqlarımızın düşmən işğalından azad edilməsi üçün hücum əmrini verməsindən bir həftə keçmişdi. Balacasından böyüyünə kimi bütün Azərbaycan bu qətiyyətli addımın arxasında durmuş, Prezidentin səfərbərlik qərarı ətrafında yumruq kimi birləşmişdi. Qurd ürəkli gəncələr od-alov olub düşmənin üstünə ölüm yağdırarkən arxa cəbhədə xalq onlar üçün hər şeyindən vaz keçməyə hazır idi. Yeter ki, ordumuz geri addım atmasın; yeter ki, əsgərimin ayağı büdrəməsin; yeter ki, bu xalqın ümid yeri olduğunu unutmasın.

Belə bir məqamda cəbhəyanı bölgələrdə xalq kütləvi şəkildə orduya qida və isti paltar yardımı göndərmək üçün hərbi hissələrə axın edərkən, nisbətən uzaq rayonlarda da ayrı bir həyəcan, bu səfərbərliyə qatılma təlaşı var idi. Uşaqlar aylardır yığdıqları cibxərcliklərini orduya göndərmək üçün atalarından kömək istəyir, qız-gəlinlər, ana-bacılar sırğadan, üzükdən, nəyə gücləri çatırsa, pula çevirib yardım üçün göndərmək hayına düşmüşdü. Ticarətlə məşğul olanlar isti paltar, qalın corab, qış əlcəyi yollayır, arıçılar cana qüvvət olsun deyə bal göndərir, aptek işlədənlər ən vacib dərmanları çatdırmağa çalışır, gənclər istehkam üçün təkər yığır, hər kəs bacardığı qədər Vətən müharibəsinin iştirakçısı olmağa can atırdı. Ağzı-ahıl, ahi yaşdakı qocalar da bu canfəşanlıqdan kənarda qalmamışdılar. Bu duyğularla üreyi hər daim narahatlıq keçirənlərdən biri də yetmiş yaşlı Hikmət baba idi.

Bir həftədən bu yana davam edən ağır döyüşlər, yaralı və şəhid xəbərləri Hikmət babanı narahat edirdi. Gözünü yuman kimi qarşısında son günlərdə ermənilərin mülki əhaliyə qarşı törətdiyi cinayətlər canlanırdı. Raket zərbələri sonrasında şəhid olan, yaralanan, kimsəsiz qalan uşaqların ah-naləsi qulağında çınlayırdı. Artıq yuxusu ərsə çəkilməmişdi; səhərə kimi televizoru açıq saxlayıb xəbərlərə qulaq asır, Prezidentin bəyanatlarını gözləyir, darısqal otağında var-gəl edirdi. Darısqal deyəndə, doqquz il əvvəl başladığı bu xudmani, birmərtəbəli evi hələ istədiyi kimi tikib qurtara bilməmişdi. Digər otaqlar tam təmirli olmadığına görə, soyuq olurdu və evin bircə otağından istifadə edirdi. Havaların mülayim olduğu günlərdə çaydan daşdığı qum, çınqıl, daş... həyətdə tökülüb qalmışdı. Müharibə başlayandan bəri heç nəyə əli getmirdi. Onun üçün sanki həyat dayanmışdı.

Yaşıl təbiətin qoynunda yerləşən bu dağ kəndində səhər erkən açılır. Düzdür, günəş bizimlə eyni vaxtda çıxır, amma kənd camaatı günə hələ gün doğmamışdan əvvəl başlayır. Hikmət baba da neçə gündür onu narahat edən məsələni həll etmək üçün səhər tezdən hərəkətə keçdi. "Ya Bismillah!.." – deyərək qapını açdı, kandarın qabağındakı ayaqqabılarını geyindi. Dünən yolda qarşılaşdığı bir qonşusu ona "ayaqqabının dabanı ayrılıb, ay Hikmət. Qış gəlir, ayağın islanar", – desə də, "indi ayaqqabı almağın vaxtı deyil" – deyə cavab vermişdi. Hamı elə bilirdi ki, pula qiymir, qara qış gəlib çatmadan evinin qapı-pəncərəsini düzəltmək istəyir. Amma onu narahat edən məsələ bu deyildi.

Hikmət baba şəhərə (Şəkiyə) gedən maşınların dayandığı yol qovşağına getdi. Elə birinci maşınla yola çıxdı. Yol boyu söhbət müharibədən gedirdi. Hikmət baba hər zaman dediyi sözləri dönə-dönə təkrarladı: "Biz niyə tapdaq altında qalmalıyıq? Bizim ki, gücümüz var!.. Biz birlik olsaq, hər bir işin öh-

dəsindən gələrək!.." Maşın ASAN xidmət binasının qabağına çatanda Hikmət baba dedi:

- Oğul, burada saxla!

- Xeyirdirmi, Hikmət baba? – halbuki taksi şoferi onun bazara gedəcəyini düşünmüşdü.

- Xeyirdir, oğul, xeyirdir, - Hikmət baba mülayim tərzdə dedi. – Tək əldən səs çıxmaz, oğul, indi birlik vaxtıdır, - yolpu-lunu verərək maşından düşdü. Əlini qoltuq cibinə apardı, əmanət yerində idi. ASAN xidmətin giriş qapısına üz tutdu.

Hikmət baba girişdəki müraciət stollarından birinə yaxınlaşdı.

- Buyurun, baba, hansı xidmətə gəlmisiniz?

- Orduya yardım göndərmək istəyirəm, - Hikmət baba dedi.

- Başa düşdüm, ianə üçün gəlmisiniz, - qarşısındakı cavan oğlan gülümsəyərək dedi.

- Bəli. 180 manat pulum var, bunu cəbhədəki əsgərlərimizə göndərmək istəyirəm, - Hikmət baba sual dolu nəzərlərlə oğlana baxdı. Qarşısında dayandığı səliqəli geyimli, hündür boylu gənc donuq ifadə ilə onun üzünə baxırdı.

- Azdır? – Hikmət baba utancaq, kövrək səsle soruşdu. Əslində bu, onun evinin təmiri üçün təqaüdündən ayıraq yığdığı pul idi. "İndi əsgərlərimizi düşünmək lazımdır", - deyərək evinin işlərini təxirə salmış, bütün ehtiyat pulunu yardıma göndərmək qərarına gəlmişdi. Özü də bilirdi ki, bu, elə də böyük pul deyil. Lakin "kasıb olanından utanmaz" deyiblər, nə etsin, gücü buna çatırdı.

Bu sual qarşısında oğlanın üzünə dünya boyda təbəssüm yayıldı:

- Ay baba, sənın ürəyinə qurban olum. Az deyil, dünya qədərdir!..

Hikmət baba növbəsini götürüb yan tərəfdəki xidmət pəncərəsinə yaxınlaşdı. Çox həyəcanlı idi. Bu dəqiqə heç nə onun üçün soyuqda döyüşən əsgərlərdən daha mühüm deyildi. Yardım üçün ödəniş etdikdən sonra üzündə görülməyə dəyər bir qürur vardı. Üzü on dörd gecəlik ay kimi aydınlanmışdı.

Pulu ödədikdən sonra həvəslə əsgərlərə bir məktub da yazdı (bu, ASAN xidmətin təşkil etdiyi "əsgərə məktub" layihəsinin təklifi idi), xeyir-dua elədi, möhkəm olmalarını tənbəhlədi. Məktubun sonuna da bunu əlavə etdi:

"Hikmət Musayev. Baş Küngüt kəndi".

İKİNCİ AD GÜNÜ

Günorta fasiləsi idi. Nahardan sonra öz iş masasına qayırdan Aqil, adəti üzrə, iri pəncərədən görünən mavi dənizə baxırdı. Həyatının ortasına qalın qara sərhəd kimi düşmüş hadisədən əvvəlki, birinci həyatında, bir insanın bütün ömrü boyu arzusunda olduğu mütləq xoşbəxtliyə əlini uzadıb toxuna biləcəyi qədər yaxın olduğu birinci həyatında platformadakı işindən evə qayıtdığı zamanlar haqda düşünürdü. O vaxt buruqlara, dənizin ortasına insan əli ilə sancılan dəmir adalara tez-tez gedirdi. İşçiləri gətirən gəmi şəhərə yaxınlaşdıqca sənişinlər səbirsizləşir, yenə ailələrinə və yaxınlarına qovuşmağa tələsir və əksəriyyəti göyertəyə çıxıb günlərdir üzünə həsrət qaldıqları şəhərin dənizdən görünən möhtəşəm mənzərəsini seyr edirdilər. Həmə o anki əhvali-ruhiyyənin xatirəsi beynində, yox, daha doğrusu, ruhunda canlandı, dənizin qoxusunu belə burnunda duydu. Savalan ona yaxınlaşıb dillənənə kimi heç nədən xəbəri olmadı. Bir neçə dəqiqədir onu müşahidə edən Savalan, nəhayət, dostunun çiyinə toxunub dedi:

- Nə olub, yenə haralara yelkən açmısan?

Aqil bir anlıq irkilə də, bunu bildirməməyə çalışdı. Sağ əli ilə nazik, qara saqqalını qaşıyırmiş kimi edərək cavab verdi:

- Heç, elə-belə.

Savalan onun iki il əvvəl ağır bir yol qəzasında itirdiyi həyat yoldaşını və oğlunu fikirləşdiyini çox yaxşı bilirdi. Hadisə zamanı o, neft buruqlarında idi. Buna görə özünü təqsirkar

bilir, bunun iztirabını heç cür dindirə bilmirdi. Odur ki, Savalan söhbəti dəyişib onu əziyyət verən ağır düşüncələrdən ayırmaq istədi:

- Yadına gəlir, bizim supervisor Samirlə söhbət edəndə deyirdi ki, səfərbərlik olsaydı, mən də döyüşə gedərdim.

- Hə, yadımdadır, - Aqil köks ötürdü, - 2016-da, Aprel döyüşlərində. O vaxt müharibə tez dayandı, Samirin arzusu ürəyində qaldı.

- İnanırsan, - Savalan gülümsəyərək dedi, - namaz qılıb dua edirdi ki, Qarabağa döyüşməyə gedim. Kimə niyyət, kimə qismət!..

- Əlbəttə! Vətən sevgisi də imandandır. Hər kəs bir gün öləcək. Şəhid kimi ölməkdən daha gözəl bir sonluq varmı? – bu səfər Aqil gözüne düşən dalğalı saçlarını əli ilə geriye doğru darayaraq ah çekdi. – Amma mənə qismət olmadı.

- Yox elə demə. Niyyətində vardısı, Allah o savabı sənə çoxdan verib. Sənə qismət olan da az şey deyil. Vətən müharibəsi 44 gün çəksə də, o günləri biz min illərlə unutmadan danışacağıq. Və sənə orada iştirak etmək qismət oldu. İnan ki, Allahın sevimli bəndəsisən! – Savalan dostunun kürəyinə vurdu. – Gəl, gedək çay içək.

- Yox, belə yaxşıdır. – Aqil üzünü dənizə tərəf çevirib dərin bir nəfəs aldı. – Samir o söhbəti edəndə heç ağılıma gəlməzdi ki, mən də müharibədə iştirak edərdim. O vaxt müharibə bizə fantastik bir xəyal, əlçatmaz, mücərrəd məfhum kimi görünürdü. Amma gerçək oldu.

Aqil ali təhsili səbəbi ilə hərbi xidmətini leytenant rütbəsi ilə yerinə yetirmişdi, 2000-ci ildə, cəbhə bölgəsində. İndi, iyirmi il sonra, 2020-ci ildə elan olunan hərbi səfərbərliyə də zabit kimi çağırılmış və topçu batareyasının komandiri olaraq müharibədə iştirak etmişdi. Səfərbərlik çağırışını aldığı zaman

o acı qəzanın üstündən bircə il keçmişdi. Yaxınları ona hərbi komissarlığa gedərək vəziyyəti izah etməyi, ailəsindən geriye qalan yeganə əmanətə - 13 yaşlı qızına görə çağırışı ertələməyin mümkün olub olmadığı ilə maraqlanmağı məsləhət bilmişdi. Amma Aqil heç tərəddüd etmədən elə həmin axşam təyin olduğu hərbi hissəyə üz tutmuşdu. Bəlkə də, sevdiklərinə daha tez qovuşmağın ən gözəl yolu budur, deyə fikrindən keçmişdi. Qızını isə yaxınlarına əmanət etmişdi, valideynlərini erkən yaşda itirdiyi üçün özünə atalıq etmiş, böyüdüb boya-başa çatdırmış qardaşına.

Savalan onu dərin düşüncələrdən ayırmaq üçün bir az daha müharibə haqqında danışdırmaq istədi:

- Sən hələ müharibə başlamamışdan əvvəl çağırılmışdın, hə?

- Bəli, biz zabitlər ümumi səfərbərlikdən bir həftə əvvəl oraya getdik ki, həm öz biliklərimizi təkrar gözədən keçirək, həm də səfərbərliyə çağırılan əsgərlərə təlim keçək. Axı onlar da mənim kimi, neçə müddətdir hərbi sahədən kənarda idilər. Kimi ustadır, kimi müəllim, kimi aşpaz... – gülümsədi. – Onları yenidən əllərinə silah götürüb səngərlərə, ölümün üzünə gülə-gülə düşmənin üstünə aparan yeganə qüvvə vətən sevgisi, şəhidlik arzusu və intiqam hissi idi. Bunun başqa bir izahı yoxdur.

- Əlbəttə, elədir! Siz səngərdə olanda bir də burada bizi görərdin. Mən özüm neçə dəfə dostlarımla könüllü yığışib cəbhə bölgəsinə getdim, əlimizdən gələndi qədər yardım apardıq. Düzdür, ön xəttə qədər getməyimizə icazə vermədilər. Amma bacardığımız qədər bunu oraya ən yaxın hərbi hissələrə, əsgərlərə aparıb verirdik.

- Bilirəm, bilirəm, - Aqil müdrik bir üz ifadəsi ilə başını yellədi. – Müharibə başlayanda biz maşınlarla Beyləqandan çıxıb ön xəttə yola düşdük. Horadızda, Əhmədbəyli tərəfdə,

belə deyim, yol boyu bütün qovşaqlarda, mağazaların olduğu, adamlar yığışan yerlərdən camaat yollara düzülmüşdü. Mən orada gördüm camaatımızın bu döyüşə nə qədər istekli olduğunu, əsgərlərinə necə də sahib çıxdığını. Elə bil əsgərlər kimi, camaat da öz-özlüyündə səfərbər olmuşdu. Hər birinin əlində zənbillər, ərzaq paketləri vardı. Döyüş tapşırığı alan maşınların dayanmağa nə vaxtı, nə də ixtiyarı vardı. Onları salamlayaraq yanlarından ötüb keçirdik. Buna baxmayaraq, onlar hərbi maşınların arxasınca qaçır, əllərindəki ərzaq paketlərini və su qutularını var gücləri ilə maşına tullayırdılar. Bu zaman əsgərlərin əlinə yetişmədən borta dəyib yerə tökülən, əzilən paketlərə zərre qədər heyifləri gəlmirdi. Gətirdiklərinin heç olmasa yarısının əsgərlərin əlinə keçməsi belə onlar üçün böyük bir sevinc və təsəlli qaynağı idi. Xalqımız müharibə görüb, otuz ildir ki, bunun ağrı-acısını yaşayırdı. Buna görə müharibə şəraitindəki əsgərin nəyə ehtiyacı olacağını çox yaxşı bilirdilər. Hələ bir hadisə də var ki, onu heç unuda bilmirəm, - Aqil bu səfər kövrəldi.

- Hə, danış, - Savalan dedi. - Yarımcıq saxlama. - Savalan insanın daxilindəki hissləri kəlmələrə tökdüyü zaman necə rahatlaşdığını çox yaxşı bilirdi. Bununla bir növ dostuna kömək etdiyini düşünürdü.

- Bir gün, səngərdə idik. Döyüşlər yeni başlamışdı. İlk həftə təminatda bir az zəiflik yaşandı. Müharibə təzə başlayıb, hələ hər şey yerli-yerinə oturmayıb. Daha doğru desəm, davamlı atəş altında idik, yollar keçilməz olmuşdu. Biz artıq ermənilərin birinci müdafiə xəttini yarmaq üzrə idik. Ermənilər də əllərindən gələni edirdi ki, birinci xətti itirməsinlər. Yeni çox qızgın döyüş gedirdi. Yanımızda təkcə əsgər payı quru qidalar vardı, bir-iki günə o da qurtardı. Növbəti gün qərargah rəisi gəldi, mövqeləri gəzir, vəziyyəti yoxlayırdı. Gələrkən də maşınının arxasına yolda camaatın verdiyi ərzaqları gətirmişdi

- su, peçenye, konfet... Gələn ərzağı, suyu, peçenyeləri əsgərlərə paylayanda gördüm ki, aralarında çörək də var.

- Təndir çörəyi?

- Xeyr, məsələ o deyil. Zavod çörəyi idi. Amma çörəklər dörd yerə bölünmüşdü və hər birinin içinə iki ədəd kotlet qoyulmuşdu. Bilirsən, o bizə necə təsir elədi?!..

- Əlbəttə, digər ərzaqları bilirsən ki, mağazadan hazır alınıb. Amma kotlet bişirib bir-bir çörəklərin arasına qoymaq - bu ancaq bir ana şəfqətinin əsəri ola bilər!..

- Düşünə bilirsən, müharibənin ortasında, səngərdə, tozun-torpağın içində oturub kotlet-çörək yeyirdik. Əsgərlərin o çörəyi necə iştahla dişlədiyini təsəvvür edirsən?.. - Aqil bir anlıq susdu. Sanki o mənərə hələ də gözlərinin qabağında cərəyan edirdi və o da kənardan özünü və əsgərlərini seyr edirdi. - Onda əsgərlərimə dedim ki, bu cür xalqla döyüşməmək, geri çəkilmək qeyrətimizə sığışmaz, eləyə bilmərik, buna mə-nəvi haqqımız çatmaz. Arxamızda bu cür xalq var, bizə bu cür dəstək verir, bizdən nələr gözləyir...

- Neçə əsgərin var idi?

- Mənim tabeçiliyimdə on beş əsgər var idi, hamısı da, məşallah olsun, bir-birindən qoçaq.

- Topçu olmaq rahat olar, hə?

- Müharibənin rahat yeri yoxdur. Düşmənin əsas hədəf nöqtələrindən biri toplardır. Bəzən elə olur ki, balaca topla atəş açırsan. Düşmən sənə yerini öyrənir və öz toplarını atəşləyir. Bu zaman biz onların toplarının yerini müəyyən etmiş oluruq və daha böyük toplarımız onların toplarını sındırmaq üçün hərəkətə keçir. Və yaxud daha dəqiq atəş açan vasitələr - PUA-lar işə başlayır... Bu, müharibənin yazılmamış qaydalarından biridir. Yeni topların əhəmiyyətindən biri də

budur ki, düşməni üzə çıxmağa vadar edirsən. Ön xəttən bir az arxada olmaq təhlükəsizlikdə olmaq demək deyil.

- Hə, düz deyirsən.

- Bir də toplar atəş açanda görəydin! Hərdən elə olurdu ki, altı topumuz birdən atəş açırdı. Adamın ayağının altından yer qaçır. Toz-torpaq bir-birinə qarışır. Nişangah, istiqamət... Atəəəş!... Geri təpən nəhəng toplar yırğalanıb sakitləşir, növbəti atışa hazırlaşır...

- Bəs düşməni geri çəkildə nə edirdiniz?

- Biz də toplarımızı səfər vəziyyətinə gətirib, hərbi maşın-lara qoşub irəliləyirdik, - Aqil qol saatına baxdı, fasilənin bit-məsinə az qalırdı. - Bir də getdiyimiz yerdə toplarımız üçün mövqe hazırlayırdıq. Normal halda bunu maşınlarla qazırlar. Amma hücum vaxtı nə belə bir texnikamız vardı, nə də vax-tımız.

- Bəs necə edirdiniz? Toplar açıqda qalırdı?

- Xeyr, topu açıqda saxlamaq olar? Mütəlq qoruyucu mövqe olmalıdır, yeri düz olmalıdır. Hamısını əllə qazırıdık, gecəyənən hazırlayırdıq.

- Gecə?

- Bəli. Topların yerdəyişməsi əsasən gecə həyata keçirilir ki, açıq hədəf olmayaq. Topu yerləşdir, mərmilər üçün yer qaz, şəxsi heyət üçün sığınacaq hazırla... Topçuların da özlə-rinə görə kifayət qədər çətinlikləri olur.

Savalan özü əslən Laçından idi. Könüllü olaraq ərizə versə də, yaşına görə onu döyüşlərə cəlb etməmişdilər. Neft buruqlarındakı iş belə idi ki, iki həftə dənizdə olurdular, iki həftə evdə. Müharibə günlərində Savalan növbədə olmadığı iki həftənin, demək olar ki, hər gününü sərhəd bölgəsində, yardım fəaliyyətlərində keçirmişdi. O şanlı günlərə dair hər

xatirə onun üçün əziz və əvəzəlməz idi. Bu gün Aqil ilə ikisi də gündüz növbəsində idilər. Axşam öhdəliyindəki işi gecə növbəsinə təhvil verdikdən sonra Savalan yenə Aqilin yanına gəldi, eyni mövzuda söhbət açdı:

- Sən Şuşaya qədər getmişdin, hə?

- Vallah, - Aqil fikirli-fikirli cavab verdi, - Lələtəpədən başladıq, Cəbrayıl, Hadrut, Tuğ kəndi... Sonra Topxana me-şəsi ilə Şuşanın ətəklərinə - Çanaqqı kəndinə qədər getdik. Amma onu deyim ki, Savalan, Topxanadan keçəndə bir daha başa düşdüm ki, bizim müharibə elə-belə döyüş deyil, kor-ko-ranə irəli getmirik. Burada çox yüksək səviyyədə planlama gördüm.

- Necə yəni? - bu sözlər Savalanın diqqətini çəkdi.

- Ermənilər əsasən Laçın-Şuşa yolunu əldə saxlamağa çalışırdılar ki, ordumuz Şuşaya girə bilməsin. Amma bizim-kilər Topxana meşəsinin içi ilə xüsusi yol açmışdılar ki, ora-dan bizim texnikalarımız xəlvəti Şuşaya doğru irəliləsin.

- Ermənilər o vaxt Şuşada idilər. Üstdən aşağı sizin maşın-ları, topları görə bilmirdilər ki?

Aqil gözlərini qıyıb gülümsədi.

- Bax elə ən möhtəşəm məqam elə budur. Meşədən yolu elə açmışdılar ki, yol dar idi və hər iki yandakı ağaclar yolu örtürdü. Beləliklə, nə dağdan, nə də yuxarıdan - uçan aparat-larla bu yolu görmək mümkün deyildi. Bir də meşənin o biri başından texnikalarımız çıxandan sonra - o da bir iki gün sonra - ermənilər başa düşdülər ki, biz əlavə yol açmışıq. Yolu da görə bilmirdilər ki, vursunlar. Bu, möhtəşəm bir plan idi. Bir-iki gecədə o yolu açmaq inanılmazdır!

- Bu lap İstanbulu fəth edən Fatehin dağların üstündən gəmiləri aşırmasına bənzədi ki!

- Bəli, bəli, elədir!.. – Aqilin üzündə hələ də o möhtəşəm hadisənin qarşısında duyduğu heyrət ifadəsi vardı. – Biz özümüz də o yolu gecə keçdik. Səhər o biri başda toplanımızı döyüşə hazır vəziyyətə gətirdikdən sonra keçdiyimiz yerlərə boylananda başa düşdüm ki, biz meşənin içi ilə, gizli yolla gəlmişik.

- O yol hələ də durur?

- Bəli, bəli. Zəfər yoludur bu yol. İndi o yolu daha da genişlətməmişik, asfalt tökdük, normal yol halına gətirdik.

- Hə, Prezidentimizin açılışını etdiyi yol.

- Bəli! Zəfərə gedən yol məhz o yoldan keçib.

Bir müddət hər ikisi susdular. Sanki zəfərdən duyulan zövqü hiss edir və bu xoş duyğudan ayrılmaq istəmirdilər. Sü-kutu yenə Savalan pozdu:

- Bəs Şuşanın atəyində, Çanaqçıda ermənilər sizi görəndə atəş açmadılar?

- Açdılar! Həm də nə atəş! – Aqilin üzünü yenə bilin-məyən bir ifadə sardı. Sanki bu sual ona həyatında çox mühüm bir hadisəni xatırlatmışdı. İndi o hadisənin təsiri altın-da qəribə duyğulara doğru sürüklənirdi. – Ermənilər Şuşaya yaxınlaşdığımızı görəndə əllərindəki bütün sursatı üstümü-zə yağdırmağa başladılar. Amma biz toplanımızı elə bir mövqedə yerləşdirmişdik ki, top atışı ilə bizi vurmaq mümkünsüz idi. Bura ələ keçirdiyimiz erməni səngəri idi. Toplarımızı onların qazdığı torpaq topalarının arxasına yerləşdirmişdik. Bizə atı-lan mərməni ya üstümüzədən keçirdi, ya da təpənin atəyinə sap-lanırdı.

Aqil yenə susdu. Savalanın isə susmaq fikri yox idi.

- Orda nəşə olub, sən mənə demirsən.

- Yox elə böyük bir hadisə deyil.

- Bilirəm də, səndə nəşə var. Danış, xahiş edirəm!

Aqil bir az doluxsundu, dodaqlarını bir-birinə qısıb fikrə daldı. Sonra danışmağa başladı:

- Şuşada biz şəhəri vurmurduq. Şəhəri dağıtmadan, müm-kün mərtəbə zərər vermədən almaq istəyirdik. Buna görə də Şuşada artilleriyadan istifadə etmədik. Amma qarşımızda düşmənin bir topçu batareyası var idi. Onları susdurmalı idik. Elə çətin bir mövqe idi ki, biz onları görə bilmirdik, dağın arxasında idilər. Onlar bizim yerimizi -bura əvvəllər onların qazdığı səngər idi- bilsələr də, mərməni ya üstümüzədən keçirdi, ya da arxasında dayandığımız torpaq yığınınə. Deməli, topu atışa hazırladıq, əsgər əlində ip, atəş əmrini gözləyir. Birdən gördüm ki, topun qabağından toz qalxdı. Hər şey bir anda oldu və ağılımdan qəribə fikirlər keçdi; fikirləşdim ki, bizim top atəş açıbsa, axı mən komanda verməmişəm, əsgərlərim niyə belə etsinlər?.. Sonra fikirləşdim ki, bizim top atəş açıbsa, bəs niyə səsi gəlmədi?.. Səs bir yana, bəs topda təpmə niyə ol-madı, niyə hərəkətsizdir?.. Nə baş verir, bir anlıq mənə verə bilməmişdim. Bir də gördüm ki, məndən beş altı metr aralı-da göydə mərməni fırlanır. Bu, erməni tərəfdən atılmış mərməni idi. Mərməni gəlib torpağa girmişdi. D-20 topunun mərmisi idi; təxminən 75 kiloqram ağırlığında olur, böyük mərmidir. Torpağa girib, sürəti ölüb. Torpaqda onu partladacaq sərtlik olmadığına görə sürəti azalmış halda göyə qalxdı, 7-8 metr qədər göyə qalxaraq yenidən yerə düşdü. Düşəndə də yenə Allah saxladı ki, burnu üstə yerə düşmədi. Ucu aşağı halda yerə düşsə, yenə partlama ehtimalı var idi. Səhv eləmirəmsə, ayın doqquzu idi (noyabrın).

Həmin gün bizi möhkəm atəşə tutmuşdular. İmkan ver-mirdilər ki, başımızı qaldıraq. Acıqla əllərindəki hər mərmə-ni atırdılar. Mərməni partlamadığına görə, sanki bizə ikinci bir

həyat şansı verilmişdi. Həmin günü biz "ikinci ad günü" adlandırdıq. Dedim ki, yox, Allah hələ yaşamağımı istəyir. Qızım üçün, vətənim üçün, bəlkə də, gələcək nəsillər üçün.

- Əlbəttə, hər insanın bu həyatda bir funksiyası var. Sən öz öhdəliyinə düşəni layiqi ilə yerinə yetirməlisən ki, Allah qarşısında da üzüağ olasan.

- Elədir.

Bu səfər Savalan fikrə getdi. Dostu Aqil əslində təkçə neft buruqlarında mühəndis deyildi. O həm də, acı yol qəzasından bir il əvvəl nəşrinə nail olduğu **"O, Xocalıdan idi"** adlı romanın müəllifi idi. Yaşadığı acı hadisələrdən sonra sanki həyata küsmüş, qələmi bir kənara qoymuşdu. Savalan bilirdi ki, ona ən yaxşı təsir göstərəcək iş onun ən sevdiyi məşğuliyyət – yazmaq idi.

- Aqil, - Savalan əlini dostunun dizinə qoyub dedi. – Bəlkə, bunları da yazasan?

- Yox, daha yazmıram! – Aqil üzünü divara tutdu.

- Bəlkə də, Allah sənə elə buna görə ikinci bir həyat şansı verib, ikinci ad gününü bəxş edib. Məncə, yox demə, yazmalısən. Qanlı yazılan şanlı tarixin parlaq səhifələrini bir də sənın qələmindən oxusunlar.

- Nə bilim, - bu səfər Aqil Savalanın gözlərinin içinə baxdı. Bu səmimi istəyin təkçə bir dost xahişi olmadığını, gələcək nəsillər üçün ən gözəl töhfə olacağını hiss etdi. Başını yellədi, mənalı-mənalı gülümsədi. Astadan əlavə etdi: – Yaxşı, baxarıq.

QİSAS

Bir neçə saata yaxın gizli keçidlərdən və sərt yoxuşlardan yol getdikdən sonra, nəhayət, qarşılarında düşmən postu göründü. Postun yaxınlığındakı kazarmanın girişində "vilis" markalı maşın dayanmışdı. Qaranlıq olduğuna görə, içində adam olub olmadığı bəlli deyildi. Əsgərlər dayanmadan silah anbarına girib-çıxır, səngərlərə sursat daşıyırdılar.

Murovdağ yüksəkliyindəki bu postun alınması ordumuzun öz mövqelərini möhkəmlətməsi və Kəlbəcər istiqamətində irəliləməsi üçün böyük əhəmiyyət daşıyırdı. Çox yaxşı qorunan və möhkəm sığınacağa malik bu post həmçinin düşmənin o bölgədəki idarəetmə məntəqəsi sayılırdı. Kəşfiyyatdan gələn məlumata görə, bu gün oraya bir neçə yüksək rütbəli zabıt gəlmişdi. Dünən başlayan müharibə onları əməlli-başlı təşvişə salmışdı. İndi, yəqin ki, qoşunlarımızı ləngitmək üçün mərkəzdən verilən tapşırıqları müzakirə edir, plan qururdular.

Postun alınması əməliyyatı çox mühüm olduğuna görə bu tapşırıqda yalnız döyüş təcrübəsi olan zabıtlər cəlb edilmişdi. Bir də, xüsusi təyinatlı dəstədə xidmət göstərən Cəbrayıl adında gənc bir əsgər vardı ki, könüllü olaraq ərizə yazmış, onlarla birlikdə getmək istədiyini demişdi. Tovuz döyüşlərində öz şücaəti ilə komandirlərinin yüksək etimadını qazanan bu hündür boylu, polad biləkli əsgərə yox deyə bilməmişdilər. Beləliklə, Cəbrayıl da özünün əsas silahını – qumbaraatanı çiyinə asıb on bir zabıtlə birlikdə bu əməliyyata yollanmışdı. Cəbrayılın bu əməliyyata qoşulmaq istəməsindəki əsas səbəb alacaqları

posta yüksək rütbəli zabitlərin gəldiyini eşitməsi olmuşdu. Heç olmasa bir erməni generalını öldürərək, Tovuz döyüşlərində şəhid olan general Polad Həşimovun qisasını almaq ən böyük arzusu idi. Bütün əsgərlər kimi, o da Poladı çox sevmişdi.

Hücum dəstəsinə rəhbərlik edən komandir bir müddət müşahidə apardıqdan sonra Cəbrayıla baxdı:

- Birinci vilisi vuraq ki, atışma başlayanda minib qaçmasınlar.

- Bəli komandir, - Cəbrayıl dedi.

- Hazırsan?

- Bəli komandir!

Cəbrayıl qumbaraatanı çiyinə qoyub vilisi nişan aldı.

- Ateş!

Qumbaraatanın guruldaması ilə səksənən erməni əsgərləri nə baş verdiyini anlamadan donub qaldılar. Qaranlıqda parılayan bir alov kütləsi sürətlə süzülərək vilis maşının böyrünə dəydi və maşın şiddətli partlama ilə alışıb yanmağa başladı. Partlayışla eyni anda hücum dəstəsi onları güllə yağışına tutdu və şiddətli döyüş başladı.

İki saata yaxın davam edən döyüşdən sonra artıq erməni səngərindən gələn güllə səsləri kəsildi. Ehtiyat üçün irəliyə doğru bir neçə əl qumbarası atan zabitlər səngərdə heç kəsən sağ qalmadığına əmin olduqdan sonra posta daxil oldular. Cəbrayıl həyəcanla gedib döyüşün əvvəlində vurduğu vilisə yaxınlaşdı. Öyləci boşalan maşın dəriyə doğru bir az getdikdən sonra yanı üstə aşmışdı. İçərisində heç kəs yox idi. Arxa tərəfi tamamilə parçalanan və hələ də yanmağa davam edən maşının ön tərəfində bir hissəsi yanmış zabit papağı gördü. Dəmirin qızğınlığına baxmayaraq sınıq şüşələrin arasından əlini uzatdı, papağı götürdü. Üstündəki emblemdən aydın idi ki,

zabit papağıdır. Cəbrayıl papağı aparıb komandirə göstərdi. Komandir heç tərəddüd etmədən dedi:

- Generaldır!

- Qaçıb? - Cəbrayıl təəssüf dolu bir səslə soruşdu.

- Buradan hara qaçacaq? - komandir dedi. - Ya səngərdəki ölümlərin içindədir, ya da kazarmada kravatın altında gizlənib.

Komandir sözünü qurtarmamış yaxınlığa minaatan mərmisi düşdü, hər kəs yerə yatdı. Arxasınca biri də gəldi, biri də...

- Onlar öz postlarının koordinatlarını çox yaşı bilirlər, - zabitlərdən biri dedi. - O biri təpədəki postdan atırlar.

- Deməli kimsə xəbər verib ki, biz postu ələ keçirmişik, - komandir dedi. Minaatan mərmiləri dolu kimi yağmağa davam edirdi. - İndi burada qalmaq təhlükəlidir.

Cəbrayılın gözü bir az aralıdakı kazarmada idi.

- Mən içəri girəcəyəm! O generalı tapıb işini bitirəcəyəm! - həyəcədən yanaqları qızarmışdı.

Komandir:

- Gedək, sonra yenə gələrik, - desə də, artıq Cəbrayıl çoxdan kazarmanın qapısına çatmışdı. Komandirin sözünü eşitmədi.

Cəbrayıl hiddətlə qışqıraraq içəri girdi. Avtomatla qaranlığa bir neçə əl atəş də açdı. Cavab gəlməyəndə bildi ki, burada heç kəs yoxdur. Diqqətlə baxanda içəridə, lap dibdə bir qapının tərpendiyini hiss etdi. Gedib qapının qarşısında dayandı. Qapını təpiklə sındırmağı ilə atəş açmağa başlaması bir oldu. İçəridəkilər də qapıya doğru atəş açdılar.

Atəş səslerini eşidəndə zabitlərdən bir neçəsi də onun arxasınca içeri qaçdı. Digərləri isə onları müdafiə etmək üçün səngərdə mövqə tutdular.

Hücum dəstəsindəki zabitlər içəridəki gizli otağa girəndə gördülər ki, elə bil bura bomba düşüb, hər şey alt-üst olub. Gülləbaran zamanı ortadakı stol parça-parça olmuş, otağın içində yeddi-səkkiz nəfər düşmən zabiti sərilmişdi. Cəbrayıl da onların arasında yerdə uzanmışdı. O hələ də nəyəsə gücənir, hikkə ilə nəfəs alırdı. Bir müddətdir davam edən əlbəyaxa döyüşün son həmləsini edirdi. Köməyə gələn dəstə üzvləri tələsik addımlarla ona doğru yaxınlaşdılar. Parlaq poqonlu yekəpər düşmən zabitini yerə yıxan Cəbrayıl dəmir biləyi ilə onun boğazını sıxırdı. Onun sıxmağı ilə boynu qırılan zabit artıq canını tapşırırmışdı.

- Hamısı ölüb, - gələnlərdən biri dilləndi.

- İki polkovnikdir, biri də general, - yanındakı onların rütbələrinə baxaraq dedi.

- Cəbrayıl, yaxşısan? Getmək lazımdır!..

Cəbrayıl onlara baxaraq əli ilə "əla" işarəsi etdi ki, hər şey qaydasındadır.

Ermənilər öz postlarını bombalamağa və iri çaplı silahlardan atəşə tutmağa davam edirdilər. Hücum dəstəsi ağır yaralı olan Cəbrayılı da götürüb darmadağın etdikləri postu tərk etdilər. Mərmiləri qalmamışdı, bir az da geciksəydilər mühasirəyə düşə bilərdilər. Zabitlər çoxlu qan itirən on doqquz yaşlı Cəbrayılı görə narahat olsalar da, o özü halından məmnun idi – həm bir generalı öldürərək Polad Həşimovun qisasını almış, həm də artıq şəhidlik mərtəbəsinə qədəm basmışdı.

SİLAHDAŞ

Ordumuz bir-biri ardınca yüksəklikləri azad edərək irəlilədikcə geri çəkilən düşmən bəzən əks-hücum cəhdi edirdi. Belə döyüşlərdən biri də 1353 adlandırılan yüksəklik uğrunda hücum zamanı baş verdi.

Hərbi birliklərimiz yüksəkliyə doğru gedən yol ilə irəliləyirdi. Yol sıx ağaclı çökəkliyə düşür, sonra yenidən düzə qalxaraq davam edirdi. Öndə gedən əsgərlərimiz çökəkliyin kənarına çatanda oradakı ağaclıqdan səs gəldi: "Qardaş, atmayın ha, bizik". Zabitlərdən biri əlini qaldıraraq işarə verdi ki, hər kəs ayaq saxlasın. Əsgərlərin çökəkliyə düşmədiyini görəndə aşağıdakılar yenə onları çağırdı: "Gəlin, qorxmayın! Görtün burda nə qədər leş var!.." – burada "leş" kəlməsini xüsusilə işlətmis-dilər ki, əsgərləri özlərinə inandırma bilsinlər.

Dediklərində yanlış olmasa da, ləhcələrində qərribə bir ton vardı. Əfqan adlı təcrübəli zabit başını yellədi, - bizimkilər deyil, - deyərək yanındakılara diqqətli olmaları üçün işarə verdi. Əl qumbarasını çıxartdı, üzüyünü çəkib dərəyə atdı; eyni anda "atış sərbəst!" – deyərək yüksək səsle komanda verdi. Şiddətli partlayış eşidildi.

Həmin anda dərədən ermənilərin BMP hərbi maşını gürldəyərək hücumə keçdi. Bunu heç biri gözləməirdi. İlk anın şoku ilə əsgərlərin çoxu kənara dağılışdılar, sığınmaq üçün yer axtarmaq təlaşına düşdülər. Amma aralarında özünü itirməyənlər də vardı. Şəxsi heyətin üstünə gələn zirehli maşın çökəkdən çıxıb hələ atəşə başlamamış əsgərlərimizdən biri

cəld bir hərəkətlə onun üstünə sıçrayaraq üstdəki açıq qapağından içəri əl qumbarası atdı, şiddətli partlayış baş verdi. Həmin əsgər özü şəhid olsa da, zirehli maşındaki ermənilərin hamısını bir andaca məhv etdi. O, heç düşünmədən, tərəddüd göstərmədən özünü fəda etmişdi. Tezliklə yerdə qalan bir-iki düşmən əsgəri də zərərsizləşdirildi. Ordumuz irəliləməyə davam etdi.

Hadisənin şahidi olan ehtiyatdakı leytenant Rahim qürurla zabit yoldaşlarına baxdı. Yadına Aprel döyüşlərində yaşadıkları bənzər mənzərələr düşmüşdü. Eyni fədakar ruh, eyni cəsarət və eyni vətən sevgisinin ordumuzu yenə qələbəyə aparacağına bir daha əmin oldu.

Rahim illər əvvəl yaralanıb ordu sıralarından ayrılsa da, Vətən müharibəsinin başladığı ilk gündən könüllü olaraq zabit yoldaşlarına qoşulmuş, yenidən ön cəbhədəki döyüşlərin iştirakçısına çevrilmişdi. Daha əvvəl əlindən aldığı yara səbəbi ilə sağ əlinin şəhadət barmağını tam qatlama bilmirdi. Bu, onun atəş açmasında bir az çətinlik yaradırdı. Yenə də, qərargahı Bərdədə yerləşən 1-ci Ordu Korpusuna üz tutdu. Aprel döyüşlərindən onu tanıyan korpus komandiri general-mayor Hikmət Həsənov və müavini - yaxın dostu, silahdaşı polkovnik Babək Səmidli ilə görüşdü. Hələ döyüşlər başlamadan əvvəl də Rahim cəbhə bölgəsi ilə yaxından maraqlanırdı. Çətin relyefə malik bölgələrdə silah-sursatın daşınması üçün dəfərlərlə at göndərmiş, bir çox yardımlar yollamışdı. Yeni hərbi hissə ilə əlaqəsini kəsməmişdi. Nəhayət, özünə cəbhənin ilk sıralarında yer tapa bildi. Rahim yaxşı atıcı idi, silahdan sərrast istifadə edirdi. Amma bu döyüşdə onun əsas ehtiyac duyulan bacarığı minik maşınını çox yaxşı idarə edə bilməsi oldu.

Əslində, sentyabr ayının 26-da Rahim o bölgədəki maqazasının işi ilə əlaqədar Bərdəyə getmişdi. Oradakı işini bitdikdən sonra Qapanlıya, dostlarının yanına getdi. Buradan

atəş səsləri daha açıq eşidilirdi. Ermənilərin atdığı top mərmisi kənddəki evlərdən birinə düşdü. Mühəribənin başlayacağı gün kimi aydın idi. Rahim dərhal hər zaman maşınında gəzdirdiyi hərbi formanı geyindi və yaxınlıqdakı 1-ci Ordu Korpusuna üz tutdu. Təqaüddə olduğundan səfərbərliyə cəlb edilməyəcəyini bilirdi. Bu səbəblə özünü bu addımı atmağa məcbur hiss etmişdi. Həmin an arxada qoyduğu mağazaları, parnikləri onun üçün bir anda əhəmiyyətini itirmiş, ən önəmli məsələ kimi Vətən müharibəsinə yollanmışdı.

Növbəti gün döyüş başladı və ordumuz düşmən tapdağındakı torpaqlarımızı azad etmək üçün əks-hücuma keçdi. Çox ağır keçən döyüşlərdə korpusun qərargah rəisi yaralandı və vəzifə Rahimin yaxın dostu Babəkın öhdəliyinə düşdü. Rahim hərbi təhsilini Bakıda, Babək isə Türkiyədə alsa da, eyni ildə məzun olaraq hərbi xidmətə başlamış və yaxın dostluq qurmuşdular. Bu dostluqları son nəfəsə qədər davam etdi.

Polkovnik Babək Səmidlinin əsas işi əsgərləri mənəvi-psixoloji cəhətdən döyüşə hazırlamaq idi. Rahim onun sürücüsü kimi heç vaxt yanından ayrılmır, maşını özü idarə edirdi. Azad edilən ilk postdan xeyli sayda silah qənimət götürüləndə Rahim də o silahlarla silahlandı və düşməni öz silahı ilə vurmaq istəyini gerçəkləşdirdi. Bu, onun çoxdankı arzusu idi. Yenə də, sükanı əldən buraxmadı, dəfələrlə çox çətin məqamlarda Babəki düşmən atəşi altından sağ-salamat çıxartmağa nail oldu.

Onların maşını adətən minaatanların hədəfi olurdu. Rahim artilleriyaçı olduğuna görə atış ardıcılığını çox yaxşı təxmin edir və maşını partlayışlar arasında elə idarə edirdi ki, hədəfdən yayına bilirdi. Babək bunu "onun altıncı hissi güclüdür; mərminin hara düşəcəyini bilir" deyərək açıqlayırdı. Ölməz kino qəhrəmanlarının döyüş səhnələrinə bənzərsə də, yaşadıkları həqiqət idi və özləri də heyrətə gəlirdilər.

Mühasirədə qalan jurnalistlərin düşmən nəzarətindəki vəl-dan çıxarılması əməliyyatını da ikisi birlikdə həyata keçirmişdilər. Hətta bir dəfə yüksəklikdəki postdan xəbər gəlmişdi ki, "Əsgərlərimiz arasında itki çoxdur. Nizam-intizam pozulub. Yoğun artilleriya atəşi altındayıq! Əsgərlərimiz yorulub! Geri çəkilməliyik!" Babək onlara bircə kəlmə dedi: "On beş dəqiqə müqavimət göstərin!". Bundan sonra dərhal Rahimlə birlikdə ön xəttə şığımış, şəxsən əsgərləri bir-bir müdafiə xəttinə düzmüşdü. Onun gəlişi əsgərləri sanki yenidən həyata qaytarmış, özlərinə gətirmişdi. Bu döyüşdə Babək o qədər irəli getdi ki, düşmən mühasirəsinə düşmə təhlükəsi yaşadı. Babəki xilas etmək üçün Rahim - əslində həmin anda ürəyindən keçən məqsəd onun düşmən əlinə sağ keçməsinə mane olmaq idi - maşını sürətlə ona doğru sürmüş və atəş altında olmalarına baxmayaraq onu götürüb sağ-salamat geri gətirmişdi. Onlar qısa bir müddətdə həmin postu möhkəmlətməyə nail oldular.

Rahim təkcə komandır maşınının deyil, digər hərbi texnikaların və xüsusilə də tankların irəliləməsinə də bələdçilik edir, bəzən sürücünün yanında əyləşərək onların təhlükəsiz yollarla irəliləməsinə kömək edirdi.

Döyüşlərin birində zabitlərdən biri Babək Səmidliyə yaxınlaşaraq həyəcanla dedi:

- Cənab polkovnik! Beş nəfər əsgərimiz qaçıb!..

Hər döyüşdən sonra şəxsi heyətin sayımını aparırdılar ki, şəhid, yaralı və ya əsir düşən varmı, bilinsin. İndi say beş nəfər əskik çıxmışdı. Polkovnik Babək heç tərəddüd etmədən gur səsi ilə dedi:

- Mən onların yerinə and içərəm ki, onlar qaçmayıblar! Onlar ya yaralanıblar, ya da başqa nəse olub!

Bir müddət sonra bəlli oldu ki, döyüşdən istirahətə çıxan bölüyün tərkibində olan həmin əsgərlər hücumla gedən növbə-

ti bölüyün əsgərlərinə qoşulub onlarla birlikdə döyüşə gediblər. Əsgərlərdəki yüksək döyüş əhvali-ruhiyyəsi hər döyüşdə özünü daha qabarıq büruzə verirdi. Bu işdə onlarla birlikdə eyni səngəri bölüşən cəsur zabitlərin və var-dövlətini, rahat yaşayışını buraxaraq könüllü cəbhəyə gələn fədakar insanların rolu böyük idi.

Döyüşə girmədən əvvəl, sıra qabağına çıxanda Babək deyirdi:

- Baxın, Rahimi çoxunuz tanıyırsınız, yeddi-səkkiz mağazası var, parniki var, hamısını arxada qoyub cəbhəyə gəlib. Vətəni sevmək üçün imkan lazım deyil!.. O da sizinlə eyni səngərdədir, tankın qabağındadır!..

Rahimin kifayət qədər imkanlı olduğunu əsgərlər yaxşı bilirdilər. Dəfərlərlə öz hesabına əsgərlərə ərzaq gətirmiş, ən qaynar nöqtələrə rabitə batareyalarını doldurmaq üçün generatorlar yollamışdı. Orduya yardım göstərən yüzlərlə Rahim kimi könüllülər var idi. Dağ şəraitində rahat idarə edilən "Pikap" maşınları göndərənlər, əmrindəki avtobusları cəbhə bölgəsinə səfərbər edənlər, hər cür maddi təminat üçün var-dövlətini əsirgəməyənlər az deyildi. Amma Rahim eyni zamanda o əsgərlərlə çiyin-çiyinə vuruşurdu. Hətta bu yaxınlıq o qədər qüvvətli idi ki, Talışkənddə Azərbaycan bayrağının azad edilən inzibati binalardan birinə sancılmasını Babək Rahimə təklif etmişdi. Babəkin dediyi kimi: "O həm malı, həm də canı ilə vuruşanlardan" idi.

Əsgərləri motivasiya edən təkcə zabitlərin sözləri deyildi. Ali Baş Komandanın hər bir çıxışı, qardaş Türkiyə Prezidentinin dəstək bəyanatları bir yandan, xalqdan gələn ən cüzi bir yardım belə onları döyüşə həvəsləndirir, bu xalqdan ötrü hər bir fədakarlığa qatılmağa sövq edirdi. Bir dəfə yol kənarında dayanan bir qadın onların maşınını saxlatmış, əlindəki bişmiş çolpanı onlara verərək əsgərlərə çatdırmalarını xahiş etmişdi.

"Qoy bir nəfər də olsa əsgər ondan yesin", - demişdi. Hər kəs olanından bir pay ayırır, bu yardım səfərbərliyinə qoşulmağa can atırdı. Kimin payının daha ağır olduğunu isə yalnız Allah bilir. Əlbəttə, ən böyük fədakarlıq bu yolda canından keçənlərin payına düşürdü.

Bir gün Rahim əynindəki qoruyucu jileti çıxardıb əsgərə verdi. Bunu daha əvvəl də etmişdi. Babək dedi:

- Nədi, yaralanıb aradan çıxmaq istəyirsən? - bunu deyər-kən gülümsəyirdi.

- Yox, - Rahim dedi. - Mən onsuz da çağırışla gəlməmişəm, istədiyim vaxt gedə bilərəm. Amma mən adətən maşında olu-ram, nisbətən təhlükəsiz yerdəyəm. Əsgərlər isə maşından düşən kimi güllə altında qala bilərlər.

Babək yenə də dediyindən əl çəkmədi. Ona başqa bir jilet verdi ki, "al, bunu geyin, qabağa gedəcəyik". Rahim jileti ge-yindi, üstündən avtomat daraqlarını düzdü, telefonunu isə jile-tin altındakı kitelin döş cibinə qoydu. Hələ yerlərindən tərpən-məmişdilər. Birdən yaxınlığa top mərmisi düşdü. Əl içi boyda bir qəlpə gəlib sağ tərəfindən Rahimin sinəsinə dəydi. Zərbə elə güclü idi ki, qoruyucu yeləyin üstündən taxdığı avtomat darağını iki yerə böldü. Döş cibindəki telefonun ekranı isə çatlaq-çatlaq olmuşdu. Qəlpənin kənarları ülgüc kimi kəskin idi. Əyilib götürmək istədi, hələ də qaynar idi, götürə bilmədi. Babək yenə gülümsəyərək dedi:

- Gördünmü, sən hələ mənə lazımsan. Sükana keç!..

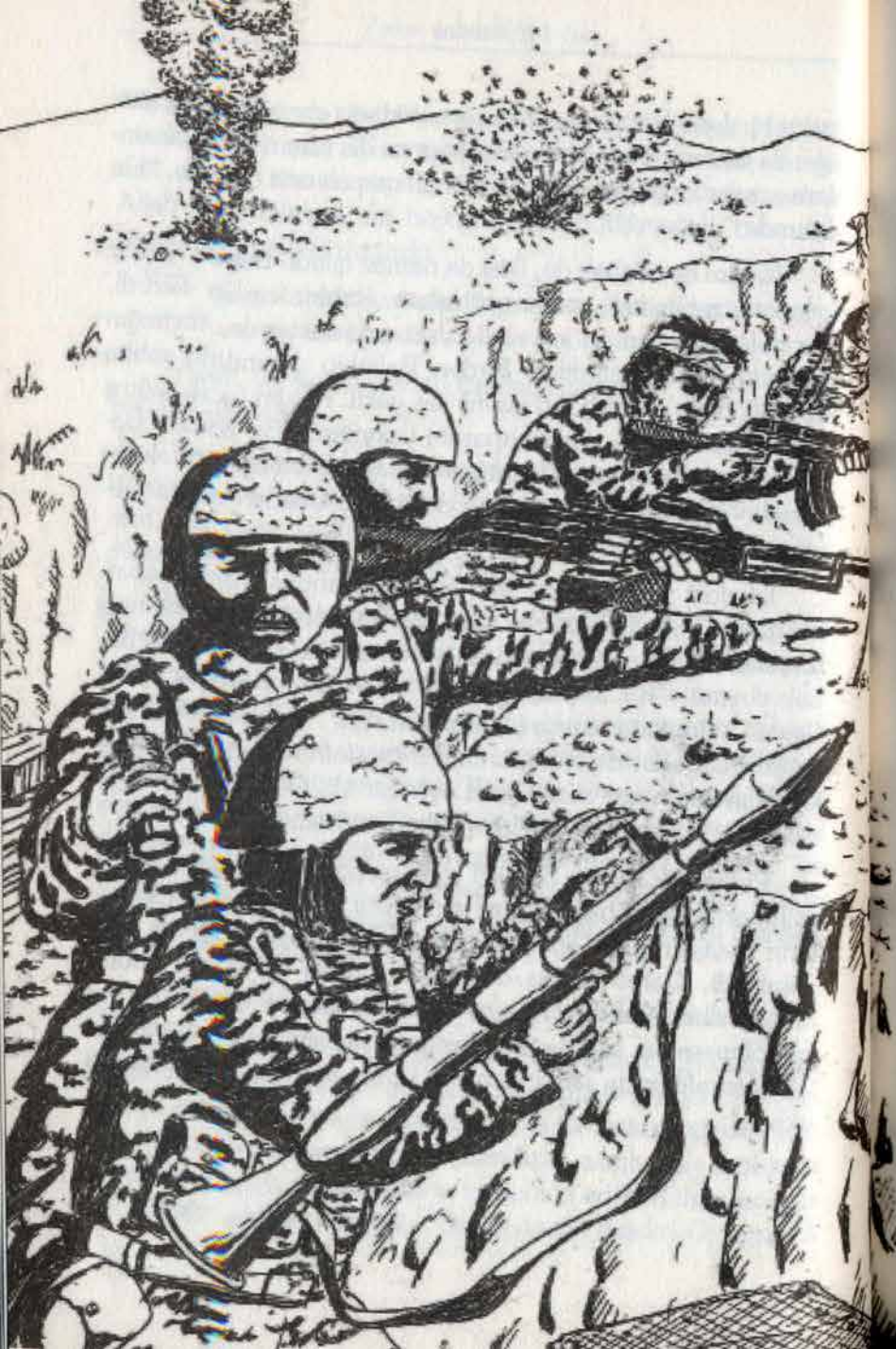
Onlar maşınla təkcə postları gəzmirdilər. Qırxdan çox şəhid və yaralını döyüş meydanından çıxartmışdılar. Bir gün Babək şəhidləri daşıyan əsgərlərin böyük üzüntü içində oldu-ğunu görərək onlara qarşı sərt danışmış, acıqlı səsle möhkəm olmalarını tələb etmişdi. Bunu müşahidə edən Rahim onunla tək qaldığı zaman demişdi: "Sənin ürəyin daşdır! O uşaqlara

necə hirsələ bilirsən?.. O qədər şəhidimiz var, yaralımız var; sən də deyirsən ki, olan şeydir, başınızı dik tutun. Hələ bir on-lara açıqlanırsan da!". Babək mənalı-mənalı ona baxmış, "Elə lazımdır!" - demişdi.

Rahim də, Babək də, ikisi də namaz qılırdı. Babək namaz qılarkən rabitədən gələn çağırışlara Rahim cavab verirdi. Bir dəfə şam namazı vaxtı idi. Üstü açıq səngərdə, torpağın üstündə namaz qılırdılar. Birdən Babəkin yanındakı rabitə aparatından - ratsiyadan xışıltılı səs gəldi. Rahim təcili çağırış olar narahatlığı ilə dərhal aparata yaxınlaşdı. Bu zaman Ba-bəkin dua edərkən ağladığını gördü. Dilində bu sözləri təkrar-layırdı: "Ya Rəbbi, əsgərlərimə dəymə, qələbədən sonra mən-im canımı al!.."

İki dost Suqovuşana səs yüksəldici anons maşını apar-mışdılar. Orada flaş-kart ilə azan səsini verərək azad olunmuş torpaqlarda səsləndirdilər. Azan səsini eşitdikcə məst olan Ba-bək deyirdi: "Bu torpaqlar illərdir azan səsinə həsrət qalıb. Qoyun axıra kimi oxusun, səsini artırınl!..". Azan oxuyan gö-zəl səslə əsgərlər də vardı, amma o maşının nəhəng dinamik-lərindən çıxan gur səsin həzzi ayrı cür idi. Düşmən güllədən daha çox bu səsdən - "Allahu əkbər" nidasından qorxurdu.

Polkovnik Babək Səmidli şanlı qələbədən 13 gün sonra, sülhməramlılarla birgə iştirak etdiyi əsir və vəfat edən əsgər-lərin dəyişdirilməsi əməliyyatı zamanı minaya düşərək ağır yaralandı. Qəlpə alınma deymişdi. Ondan bir neçə addım aralıda olan silahdaşı Rahim onun qurtulması üçün heç nə edə bilməsə də, son təsəllisi dostunun duasının qəbul edilməsi və bu şərəfli yolda şəhid olanların uca mərtəbəsinə qovuşması oldu.

ŞƏHİD ƏMANƏTİ

O ktyabr ayının ilk günləri idi. Suqovuşan istiqamətində döyüşlər davam edirdi. Gənc zabitlərdən və MAXE hərbi qulluqçulardan mütəşəkkil altı nəfərlik dazor dəstəsi təyin edilən hədəfə doğru irəliləyirdi. Əməliyyat qrupuna "komutan" ləqəbli kapitan Ruhin rəhbərlik edirdi. Ruhin hərbi hissə komandirinin müavini olsa da, bu vacib tapşırığa şəxsən başçılıq edirdi. Dazorun məqsədi bu idi - öndə hər hansı düşmən pusuşu və yaxud mühasirə təhlükəsi olarsa bunu aşkarlamaq və arxadan gələn hərbi hissəyə xəbər vermək, kütləvi halda daha böyük itkilərin önünü almaq, ordunun irəliləməsi üçün yol açmaq.

Hava dumanlı, görüş məsafəsi məhdud idi. Dazor heyəti təyin olunan nöqtəyə - strateji yüksəklikdəki düşmən postuna çatmışdı. Burada qazılmış səngərlər və müdafiə üçün hazır mövqelər vardı. Düşmən əsgərləri postu tərk edib qaçmışdılar. Ətrafı diqqətlə yoxladılar, postun boş olduğunu məruzə etdilər. Bir az sonra ətrafa nəzər salıb müşahidə aparan təqim komandiri baş leytenant Sərxan dedi:

- Sağdan gələnlər var.

Hava dumanlı olduğuna görə formalarını seçmək mümkün deyildi. Eləcə bir-iki qaraltının yaxınlaşdığını gördülər. Bunlar Talışkənd istiqamətindəki hərbi hissəmizin əsgərləri də ola bilərdilər, düşmən də. Yenə də ehtiyat olaraq bellərindəki çantaları çıxartdılar, silahlarını döyüşə hazır vəziyyətə gətirdi-

lər. "Val" dedikləri geniş səngərin münasib yerlərində mövqə tutdular. Dumanda görünən qaraltılar getdikcə yaxınlaşırdı. Görünür, onlar da postda kimin olduğundan xəbərsiz idilər.

- Kimsiniz? – kapitan Ruhin hündürdən səsləndi.

Qarşı tərəfdən cavab gəlmədi. Eləcə "hıı" deyə bir səs çıxartdılar.

- Hansı hərbi hissədəsiniz? – komandir bir də soruşdu. Yenə açıq bir cavab gəlmədi. Komandir üzünü Sərxana tutdu: - Bizimkilər deyil.

Posta yaxınlaşan düşmən əsgərləri ilə aralarında iyirmi metr məsafə qalmışdı. Gizir Orxan onları saymağa başladı - on səkkiz nəfər idilər. Özləri isə əksəriyyəti Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrdə kurs keçmiş təcrübəli döyüşçülər idi; altı nəfərə on səkkiz nəfərin öhdəsindən rahatlıqla gələ bilərdilər.

"Ya şəhid, ya qazi!" – deyərək dazor heyətindəkilər eyni anda atəş açmaq üçün tətii çəkдилər. Qızgın döyüş başladı. Düşmən əsgərləri müqavimət göstərmək üçün ətrafa səpələndilər. Hər yandan güllə yağdı. Dəmir dəbilqələri silkələyən, daşa dəyib qıvcım çıxardan, isti nəfəsi ilə əsgərlərin üzünü yalayıb ötüb keçən güllələr hardasa göydə bir-biri ilə çarpışırdı. Səngərdən qalxan toz dağın başını saran qatı dumana qarışmışdı. Qısa müddət davam edən şiddətli döyüş nəticəsində on səkkiz nəfər düşmən əsgərinin hamısı məhv edildi. Dazordakılar arasında itki yox idi.

On dəqiqə davam edən sakitlikdən sonra duman nisbətən seyrəldi və daha uzaqdakı hədəflər aydın şəkildə görünməyə başladı. Bir də baxdılar ki, bundan əlavə sağ və sol tərəflərində də düşmən postları var. Postlara qədər ilan kimi qıvrıla-qıvrıla uzanan səngərlərin içi onlara doğru gələn düşmən əsgərləri ilə dolu idi. Qarşı tərəfdən - duman arxasından yaxınlaşan zirehli

düşmən texnikasının səsi eşidilirdi. Mühasirəyə alınmışdılar. Yenidən şiddətli atışma başladı.

Döyüş yoldaşlarının arasında o qədər səmimi yoldaşlıq və möhkəm dostluq vardı ki, adətən bir-birinə "abi", "qardaş" deyə səslənir, hətta adları ilə xitab edirdilər.

- Qardaşlar, nə qədər bacarsaq, qırmağa çalışaq, - Ruhin qışqırdı və düşmən əsgərlərinin qarşısını kəsmək üçün səngərə girdi. Artıq şəhid olmağın astanasında idi.

- Qardaş, tək girmə! – Sərxan qışqırdı və onu saxladı. - Ölürüksə, bir yerdə öləcəyik. Tələsmə. Birinci növbədə vəzifəmiz sağ qalmaqdır!

Ruhinin yadına onlara hər zaman nümunə olan polkovnik Babək Səmidli düşdü. Onun hər sözü onlar üçün şüar idi: "Ağlayan gözdə qisas olmaz!" - demişdi. "Ya qalib, ya qazi, ya da şəhid olun!" - deyə yol göstərmişdi əsgərlərinə, şəhid polkovnik. Bəli, ilk növbədə qalib gəlmək, bunun üçün də mümkün mərtəbə sağ qalmaq lazım idi.

Elə bu vaxt arxalarınca gələn iki MAXE əsgər – Fəqan və Niyaməddin də onlara çatıb dəstəyə qoşuldular. Çox qoçaq əsgərlər idi. İlk atışmanı eşidib kömək üçün irəli atılmışdılar. Atışma şiddətlənəndə arxadan gələn taborla əlaqələri kəsilmişdi. Açıq ərazidə bütün taborun hücumu keçməsi intihar olardı.

Səkkiz oğul mühasirəni yarmaq üçün çiyin-çiyinə döyüşürdülər. Düşmən hər cür silahdan istifadə edərək var qüvvəsi ilə hücumu keçmişdi. Dəstənin əlindəki mərmə ehtiyatı get-gedə tükənirdi. Komandirin göstərişi ilə hərbi hissədəki artilleriya bölməsi ilə əlaqə saxladılar. Sərxanın topoqrafiya bilgisi çox yaxşı idi, dərhal yerləşdikləri mövqenin koordinasiya natirini verdi və o bölgənin ətrafının bombalanmasını istədi. Düşmən əsgərləri ilə aralarındakı məsafə yüz metrədən az

idi. Bu, çox riskli qərar idi, mərmilə onların dayandıqları postda da düşə bilərdi. Buna görə topçular atəşdən imtina etməklə istədilər. Komandir rabitə cihazına yaxınlaşdı, dəstəyi götürüb əmri şəxsən təkrarladı: "Vurun! Biz şəhid olsaq da, vurun ki, daha böyük itkilərin qarşısını alaql! İndi vurmasanız, bütün bir taboru təhlükəyə atmış olarsınız! Vurun! Bizə nəse olsa da, Vətən sağ olsun!". Onun əsgərləri tərəfindən "komutan" deyərək anılmasının səbəbi də elə bu idi: hər zaman əsgərinə nümunə olmaq üçün ən öndə olması və əsgərlərini döyüşə, cəsarətə səsləyən alovlu nitqi.

Sərxan verdiyi koordinatlardan əmin idi və topçular da bunu düzgün tətbiq edərsə, mühasirəni yara bilərdilər.

Bu zaman onların dayandıqları səngərə tərəf səs əl qumbarası atıldı. Güclü partlayış oldu. Qumbara Sərxanın yanında partlamışdı, bir müddət eşitməni və danışğını itirdi, huşsuz vəziyyətə düşdü. Dostlarının köməyi ilə özünü ələ aldı. Atışma daha da şiddətləndi. Bir yerə yığıldılar. Hər yandan mühasirədə idilər.

- Bu son şansımız ola bilər, bacardığımız qədər çox düşməni öldürək, - Ruhin bir anlıq bunun son döyüş ola biləcəyini düşündü. Üç hissəyə bölünüb ayrı-ayrı istiqamətlərdə atəş açmağa başladılar. Sağdan, soldan, hər tərəfdən üstlərinə gələn düşməni əsgəri qurtarmaq bilmirdi. Atılan düşməni güllələrindən biri Elxanın ayağına dəydi. Daha əvvəl dirseyindən yaralanan Elxan indi ayaq üstə dayana bilmirdi. Sərxan qışqırdı:

- Elxan! Bu tərəfə sürün!

- Sürünə bilmirəm, komandir! - elə bunu demişdi ki, üçüncü güllə qarın nahiyəsindən dəydi. Sərxan dərhal irəli çıxdı,

onun gödəkcəsinin yaxasından bərk-bərk yapışdı, sürünərək də olsa, Elxanı çəkməyə başladı.

Bu zaman digər tərəfə atəş açan Ceyhun ayağından vurulub yıxıldı. Bədənin yuxarı hissəsində qoruyucu jilet və dəbilqə olduğuna görə, adətən ilk yaralanma ya qoldan, yaxud ayaqdan olurdu. Dostları ona səslenəndə Ceyhun dedi:

- Mən bura bu gün üçün gəlmişəm, bu an üçün yaşamışam! Mənə görə nigaran qalmayın, siz Elxanı təxliyə edin!

- Xeyr, burada heç kəsi buraxası deyilik! - Ruhin qışqırdı. Atışma davam edirdi. - Yaralıları geri çəkin!...

Ehtiyat olaraq bir az geri çəkilmək qərarına gəldilər. Niyaməddin adlı əsgər dostu Ceyhunun yanına qaçdı. Onu arxaya doğru çəkmək istəyəndə atılan snayper gülləsi Niyaməddinin alnını sıyırdı, sol qasını parçaladı. Axan qan gözüne doldu. Yenə də dostunu buraxmadı, sığınacağa doğru çəkməyə davam etdi.

Sərxan da Elxanı çox böyük çətinliklə çıxartdı; üç yerindən yaralı idi, harasından tutsa, ağrıdırdı. Yenə də döyüş davam edə-edə Sərxan onu aşağı çəkdi. Bu məqamda onların ətrafında iri mərmilər partlamağa başladı. Topçu batareyamız bölgəni atəş bombardmanına tutmuşdu. Düşməni geri çəkiliirdi.

Burada Elxan:

- Komandir! - deyərək Ruhinə səslandı. Ruhin Sərxanla birlikdə onun yarasını sarımağa çalışırdı. Elxan gücünü toplayıb qırıq-qırıq kəlmələrlə danışmağa davam etdi, - iki övladım var... biri məktəbə gedir... onlar vətənə əmanətdir...

- Elxan, sən yaşayacaqsan! - Ruhin ona ürək-dirək verib dedi. Burada döyüş yoldaşı demək, insanın öz canı demək

idi. Heç kəs heç bir döyüş yoldaşını, can qardaşını itirmək istəmirdi.

- Xeyr, mən hiss edirəm, mən gedirəm, komandir, - Elxan xırıltılı səsle dedi, buna baxmayaraq, gülümsəməyə çalışdı. - Sizdən bir xahişim var: Sağ cibimdə bayrağımız var. O bayraqı azad olunmuş torpaqlarımızda dalğalandırarsınız!..

Tezliklə, arxadan gələn təxliyə dəstəsi köməyə yetişdi. Elxan həmin gün şəhid olsa da, davam edən döyüşlər 44 gündə şanlı bir zəfərlə nəticələndi. Əziz şəhidlərimizin qanları bahasına gələcək nəsillərə əmanət etdiyi şanlı bayraq bu gün azad olunmuş toraqlarımızın hər bir guşəsində, hər bir zirvəsində şərəflə dalğalanmağa davam edir.

MÜHASİRƏ

Amid hərbi xidmətdən tərxis olunduqdan bir il sonra səfərbərlik elan edildi. Hər kəs Vətən müdafiəsində son döyüş üçün ayağa qalxmışdı. Amid də könüllü olaraq müraciət etmiş və bu şanlı döyüşə qoşulmuşdu. İlk günlərindən başlayaraq böyük fəxrlə daşdığı pulemyotu ilə düşmənin neçə-neçə hədəfini məhv etmiş, hərbi texnikasını sıradan çıxartmışdı. Onu bu döyüşə sövq edən səbəb əsgərlik illərində namərd düşmən gülləsi ilə şəhid olan dostunun qisasını almaq və otuz ildən bəri tökülən bütün günahsız qanların əvəzini çıxmaq, düşmənin qurduğu xain planları öz başlarına yıxmaq idi. Onu Füzulidən Cəbrayıla, Cəbrayıldan Qubadlıya, Qubadlıdan da Laçına gətirən qüvvə vətən torpaqlarının qəsbkar düşməndən bir an əvvəl təmizlənməsi arzusu idi.

Laçın dəhlizinə çatmağa az qalmışdı. Qarşılarındakı yüksəkliyi ələ keçirdikdən sonra artıq Şuşaya gedən yolu görə biləcək, dəhliz yoluna nəzarəti təmin edəcəkdilər. Yüksəkliyə doğru dırmanan yüzə yaxın əsgər və zabıt heyətinin içində Amid də var idi. Bir-birini qorumaq üçün kiçik dəstələrə bölünmüş, hədəfə doğru irəliləyirdilər. Amid ən qabaqda gedən dəstənin içində idi. Zabitin böyründə addımlayır, birinci cərgədən geridə qalmamaq üçün var gücü ilə səy göstərirdi. Yamacın dik yerlərində hərdən ayağı sürüşür, yaralı ayağı ona əziyyət verirdi. O isə buna heç məhəl qoymurdu. Əlində də belə döyüşlərin ən dağıdıcı və qorxulu silahı – sevimli pulemyotu (PK pulemyotu) olduğu halda. Bu silah avtomatlardan

daha təhlükəli olduğu kimi, həm də ağır idi. Amma bu, Amid üçün heç mühüm deyildi. Əsas məqsədi düşmənlə ən birinci üz-üzə gəlmək və hamıdan əvvəl onları məhv etmək idi.

Birdən, heç gözləmədikləri bir anda atışma başladı. Əsgərlərin bir neçəsi etibarlı mövqe tutmaq üçün bir az irəlindəki səngərə doğru qaçdılar. Ora girmədən əvvəl içəri əl qumbarası atdılar. Arxasınca da heç gözləmədən səngərə girdilər. Bura müşahidə aparmaq üçün qazılmış kiçik ölçülü bir istehkam sığınacağı idi. Düşmənin buranı boşaltmış, gələnləri mühasirəyə salmaq üçün geri çəkilməmişdi. Dərhal silahlarını döyüşə hazır vəziyyətə gətirib nişan aldılar, atəş açmağa başladılar. Amid pulemyotunu əlinə götürmüşdü, ayaq üstə dayanaraq atəş açırdı. Düşükləri mövqe elə idi ki, düşmənin yuxarıda, onlar isə aşağıda idilər. Belə bir halda pulemyotu istədiyi səmtə döndərmək üçün ya ayaq üstə dayanmalı idi, ya da dizi üstə. Əvvəlki döyüşlərdə dizindən yaralandığına görə, dizi üstə dayanma bilmirdi. Uzanaraq atsa, o zaman da düşməni nişan ala bilməyəcəkdi. Buna görə də, pulemyotu əlinə götürüb ayağa qaxmışdı. Bir müddət atəş açıqdan sonra sol çiyninə nəse toxunduğunu hiss etdi. Aşağı əyildi. Amid qolu keyidiyi üçün çiynini ovxalayanda komandir diqqətlə ona baxdı. Mərmilə qoluna girmişdi.

- Problem yoxdu, komandir, - Amid dedi. - Mərmilə çiynimə girib, lakin sümüyü zədələməyib. Döyüşə davam edə bilərəm!
- Bunu göstərmək üçün qolunu hərəkət etdirdi, büküb açdı.

Komandir başını yellədi, heç nə demədi, sonra da narahatlıq içində arxalarınca gələn əsgərlərə doğru boylandı. Düşmənin hər tərəfdən atəş açmağa başladığına görə, onlardan arxada qalan, müdafiə üçün mövqe tuta bilməyən digər əsgərlər geri çəkilməmişdilər. Onlar mühasirəyə düşmüşdülər; bəzi əsgər və bir bölük komandiri. Komandir dedi:

- Narahat olmayın, bu dəqiqə onları geri otuzdurarıq!

Ara kəsmədən davam edən atışmanın qulaqbatıran səsinə əsgərlər onun nə dediyini eşitməsələr də, nə etməli olduqlarını yaxşı bilirdilər. Hər biri bir tərəfə çevrilib atəş açmağa başladı. Amid də pulemyotunu götürdü, yenə ayağa qalxıb atmağa başladı. Çox keçmədən Amid güclü bir zərbənin təsiri ilə arxası üstə yerə yıxıldı. Sinəsində, tam ürək nahiyəsində güllənin açdığı dəlik var idi. Dostları onun şəhid olduğunu düşündülər. Lakin o, başını qaldırıb gülə-gülə dedi:

- Heç nə olmayıb, narahat olmayın.

Yaxşı ki, əynində zirehli gödəkcə var idi.

Bayaqdan səngərin dibində oturub tələskən hərəkətlərlə nəse etməyə çalışan rabitəçi əsgər komandirə yaxınlaşdı. Aşağıdakılarla əlaqə yaratmağa nail olmuşdu. Komandir dəstəyi qulağına tutdu. Aldığı xəbərdən sonra komandirin üzündə daş kimi sərt bir ifadə yarandı: aşağıdan kömək gələ bilmirdi, güclü atəş altında idilər.

- Bəlkə müdafiəni yarıb özümüz aşağı qayıdaq? - əsgərlərdən hansısa biri dedi.

- Bu qədər atəş altında buradan çıxma bilmərik, - komandir dedi. - Açıq hədəf olarıq.

- Bu dəqiqə onları susduraram, - deyərək Amid ayağa qalxdı. Digər əsgərlər müəyyən hədəfləri nişan alsalar da, indi Amid hansı tərəfdə hərəkət görsə, pulemyotunun qızaran lüləsini o tərəfə çevirirdi. Birdən biləyində bir ağrı hiss etdi. Buna məhəl qoymadan atmaq istəsə də, pulemyotu əlində saxlamağa gücü çatmadı. Dərhal yerə oturdu. Biləyini tutmuşdu.

- Biləyinə dəydi? - komandir soruşdu.

- Bəli komandir, döndərə bilmirəm, güllə qatlanan yerə girib. Elə bil iki sümüyün arasında qalıb.

- Sən bir az istirahət et, - deyib komandir öz silahının məqazini dəyişdi. Bir də gördü ki, Amid yaxınlıqdakı bir ağacın budağını çəkib qırmağa çalışır.

- Nə edirsən?

- Qoluma sarıyacağam. Yoxsa pulemyotu necə saxlayaram?

Komandir bilirdi ki, o, dediyindən dönməyəcək. Ona nəhaq yerə "dəli pulemyotçu" deyərək ad verməmişdilər. Hətta döyüşlərin birində əynində zirehli gödəkcə olmadan erməni maşınlarının qabağını kəsərək bir neçəsini partlatmış, digərlərinin də tüstüləyə-tüstüləyə döyüşdən qaçmasına nail olmuşdu. Bu dəqiqə ermənilərin bu kiçik sığırda yaxın dura bilməmələrinin də əsas səbəbi onların qorxulu silahı – pulemyot idi. Pulemyot səsi eşidəndə düşmən əsgərləri qaçıb gizlənmək üçün dəlik axtarırdılar.

- Bura gəl, - deyərək komandir özü onun üçün münasib bir budaq kəsdi. Biləyini sarıdı və kəsilən budağı onun qoluna bağladı. Amid "hələ ölməmişəm" deyərək ayağa qalxdı, pulemyotu yaralı qolunun üstünə qoyaraq atəş açmağa davam etdi.

Birdən Amidin pulemyotu susdu. Dərhal aşağı ayıldı. Hirsindən nə edəcəyini bilmirdi; gülləsi qurtarmışdı. Artıq beş saatdan çox idi ki, döyüşürdülər. Çox keçmədən digər əsgərlərin də güllə ehtiyatı azaldı. Təkcə bir daraq dolusu güllələri qalmışdı. Komandir onlardan altı dənəsini çıxarıb kənara qoydu ki, axırda lazım ola bilər. Qalan güllələri avtomatı olanlar arasında bölüşdürdü. Artıq güllələri daha ehtiyatla işlədir, tək-tək atış edirdilər. Bu güllələr pulemyota yaramadığına görə, Amidə heç nə düşmədi. Boş dayana bilməzdi. Komandirə dedi:

- Öldürdüyümüz ermənilərin bir neçəsi çox yaxındadır, - o, bir neçəsini şəxsən özü vurduğuna görə bundan əmin idi. - İcazə verin, gedim onların silah-sursatını götürüm.

- Xeyr, buna icazə verə bilmərəm. Səni vuracaqlar, - komandir onu göz görə-görə təhlükəyə atmaq istəmirdi.

Bu zaman sağ tərəfdən güllə atıldı. Komandir o tərəfə çevrilib atmağa başlayanda Amid dərhal çıxıb sonrakı sığırda doğru sürünməyə başladı. Əvvəlki döyüşlərdə ərzaqsız, susuz çox günlər keçirmişdi. Günlərlə su əvəzinə yarpaqların üstündən şəh içmiş, yemək əvəzinə ot yemiş, amma gülləsiz qalmamışdılar. Döyüş də elədir ki, başqa şeylər olmasa, birtəhər dözmək olar, gülləsiz, silahsız isə əsla.

Komandir bir də geri çevriləndə gördü ki, Amid yoxdur. "Yenə bu dəli hara getdi?!" - deyərək ehtiyatla sığırdan çölə boylandı. Amid artıq növbəti sığırda çatmışdı. Bu zaman sinəsindən bir güllə dəydi və sığırın bəri tərəfinə yıxılıb yuvarlandı. Komandir fikirləşdi ki, onu vurdular. Uzaqdan səsi eşidildi:

- Komandir, hələ öldürə bilməyiblər!

Komandir onun sağ olduğuna sevindi.

- Tez ol, bura qayıt!

- Yox, - Amid dedi. - Silah-sursat götürmədən gəlmərəm.

Komandir gördü ki, həqiqətən də, onun yaxınlığında bir neçə ölmüş erməni əsgəri var. Nələc razılaşıdı:

- Ehtiyatlı ol, çalış görünməyəsən!

Döyüş yoldaşları onun olduğu səmtə ehtiyatla atəş açdılar ki, düşmənin diqqəti yayınsın, Amidi nişan ala bilməsinlər. Amid o yaxınlıqdakı erməni meyitlərindən xeyli silah-sursat, güllə ilə dolu daraq yığdı. Zirehli gödəkcəni çıxartdı, altıda-

kı buşlatı da çıxardıb yerə sərdi və silahları onun içinə yığıb bağlama kimi бүkdü. Elə tələsirdi ki, az qaldı gödəkcəsini geyinmədən qayıdacaqdı. Komandiri ona xəbərdarlıq etdi:

- Gödəkcən hanı?!
- Bu dəqiqə, komandir! - qayıdıb gödəkcəsini geyindi.

Dostlarının yanına çatanda gördü ki, biri aralarında yoxdur.

- Bəs Elcan hanı?

O da digər tərəfdə gördüyü erməni meyitlərindən silahsursat yığmaq üçün getmişdi. Elə bu an Elcan səngərin yuxarısında göründü. Bu zaman qolunun altından girən güllə sinəsindən çıxdı. Əlindəki silah dolu buşlatı səngərin içinə tulladığı an növbəti düşmən gülləsi onu başından nişan aldı. Səngərin üstündən onu dərhal aşağı çəktilər. Artıq ruhunu tapşırılmış, şəhadətə qovuşmuşdu. Vətəni üçün, dostları üçün canından keçmişdi.

Mühasirə altındakı kiçik səngərdən beş-on dəqiqə səs çıxmadı. Hamı pis olmuşdu, əllərini tərpədə bilmirdilər. Qardaş kimi sevdikləri birini itirməyin acısı çox ağır idi. Ermənilərin onları təslim olmağa çağıran səsi onların nifrət dolu şüurlarını yenidən özlərinə qaytardı. Hamısı eyni anda qalxıb yenidən atəş açmağa, onları öz silahları ilə vurmağa başladılar.

Bir-iki saat sonra Nicat adında başqa bir yoldaşları da şəhid oldu. Dörd nəfər qaldılar. İki ağır yaralı idi. Növbəti güllələrdən biri Amidin barmağına tuş gəldi, yarısını qopardı atdı. Yarım qalan barmağını bintlə sarıdı, amma döyüşü yarımçıq saxlamadı. Nə ağrı hiss edirdi, nə də qorxu. Hiss etdiyi tək şey dostlarının intiqamını almaq duyğusu idi. Öldürülən düşmən əsgərinin sayı otuzu keçmişdi. Atışma davam edirdi.

Balaca səngərə sığınan bir ovuc qəhrəmanın mühasirədə qalmasından artıq on üç saat keçirdi. Mühasirə halqası olduqca daralmış, düşmən əsgərləri xeyli yaxınlaşmışdılar. Birdən, erməni əsgərlərinin "yaşma!" deyərək bir-birinə səsləndiklərini eşitdilər. Atəş səsləri kəsildi.

- Deyəsən, gedirlər!.. – komandir dedi.

Amid həyəcanla ayağa qalxdı. Qana bulanmış qolu ilə toz-torpaqdan seçilməyən alnından tərini sildi, gülümsədi:

- Bəli, komandir, qaçırlar!

ƏN DADLI YEMƏK

O ktyabr ayının bitməyinə on gün qalırdı. Vətən müharibəsi bütün şiddəti və ard-arda gələn zəfər müjdələri ilə davam edirdi. Yüz əlli nəfərə yaxın heyəti olan böyük təyin olunan hədəfi mühasirəyə almış, artıq təmizləmə əməliyyatı başlamışdı. Hədəf Zəngilan rayonunun işğaldan azad olunacaq növbəti yaşayış məntəqəsi - Mincivan qəsəbəsi idi. Sərrast nişançılar – snayperlər qəsəbəni görəndə hündür yerlərə mövqelənmiş, təyin olunan hədəfləri məhv etmək üçün onların aşkarlanmasını səbirle gözləyirdilər.

Bundan əvvəlki döyüşdə yol kənarındakı səngərin üstündə maskalanmış olan snayperi müəyyən etmək üçün Pərviz dörd saatdan artıq vaxt itirmişdi. Əlbəttə, özünü də aşkara çıxarmadan, maskalanmış halda, tərpənmədən, səbirle gözləmişdi. Və o muzdlu snayperi zərərsizləşdirdikdən sonra piyadalar rahatlıqla yolu keçə bilmişdilər. İndi də ona bənzər bir vəziyyət vardı. Qəsəbədə mövqelənən otuza yaxın erməni əsgərlərinin rabitəçi zabiti (adətən snayperlərin hədəfi rabitəçilər və düşmən snayperləri olur) təsbit etməli idi. Rabitə əlaqəsini kəsərək onları başıboş kütləyə çevirmək üçün onun birçə dəfə barmağı ilə yüngülce tətiyə toxunması kifayət edəcəkdi. Ondan əlli metr məsafədə növbəti snayper – dostu Cəbiyev uzanmışdı (onu həmişə familiyası ilə çağırırdı). Döyüş boyunca sanki bir-biri ilə yarışmışdılar, kimin daha çox "leş"i olacaq.

Atışma davam edirdi. Qəsəbəyə hücum əmri alan əsgərlər nifrət və intiqam hissi ilə bir an əvvəl oraya mövqelənən

düşməni məhv etmək əzmində idilər. Əsgərlərimiz hansı tərəfdən hücumla keçmək istəsələr, o bölgə yoğun minaatan atəsinə məruz qalırdı. Onları təlimatlandıran, idarə edən başı qopartmaq, heç deyilsə, səsini kəsmək – rabitəni aradan qaldırmaq lazım idi.

Nəhayət, bir evin pəncərəsindəki ani hərəkət Pərvizin diqqətini çəkdi. Mərmə öz yuvasında sakitcə dayanmış, onu atəşləyib yola salacaq yumşaq toxunuşu gözləyirdi. Evin divarının yanından sanki azca toz qalxdı. Elə bil kimsə arxa pəncərədən həyətdə tullanmışdı. Arxasınca bu hadisə bir də təkrarlandı, deməli, iki nəfər idilər. Pərviz gözlərini nişangaha dirəyib lüləni divarın həyət qapısına baxan tərəfinə tuşladı. Qaçmaq istəyən olsa, oradan çıxacaqdı. Kiçik bir hərəkət gözləyirdi düşməndən, kiçik bir səhv...

Birdən divarın arxasından çıxan iki nəfər sürətlə qapıya tərəf qaçmağa başladı. Biri belində rabitə cihazı olan əsgər idi. O birisi onu arxada qoyub canını qurtarmaq üçün sürətlə qaçmağa çalışan zabit idi – Pərviz onu formasından rahatlıqla ayırd etmişdi.

“Bax belə”, - Pərviz bu sözləri ürəyindən keçirtirdi. Maskalandığı yerdən birçə güllə ata bilərdi, ən çox iki dənə. Yoxsa düşmən snayperi tərəfindən yeri müəyyən edilə bilərdi. Zabiti indi vura bilməsə, bir də nə vaxt belə aşkara çıxar, vurmaq firsəti olardı, bilmirdi. Təkrar “dörd saat” gözləyə bilməzdi. Bir yandan da hücum ləngiyirdi. Nəfəsini tutdu, nişangahın solundakı diyircəyi azca oynadıb atış məsafəsini dəqiqləşdirdi. Zabitin dəmir qapıya çatmasına az qalmış sığal çəkirmiş kimi yüngülcə tətbiyə toxundu. Silahının lüləsi azca titrədi. Mərmə hədəfə doğru yola salınmışdı. Pərviz yerini dəyişmədən əvvəl mərminin hara dəydiyini öyrənmək üçün diqqətlə hədəfinə baxırdı. Zabit bütürədi, yerə yığıldı. Əsgər isə onun yığıldığını görüb qorxudan özünü ağaclığa atıb gözəndən itdi. Zabit qalxa

bilmədi, güllə ayağına dəymişdi. Sürünməyə başladı. Pərviz dərhal ikinci mərmini atmaq üçün hədəfi nişan aldı. Diqqətlə baxanda gördü ki, hədəf artıq hərəkətsiz vəziyyətdə yatır. Məmnun halda başını qaldıran Pərviz dostuna – Cəbiyəvə boylandı. Cəbiyev ona əli ilə işarə verdi ki “hədəfi vurdum!”. Sən demə ikisi də bayaqdan eyni hədəfi tuşlayıbmış. Artıq düşmən rabitəsinin səsi kəsilmişdi. Sağ qalan erməni əsgərləri onlara ağırlıq edən silah-sursatı ataraq qaçmağa başlamışdılar. Axır ki, saatlardır davam edən silah səsləri susdu, əsgərlərimiz Mincivan qəsəbəsinə daxil oldular.

Komandirlər əsgərlərə icazə verdilər ki, tərk edilmiş evlərdə və hərbi düşərgələrdə axtarış aparsınlar. Bunun məqsədi həm gizlənmiş olan düşmən əsgərlərini aşkarlamaq həm də yemək tapmaq idi. On altı saat idi ki, əsgərlər heç nə yeməmişdilər.

Əsgərlər əllərində yağ, kartof, soğan kimi ərzaqlarla gəri qayıtdılar. Pərviz də yanında iki əsgər dostu ilə gözəndən imişdi. Yəqin ki, müşahidə zamanı bir şey diqqətini çəkmişdi. Bir azdan onlar qabaqlarına qatdıqları bir qoçla hərbi heyətin yanına gəldilər. Sahibləri qoçu həyətdə qoyub qaçmışdılar.

Komandir növbəti hücum əmri gələnə qədər istirahət etmək üçün icazə verdi. Uzağı iki-üç saat vaxtları vardı. Dünəndən bu yana yuxusuz olan əsgərlər hərəsi bir yanda uzanıb mürgüləməyə başladılar. Komandir bir onlara baxdı, bir də qabağında yığılıb qalan kartof-soğana. Deməli, yuxu yeməkdən şirin imiş.

- Komandir, mən yatmaqdan yorulmuşam, - Pərviz dedi (bu sözü ilə müşahidə zamanı saatlarla hərəkətsiz uzanmasını nəzərdə tuturdu). - Hər kəs yorgundur, dincəlsinlər. Özüm bişirərəm.

İki nəfər yoldaşı da könüllü ona kömək edəcəklərini dedilər. Beləliklə, qoçu kəsdilər, soydular, kartof-soğanı doğradılar,

ocaq qalayıb üstünə qazan qoydular. Snayper Pərviz bu səfər məhəmətli bir aşpaz kimi qazan qarışdırır, qaşığı salıb yeməyin duzuna baxır, yağına, suyuna nəzarət edirdi. Üç saat sonra sayları yüz əlliə yaxın bölüyü oyatdılar: “yemək hazırdır”.

İyirmi gün sonra şanlı Vətən müharibəsi qəhrəman şəhidlərimizin və igid əsgərlərimizin fədakarlığı sayəsində böyük bir zəfərlə nəticələndi. Yoldaşları Pərvizlə xudahafizləşərkən hələ də o yeməyin dadı damaqlarında qalmışdı: Sağ ol, Pərviz! Oğünkü yemək müharibə boyunca yediyimiz ən dadlı yemək oldu!

İnsan hər zaman xatirələrinin xoş ovqat bəxş edənlərini xatırlamaq istəyir. Düzdür, müharibə əsnasında xoş xatirə çətin tapılar. Amma bəzən insanı unudulmaz edən belə hadisələr də yaşanır.

VƏTƏN YAXŞIDIR

Zəngilan şəhərinin azad edilməsi uğrunda şiddətli döyüşlər davam edirdi. Növbəti döyüş tapşırığını yerinə yetirməyə hazırlaşan əsgərlər yüksək bir dağın yaşıl yamacında mövqe tutaraq rəbitədən gələcək xəbəri gözləyirdilər. Dirsəklənib oturmuş halda mənzərənin seyrinə dalan da vardı, ayaqlarını uzadıb dincələn, silah-sursatını bir daha diqqətlə yoxlayan, da-
rağına mərmə dolduran da. İyirmi dörd gündür döyüşə-döyüşə, düşməni qova-qova gəldikləri doğma torpaqları görmək onları hər gün daha da güclü edir, döyüş əzmini artırır. Şən əhvali-ruhiyyəsi ilə hər kəsin sevimlisinə çevrilən, tez-tez məlahətli səsi ilə oxuyaraq onları ruhlandırان gənc gizir telefonunu çıxartdı, bu anı və döyüş yoldaşlarını telefonun yaddaşına köçürmək üçün videoçəkilişə başladı. Əvvəlcə bir neçəsini adı ilə çağırırdı, onları səsləyərək bütün dəstənin diqqətini çəkdi. Bir anda hər kəs bu xoş ab-havadan təsirlənərək deyib-gülməyə başladı. “Eşq olsun Azərbaycan ordusuna!” – deyə səslənən əsgərlər əllərini yelləyərək sevdiklərinə və bütün Azərbaycana salamlarını yolladılar. Sonra çəkiliş davam edərkən:

- Hüseyn, bəlkə bir mahnı oxuyum? – deyərək arxa tərəfindəki hərbiç dostuna səsləndi.

Bu sualı eşidəndə könlünə oxumaq düşən Hüseyn özü oxumağa başladı:

*Könlümün sevgili məhbubu mənim,
Vətənimdir, vətənimdir, vətənim...*

Onun kifayət qədər gözəl oxuyuşuna digər əsgərlərdən də bir neçəsi qoşuldu, səsinə səs verərək eyni muğamatı xorla oxumağa başladılar.

*Vətəni sevməyən insan olmaz,
Olsa da, ol şəxsə də vicdan olmaz...*

- Bunu demirdim e, - deyərək Xudayar ürəyindən keçən təsnifi oxumaq üçün onların belə istəklə, ürəkdən oxumağını bitirmələrini gözlədi. Başı dumanlı dağları seyr edəndə onun könlünə başqa bir nəغمə düşmüşdü. Səbirle, təbəssüm dolu çöhrəsi ilə gözlədi. Nəhayət, onlar muğamatı yekunlaşdıranda Xudayar gözlərini qıyıb gülümsədi, müğənnilərə xas mələhətli, gözəl səsi ilə ifa etməyə başladı:

*Dumanlı dağların başında durdum,
Dumandan özümə bir
xeymə qurdum,
Keçdi xəyalımdan öz gözəl yurdum,
Dumanlar başında dastana döndü.
Deyirlər bülbülə çəmən yaxşıdır,
İnsançün laləzar
vətən yaxşıdır,
Şair sorma, vətən, nədən yaxşıdır;
Adı gəlcək könlüm dastana döndü...*

Oxuduqca telefonunun kamerasını da hərləyir, bu gözəl səse valeh olub seyrinə düşən, gülümsəyək heyranlıqla dinləyən yoldaşlarını çəkirdi.

Bir az sonra rabitədən təlimat gəldi. Əsgərlər növbəti döyüş üçün hücumə keçdilər.

Həmin gün Zəngilan şəhəri işğaldan azad edildi. Bütün Azərbaycan bu xəbərə bayram edirdi. Bu sevindirici xəbərə bir də eşidənlərə xoş ovqat bəxş edən Xudayarın videosu əlavə olundu. Onun döyüş yoldaşları arasında, cəbhə xəttin-

dən ifası bütün Azərbaycana, bütün dünyaya yayıldı. Çox qısa müddətdə hər kəsin telefonundan, maqnitofonundan Xudayarın oxuduğu "Vətən təsnifi" səslənməyə başladı.

Xudayar iki gün sonrakı döyüşdə bir çox yoldaşları ilə birlikdə qəhrəmanca vuruşaraq şəhid oldu, ölümsüzlüyə qovuşdu. Özü cənnətdəki uca zirvəyə yüksələrək aramızdan ayrılsa da, onun ifası "Xudayar təsnifi" olaraq bütün azərbaycanlıların könlünü oxşamağa, Vətən sevgisi ilə ruhlandırmağa davam etdi.

QUMBARA

Vətən torpaqlarının işğaldan azad edilməsi üçün hücum əmri verilmiş, qızgın döyüşlər başlamışdı. Tərtər bölgəsindəki hərbi hissənin qarşısına qoyulan tapşırıq Talış kəndi və Suqovuşan (əvvəlki adı ilə Madagiz) qəsəbəsini düşməndən azad etmək idi. Yüksək əhvali-ruhiyyə içindəki əsgərlər “ya şəhid, ya qazi!” deyərək irəli atılır, daha da irəli getmək üçün canfəşanlıq edirdilər. Düşmən tərəfdən atılan mərmilər onları ürkütmür, əksinə, daha da hiddətləndirir, döyüş əzmini artırır. Otuz ildir onları narahat edən intiqam hissi cilovları sərbəst buraxılan köhlən at kimi kükrəyərək düşmənlərin üreyinə qorxu salırdı. Artıq ilk müdafiə xəttini itirən erməni əsgərləri çəşqinlik içində günbəgün, saatbasaat, anbaan geri çəkildirdi.

Kapitan Elçin Tağıyevin əmrindəki bölmə də ən irəli cərgədə idi. Düşmənin bu bölgədəki əsas döyüş mövqeyi sayılan “beton post”a çatmağa az qalmışdı. Buna görə də düşmən əlindəki hər bir sursatdan istifadə edirdi ki, əsgərlərimizin hücumunu dayandıra bilsin. Toplar, tanklar, pulemyotlar, minaatlar, avtomatlar, qumbaralar dayanmadan ölüm qusurdu. Lakin heç bir silah-sursat bu axının qarşısını kəsə bilmirdi. Çünki onların ölüm dediyi şey bizim üçün şəhadət şərbəti idi.

Məsafə azalmış, hərəkət imkanı daralmışdı. Qarşılarında ki yol sıx ağaclı dağın yamacından keçirdi. Yolun üst tərəfi sıx ağaclı meşəlik, aşağı tərəf isə kol-kos ilə örtülmüş, uçurum kimi sərt çökəklik idi. Kapitan və yanındakı bir neçə əsgər

o qədər irəli getmişdilər ki, artıq düşmən mövqələrinin bir addımlığında idilər. Qatı duman olsa da, silah səslərindən bunu bilmək olurdu. Hər tərəfdən onların üstünə atəş açılırdı. Ən təhlükəlisi, onlardan nisbətən yuxarıda, dağın yamacındakı mövqələr idi. Həmin mövqedəki düşmən əsgərləri oradan aşağıya əl qumbaraları atmağa başladılar. Əlbəttə, qatı duman və sıx ağaclıq görmə şəraitini məhdudlaşdırır, onlar bu atışı təxmini hədəfə doğru edirdilər. Birdən əsgərlərin yanına, su arxının açdığı çala kimi bir yerə əl qumbarası düşdü. Keçdikləri yer elə bir yer idi ki, burada sipər almaq üçün, yaxud gizlənmək üçün səngər yox idi. Aralarına düşən əl qumbarası onlar üçün gözlənilməz oldu. Nə yerə yatıb gizlənə, nə də yağış kimi yağan güllələrin altında yolun o biri tərəfindəki çökəkliyə çata bilərdilər. Buna vaxtları da çatmazdı; əl qumbarası 3-4 saniyə ərzində partlayacaqdı. Belə bir məqamda əsgərlərdən biri – rabiteçi əsgər ani qərar verərək qumbaranın üstünə atıldı. Əsgər yoldaşları gördükləri mənzərə qarşısında çaşıb qaldılar; bu əsgər nə etmək istəyir? Kapitan özünü itirmədi, nə baş verdiyini anladı və o da ani qərar verərək dərhal əyildi, özünü qumbaranın üstünə atan əsgərin dəbilqəsindən tutaraq yuxarı çəkdi. Bununla o, əsgərin üzünü qumbara qəlpələrinin parçalamasından qorumaq istəyirdi.

Kapitanın rabiteçi əsgərin dəbilqəsini yuxarı çəkməsi ilə qumbaranın partlaması bir oldu. Əsgərlər partlama dalğasının təsiri ilə yerə yığıldılar. Qumbaranın üstünə uzanan əsgər isə sanki belindən tutulub yuxarı çəkilən güləşçi kimi, yarım metr qədər havaya qalxıb yerə düşdü. Əsgər yoldaşları şəhid olduğunu düşündükləri rabiteçi yoldaşlarının yanına qaçdılar:

- Həsənov!.. Həsənov!.. Tərən!..

Tərən üzünə aşağı halda hərəkətsiz uzanıb qalmışdı. Kapitan ona yaxınlaşıb boyun nahiyyəsinə yüngülcə toxundu.

- Sağdır.

Bu sözü eşidəndə əsgərlər çoxdan gözlədikləri muştuluqlu xəbər eşitmiş kimi sevincək yenidən qışqırmağa başladılar:

- Tərlan!.. Tərlan!..

Kapitan onu çiyindən tutub yavaşca üzüyuxarı çevirdi. Sinəsində saxladığı rabitə cihazı tamamilə parçalanmış, zirehli gödəkcəsi, gödəkcənin ciblərindəki avtomat daraqları da zədələnərək işəyaramaz hala gəlmişdi. Əynindəki əsgər paltarı isə, demək olar ki, yanib tamamilə qaralmışdı.

- Məni eşidirsən?.. – Kapitan səsləndi.

Tərlan hərəkətsiz halda uzanmışdı. Şüuru yerində deyildi. Partlamanın təsiri ilə ağır şok keçirmişdi. Kapitan əsgərə əmr etdi ki, sanitar tibbi yardım çağırınsın. Qaşında və ayağında qasıq nahiyyəsində qəlpə yarası vardı.

Kapitan baş verənləri rəhbərliyə məruzə etdi: “O, öz canını ortaya qoyaraq ona yaxın hərbcinin həyatını xilas etdi”.

Hadisədən bir neçə saat sonra Tərlan, nəhayət, gözlərini açdı (daha doğrusu, sağ gözünü. Çünki sol qaşına qəlpə dəydiyinə görə, bintlə sarımışdılar). Bura meşənin ortasında, şəhid və yaralıların toplandığı, atışmadan uzaq, nisbətən təhlükəsiz yer idi. Başının üstündə həkim vardı. Tərlan gözünü açsa da, nə danışır, nə də danışılanları eşidirdi. Həkimin həyəcanla tərpənən ağzına baxır, heç nə demirdi. Əvvəlcə elə bilmişdi ki, yəqin əli-ayağı yoxdur. Başını qaldırıb bədəninə baxmış, sağ qaldığına inana bilməmişdi. Sonra yenidən huşunu itirib hərəkətsiz qalmışdı. Həkim ona əlavə iynə vurduqdan sonra arxaya, yaralıların olduğu sığınacağa aparılması üçün göstəriş verdi.

Aradan iki-üç gün keçdi. Tərlan artıq ayağa qalxır, gəzir, qırıq-qırıq sözlərlə də olsa, danışmağa çalışırdı. Sinəsindəki və başındakı ağrılar azalmışdı. Ayaq səsləri eşidildi; həkim Tərlanın yatdığı sığınacağa daxil oldu.

- Necəsən, yaxşısanmı? – həkim yüksək səsle dedi.

Bu səfər Tərlan, zəif də olsa, həkimin sualını eşitdi.

- Yaxşıyam, həkim, çox sağ olun, - Tərlan yanına gələn həkimi tanıdı – elə ilk gün ona müdaxilə edən Üzeyir həkim idi. Tərlan onu yenidən həyata qaytardığı üçün bir daha həkimə təşəkkür etdi və artıq cəbhəyə qayıtmaq istədiyini dedi. Həkim də onun özünə gəlməsinə çox sevindi, qucaqlayıb öpdü, gözləri yaşardı.

- Hələ tezdir, iki gün də dincəl, sonra baxarıq, - həkim qətiyyətlə dedi.

Bu iki gün Tərlana iki ay kimi, iki il kimi uzun gəldi. Dərhal döyüşdəki dostlarının yanına qayıtmaq istəyirdi. Partlayışdan sonra baş verənləri isə tam xatırlamırdı. Amma birçə onu bilirdi ki, bu ani qərarı verərkən ağlından nələr keçmişdi, nələr... Üç saniyə ərzində sanki zaman uzanmış, həmin an verilən tapşırığın yarımçıq qalmamalı olduğunu, öz həyatından keçərək yanındakı əsgərlərin həyatını xilas edə biləcəyini, ordumuzun səkkiz nəfəri itirməsindənə, bir nəfərin şəhid olmasının daha doğru olacağını düşünmüşdü. Nə keçən il tamamladığı ali təhsil sahəsi yadına düşmüşdü, nə də gələcəyə dair planları... Rabitə aparatını sinəsinə sıxaraq birbaşa qumbaranın üstünə atılmışdı...

Nəhayət, iki gün sonrakı müayinədə həkim onun yenidən cəbhəyə qayıtmasına icazə verdi. Qəlpə sol qaşının altında qalmış, gözüne zərər verməmişdi. Qasığındakı yara isə nisbətən yaxşılaşdığına görə, yeriməyinə mane olmurdu. Avtomatika mühəndisliyini bitirən Tərlan rabitə cihazlarının dilini çox yaxşı bildiyinə görə, ona ön cəbhədə ehtiyac var idi.

Tərlan cəbhəyə qayıtdığı zaman onun çox sevdiyi kapitan artıq şəhid olmuşdu; elə həmin gün, qumbara hadisəsindən dörd-beş saat sonra. Əsgər yoldaşlarından da şəhid olanlar

vardı. Ona təsəlli verən yeganə şey ordumuzun gündən günə irəli getməsi, qələbədən qələbəyə qanad açması idi. Tərən da əlinə silah, belinə təzə rabitə qurğusu götürüb əsgər yoldaşlarının arasına qarışdı. Artıq hər kəs ona "Qumbara Tərən" deyə xitab edirdi. Tezliklə, Talış kəndi də, Suqovuşan da azad edildi və parlaq zəfərin elan edildiyi günə qədər onlar qorxu bilmədən irəliləməyə davam etdilər.

YARALI ƏSGƏR

O tuz il aradan sonra bu torpaqlarda ilk dəfə azan oxunurdu: "Allahu əkbər, Allahu əkbər!.." Düşmənin inad, azad edilən hər məntəqədə əsgərlər azan oxumağa, namaz qılmağa çalışırdılar. Sanki bununla doğma torpağa, dağlara, çaylara silah səsinə yox, məhz öz səslərini eşitdirməyə çalışırdılar: "Biz qayıtmışıq! Ey torpaq, sənin üstündə Ulu tanrıya səcdə edən, səni sevən, Rəbbini sevən sakinlərin geri qayıdıb! Ey Uca yarıdan! Bizə bəxş etdiyin bu səadət üçün Sənə çox şükürlər olsun!".

Azanı oxuyan Sadiq idi – məscidlərdən birində müəzzin işləyən Sadiq. Gözəl səsi, xoş avazı eşidənləri məst edirdi. Əsgərliyini on il əvvəl bitirsə də, səfərbərlik çağırışını eşidən kimi dərhal vətənin keşiyində dayanmaq üçün cəbhəyə yollanmışdı. Burada da öz ibadətindən qalmayaraq verilən tapşırıqları layiqincə yerinə yetirməyə çalışırdı. Azanı bitirdikdən sonra Sadiq dərhal yerini dəyişdi. Çünki hər an düşmənin atəsinə məruz qala bilər, xüsusilə də minaatan, yaxud snayper atışının hədəfi ola bilərdi. Əsgərlər arasında ondan başqa da dörd-beş nəfər namaz qılan var idi. Bir yerə yığılmaq təhlükəli olduğuna görə, namazlarını növbə ilə qılırdılar. Həmin vaxt ərzində digər əsgərlər əli tətikdə gözləyirdilər ki, onlar üçün hər hansı bir təhlükə yaranarsa, müdafiə etsinlər. Burada ibadət edən də, etməyən də ətlə dırnaq kimi bir-birinə bağlı olmuş, ayrılmaz bir bütünə çevrilmişdi.

Namazdan sonra Sadiq səngərdə oturub bir müddət Quran oxudu – artıq bunu gündəlik adət halına gətirmişdi – oxuduğu Quranı şəhid olan yoldaşlarının ruhuna bağışladı. Hafiz olduğuna görə bütün Quranı əzbər bilirdi və səngərdə Quran oxumağı adət halına gətirmişdi. Onun oxuyuşu və maraqlı söhbətləri bütün zabit və əsgər heyətinin xoşuna gəlir, onlara mənəvi qüvvət verib bu müqəddəs mübarizədə ruhlandırırdı.

Qubadlı uğrunda gedən ağır döyüşlərdə çox yorulmuşdular. Amma dayanmaq olmazdı. Sabah Xanlıq kəndinin azad edilməsi üçün hücumda iştirak edəcəkdilər. Əmr gələn kimi onlar üçün təyin edilən hədəf nöqtəsinə doğru hərəkət etməli idilər.

Bir azdan əmr gəldi və rabitəçilər təlimat verilən bölgəyə doğru hərəkətə keçdilər. İlk dəfə ayaq basdıqları bu torpaqlar onları fərqli hisslərə bürüyür, xoş təəssüratlar yaradırdı. Baxmayaraq ki, qarşıda onları hər an tələyə sala biləcək, silahlarını onlara tuşlaya biləcək düşmən var idi, buna dair heç bir qorxu hissi keçirmirdilər. Tək məqsədləri bu idi ki, verilən tapşırıq düzgün yerinə yetirilmiş olsun.

Sadiq də hər bir vətən oğlu kimi narahat idi ki, tabeçiliyində olan əsgərlərlə verilən tapşırığı əskiksiz, tələb olunan şəkildə və layiqi ilə yerinə yetirsin. Çünki rabitənin kəsilməsi ciddi problemlərə yol açdı bilərdi.

İki rabitə manqası – Sadiqin manqası və Qorxmazın əmrində onlarla dal-qabaq hərəkət edən digər manqa bir gün əvvəl kəşfiyyat dəstəsinin müəyyən etdiyi cığırla irəliləyirdi. Tapşırıq verilmişdi ki, qətiyyətlə cığırdan kənara çıxmasınlar. Çünki ətraf minalanmışdı. Hər yanda düşmən tərəfindən tələlər qurulmuşdu. Və hər addımda düşməne daha da yaxınlaşırdılar. Bacardıqca səssiz hərəkət edir, ayaqlarını yerə ehməlcə basırdılar. Yalnız hərdənbir küləyin oynatdığı yar-

paqların xışıltısı və bir də qarşılarındakı dağın arxa tərəfindən tez-tez dillənən avtomatların taqıltılı səsi eşidilirdi.

Günəş təzəcə batmış, hava qaralmağa doğru üz tutmuşdu. Birdən Sadiq ayaq saxladı, əlini qaldırıb işarə verdi ki, hər kəs dayansın. Diqqətlə qulaq asanda sağ tərəfdən, bir az aralıdan yayılan inilti səsini digər əsgərlər də eşitdilər. Bu, yaralı bir adamın köməyə çağıran iniltisi idi. Sadiq onlardan irəlində gedən manqa komandirini - Qorxmazı səslədi. Yaxınlıqdan səs eşitdiyini, gedib baxmaq istədiyini dedi.

- Bəlkə gedib baxaq? Ola bilsin ki, bizimkilərdəndir.

Qorxmaz Sadiqin ürəyindəki mərhəmətin böyüklüyünə bələd idi. Buna görə də onu təmkinli olmağa çağırırdı:

- Burada cığırdan kənara addım atmaq təhlükəlidir. O ki qaldı gedib o kolluğa baxmaq, bu, həqiqətən də böyük riskdir.

- Yaxşı, düz deyirsən, - Sadiq dedi. Yenə də ürəyi heç nə etmədən keçib getməyə razı olmadı. - Onda mən mərkəzə məruzə edim, necə desələr, elə də edərik.

Sadiq hərbi hissə ilə əlaqə saxlayıb qarşılaşdıqları vəziyyəti xəbər verdi. Rabitə rəisi bu tapşırığı verdi: "Məmmədov, bilir-sən ki, sizin əsas borcunuz verilən tapşırığı yerinə yetirməkdir. Özünü təhlükəyə atmamalısiniz. Pusqu da ola bilər, sizi tələyə salmaq üçün düşmənin qurğusu da ola bilər. Yenə də sizin ixtiyarınıza buraxıram. Manqa komandiri olaraq ikiniz gedin, əsgərləri təhlükəyə atmayın. Onlar cığırda dayanıb sizi qorusunlar".

Allaha təvəkkül deyib iki manqa komandiri səsin gəldiyi tərəfə addımladı. Əsgərlər isə döyüşə hazır vəziyyətdə silahlarını ətrafa tuşlayaraq cığırda mövqe tutmuşdular. Hər addımda həyəcan, hər xırda səsdə qorxu hiss olunurdu. Sadiq və Qorxmaz atacaqları hər addımda ayaqlarının altına diqqətlə

baxır, ayaqlarını yerə bacardıqları qədər yumşaq basırdılar. Təki minaya basmasınlar...

Nəhayət, gedib səsin gəldiyi yerə çatdılar. Yaralı bir əsgər yarıhuşsuz vəziyyətdə kollarının arxasına uzanmışdı. Onun əynində öz formalarını görəndə ürəklərində böyük bir sevinc hissi, doğmalıq duyğusu baş qaldırdı. Qolundakı xüsusi sarğıdan bəlli olurdu ki, Xüsusi təyinatlı qüvvələrin əsgəridir. Yaxşı ki, gəlib baxmışdılar. Sadiq onun çiyinə toxunub səmimiyyətə səsləndi:

- Mübarək, burada neynirsən?

Bu sözləri eşidəndə yaralı əsgər təqətsiz halda gözlərini açdı. Qarşısında öz ordusunun əsgərlərini görəndə onun üzündə də sevinc hissi oxundu. Dodağını sıxıb sanki ağrısını udqundu, özünü ələ alıb qısa cümlələrlə cavab verdi:

- Qardaş, yaralıyam. Üç gündür buradayam.

Həqiqətən də, sol ayağının dizdən yuxarı hissəsi ağır yaralanmışdı, sağ ayağında da dizdən bir az aşağıdan yara almışdı. Özü hər iki ayağını yarasından azca yuxarıdan jütla sıxmışdı ki, qan itirməsin.

Sadiq onun qoluna girib qalxmağına kömək edərkən bir yandan da sual verməkdən özünü saxlaya bilmədi:

- Burda nə işin var, necə düşmüşən bura?

Yaralı əsgər dedi:

- Biz on nəfər idik. Bizə əvvəlcədən irəlindəki mövqeni ələ keçirmək tapşırığı verilmişdi. Hərəməz ayrı-ayrı bölgədən irəliləyirdik. Mən yaralandım, ona görə də geridə qaldım, daha irəli getmədim, - sonra udqunub əlavə etdi, - bəlkə, suyunuz olar?..

Yaralı əsgər günlərdir orada ac-susuz qalmışdı. Qorxmaz su qabının qapağını açıb ona uzatdı. Sadiq hələ də həyəcanını və marağını saxlaya bilmirdi.

- Bəs niyə yoldaşlarına xəbər eləməmişən ki, yaralanmışan; gəlib səni burdan çıxardardılar.

Yaralı əsgər sudan bir qurtum alıb su qabını Qorxmaza qaytardı:

- Mən onlara xəbər eləseydim, - dedi, - onlar vəzifələrini atıb yanıma gələrdilər. Mən onlar üçün əlavə yük olacaqdım və vəzifə yarımçıq qalacaqdı.

Yaralı əsgəri iki əsgərlə birlikdə hərbi hissədəki tibb məntəqəsinə göndərdilər. Rabitə məntəqələri isə öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün təyin olunan məntəqəyə doğru irəliləməyə davam etdi. Qısa söhbətdən bəlli olmuşdu ki, yaralı əsgər üç gündür burada yatırdı. Bu müddət ərzində səsinə çıxartmırdı ki, birdən ətrafda düşmən əsgəri ola bilər. İndi əsgərlərin Azərbaycan tərəfdən gəldiklərini biləndə -bunu ayaq səslərindən hiss etmişdi- bilmişdi ki, özümüzünkülərdir. Buna görə də, var gücünü toplayıb səslənməyə çalışmışdı. O, əsl məqsədinə nail olmuşdu: canını təhlükəyə atsa da, döyüş yoldaşlarının hərəkətinə mane olmamış, əməliyyatın uğurla nəticələnməsinə nail olmuşdu.

GÜLLƏ YARASI

Hərbi hissəyə yayılan xəbər hər kəsdə xoş ovqat, yüksək səviyyədə vətənpərvər ab-hava yaratmışdı: Şəmistan Əlizamanlı gəlir, əsgərlərlə klip çəkəcək. “Şəmistan” adını eşidəndə hər bir vətən oğlunun damarlarında qanı coşur, istəməz ürək döyüntüləri sürətlənir, Birinci Qarabağ müharibəsi dövründə igidləri döyüşə səsləyən o məğrur və mübariz səs qulaqlarında çınlayırdı. İndi o “əfsanə” hərbi hissəyə gələcək və yeni bir hərbi marş səsləndirib döyüş səhnələrini əks etdirən klip çəkəcəkdi. Klipdə ən çox diqqətləri üzərinə çəkən, tez-tez ekrana gələn gənc leytenant – hərbi heyətlə iş üzrə komandirin müavini Sənan az qalırdı sevincdən ucsun. Şəmistanla bir kadrda yer almaq və Azərbaycan əsgərinin döyüş əzmini canlandırmaq onların hər biri üçün böyük fəxr idi. Klipdə canlandığı döyüş səhnələrinin bir gün gerçəyə çevrilməsi və üç yaşında ikən ayrılmaq məcburiyyətində qaldığı doğma Qubadlıya qayıtmaq onun ən böyük arzusu idi. İçindəki bu həsrət onu elə qovurub yandırır ki, ixtisası üzrə Tarix müəlimi işləməmiş, tarixi torpaqlarımıza qayıtmaq ümidi ilə zabit hazırlıq kursuna sənəd verərək hərbi sahəyə üz tutmuşdu.

Klip çəkildikdən iki gün sonra xəbər gəldi: əks-həmlə əməliyyatı başlayacaq, hərbi hissənin heyəti dərhal cəbhə bölgəsinə yollanacaq. Sevincdən Sənanın ürəyi sinəsinə sığmırdı.

Müharibənin üçüncü günü idi. Cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı kəndi istiqamətindən irəliləyən hərbi maşınlar ağır artilleriya atəsinə məruz qaldı. Hərbi heyət arasında itkiyə yol

verməmək üçün istiqamət dəyişdirildi və Lələtəpə üstündən dağ yolu ilə irəliləməli oldular. Əlbəttə, artilleriya üçün açıq hədəf olan maşınlar bu yolu qalxa bilməzdi. Əsgərlər Cəbrayıl rayonunun içlərinə doğru uzanan təmas xəttinə kimi bütün təchizatlarını piyada daşımalı oldular.

Güllə keçirməyən ağır jilet, dəmir dəbilqə, onlara təhkim olunan silah və ehtiyat sursat yükləri ilə irəli gedən əsgərlər yanmış piyada maşınlarının, partladılmış tankların, dağılmış səngərlərin yanından ötüb keçdikcə artıq həqiqi bir döyüşün içində olduqlarını daha yaxşı dərk edirdilər. Başlarının üstündən viyılıyla minaatan mərmiləri ötüb keçir, hər yandan şaqqıldayan avtomat səsləri eşidilirdi. Buna baxmayaraq əsgərlərdə yüksək döyüş əvali-ruhiyyəsi var idi. Gah minalanmış ərazilərdən tək-tək adladılar, gah da başlarını əyib səngərlərin içindən qaçaraq keçdilər. On kilometrlik məsafəni birnəfəsə qət etsələr də, onlarda yorğunluqdan əsər-əlamət yox idi. Gəldikləri yerdə ermənilərin nəhəng səngər qazmaq üçün yardıqları bir təpə vardı. Əsgərlər “val” deyilən həmin geniş səngərə yığışdılar. Burada komandirlər tərəfindən onlar üç hissəyə bölündülər: təpənin sağ, sol və üst tərəfi.

Leytenant Sənan təpənin üst tərəfində döyüşəcək dəstənin içində idi. Sayları iyirmi nəfərə yaxın idi. Gecə ilə təpənin üstünə qalxıb oradakı xəndəkdə mövqe tutdular. Bura elə dayaz idi ki, ayaq üstə dayananda adamın beldən yuxarı hissəsi açıqda qalırdı. Əyilmiş vəziyyətdə xəndəkdə irəliləyib öz aralarında seyrəldilər. Mərmilərini silaha verib atəşə hazır vəziyyətə gətirdilər. Səhərin açılmasını gözləyərkən növbə ilə keşik çəkərək dincəldilər.

Hava işıqlananda qarşılarındakı mövqelər açıq-aydın görünməyə başladı. Düşmənin mövqeləndiyi dağ daha yüksək idi və orada kifayət qədər möhkəm, dərin səngərlər qazmışdılar. Atışma başladı. Avtomatlar, pulemyotlar, mina-

atanlar bir-biri ilə yarışa girmiş kimi dayanmadan ölüm qusurdu. Düşmən hardasa avtomat gülləsindən daha çox minatan mermisi atırdı. O da yuxarıdan aşağı düşdüyünə görə, əsgərlərimizin işini çətinləşdirirdi. Sağa-sola uçuşan güllələr gah dəbilqələrə dəyib istiqamət dəyişir, gah avtomatın lüləsini silkələyir, gah da torpağa sancılıb toz qaldırırdı. Əlbəttə, əsgərlərin qoruyucu jiletlərinə və açıqda qalan əl-ayaqlarına dəyən güllə də az deyildi. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, gecə yarışına kimi şiddətli döyüş davam etdi.

Səhəri gün qarşı tərəfi azad etmək məqsədi ilə hücum əmri verildi. Bunun üçün qorunduqları xəndəkdən çıxaraq təpə ilə üzünəşığı getmək, sonra da qarşı tərəfdəki daha hündür təpəyə qalxmaq tələb olunurdu. Əlbəttə, bütün bunlar döyüş şəraitində - güllə və bombardman altında həyata keçiriləcəkdi. Sənan bir neçə zabıt və əsgərlə birlikdə hücum keçdi. Onlar dağdan aşağı enərkən yuxarıda qalanlar güclü atəş dəstəyi ilə ermənilərə göz açdırmırdılar. Yenə də hücumu müşahidə edən düşmən onlara doğru gedən əsgərlərimizi də hədəf almağa macal tapırdı.

Sənan və yoldaşları hər üç-beş addımdan sonra atəş açaraq, qaça-qaça, xırda sıçrayışlarla, döyüşə-döyüşə irəliləyirdilər. Üzünəşığı uzanıb yuxarıdakı mövqelərə atəş açmaq heç də asan deyildi. Sənan dərənin dibinə çatmışdı. Düşmənlə arasında 50-60 metr məsafə qalırdı. Güllələr yağış kimi yağır, bir çoxu da dəbilqəsinə və qoruyucu jiletinə dəyirdi. Burada gizlənmək və özünü qorumaq üçün yer yox idi. Beş metr aralığına minatan mermisi düşəndə partlayışın dalğası onu qaldırıb yerə çırpırdı. Dərhal özünü ələ alıb üzünəşığı çevrildi. Bir anlıq sağına və soluna baxdı. Onunla eyni anda hücumu atılan gizir yaralanmışdı, iki əsgər onu digər əsgərlərin atəş dəstəyi ilə geri, öz mövqelərimizə qaldırmağa çalışırdı. Sənan ən irəlində idi və tək qalmışdı. Nə bahasına olursa olsun, irəliləmək istədi. Hərəkət etməyə başlayan kimi yanındakı daşa dəyib qığılıcım

saçan güllədən başa düşdü ki, snayper üçün açıq hədəf olub. İndi burada bir saniyə artıq vaxt itirmək ölüm demək idi. Geri qayıtmaq qərarına gəldi. Qəlpə yarası aldığına görə sürətli hərəkət edə bilmirdi. Əvvəlcə sol ayağına güllə dəydi. Burada dayanıb ayağına jütla burğac qoymağa imkan yox idi. Qan axa-axa sürünməyə davam etdi. Hər dəfə bir geri çevrilir, düşmən mövqelərinə doğru güllə də atırdı. Qayıtmaq istədiyi mövqə təpədə olduğuna görə oranı görmə imkanı yox idi, çatmağına nə qədər qaldığını bilmirdi. Dəbilqəsi və qoruyucu jileti artıq güllə dəyməkdən deşilmək üzrə idi. Qoluna və ayaqlarına arxa-arxaya dəyən güllələrə fikir vermirdi. Növbəti güllə sol böyründən girdi və sinəsindən çıxdığını hiss etdi. İndi nə geri çevrilib atəş açsa, nə də sürətlə irəli gedə bilirdi. Yuxarı, yamaca doğru boylanmaq üçün başını qaldırdı. Bu zaman snayperin atdığı güllə boynunun arxasından dəyib yaraladı. Bir anlıq gözləri qaraldı, huşunu itirmiş kimi oldu. Özünü ələ almaq üçün birdən ona kimi saydı, gördü yox, hələ huşu yerindədir. Üstünə göz gəzdirdi, qolları və ayaqları qan içində idi. Tərpənə bilmirdi. Başqa çarəsi qalmamışdı. "Yardım edin!..." – deyə qışqırdı.

Sənan səngərin on metr aralığına çatmışdı. Onun səsinə eşitdilər. Bölük komandiri: "Möhkəm dayan, gəlirəm!" – deyə səs verdi. Sənan hərəkət edə bilməsə də, əlini böyrünə aparıb qanaxmanı azaltmaq üçün sıxmağa çalışdı.

Mövqelərimiz qarşı tərəfi yoğun atəş altına aldı ki, səngərdən başlarını qaldıra bilməsinlər. Bölük komandiri iki nəfərle qaça-qaça gəlib Sənanın qollarından tutdu. Başlarını qaldırmadan, özləri də sürünərək xəndəyə doğru sürüldülər. Onu digər ağır yaralı döyüş yoldaşının yanına yerləşdirdilər. Hərəkətsiz halda xəndəkdə uzanan Sənanın jileti və bütün paltarları qan içində idi. Hava günəşli və isti idi. Qana qarışan tər yaralıların vəziyyətini daha da ağırlaşdırırdı. Onlar isə özlərini itirməmək

üçün tez-tez birdən iyirmiye kimi saymağa davam edir, hətta bir-birinə növbəti şəhidlik namizədi kimi baxırdılar.

Hava qaraldıqdan sonra komandir onu və səngərdəki digər yaralıni təxliyə etmək üçün göstəriş verdi. Gündüz vaxtı o xəndəkdən çıxmaları imkansız idi. Həm də ki, o bölgəyə maşın gələ bilmədiyinə görə iki kilometr boyunca piyada getməli idilər. Sənan dedi: "Mənə avtomat verin, ölənə kimi burada dayanıb atım. Daha özünüze yük etməyin!". Bədəninin heç bir yerini tərpedə bilməsə də, qolları işləyirdi. Onu dinləmədilər. Yol boyunca da onu aparan əsgərlərə dəfələrlə əmr etdi, xahiş etdi ki, məni buraxın, özünüze əziyyət verməyin; onsuz da ölürəm. Onu buraxmadılar. Sanki bellərində daşdıqları öz canları imiş kimi onu və digər yaralıni bir an əvvəl həkimlərə çatdırmaq üçün canfəşanlıq etdilər.

Nəhayət, gecə yarısında onlar artıq tibbi təxliyə maşınlarına çatdırıldılar. Həkim ona ağrıkesici iynə vurdu və hospitala yola saldı. Yaralandıqdan on saat sonra, bədənində doqquz güllə və qəlpə yarası ilə sağ qalaraq həkimləri heyrətə salan leytenant hospitala çatdı. Dərhal yaralarını sarıb cəbhəyə qayıtmaq istədi, amma buna icazə vermədilər. Körpə yaşında Qubadlıdan qaçqın düşən leytenant doğma rayonunun azadlığı uğrunda döyüşlərdə şəxsən iştirak edə bilməsə də, bu uğurda başladılan mübarizəyə qoşularaq əlindən gələni etdiyi üçün böyük sevinc hiss edirdi. Bu sevinc qarşısında aldığı saysız güllə yarası ona heç bir ağrı vermirdi. Nəhayət, müalicə aldığı dövrə doğma rayonunun da azad edildiyi xəbərini alaraq sevincini ikiyə qatladi.

ÜMİD

Hücum əmri verilmiş, bütün Azərbaycan birləşərək düşmənin başına enən dəmir yumruğa çevrilmişdi. Dörd il əvvəl Lələtəpədən qanad açıb yüksələn xəyallar indi böyük bir ümidlə Şuşanın sıldırım qayalarında süzmək üçün can atırdı. Cəngi havasında qanı qaynayan hər bir vətən sevdəlisinin sinəsində qəfəsini parçalayıb çıxmaq istəyən bir qartal çırpınırdı. İllərdir nəm çəkən, qəm çəkən qara buludlar şimşək-şimşək çaxaraq var gücü ilə göylərdən kirə, pasə, nəmərd düşmənin iyrenc ayaq izlərinə bulanmış torpaqlara yağmaq istəyir; sellər kimi axaraq, aşib-daşaraq yurdun o cənnət guşəsini təmizləyib öz əzəli sahiblərinə qaytarmaq üçün səbirsizlənirdi. Gözləri ildırım qəzəbli igidlər topa-topa yığışaraq vətənin sinəsini qala kimi qoruyan nəhəng qayalara çevrilir, düşmənin gözünün odunu alırdı...

Hərbi Komissarlığın qarşısında iynə atsan, yerə düşməzdi. Hər kənddən, hər küçədən, hər binadan adam vardı burada, valideynlər vardı. Təkcə komissarlığın həyəti deyil, qarşısında yerləşən parkın da hər bucağı, girişi, pilləkənləri... üçrəngli bayraqlarla dalğalanan insan seline dönmüşdü. Azərbaycanın digər bölgələri kimi, bu dilbər guşəsində də ürəyi vətən eşqi ilə çırpınan oğullar nağara-zurna ilə, toya gedirmiş kimi böyük bir təntənə və coşqu ilə yola salınırdı, şərəfli səfərə, onları gözləyən şanlı zəfərə. "Ağlama, ana!" – deyən oğullar, "Özündən muğayat ol!" – deyən təzə gəlinlər, "Allaha əmanət ol!" – deyən analar, bacılar, "Möhkəm ol!" – deyən ata-

lar, qardaşlar, əlindəki bayrağı qürurla yelləyərək atasını yola salan gül balalar...

Zaur bir yaşlı oğlu Ümidi bir daha qolları arasına alıb yanaqlarından öpdü, gələcəyə dair ümidlərini onun qulağına pıçıldayıb təkrar anasına əmanət etdi. Onu yola salmağa gələn qohum-qardaşları, dost-tanışları ilə görüşərək könüllülərin və səfərbərliyə çağırılıb böyük bir sevinc içində bu çağırışa gələnlərin yığışdığı avtobusa mindi. Pəncərədən onları alqış və xeyir-dualarla döyüşə uğurlayan qələbəliyə boylandı, atası ilə göz-gözə gəldi. Ata ürəyi boylu-buxunlu oğlunun gözlərindəki mətanəti oxudu, onunla fəxr etdi.

Yol boyu şən əhvali-ruhiyyə içində hərbi marşlar oxudular, vətənpərvər şüarlar dedilər. Belə getsə, heç əllərinə silah götürmədən də Şuşaya qədər əliyalın hücumə keçib şanlı bayrağı qalaya sanca biləcək cəsarəti öz mənliliklərində hiss etdilər.

Avtobus cəbhə bölgəsinə doğru şütlüməyə davam edir, yan-yana oturan əsgərlərdən bir çoxu indidən hərbi ekspert kimi öz mülahizələrini əsaslandırmağa çalışırdı. Aralarında hərbi xidmətdən bir neçə il uzaq qalanlar da var idi, Zaur kimi əsgərlikdən sonra hərbi sahədə işləyərək bacarıqlarını inkişaf etdirənlər də. Zaur dedi:

– Mən əsgərlikdə Tovuzda olmuşam, sonra da Beyləqanda MAXE işləmişəm. Bilirəm ki, biz çox rahatlıqla onları məhv edərik. Bilirsən necə oğullarımız var?

– Düz diyirsən, – yanındakı dostu şirin Şeki ləhcəsi ilə onun sözlünə qüvvət verdi. – Mən Aprel döyüşlərində olmuşam. Ermənilərin çox təriflədikləri Ohanyan müdafiə xəttini 40 dəqiqəyə darmadağın edib çeşmişdox. Əgər o vaxt xarici qüvvələr arıya girif müharibəni diyəndirmasaydı, çoxdan geyif Qarabağa çatmışdox.

Arxa oturacaqda oturan əsgərlər də müzakirəyə qoşuldu-lar:

- Həvi səfər diyillər heç kəs işimizə qarışmıyıcıhdı. Əgər həqiqətən qarışmasalar, inanın bir-iki həftiyə geyif Yerevana çıxarox!..

Sevinc dolu gülüşmələr və təsdiq səsləri eşidildi.

- Deyirlər Türkiyə də xeyli kömək göndəritdi.

- Ə haa! - başqa biri dedi. - Diyillər təlimlərə cələn F-16 qıncıları hələ də burdadı.

- F-16 qaldırmağa qoymazlar. Amerika var, Rusiya var...

- Ə onlara nə dəxli var e?.. - qəzəbli bir etiraz səsi yüksəl-di, ön cərgələrdən.

- Ərə, narahat olma! - eyni tərzdə bir cavab onu sakitləşdir-di. - Türkiyədən dronlar gətirtilər. Bilirsən, indi Bayraqlar-lar var, üstədən şahin kimi baxıb düşmənin gözünü oyucax. Daha bizə əvvəlki kimi pusqu qura bilmıyıcaxlar. Gə saa in-ternətdən göstərim, bir-iki ay əvvəl Suriyadakı müharibədən çəkildilər; yuxarıdan baxıb cacanq diyə vurullar!..

- Ə haa!.. Cacann!..

Odlu-alovlu müzakirələr davam edərkən birdən Zaurun gözü yol qırağında dayanıb üçrəngli bayrağı yelləyən uşaqlara sataşdı. Cavan bir gəlin də qucağındakı körpəyə bayraq vermiş, onun əlini öz əli ilə tutaraq bayrağı yelləyirdi. Yadı-na "evdəkilər" düşdü.... Gözləri yolda onu gözləyəcəkdilər, Ümidlə... "Allah sizi qorusun! Ya Rəbb, ailəmi sənə əmanət edirəm!" - deyərək dodaqları tərpendi.

Vətən müharibəsi bütün şiddəti və müjdəli xəbərləri ilə davam edirdi. Hər gün azad edilən kəndlərin, rayonların adını Ali Baş Komandanın dilindən eşidəndə bütün ölkədə böyük

bir ruh yüksəkliyi və güclü inam yaranırdı. Bu zəfər xəbərləri-nin yanında bir də şəhid xəbərləri gəlirdi ki, hər bir şəhidi son mənzilinə yola salmaq üçün insanlar axın-axın gəlib küçələri doldurur, üçrəngli bayraqlarla müşayiət edərək onların ümidi-ni doğruldan qəhrəman vətən övladlarına minnət və sevgiləri-ni ifadə edirdilər. 44 gündə əldə edilən böyük qələbənin ən böyük memarlarından olan şəhidlər vəd edilən əbədi ilahi mükafata nail olur, xalqın ürəyində bir-biri ardınca taxt qurur-dular. Onların əmanət qoyub getdiyi yaxınları, körpələri isə hər azaman arxalarında dövlətin və bu əziz xalqın dəstəyini hiss edəcəkdilər.

Günlər keçdi, aylar ötdü. Növbəti Qurban bayramı gəlib yetişdi. Otuz ildən sonra ilk dəfə bu bayram azad olunmuş Qa-rabağ torpaqları, qəhrəman Şuşa şəhəri daxil bütün Azərbay-canda böyük bir sevinc ilə qeyd ediləcəkdi. Günəş dağlardan boylanıb qurban kəsmək üçün vaxtın tamam olduğunu xəbər verirdi. Eldar baba vaxtından əvvəl qocalan insanlar kimi, ahıl-lara məxsus yerisi ilə yavaş-yavaş addımlayaraq həyətə çıxdı. Onu narahat edən boğazını sağ əli ilə yüngülcə oxvaladı - uzun zamandır müalicə alırdı, amma görünür, bundan belə dava-dərmansız bunun öhdəsindən gələ bilməyəcəkdi - köks ötürüb üzünü azca qaldırdı. Xan yaylağından süzülüb gələn şəhərin sərin, təmiz havasını ciyərlərinə çəkəndə bir az rahat-laşdı. Bədəninə yayılan bu ani rahatlıq onu, demək olar ki, hər gün təkrar-təkrar gözüünün qabağından keçən - gözləri ilə gördüklərinin və müharibədən sağ qayıdanların danışdıqlarının birgə təcəssüm etdirdiyi xəyallara, dərin düşüncələrə sövq etdi...

Yaxınlıqdan eşidilən xırda ayaq tappılıtları babanı dərin xəyallardan ayırdı. Eldar kişinin gözlərində yaş gillənmişdi. Özüünü sıxdı ki, od kimi yandırır yaxan o yaş səngər kimi qırıq düşmüş yanağına doğru süzülməsin. İki yaşı keçən ay tamam olan balaca Ümid isə sanki heç nədən xəbərsiz kimi, sevinc-

lə atasından yadigar qalan mini-van tipli balaca, ağ maşının ətrafında o yana – bu yana qaçırdı. Bu yaxınlarda ayaq açıb yeriməyə başladığı üçün bir yerdə dayanmaq istəmirdi. Dünən üstünə su çiləyərək yuduğu (daha doğrusu, yumağa çalışdığı – bu onun ən böyük əyləncəsidir) maşına böyük həzlə baxır, çətin bir işin öhdəsindən gəlmiş adamlar kimi fəxr edirdi.

Həyətin aşağısında, dərvasanın sağ tərəfində çay daşından hörülən, balaca, qapısı açıq tövləyə baxan Eldar baba yenidən xəyallara daldı. Bundan əvvəlki bayramlarda kəsiləcək qoçu bir-iki həftə əvvəldən Zaur gedib özü bazardan seçər, maşının baqajına salıb gətirər, tövləyə bağlayardı. Anası da hər gün nəvəzişlə əzizləyə-əzizləyə ona su verər, ot verər, bayram səhərinə kimi əziz bir qonaq kimi bəsləyərdi... Getdikcə onu boğmağa qəsd edərək boğazına düyünlənən xəyallardan sıyrılmaq üçün yüngülcə öskürdü, boğazını arıtladı. Halsız adamlar kimi bir az səndələdi. Özünü ələ almaq üçün bir daha dərinləndi nəfəs aldı. Sanki təbəssüm edirmiş kimi dodaqlarını bir-birinə qısıb yana çəkdi, başını – qeyri-ixtiyari – azca yellədi, gözlərini yumdu. Sonra əllərini açıb yuxarı qaldırdı, üzünü səmaya tutub gözlərini açdı, solğun dodaqları ilə pıçıldadı:

- İlahi, bu səfər sənə övladımı qurban verdim, Sən şəhadəti qəbul et!..

QARDAŞLIQ BAĞI

Müharibənin başlamasından iki həftə ötürdü. Rabitədən tapşırıbmışdılar ki, bu gün güllə atmasınlar; atəşkəs elan olunub. Hadrut bölgəsində bir gün əvvəl düşmən əlindən azad edilən postda keşik çəkən Elmin maraqla dostuna baxdı. Başını əyib diqqətlə nə işə iş götürdü.

- Neynirsən, Elməddin? – Elmin səsləndi.

- Sənin üçün boş giliz düzəldirəm.

- Həə.., - Elmin nəse mühüm bir şeyi unudub sonradan xatırlayan adamlar kimi dedi, - komandirin dünən tapşırıldığını deyirsən?

- Bəli! Bilirsən də, - Elməddin başını qaldırıb mənalı-mənalı dostuna baxdı, - Allah qorusun, birdən şəhid olanda tanınmaz halda olsaq, bu giliz sayəsində adımızı qarışdırmazlar, - bir müddət hərəkətsiz dayanıb fikrə daldı.

Elmin də bir müddət susdu. Sükutu yaxınlıqdan eşidilən ayaq səsləri pozdu. Bunlar növbə dəyişmək üçün posta gələn əsgərlər idi.

- Gəl, - Elmin dostuna səsləndi. - Postu təhvil verək, sonra düzəldərsən.

- Az qalıb, adını yazıb içinə qoyum... - Elməddin başı bərk işə qarışmış adamlar kimi üzünü çevirmədən dilləndi.

Gələn əsgərlər postda mövqeləndilər. Elmin dostunun çiyinə toxunub onu çağırdı, - gedək, - dedi. Bu zaman göydən fite bənzər bir səs eşidildi. Minaatan mərmisi onların üstünə doğru gəlirdi. Postdan kənara qaçmağa fürsət qalmadan böyük bir partlayış baş verdi və əsgərlər güclü dalğanın təsiri ilə ətrafa səpələndilər.

Yerdə yatan Elmin bir anlıq huşsuzluqdan sonra yenidən eşitməyə başladı. Gözlərini açdı, başını qaldırdı. Bədəninə bir ağırlıq hiss etdi; kimsə üstünə yığılıb qalmışdı. Diqqətlə baxdı, dostu Elməddin idi. Dünən bu postu almaq üçün onunla çiyin-çiyinə hücum keçən Elməddin indi başını onun çiyinə qoymuş, hərəkətsiz halda uzanmışdı. Elmin dirşəklənib qalxmağa çalışdı, Elməddin hələ də digər qolunun üstündə, üzüqoylu yatırdı.

- Elməddin, dur, minamyot atırlar, - Elmin səsləndi. Elməddin tərpənmədi. Post başcısı çavuşun səsi eşidildi:

- Şəbizadə, gəlin!

- Dur gedək, Elməddin, - deyərək Elmin dostunu silkələdi. Onu paltarından tutub üzü yuxarı çevirmək istədi. Əlində bir istilik hiss edəndə diksindi. Qəlpə dostunun bel nahiyyəsinə dəydiyinə görə qan içində idi. Boyun nahiyyəsindən nəbzini yoxladı; nəbzi atmırdı.

- Xuduyev, şəhidimiz var, - deyərək çavuşa səsləndi. Canından çox sevdiyi dostunu itirməsi onu şok vəziyyətinə salmışdı. Yenə də bir ümidlə dərhal xəstəxanaya çatdırmaq üçün can atırdı.

Onların postuna mərmə düşdüyünü eşidəndə Elməddinin qardaşı – yan postda dayanan İlkin də çox narahat oldu. Dərhal rabitə ilə əlaqə saxlayıb vəziyyəti xəbər aldı. İlkin ondan iki yaş böyük olsa da, Elməddinin əsgərlik çağırışı gələndə

ali təhsilini yarımçıq saxlayıb könüllü hərbi xidmətə gəlmişdi. Səkkiz ay əvvəl onunla birgə hərbi xidmətə başlamış, müharibə başlayanda da onunla eyni taborda xidmətə davam etmişdi. Onu qardaşına bu qədər həyan olmağa vadar edən səbəb balacalıqdan atasız böyümələri və bir il əvvəl çarəsiz xəstəlikdən analarını itirərək özlərini bir-birinə əmanət bilmələri idi.

Elməddini tibb məntəqəsinə gətirəndə Elmin də yanında idi. Çünki Elmin də qolundan qəlpə yarası almışdı. Hətta on gün hospitalda müalicə aldıqdan sonra yenidən cəbhəyə, döyüşçü yoldaşlarının və qardaşının yanına qayıdacaqdı. Ona məsləhət bilinən məzuniyyət istirahətindən də imtina edəcəkdə. Əsgərlər xəstəxananın koridorunda narahat halda, son bir ümidlə gözləməkdə ikən tibb bacısının səsi eşidildi: "Şəhidin kimliyini müəyyən etmişik: Şəbizadə Elmin". Qoluna sarğı qoyulmaqda olan Elmin dərhal irəli atıldı:

- Elmin mənəm! Şəhid olan qardaşım Elməddindir... - göz yaşlarına boğuldu. Ona elə bağlanmışdı ki, elə bil canından bir parça qopmuşdu. Adının səhv düşməsinin səbəbi isə Elməddinin şəhid olduğu zaman əlində tutduğu və xəstəxanaya çatdırılana qədər ovcunda qalan boş giliz idi – Elminin adını yazdığı giliz.

Nəhayət, on günlük müalicədən sonra Elmin yenidən özündə güc tapıb cəbhəyə qayıtdı; həm şəhid dostlarının inqamını almaq, həm də döyüşçü yoldaşlarından geridə qalmamaq üçün.

İlkinin hərbi vəzifəsi qumbaraatan idi, Elmin isə pulemyotçu köməkçisi. Məqəlləri ayrı olsa da, eyni təqimda irəliləyirdilər. Bir-birini tək qoymayacaqlarına söz vermişdilər. Növbəti əmri icra etmək üçün azad olunan Tuğ qəsəbəsini arxada qoyaraq Laçın-Şuşa yoluna doğru irəliləyirdilər. Öndə gedən kəşfiyyatçılar yol açır, onlar da yol boyunca qoyulan xüsusi

işarələri – qırılan budaqları, düzülən daşları izləyərək onları təqib edirdilər. Əlbəttə, xüsusi təyinatlı kəşfiyyat dəstəsinin təcrübəli əsgərləri qədər sürətli olmadıqlarına görə, bəzən onlardan geridə qalırdılar. Üstlərindəki on beş kiloluq ağır qoruyucu jilet, dəmir dəbilqələr və xeyli miqdarda silah-sursat da, sanki yol getdikcə daha da ağırlaşdı. Əsgərlər axşam vaxtı bir təpənin üstündə balaca əsgər kürəyi ilə iki nəfərlik səngərlər qazaraq mövqe tutdular. İki qardaş bir səngərdə idi.

Dan yerinin ağarmasına az qalmışdı. Komandir əsgərlərinə xəbərdarlıq etdi:

- Uzaqda işıq parıldadı. Bu tərəfə gələn var. Diqqətli olun!

Dərhal yerlərini dəyişib döyüş üçün ağacların seyrəldiyi yerdə mövqe tutdular. Gələnlərin sayı 50 nəfərdən çox idi.

- Bəlkə bizim təminat bölüyüdür? – sualı verən Elmin günlərdir ac-susuz yol qət etdiklərinə görə onları səbirsizliklə gözləyirdi.

- Xeyr, - leytenant Fərmanlı dedi, - təminat məqsədilə üç nəfəri yollamışdıq. Biz isə bütün taborla hərəkətə keçdiyimizə görə arxamızca bu qədər qüvvə göndərməzlər. Döyüşə hazır olun!

Hər kəs silahını qoruyucudan çıxardıb atışa hazır vəziyyətə gətirdi.

Bir az sonra belli oldu ki, gələnlər, həqiqətən də, ermənilərin Şuşaya dəstək üçün gedən hərbi birliyi idi. Qızğın döyüş başladı. İki qardaş yan-yanı döyüşürdülər. Xeyli itki verdikdən sonra düşmən əsgərləri pərən-pərən düşərək geri çəkildilər. Bizim əsgərlərimiz isə yaralılara kömək etmək və silahlarını mərmilə doldurmaq üçün ağacların arxa tərəfindəki mövqelərinə qayıtdılar.

Bu sakitçilik bir müddət davam etdi. Təyinat nöqtəsinə doğru hərəkətə davam etmək üçün hazırlaşmağa başladılar. Bu zaman onların dayandıqları yerə anidən bir top mərmisi düşdü. Hər kəs qorunmaq üçün kənara atıldı. Elmin də oradan uzaqlaşmaq üçün iki addım atdı, qeyri-ixtiyari yerə yığıldı.

- İlkin! – qardaşını çağırırdı, - mən yaralandım e, qaqa!

Qardaşı dərhal onun yanına qaçdı; İlkinin sağ ayağı qan içində idi.

- Ayağına baxma, pis olarsan, - dedi. - Mən kömək çağırım!

Elmin dözə bilmədi, başını qaldırıb ayağına baxdı, qəlpə dizdən yuxarı hissəni elə parçalamışdı ki, bu ayaqla gəzə bilməzdi. Qardaşı qışqırırdı: - Sanitaar!.. Sanitaar!..

Sanitar həkim digər yaralılarla məşğul idi. Kiminə ağrı kəsici iynə vururdu, kiminə qan laxtaladı. Vəziyyəti nisbətən yaxşı olanlar bacardıqları qədər bir-birinin yaralarına sarğı qoyurdu. Elmin yaralı halda başını qardaşının dizinə qoydu. Bir neçə dəfə huşunu itirdi, qardaşı onu silkələyib özünə gətirdi. Bu məqamda vəziyyətinin yaxşı olmadığını anlayan Elmin dedi:

- İlkin!

- Nə olub, qardaşım? – qardaşı onun yanaqlarını ovucalayıb dedi.

- Qaqa, ürəklisən?

- Nə olub, nə demək istəyirsən? – düşündü ki, qanaxma səbəbilə özündə deyil.

- Qaqa, üstümüzə əl qumbarası var, gəl onlardan birini partladaq, ermənilərə əsir düşməyək.

- Narahat olma, yaxşı olacaqsan, - İlkin həyəcanla ətrafına baxdı; yaxınlıqda on nəfərə yaxın əsgər vardı, onların da əksəriyyəti yaralı idi. Hər kəsin başı qarışıq idi. Qardaşını itirməkdən çox qorxurdu. Yenə qardaşının başını sinəsinə sıxdı, - qardaşım, narahat olma, indi kömək gələcək... Belə şeylər fikirləşmə!.. - dedi.

Qardaşlar çarəsizlik içində qan-rəvan içindəki döyüş yoldaşlarını seyr edərkən kəşfiyyat dəstəsi köməyə yetişdi. Elmin ayağını burğacla sıxıb qanaxmanı dayandırdılar. İynə vurdular. Sonra təxliyə üçün onu əsgərlərin yataq tulumuna uzatdılar. Qardaşı ilə birlikdə dörd əsgər dörd tərəfindən tutaraq bir gün boyunca yol qət etdilər.

Elmin hərdən huşunu itirib özündən gedir, dostları dərhal onu oyandırır, oyaq saxlamağa çalışırdılar. Elmin isə hər dəfə onlara deyirdi: "Nə olar, məni yuxudan oyatmayın! Mənim gördüyümü siz görmürsünüz!". Belə hallarda o yuxusunda gah yamyaşıl çəmənlikdə anasını, gah da ağ paltarlar içində şəhid olmuş dostlarını görür, onlara qovuşmağa can atırdı. "Geri qayıt, - anası deyirdi, - qardaşını tək qoyma!.." Dostlarının bu yuxulardan ancaq Elmin sağaldıqdan sonra xəbəri olacaqdı.

Döyüş bölgəsinə yaxın hərbi xəstəxanada keçirilən əməliyyat uğurlu keçdi. Narkozdan ayılan Elminin ilk sualı bu oldu:

- Mən bura qardaşım ilə gəlmişdim, qardaşım hansı?

- Narahat olma, o da burdadır, - həkim dedi.

Başucunda dayanan həkim kənara çəkildi. Qardaşı İlkin yan tərəfdəki çarpayıda yatırdı. Ona baxıb gülümsəyirdi. Əlini uzatdı, iki qardaş çarpayıda uzandıqları halda əl-ələ gürüşdülər. Əslində Elmin yaralananda İlkin də yaralanmışdı, amma bunu balaca qardaşına bildirməmişdi.

Bu müharibədə bütün döyüşçülər bir-birini qardaş bilir, bir ailənin üzvü kimi sevirdilər. Onlar hətta qan qardaşlığından daha möhkəm bir qardaşlıq bağı ilə bir-birinə bağlanmışdılar. Hərçənd, eyni evdən, eyni ailədən ata-oğul, iki qardaş döyüşə qatılanlar da az deyildi. Onlardan şəhidlik zirvəsinə ucalanlar da oldu, yaralanıb qazi kimi geri qayıdanlar da. Amma hər biri bütün Azərbaycanın könlündə taxt quraraq əbədi sevgiyə layiq oldular. Və ən əsası da, heç birinin qanı yerdə qalmadı, ən layiqli şəkildə qisasları alındı.

ASLAN KOMANDOLAR

Günlərlə piyada yol getmək, ac-susuz dağlıq ərazilərdə həyatda qalmaq, ən çətin şərtlərdə belə yüksək döyüş qabiliyyətini itirməmək komando təlim kursu keçmiş XTQ əsgərləri üçün verdiş halına gəlmişdi. Onlar hər növ silahdan hər şəraitdə istifadə edə bilir, havadan və günün hansı vaxtından asılı olmayaraq istənilən istiqaməti və hədəfi rahatlıqla tapa bilirdilər.

Hadrut – indi öz tarixi adına yenidən qovuşan Ağoğlan qəsəbəsi azad edildikdən sonra növbəti döyüş tapşırığı Tuğ kəndinin düşməndən təmizlənməsi idi. Tuğ kəndi relyef olaraq daha yüksəkdə yerləşdiyinə görə düşmən hələ də qəsəbəni atəşə tuta bilir, hərbi təminat maşınlarını və yolları bombalayır. Ağoğlan bölgənin əsas təminat yollarının qovşağı olduğuna görə, hər iki tərəf üçün böyük əhəmiyyət daşıyırdı. Bu bölgənin təhlükəsizliyində Tuğ kəndi çox strateji əhəmiyyət daşıyırdı.

Meşə yolu ilə irəliləyən komando əsgərlərimiz bu tapşırığı yerinə yetirmək üçün düşmən arxasına sızmalı, Tuğ kəndinin söykəndiyi dağlarda mövqe tutmalı idi. Sıx meşəlik və qatı duman olmasına baxmayaraq düşmənin müşahidəsindən ən üst səviyyədə yayınmaq üçün iki-iki irəliləyirdilər. Bu yerləş, "badi-badi" irəliləmək həm də hər hansı bir təhlükə qarşısında ən az itki demək idi. Relyef çox çətin, dağlar hündür, silah-sursat isə, demək olar ki, özlərindən daha ağır idi. Amma onları heç bir çətinlik ləngidə bilməzdi. Onları bu qədər güclü və

dözümlü edən ən əsas amil mənəvi hazırlıqları və öz doğma torpaqları uğrunda mübarizə aparmaları idi.

Gecənin yarısı, saat 3-4 radələri idi. Öncü kəşfiyyat dəstəsi irəlilədi gedir, otuz nəfərə yaxın şəxsi heyət isə daha ağır silah və sursatlar ilə arxadan gəlirdi. Təyinat nöqtəsinə çatmağa 200 metr qədər məsafə qalmışdı. Qarşılarına çox da istifadə olunmayan köhnə bir yol çıxdı. Bu yol Qırmızı Bazar kəndinin üstündən keçərək Şuşaya qalxırdı. Ermənilər qoşunlarımızın bu yol ilə irəliləmə ehtimalını da düşünərək yolu nəzarətdə saxlayırdılar. Tuğ kəndi alınarsa, bu ərazi də bizim nəzarətimizə keçəcəkdi. Saatlardır yol gələn kəşfiyyat dəstəsinin komandoları həm yol ətrafında müşahidə aparmaq, həm də bir az dincəlmək üçün yolun kənarında mövqeləndilər.

Diqqətlə qulaq asanda yaxınlaşan maşınların səsini eşidilər. Maşınlar Şuşa istiqamətindən gəlirdi. Kəşfiyyat dəstəsinin mövqeləndiyi yerə çatmağa bir az qalmış, ağacların seyrəldiyi, Tuğ kəndinin və Şuşaya qalxan yolun açıqca göründüyü ərazidə maşınlar dayandı. Üç maşın idi. Hər birindən bir neçə nəfər düşmən əsgəri düşərək gecə görüş cihazları ilə ərazidə müşahidə aparmağa başladılar. Azərbaycan ordusunun bu yol ilə Şuşaya irəliləməsindən ehtiyat edirdilər.

Kəşfiyyat dəstəsi beş addım aralıdakı əsgərlərimizin varlığından xəbərsiz halda Azərbaycan əsgərini uzaqda axtaran düşməni səssizcə müşahidə edirdi. Bundan əvvəl dəfələrlə gizli yollarla düşmən postlarının arxa tərəfinə keçərək onların gecə müşahidə kameralarını və tank əleyhinə qurğularını sıradan çıxartmış, postdakı erməniləri çəşməyə çevirib yaxın döyüşdə məhv etmişdilər. Amma bu səfərki tapşırıq başqa idi. Bu səssizlik bir müddət davam etdi. Nəhayət, səbirsizlənən Rauf əl ilə işarə etdi ki, bəlkə qumbara ataq, sonra da hücumla keçək? Cavid onunla razılaşmadı: "Tapşırıqdan kənara çıxma bilmərik". Bu, şəxsi heyət arasında itki ilə də nəticələnə bilərdi. Həmçi-

nin qalxacaq səs-küy tapşırığı təhlükəyə atacaqdı. Erməni əsgərlərinin müşahidəsi bir saatdan çox çəkdi. Sanki bu yolu qorumaq üçün postda dayanmışdılar. Dan yeri sökülənə yaxın bizim mövqelərdən Daşaltı istiqamətinə top atışları müşahidə edildi. Düşmən əmin oldu ki, bizim ordu birliklərimiz hələ bu bölgədən xeyli uzaqdadır. Odur ki, müşahidə aparən maşınlar bir az sonra Şuşa istiqamətinə geri qayıtdı.

Maşınların uzaqlaşmasından sonra kəşfiyyat dəstəsi komandirlə rabitə əlaqəsi saxladı:

- Cənab polkovnik, üç maşınla gəlmişdilər, atəş açmadıq.

- Yaxşı ki, belə etdiniz, - komandir dedi. - Qoyun onlar hələ də yuxuda yatsınlar. Elə bilsinlər ki, biz hələ də aşağıda-yıq. Afərin sizə, aslan komandolarım! - hər dəfə onun etimadını doğruldanda komandir bu sözü fəxrlə deyərdi.

Səhər açılanda hücum başladı. Əsgərlərimizin nəfəsini boyunlarında hiss edən düşmən əsgərləri nəyə məruz qaldıqlarını anlaya bilmədilər. Silah-sursatlarını, bütün təminatlarını tərk edərək canlarını qurtarmaq üçün qaçmağa başladılar. Tuğ kəndi əməliyyatı müvəffəqiyyətlə nəticələndi. Artıq növbəti hədəf Laçın dəhlizi və Şuşa şəhəri idi. Kəşfiyyat dəstəsi təyin edilən nöqtəyə doğru yola düşdü.

İrəli getdikcə qarşılarına elə hündür dağlar, sıldırım qayalar çıxdı ki, adam düşsə, onun tikəsini tapmaq olmazdı. Belə yollarla əsgər aparmaq kimin ağına gələrdi? Növbəti aşırımı keçərkən Cavid içində baş qaldıran sualları boğa bilmədi. Çünki hər dəfə daha sərt yoxuşlara çıxdıqca qarşılarının keçilməsi imkansız bir maneə ilə kəsiləcəyindən ehtiyat edirdi. Onlara rəhbərlik edən komandirə yaxınlaşdı, pıçıltılı səsle dedi:

- Komandir, bu yolu heç gəlib getmisiniz?

Komandir onun nə demək istədiyini yaxşı başa düşürdü. Yəni gedəcəyimiz yolun hamısını əvvəlcədən planladınız mı.

demək istəyirdi. Komandir təmkinlə, özündən əmin halda belə cavab verdi:

- Heç bir insan öz torpağına ayaq basmadan köçüb getmək istəməz. Narahat olma, bu torpaq bizim olduğu kimi, yolları da bizimdir.

Bəlli oldu ki, komandir bu torpaqlara dəfələrlə gəlib gedib və bütün hərəkət yolları əvvəlcədən təyin edilib.

Dağların yüksəkliyi artdıqca duman da qatılaşıb, hərəkət imkanları məhdudlaşırdı. Belə hallarda bəzən bir-biri ilə ara məsafəsini bir addıma qədər azaldırıdılar. Çünki bu duman-da bir addımdan uzağı görmək olmurdu. Hətta bir dəfə ara məsafəsi azca açıldığı üçün ön dəstə ilə arxadakıların bir-birini itirmək təhlükəsi yarandı. Səssizliyə riayət etdiklərinə görə qışqırıb bir-birini çağırmağa bilməzdilər. Rauf - təcrübəli komando dərhal əlini torpaqda gəzdirdi, şumlaq kimi yumşaq torpağın yayılmasına baxaraq öndə gedən dəstənin istiqamətini tapdı və arxasınca gələnləri uçuruma doğru getməkdən xilas etdi. Təlimlər zamanı aldıkları iz sürmək dərsləri bəhrəsini verirdi.

Bir azdan duman çəkildi. Yuxarıdan müşahidə aparən düşmən dronlarının vızıltılı səsi eşidilirdi. Aralarındakı məsafəni maksimum həddə artırıb yenidən seyrəldilər. İki nəfərlik, üç nəfərlik qruplara bölündülər. İri qayaların arxasında, kolluqlarda, ağac aralarında gizlənə-gizlənə hərəkət etdilər. Əsgərlərin çoxunun ilk dəfə gəldiyi bu yollarda bir-birini itirməmək üçün bu səfər hər keçdikləri yerə parollar qoyaraq irəlilədilər. Yan-yana düzülen üç daş onları eyni təyinat nöqtəsinə aparən əsas parollardan idi.

Nəhayət, 50-60 kilometrlik dağ yolunu keçdikdən sonra gecə vaxtı Daşaltı meşəsindəki təyinat nöqtəsinə çatdılar. Hava soyuq və çiskinli idi. Əllərinə əlcək belə geyinmirdilər ki, güllə atmağa, silahı sərrast işlətməyə mane olmasın. Üşümək - heç ağıllarından belə keçmirdi. Gözlənilmədən

qarşılarna çıxma biləcək düşmən əsgərinin öhdəsindən gələ bilmək üçün hər an ayıq-sayıq olmalı idilər. Sıx ağaclıqda və kolların arasında maskalanma edərək gizləndilər. Növbəti döyüş tapşırığını alana kimi gözləməyə başladılar. Bu zaman yanlarından ötüb keçən iki erməni əsgəri onların varlığını fərqləndirmədi. İki metr aralıda, daşın yanında çöktü və hərəkətsiz dayanan Cavid o daşın bir hissəsi bildilər. Başları söhbətə elə qarışmışdı ki, heç ətrafa diqqət yetirmirdilər. Ağllarına da gəlməzdi ki, döyüş xəttindən onlarla kilometr geridə, Şuşa şəhərinin həndəvərində Azərbaycanın XTQ aslanları – cəsur komandolar mövqelənmiş olsun. Həmin əsgərlərin işini səs-sizcə, odlu silah işlətmədən həll etdilər.

Təpənin üstündə kiçik səngərlər qazaraq döyüşə hazırlaşdılar. Ağaclıq ərazi olsa da, artilleriya atışı zamanı qəlpə tutmasın deyərək buna ehtiyac var idi. Onlar işlərini bitirəndə yeri ağarmağa başlayırdı. Buradan Şuşa qalası və Daşaltı kəndi açıq-aydın görünürdü. Yüz metr aşağıdan, kəşfiyyat dəstəsinin mövqe tutduğu təpənin yamacından Laçın-Şuşa yolu keçirdi. Uzaqdan Şuşa istiqamətinə gələn otuz maşınlıq düşmən hərbi kolonunun ilan kimi qıvrılan qaraltısı görünürdü. Təpədə mövqelənən dəstənin səssizliyini yalnız bir az sonra baş tutacaq döyüşə hazır vəziyyətə gətirilən silahların şaqqıltısı pozurdu. Zəfərə aparan hücum planı öz axarı ilə işləməyə davam edirdi...

BİR QURTUM SU

Hədəf nöqtəsinə çatmağa az qalmışdı. Yüz nəfərə yaxın əsgər cərgə halında irəliləyirdi. Onlar Laçın – Şuşa yolunu nəzarətə götürməli idilər. İsa bulağının yanından keçərkən komandir icazə verdi ki, əsgərlər oradakı qaynamadan su içsinlər. Hadrutdan bura kimi piyada gəlmişdilər. Hava soyuq, su da buz kimi idi. Amma dünəndən bu yana yol gələn əsgərlərin su ehtiyatı çoxdan qurtarmışdı. Bir də ki, İsa bulağından keçsən, suyundan içməyəsən, mümkündürmü? Əsgərlər bildirdilər ki, yol gedərkən suyu həddən artıq içmək olmaz. Yoxsa bu, onların hərəkətinə daha da çətinlik törədən bilər. Hər kəs sudan bir-iki qurtum içdi və su qabını doldurdu. Bulaq başındakı fasilə 5 dəqiqə çəkdi.

İki dağın arasındakı cığırdan keçərkən gördülər ki, qarşıdan uçan aparat gəlir. Çox alçaqdan uçurdu. Komandir dedi:

- Çökün! Heç kəs tərpənməsin!

Əsgərlərdən kimisi bir ağacın arxasında mövqe tutdu, kimisi böyük bir qayanın. Hər kəs hərəkətsiz halda gözləməyə başladı. Bu halda insan gözü ilə onları təbii landşaftdan seçmək mümkün deyildi. Üstlərindən keçərkən gördülər ki, dronun istiliyə həssas kamerası var. Dron onların olduğu yərə qırmızı və göy tüstü buraxan işarə qutuları atdı. Komandir qışqırdı:

- Dərhal buradan uzaqlaşın! Şimal istiqamətinə!..

On saniyə keçməmiş onların bir az əvvəl keçdikləri çıxır düşmənin təyyarəsindən atılan bomba ilə vurularaq toz-du-man oldu. Ətrafa sovrulan torpaq və daş qırıntıları əsgərlərin üstünə töküldü. Əsgərlər heç nə olmamış kimi yollarına davam etdilər. Dəyişən tək şey komandirin əsgərlərin düzülüşünə aid əmri oldu:

- Seyrəlin! İki-iki gedin!..

Dəstədəki əsgərlərin əksəriyyəti Xüsusi təyinatlı qoşunların əsgərləri idi. Aralarında bir neçə nəfər könüllülər – səfərbərliklə müraciət edərək gələnlər də vardı. Eldəniz Murovdakı döyüşlərdən sonra cənub xəttinə cəlb olunan XTQ əsgərlərindən idi. Hadrut uğrunda on gündən artıq davam edən ağır döyüşlərdə iştirak etsə də, Murovun sərt yamalarına baxanda bura onun üçün düzənlik kimi rahat gəlirdi. Nəticədə bu döyüşə böyük bir mübarizə əzmi və zəfər inamı ilə qatılmışdı. Son damla qanına kimi də vuruşmaqda qərarlı idi. Eynilə onunla eyni dəstədə olan digər yoldaşları kimi.

İçindən keçdikləri meşədə erməni varmış, yoxmuş, bilmirdilər. Amma buna baxmayaraq, verilən tapşırığı yerinə yetirmək üçün sürətlə təyinat nöqtəsinə doğru irəliləyirdilər.

Kəşfiyyat əsgərlərinin silahından açılan atəş səsləri artıq düşmənlə təmas xəttinə yaxınlaşdıqlarını bildirirdi. Komandirin əmrinə əsasən hər biri təyin edilən tərəfdə mövqe tutdu. Hava buz kimi soyuq idi. Neçə gündür əyinlərində islanıb quruyan hərbi forma çiskinli havada yenidən nəm çəkib ağırlaşmağa başlamışdı. Lakin əsgərlərdən heç biri buna əhəmiyyət vermirdi. Əyinlərindəki paltar nədir ki, heç biri öz canının belə hayında deyildi. Şəhidlik arzusu və düşməndən intiqam duyğusu onları sanki ən sevgili dost ilə görüşə çağırırmış kimi irəli atılmağa sövq edirdi. Tək narahatlıqları yanındakı dostunu qorumaq və şəhid düşən dostlarına qarşılıq ən azı bir neçə

düşmənin əsgərini cəhənnəmə vasil etmədən ölməmək idi. Atışma getdikcə şiddətlənirdi. Yağış kimi yağan güllələr ağaca, daşa, torpağa, dəmir dəbilqəyə, insan sümüyünə dəyib vahiməli bir patırtı səsi yaradırdı. Hərçənd, hərəkət zamanı ağırlıq edir deyə əsgərlərin bir çoxu dəbilqədən istifadə etmirdi. Nə üstlərinə atılan kaset bombaları, nə snayper güllələri, nə də minaatanların dolu kimi yağan mərmiləri onları qorxutmurdu. Qorxu hissi onları tamamilə tərk etmişdi. Əsgərlər döyüşə-döyüşə dərənin dibindən dağın yamacına doğru qalxırdılar. Şuşaya gedən yol oradan keçirdi.

Nəhayət, uzun müddət davam edən atışmadan sonra ermənilər yolun əks tərəfinə çəkildilər. Orada onların daha möhkəm sığınacaqları və zirehli texnikaları vardı. Bir tank və iki BTR dayanmadan yol boyu keşik çəkirdi.

Dörd gün boyunca döyüşlər bu yolun ətrafında davam etdi. Şəhid və yaralı sayı gün keçdikcə çoxalırdı. Yüngül silahlılarla silahlanaraq dağa qalxan əsgərlərin əllərindəki silahlar tankın öhdəsindən gəlməyə kifayət etmirdi. Relyef şəraiti çox çətin olduğuna görə arxadan təminat da gəlib çatmamışdı. Nə yemək var idi, nə də su. Səhər tezdən əsgərlərin şəh düşən yarpaqlarla su ehtiyacını qarşılamağa çalışdığını gören komandir tapşırıq verdi:

- Yoldan tankdan başqa nə keçsə, vurun və dərhal hərəkətə keçin!

Günorta radələrində yolun aşağı tərəfindən erməni mövqelərinə tərəf sürətlə gələn Niva maşını göründü. Atəş əmri verildi. Hamı eyni anda atəş açdı. Sürücü sükan hakimiyyəti itirdi və maşın gedib yol kənarındakı ağaca çırpıldı. Digər əsgərlər erməni mövqelərini atəşə tutmağa davam edərkən bir neçəsi qaçaraq maşına yaxınlaşdı. İçindəki iki hərbiçi artıq ölmüşdü. Maşının yük yerinə baxdılar. Xeyli sayda konserv,

qatılşdırılmış süd kimi ərzaq məhsulları vardı. Dərhal onları götürüb öz mövqələrinə çəkildilər. Düşmən tankı gəlib ərraziyə çatanda geriye içi boş maşın qalmışdı.

Bir maşın dolusu ərzaq əsgərləri sevindirə də, içində su yox idi. Su əldə etməyin yeganə yolu yolun qarşı tərəfindəki tərk edilmiş yaşayış məntəqəsini ələ keçirmək idi. Bunun üçün də yolu kəsən ölüm makinasının – tankın susdurulması şərt idi.

Axşam vaxtı zabitlərdən biri yanına bir neçə əsgər götürərək gizlicə tankın dayandığı yerə - köhnə yanacaqdoldurma məntəqəsinə yaxınlaşdı. Eldəniz də yanında idi. Məntəqə işləməsə də, ermənilər burada yaxşı mövqe tutaraq əsgərləri yaxın buraxmırdılar. Artıq tankın on addımlığında idilər. Zabit əlindəki qumbaranın üzüyünü çəkərək tankın altına atdı ki, bəlkə sepini zədələyə bilsin. Qumbaranı atan kimi özü üzünəşığı yerə uzandı. Güclü partlayış eşidildi. Yenidən atışma başladı. Zabitin hərəkət etməkdə çətinlik çəkdiyini görəndə əsgərlər atəşə davam etdilər, Eldəniz isə qoluna girdi və sürünə-sürünə onu öz mövqələrinə çəkdi. Zabit ağır yara almışdı – tankın dəmir gövdəsinə dəyərək istiqamət dəyişən qəlpə onun bel nahiyəsinə tuş gəlmişdi.

Gecə boyunca davam edən atışma səhərə kimi davam etdi. Yatmaq nədir, heç kəsin yuxusu da gəlmirdi. Eldəniz hələ də yaralı zabitin yanında idi. Həkim leytenant onun bədənini bintlə sarıdı ki, qanaxmanı dayandırsın. Çoxlu qan itirən zabit göz işarəsi ilə Eldənizi yanına çağırırdı. Eldəniz ona doğru əyildi ki, nə dediyini dəqiq eşitsin. Yaralı zabit var gücünü toplayıb o andaki istəyini dilə gətirdi:

- Mənə su tap, su!..

Qanaxması olduğuna görə, yaralıya su verə bilməzdilər. Amma heç olmasa dodaqlarını islatmaq üçün bir qurtum su olardı... Eldəniz ətrafa boylandı. Tibbi yardım çantasından bint çıxartdı. Səhər vaxtı olduğuna görə yarpaqlara, yol kənarındakı daşların üstünə şəh düşmüşdü. Eldəniz binti səthi düz olan daşların üstündə gəzdilərək xırda şəh damlalarını topladı. Dərhal binti aparıb zabitin hərərətdən yanan dodaqlarını islatdı. Zabit ona təşəkkür edib dedi:

- Bir azdan kömək gələcək. Məni aşağı düşürdəcəklər; qospitala göndərmək üçün. Siz kokteyl düzəldin, o tankın işini bitirin. Şuşadan zəfər xəbəri gəlməsə, sizə haqqımı halal etmərəm!

Dediyi kimi, qəlpə yarası alan zabiti və digər yaralı əsgərləri aşağı – dərədəki sanitar yardım məntəqəsinə apardılar. Yuxanda – Şuşaya gedən yolun kənarındakı əsgərlər döyüş mövqeyini qorumağa davam edirdilər. Eldəniz bir neçə əsgər yoldaşı ilə birlikdə kəşfiyyatçı əsgərlərin gətirdiyi benzini boş butulkalara dolduraraq ağzını əsgir parçası ilə bərkitdi (Ola bilsin ki, yolda vurduqları Niva maşınından çəkmişdilər). Gizlicə tanka yaxınlaşıb molotov kokteylinin ucunu alışırdılar. Alışan kokteylləri tankın üstünə atdılar. Sepi zədələndiyi üçün istədiyi istiqamətə hərəkət edə bilməyən tankın içindəki əsgərlər ətrafı alışib-yanan tankın içindən çıxıb qaçmaq istədilər. Tankın üst qapağının açılması ilə içəri əl qumbarasının atılması bir oldu. Güclü partlayışdan sonra tank tamamilə təsirsiz hala gətirilmiş oldu.

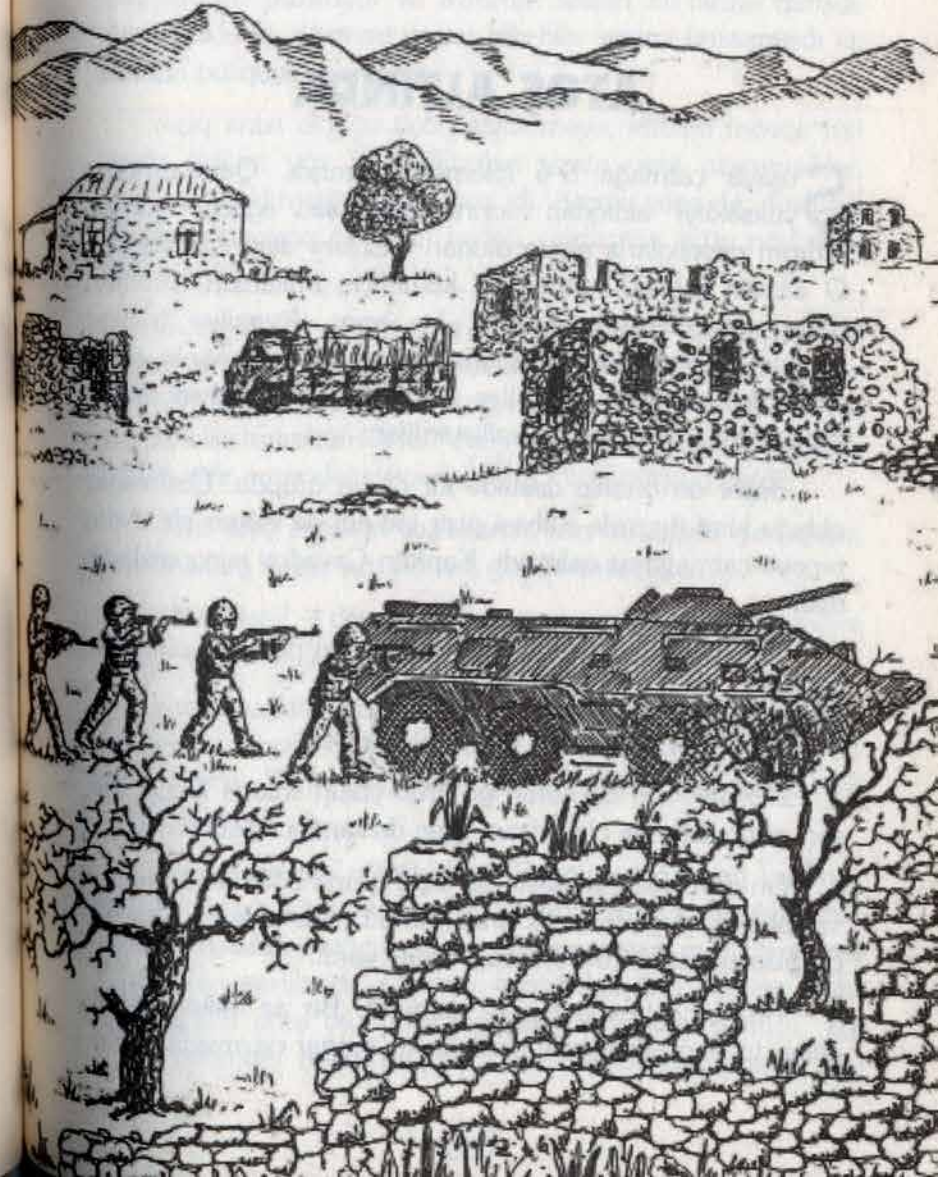
Tankın məhv edilməsindən sonra komandir dedi:

- Hücuma keçəndə mən "təkbir!" deyərək işarə verəcəyəm. Siz də "Allahu əkbər" deyərək qışqırın. Bu, onların ürəyinə qorxu salacaq!

Belə də etdilər. Arxadan gələn köməklə birlikdə artıq sayları 300-ə çatan əsgərlər hamısı eyni anda "Allahu əkbər" deyə-deyə hücum keçdilər. Heç kəs üstlərinə yağan minomyot və avtomat mərmilərinə fikir vermirdi. Vahiməyə qapılan düşmən geri çəkildi. İndi döyüşlər Şuşanın ətraf məhəllələrində gedirdi.

Eldənizin də aralarında olduğu hücum dəstəsi həmin gecəni Şuşa kənarında yerləşən otel binasının zirzəmisində keçirdi (yuxarı mərtəbələr atəş altında idi). Neçə gündən bəri ilk dəfə idi ki, quru yerdə yatırdılar. Yatmaq deyəndə, mövqelərini qorumaq üçün növbə ilə keşikdə dayanmağa davam edirdilər.

İki gün sonra müharibənin bitdiyi elan olundu. Bir qurtum suya belə möhtac qalmalarına baxmayaraq geri addım atmayan qəhrəman ordumuz şanlı bir zəfər qazanmışdı.

ATƏŞ ALTINDA

Şuşaya çatmağa 5-6 kilometr qalmışdı. Qarşılarındakı yüksəkliyi aldıqdan sonra artıq sıx ağaclı, yüksək sıldırım qayalıqlarla əhatə olunan ərazilərə daxil olacaqdılar. O zaman mövqə tutmaq və kamuflıaj imkanları nisbətən daha çox olacaqdı. Hələlik bu açıq, düzənliyə bənzər ərazidə irəliləyirdilər. Qarşılarındakı təpədə düşmənin olub-olmadığından əmin deyildilər. Buna görə də, ehtiyat olaraq kiçik dəstələrə bölünərək irəliləyirdilər.

Əsgər ən öndəki dəstədə idi - əsas qrupda. Özü əsgər olduğu kimi (hazırda rütbəsi gizir idi) adı da Əsgər idi. Artıq təpəyə çatmağa az qalmışdı. Kapitan Cavadov ayaq saxlayıb dedi:

- Bu səssizlik xoşuma gəlmir. Düşməni pusquda ola bilər. Bölünək.

- Baş üstə, komandir, - gizir Əsgər dedi.

- Əsgər, sən üç nəfəri götürüb yolun soluna keç, Cəlil, sən yolun sağında olacaqsan, mən də səndən sağda.

On dörd nəfərlik dəstə üç kiçik qrupa bölünərək ərazidə seyrəldilər. Əsgərlərin öz aralarına iki metr məsafə olsa da, qruplar arasında 20-30 metr məsafə vardı.

Təpəyə çatmağa lap az qalmışdı. Bir az irəlində qazılıb atılan torpaq görünürdü, bellidir ki, səngər qazmışdılar. Ko-

mandir əli ilə işarə verdi ki, sürəti azaltsınlar, daha diqqətli irəliləsinlər. Elə həmin an qarşıdakı səngərdən qəfil ayağa qalxan erməni əsgərləri atəş açmağa başladılar. Dayanmadan şaqqıldayan pulemyot və avtomat səsləri bir-birinə qarışdı. Aydın oldu ki, düşməni onları bilə-bilə yaxına buraxmışdı ki, burada pusquya sala bilsin.

Açıq ərazi olduğu üçün gizlənməyə, etibarlı mövqə tutmağa imkan yox idi. Olduqları yerdə yerə uzanmışdılar. Başlarını qaldırmağa imkan yox idi. Amma yenə də, düşməni cavabsız qoymaq olmazdı; hədəfi çaşdırmaq üçün növbə ilə atəş açırdılar.

Gizir Əsgər komandiri səslədi, cavab gəlmədi. Ara kəsməyən atəş səmindən insan öz dediyini eşitməkdə çətinlik çəkirdi. Bu atəş altında ayağa qalxıb yolun o biri tərəfinə keçmək isə mümkünsüz idi. Vəziyyətin heç də yaxşı olmadığını gören gizir əmrindəki əsgərlərdən Elnura tapşırıq verdi:

- Biz atəş açmağa başlayanda sən bu cıgırla geri qayıt, arxadakilərə xəbər ver, kömək göndərsinlər!

- Baş üstə! - deyərək Elnur onu geriye aparacaq cığıra doğru sürünməyə başladı.

Döyüş yoldaşlarından biri qumbaraatanı səngərə doğru tuşlayıb atəş açdı. Partlayışla birlikdə qarşı səngərdəki atəş bir anlıq susdu. Sonra yenə atmağa başladılar. İndi dəstədə üç nəfər qalmışdı.

Atışma davam edirdi. Gizir Əsgər əvvəlcə sağ baldırından yaralandı. Qanaxma olduğuna görə jutu çıxarıb dizdən yuxarı hissədən ayağını sıxdı. Atışmaya davam etdi. Sonra sol ayağından yaralandı, dizdən aşağı. Yanındakı yeganə jutu bağladığına görə bu ayağını bağlamaq üçün ip axtardı. Yol boyu gələrkən hərbi plaşını büküb bağlayaraq ciyninə as-

diği bir ip vardı - qalın, kənd təsərrüfatında ot bağlamaları üçün işlənən ip. Onu açıb ayağını bağladı. (Plaşı gündüzlər çiyninə atıb yola davam edir, axşam hava soyuyanda geyinirdi.) Onun al qan içində əyilib dizini bağladığını görəndə yoldaşlarından biri narahat oldu, kömək üçün yanına gəlmək istədi. Həmin yoldaşının başını qaldırıb Əsgərə boylanmağı ilə başından snayperlə vurulmağı bir oldu. Onun vurulmağına dözə bilməyən digər dostu onun yanına getmək üçün cəld bir hərəkətlə yerindən qalxdı. İki addım atmışdı ki, bu səfər snayper gülləsi onu sinəsindən nişan aldı. Bunu görəndə gizir Əsgər də yerində dayana bilmədi. Qeyri-ixtiyari o da yoldaşlarının yanına getmək üçün həmlə etdi. Bu zaman sol tərəfindən şiddətli bir zərbə aldığını hiss etdi, müvazinətini saxlaya bilmədi. Başı yerə dəyməsin deyər sağ əlini alına qoydu, üzüqoylu yerə yıxıldı. Bir anda bədənini çox dözülməz bir ağrı sardı. Elə bildi ki, güllə başının sol tərəfinə dəyib. Çünki sol qulağı uğuldayır, heç nə eşitmirdi. Başının sol tərəfində küt bir ağrı vardı.

Bir-iki saniyəlik baş gicəllənməsindən sonra Əsgər özünə gəldi. Sol əlini qaldırıb başını yoxlamaq istədi ki, güllə harasına dəyib. Qolunu qaldırmışdı, amma qol gəlib başına toxunmurdu. Boynuna, qulağına toxundu, amma bədənini qolunun toxunduğunu hiss etmirdi. Dəhşətə qapıldı. Qolunu gözünlün qabağına gətirmək istədi, yalnız o an başa düşdü ki, əslində, qolu hərəkət etmir. Çox ağrı verici olsa da, başını güc-bəla çevirib çiyninə baxdı; güllə sümüyünü parçaladığına görə, qolunu hərəkət etdirə bilmirdi. Çiyini, bütün bədənini al qan içində idi.

Bədənini bürüyən ağrı getdikcə çoxalırdı. Buna baxmayaraq hərəkətsizcə uzandığı yerdə gözləməyə başladı. Başa düşdü ki, onları təpənin üstündəki səngərdən yox, yan tərəfdəki başqa bir təpənin üstündən vurmuşdular. Düşməni

snayperi yan tərəfdə mövqelənmişdi. Dostları şəhid edildiyi halda, onların qisasını ala bilmədən çarəsiz halda qalmaq ona bədənindəki yaradan daha böyük iztirab verirdi. Sağ əli ilə cibindən əl qumbarasını çıxartdı, dişi ilə üzüyünü çəkib partlamağa hazır vəziyyətə gətirdi. Əgər gəlib əsir götürmək istəsələr, əlini boşaldacaq, qumbaranı partladacaqdı.

Aradan xeyli müddət keçdi. Heç birinin hərəkət etmədiyini görən erməni əsgərləri onlara tərəf gəldilər. Üç nəfər idilər; istifadəyə yararlı silahları yığmağa başladılar. Normal hərəkət etmirdilər, Əsgər onların içkili olduqlarını düşündü. Bütün bədənini qana bulanmış Əsgəri də ölü zənn edib ona yaxınlaşmadılar. Qumbaranı atmaq istədi, amma təqəti yox idi, hədəfə çatdıra bilməyəcəkdi.

Gizir Əsgər ayağa qalxmaq üçün - əlbəttə, hələ qalxıb qalxa bilməyəcəyinə əmin deyildi - havanın qaralmasını gözləməli oldu. Üzüqoylu, hərəkətsiz uzandığına görə günün istisi onu xeyli narahat edirdi. Su istədi, yanında su yox idi. Paltarına axan qanı yaladı ki, azca da olsa susuzluğu getsin, təqətini toplaya bilsin.

Vaxt keçmək bilmirdi. Gizir Əsgər bu qədər qan itirdikdən sonra özünün də şəhid olacağını, dostlarının yüksəldiyi mərtəbədə onlara qovuşacağını düşündü. O an tək arzusu dəfn edildiyi zaman beş il əvvəl itirdiyi ata-anası ilə eyni qəbiristanlıqda dəfn olunmaq idi. Bütün həyatı, sevdikləri, bu həyatda etdikləri və etməkdə gecikdikləri bir-bir xəyalında canlandı...

Hava tamamilə qaralanda gizir Əsgər ayağa qalxdı. Çiyindəki ağrı daha da şiddətlənmişdi. Ayaqlarındakı yaraları çoxdan unutmuşdu. Bir neçə addım atdıqdan sonra başı fırladı, yerə çökdü. Amma oturmaq vaxtı deyildi, gah yeriyərək, gah sürünərək öz mövqelərinə qayıtmalı, tibbi yardım aldıqdan sonra yenə döyüşməyə davam etməli idi. Bir az son-

ra qarşıdan bir neçə nəfərin gəldiyini gördü. Həm qaranlığa görə, həm də çox qan itirdiyinə görə baxışını dəqiqləşdirə bilmədi, heç Elnuru da tanımadı. Ehtiyatdan hərbi hissənin nömrəsini, parol sözünü dedi... Üzüyü çəkilməmiş əl qumbarası hələ də möhkəmcə sıxdığı yumruğunda idi...

Gizir Əsgər gözlərini açanda artıq hərbi xəstəxanada, çarpayıya uzanmış vəziyyətdə idi. Sümüyü parçalanan qolu həkimlər tərəfindən əməliyyat edilmiş, mil taxılmışdı. Sarğıda olan qoluna və ayaqlarına baxıb təəssüf və hikkə dolu bir hiss ilə sağ əlinin yumruğunu möhkəmcə sıxdı, qolu titrədi. Sonra tezliklə sağalması və ayağa qalxaraq qaldığı yerdən döyüşə davam etmək üçün dua etdi...

TANKÇI

Tozu dumana qatan tank uğuldaya-uğuldaya irəlilədikcə yer-göy lərzəyə gəlir, Azərbaycan ordusunun ayaq səslərini hiss edən düşmən qorxu içində geri çəkiliirdi. Sentyabrın 27-də, şəhərə yaxın, saat 06:30-da ilk hücum əmrini aldıkları zamankı kimi yenə də heç tərəddüd göstərmədən irəliləyirdilər. O zaman hədəf düşmənin tərəfləyə-tərəfləyə yerə-göyə sığdıra bilmədiyi Ohanyan müdafiə xətti idi. Füzuli rayonunun geniş düzənliklərində, içindən maşınların keçdiyi enli səngər və tunellərdən müəşəkkil beş mərhələli bu böyük səddi onlar digər döyüş bölmələri ilə birlikdə tankın dəmir sepi altında bircə günə əzib keçmişdilər. İndi istiqamət Şuşa şəhəri idi.

Tankçı Rüşet böyük bir məharətlə tankı idarə edir və şücaəti ilə döyüş yoldaşlarına da əzmkarlıq və ruh yüksəkliyi aşılayırdı. O, ilk günlərdəki döyüşlərdə tankı ilə minaya düşdükdən sonra hərbi hospitala göndərilmiş, orada iki gün qalıqdan sonra öz istəyi ilə yenidən döyüş meydanına qayıtmışdı – tam sağalmamış olmasına baxmayaraq. Girdiyi növbəti döyüşdə isə düşmən tərəfindən atılan artilleriya mərmisinin partlaması nəticəsində bir daha yaralanmışdı. Onu yenidən xəstəxanaya apardılar – başında qan laxtası var idi. Orada bir müddət müalicə edildikdən sonra başqa xəstəxanaya nəql etmişdilər. Artıq döyüşlərə qatıla bilməyəcəyini deyən həkimə qarşı duyduğu qəzəbi zorla boğmuş, oradan qaçmağın planlarını qurmağa başlamışdı. Xəstəxanadan ev məzuniyyətinə buraxıldığı gün evinə yox, birbaşa cəbhəyanı bölgədəki hər-

bi maşınların təmir bazasına üz tutdu. Tankçıların tez-tez ora baş çəkdiyini bilirdi. Və qurduğu plan uğurlu alındı. Ora gələn döyüş yoldaşları ilə yenidən irəli – Cəbrayıl rayonu ərazisindəki döyüşlərə atıldı. Bu zaman Rüşfət həm də bütün cəbhə boyu döyüşən digər hərbi hissələri – raket və artilleriya bölmələrini, topçuları, rabitəçiləri, tibbi yardım dəstələrini müşahidə etmiş, hər bir bölüyün necə bir həyəcanla dayanmadan işlədiyini müşahidə etmişdi. Döyüş əzmi qat-qat artmışdı.

Oktyabr ayının son günləri idi. Komandir heyətindən bildirilmişdi ki, “Şuşa istiqamətinə tank getməlidir!”. Gizir Rüşfət irəli çıxdı: “Mən gedərəm!”. Birinci Qarabağ müharibəsində iştirak edən qazi atası kimi, o da döyüşə girməkdən zərər qədər qorxmurdu. Duyduğu tək qorxu döyüş yoldaşını itirmək qorxusu idi. Başqa heç nə!

İndi Rüşfət öz heyəti ilə birlikdə o tapşırığı yerinə yetirən iki tankdan birini idarə edirdi. İstiqamət Şuşa şəhəri, dayanacaqları mövqe Çanaqqı kəndi idi. Buradakı uğurlu əməliyyatdan sonra artıq hədəf Şuşa şəhəri idi.

Gecə yandan keçmişdi. Hava narın yağışlı idi. Amma müharibədə dayanıb bu füsunkar anın həzzini duymaq üçün vaxt yox idi. Hər bir dəqiqə onları şanlı zəfərə yaxınlaşdıran bir qənimət kimi dəyərli idi. Şuşaya qalxacaq olan xüsusi təyinatlı dəstəni arxadan müşayiət etmək üçün tank lazım idi. Komandir tapşırıq üçün gizir Rüşfəti yanına çağırırdı. Rüşfət dərhal hərbi salam verərək onun qarşısına çıxdı. Komandir onu bir-iki saniyə diqqətlə nəzərdən keçirdikdən sonra dilləndi:

- Qorxmursan ki?!

- Cənab general, - bunu deyərək Rüşfət həyəcanla qoltuq cibini qurdaladı, xəstəxanada müalicə aldığına dair sənədləri çıxarıb təqdim etdi, - mən hazırda xəstəxanada müalicə prosesində olmalıyam. Amma döyüşmək üçün özüm könüllü bura gəlmişəm. Hər bir tapşırığa hazıram!

Komandir, rütbəsinə baxmayaraq, çox səmimi, böyük qardaş kimi canayaxın, isti münasibət göstərdiyinə görə, əsgərlər onun qarşısında özlərini olduqca yaxşı hiss edir, ürəklərindən keçəni rahatca deyə bilirdilər. Fərəhlə gülümseyən komandir onun çiyinə yüngülcə toxunaraq sözlərinə bunu əlavə etdi:

- Sənin kimi oğulların sayəsində biz qələbə qazanacağıq! Qarabağ əvvəl-axır azad olunacaq!

Tank uğuldaya-uğuldaya hədəfə doğru getməyə davam edərkən Rüşfət dünən gecə yaşanmış həmin hadisəni xatırlayıb gülümsədi. O da düşündü ki, “belə generalları olan ordu heç vaxt məğlub olmaz!”. Bu sözü də komandirindən eşitmişdi: “Azadlıq quru hərflərlə yazılmır, qanla yazılır. Onu da biz yazmalıyıq!”.

Şuşaya çatmağa az qalmışdı. Daşaltı kəndi yaxınlığındakı bir yüksəklikdə tank mövqe tutdu. Onlar özlərindən xeyli irəlidedi xüsusi təyinatlı qüvvələr üçün ehtiyat müdafiə məqsədilə buraya göndərilmişdilər. Ehtiyac yaranarsa, irəli çıxmaq üçün heç tərəddüd göstərməyəcəkdilər.

Qarşılarında dayandıqları sıldırım qayalıqlara əsgərlərimizin necə dırmaşdığını gördükcə özləri də onların arasına qatılmaq istəyir, lakin məsuliyyət daşıdıqları tankı tərk edə bilmirdilər. Bilirdilər ki, bu od ürəkli oğulların qarşısında düşmənin dayana bilməyəcək. Çünki düşmənin nə qədər qorxaq olduğunu öz gözləri ilə müşahidə etmişdilər. Bir dəfə tank ilə qarşı tərəfdə görünən BMP maşınını vurmuşdular. Maşının yaxınlığındakı erməni əsgərləri döyüşdən daha sürətli qaça bilmək üçün silah-sursatlarını tərk edir, hətta əyinlərindəki zirehli gödəkçələri belə - ağır olduğu üçün - atıb qaçırdılar. Rüşfət köks ötürüb rabitəçi əsgərə boylandı. Yenə rabitə ilə əlaqə saxladı, irəli hərəkət etmək üçün səbirsizləndirdi.

Nə günlərdir çəkdikləri aclıq, nə də susuzluq, heç birinin əhəmiyyəti yox idi. Düşündükləri tək şey onlardan əvvəl şəhid düşmüş dostları və onların intiqamını almaq, zəfər çalmaq arzusu idi. Nəhayət, iki gün sonra onlar rabitə cihazından xoş xəbəri eşitdilər – Şuşa şəhərinə qalxan yol nəzarətimizdədir! Tank dərhal işə salındı və qürurla, fəxrlə, qələbəni hay-qıra-hayqıra zirvəyə - Şuşa şəhərinə daxil oldu. Onları Şuşanın tamamilə təmizlənməsi üçün Xankəndi istiqamətində aparılan döyüş gözləyirdi... Və bir gün sonra elan olunacaq, yenidən ağır yaralanan Rüşfət hıuşunu itirdiyi üçün üç gün sonra eşidəcəyi Şanlı Zəfər xəbəri!

BİG POSTU

Könüllü olaraq cəbhəyə gələn əsgərlər ilk əvvəl təmas xəttindən bir az arxada yerləşən hərbi hissədə toplanıdılar. Burada onlar hərbi biliklərini təkrarlamaq üçün təlim keçdilər. Çünki hərbi xidməti başa vurduqdan sonra silahdan uzaqlaşmış, hər biri ayrı sahədə fəaliyyət göstərmiş, ayrı peşə ilə məşğul olmuşdu. Təkcə hərbi vərdişləri deyil, xarici görkəmləri də dəyişmiş, yaş öz sözünü deyərək onları daha yaşlı göstərməyə başlamışdı. Bu təlim müddətindən sonra cəbhə bölgəsindəki hərbi hissəyə aparıldılar. Əlavə olaraq bir müddət də orada qaldılar. Çünki hamısını eyni vaxtda yox, növbə ilə, ön xətdəki hərbi heyətdə ehtiyac yarandıqca müvafiq yerlərə göndərirdilər.

Burada, Tərtər rayonu ərazisindəki hərbi hissədə qaldıqları müddətdə döyüş əmri üçün səbirsizlənən könüllülər dənıxır, özlərinə məşğuliyyət axtarırdılar. Bir çoxları göndərilmiş, on beşə yaxın könüllü hələ də burada qalmışdı. Gördükləri tək iş hər axşam postda dayanmaq, növbə ilə keşik çəkmək idi. Bir gün Ceyhun adında könüllü – yaşda onların çoxundan böyük idi, “qoca” deyərək çağırılanlardan idi - maraqlı bir fikir səsləndirdi:

- Gəlın bizim posta xüsusi bir ad qoyaq.
- Necə yəni, nə adı? – soruşdular.

- Biz indi cavan əsgər deyilik, - Ceyhun öz fikrini necə qəbul etdirməyi çox yaxşı bilirdi. - Çoxumuz evli adamlarıq, yaşlı-başlı kişilərlik, - hərçənd, özünün hələ 30 yaşı vardı.

- Denən görək, qoca, nə fikirləşmişən?

- Deyirəm, çoxumuz bığıburma kişiyik, postumuzun adını "bığ postu" qoyaq.

- Əla! Yaşa! - bu fikri çox bəyənmişdilər.

Bir az sonra köhnə üzümlüyün kənarında, erməni səngərləri ilə üzbəüz mövqedə yerləşən bu postun yanına iki dirək basdırdılar. Başına ağ rəngdə bir panel lövhə yapışdırdılar. Lövhəyə ayaqqabı mazi ilə ucları azca burulmuş qara bığ şəkli çəkilmiş, altına da yaşıl boya ilə **"Bığ postu"** yazılmışdı.

Bir gün nəzarət üçün postları gəzən zabit bığlı lövhəni görüb soruşdu:

- Bu nədir?

- Komandir, biz bığlı kişilərlik, - Ceyhun məsuliyyəti üstünə götürərək irəli çıxdı. - Bu da bizim bığ postudur.

- Nə bığı, bu nə hoqqadır! - komandir acıqlandı. Bir yandan da əsgərlərə göz gəzdirdi; sözləşmiş kimi, hamısı bığ saxlamışdı.

- Komandir, - Ceyhun səsini yumşaldaraq dedi. - Bığ kişilik rəmzidir. Ermənilər də görsün ki, bura kişilərin vətənidir, əsl kişilərin!

Komandir qeyri-ixtiyarı sağ əlini üzünə aparıb incə bıqlarına sığal çəkdi, bığaltı gülümsədi. Əhvallarını pozmaq istəmədi. Əlavə bir söz demədən növbəti posta doğru addımladı.

İki gün sonra hücum əmri verildi. Bığ postu arxada qaldı. Bir neçə kənd azad edildikdən sonra qarşılarında erməni

vandalları tərəfindən viran günə qoyulmuş Ağdam şəhərinin qalıqları göründü. Evləri dağıdıb o günə qoymuşdular ki, orada bir vaxtlar şəhər olduğunu demək çox çətin idi. Təkcə iki minarəsini iki əl kimi səmaya uzadan, əsl kişilərin qayıtməsi üçün dua edərək yalvaran məscid, daha doğrusu, məscidin talan edilmiş binası qalırdı. O da uzaqdan çətinliklə seçilirdi.

Sonrakı günlərdə bığlı postun könüllüləri müxtəlif istiqamətlərdə döyüşlərə cəlb edildilər. Aralarında şəhid olan da oldu, qazi olan da. Suqovuşanda vuruşan da oldu, Şuşa qalasına çıxan da. Amma heç biri nə ən ağır döyüşlərdə, nə də şəhadət şərbətini içmək üzrə son nəfəsini verərkən qorxmadı, zəiflik göstərmədi, tərəddüd etmədi. Onlar Vətənin namus və qeyrətini uca tutaraq şücaət göstərdilər, əsl "kişi kimi" qəhrəman oldular.

HADRUT FATEHİ

Hadrut uğrunda döyüş davam edirdi. Ermənilər bu qəsəbəyə çox əhəmiyyət verirdilər. Əgər Hadrut alınarsa, artıq bizim əsgərlərimiz də yüksək dağlıq əraziyə daxil olacaq və eyni təbii relyefdə mübarizə aparacaqdı. Yüksək mövqeləri əlində saxlayan düşmən buna imkan vermək istəmirdi. Həmçinin Hadrut yaşayış yeri olduğuna görə, ordumuz oranı böyük dağıntıya məruz qoymadan və daha az itki ilə almaq istəyirdi. Buna görə də, bu döyüşdə Xüsusi təyinatlı qüvvələrin kəşfiyyat və ön hücum dəstələri böyük rol oynayırdı.

- Nə qədər idilər? – hücum dəstəsinə rəhbərlik edən baş gizir Camal soruşdu. Bununla Hadrutun ön xətdəki mövqelərini gücləndirmək üçün göndərilən erməni briqadasını nəzərdə tuturdu.

- Min beş yüz nəfər, - kəşfiyyatçı əsgər əminliklə cavab verdi.

- Hamısını təmizləyə bilərik? – Camal tez-tez yoldaşları ilə məsləhətləşərdi.

- Əlbəttə! Amma itkimiz olacaq. Briqada ağır silahlarla təchiz olunub. Başında da generallar var, - kəşfiyyatçı əsgər bu məlumatı da zəruri bilərək əlavə etdi.

- Bəlkə artilleriyaya həvalə edək? – döyüş yoldaşlarından biri təklif etdi.

- Yaşayış yeridir. Çox hay-küy qopartmadan həll etsək yaxşı olar, - başqa biri neçə gündür müzakirə etdikləri məsələni dilə gətirdi.

- Mənim bir fikrim var, - gizir Camal dedi. – Bəlkə... - əlini telefon dəstəyi kimi qulağına aparanda yoldaşları onun nə demək istədiyini başa düşdü.

Gizir Camal bundan əvvəl bir dəfə düşmənin diversiya qrupunun rabitə əlaqəsinə qoşulmuş, onları özləri tərəfə çağıraraq pusqaya salmağa nail olmuşdu. Yenə eyni fəndi işlətməyi təklif edirdi. Camal erməni dilini çox yaxşı bilirdi. Ümumiyyətlə, ingilis və rus dillərində də səliss danışır, hətta xarici dildəki hərbi dərslərləri azərbaycan dilinə tərcümə edirdi. On səkkiz illik XTQ xidmətinə nələri sığdırmamışdı ki?.. Dağ-xizəkçilik, paraşütlə tullanma, rabitə cihazlarının istifadəsi, təzə silahların istismarı, xarici ölkələrdə təlimlər... keçmədiyi kurs qalmamışdı. Aprel döyüşlərində də öz döyüş qabiliyyəti ilə fərqlənib medalla təltif edilmişdi. Erməni dilində elə danışırıd ki, əsl erməni belə onun danışığını ayıra bilmirdi.

- Yoxlayaq!.. – yoldaşları onun təklifini qəbul etdilər.

- Dərhal başlayaq! - gizir Camal kəşfiyyatçı yoldaşları ilə rabitə cihazlarının başına keçdi. Əlaqə dalğasını tutmaq üçün bir müddət əlləşdilər. Bir çox danışığıları tuturdular, lakin onların yüksək səviyyəli danışığı xətti olduğunu anlamaq üçün bir müddət qulaq asmaq, kimin kimə, hansı ünvanla əmr verdiyini bilmək tələb olunurdu. İşlənən parol kəlmələr, qarşı tərəfdəki komandirin rütbəsi və s. bunların hamısı danışığıları yönləndirmək üçün mühüm idi. Yoxsa bütün plan alt-üst olardı. Nəhayət, gizir alından axan təri əlinin tərsi ilə silib gülümsədi, dinlədiyi xəttin ermənistan müdafiə nazirliyinin rabitə xətti olduğunu müəyyən etmişdi.

Bir az sonra Camal rabitə dəstəyini götürüb amirənə səsle danışmağa başladı:

- Plan dəyişdi, geri çəkilin!..

Qarşı tərəfdəki general bununla razılaşmaq istəmədi. Camal təkid etdi:

- Bəli, bəli! Plandakı dəyişikliyi təsdiq edirəm!.. Dərhal geri çəkilin!..

- Bütün briqadanı çəkirsiniz?

- Bəli! Dərhal o mövqeni boşaldın, verdim koordinatlara doğru geri çəkilin!..

Qarşı tərəfdəki erməni zabiti bunun azərbaycan əsgərləri üçün qurulan böyük bir tələ olduğunu düşündü və tezliklə əmrindəki 1500 hərbi heyəti gizir Camalın təyin etdiyi istiqamətə yönləndirdi. Bir az sonra müşahidə postundakı əsgərlərdən xəbər gəldi:

- Ermənilər tamamilə geri çəkildilər!..

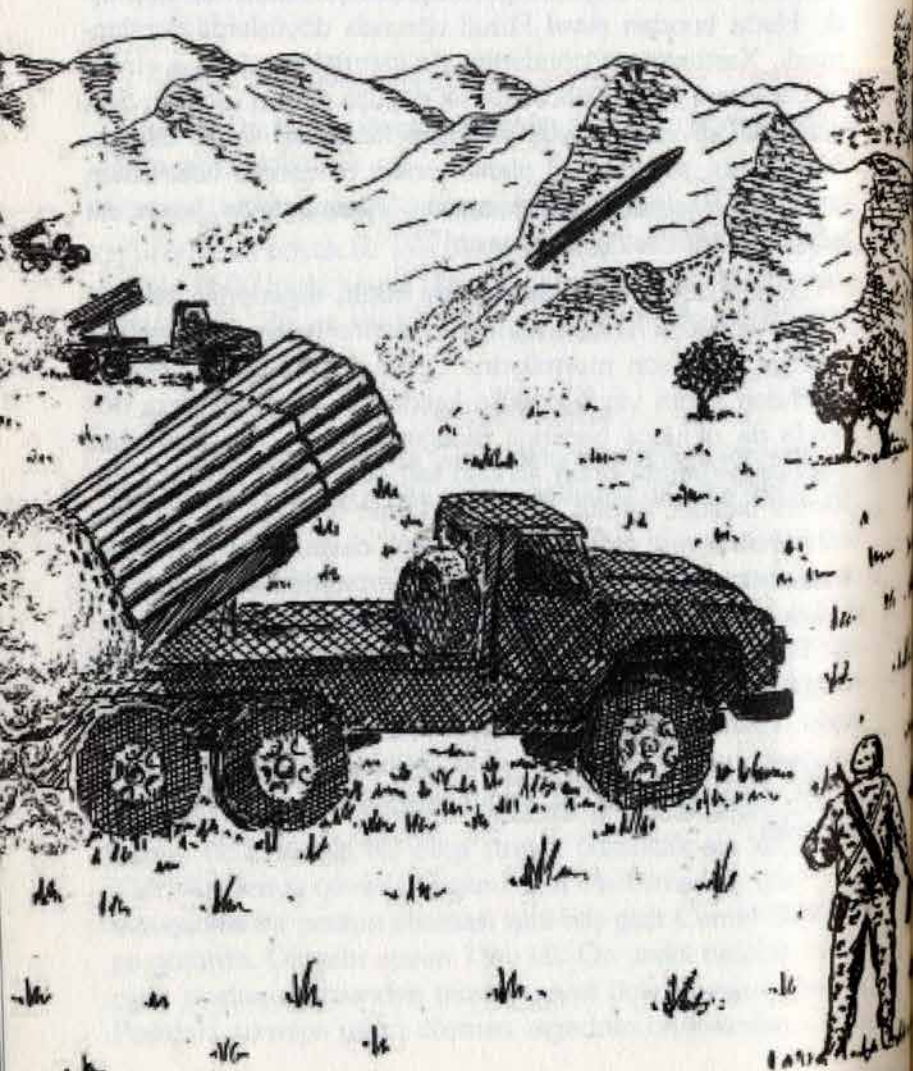
- Onlar məsələnin nə yerdə olduğunu anlamadan dərhal hərəkətə keçməliyik, - baş gizir avtomatını çiyinə asıb dedi. - Getdik!..

Beləliklə, Hadrut şəhərinin girişinə nəzarət edən ən güclü müdafiə məntəqəsi asan bir şəkildə düşmən əlindən azad edilərək ordumuzun nəzarətinə keçdi. Bu elə mühüm bir mövqe idi ki, bu fərsətli hərəkətinə görə gizir Camala "Hadrut fatehi" ləqəbini verdilər.

Müharibə davam edirdi. Artıq Hadrut arxada qalmış, ərgərlərimiz Laçın dəhlizini nəzarətə götürməyə çalışırdılar. Bunun üçün əvvəla bir neçə strateji yüksəklik ələ keçirilməli idi. Artilleriya qüvvələrimizin nişan ala bilmədiyi, çox çətin mövqedəki bir postun alınması işini baş gizir Camal öhdəliyinə götürdü. Oktyabr ayının 19-u idi. On yeddi nəfərlik heyət çətin postun düşməndən təmizlənməsi üçün hərəkətə keçdi. Postdakı iyirmiye yaxın düşmən əsgərinin öhdəsindən rahat-

lıqla gəldilər. Lakin döyüş zamanı ermənilər posta hücum olduğunu xəbər vermişdilər. Buna görə də bir az sonra postun ətrafı 500 nəfərlik düşmən qüvvəsi tərəfindən sarıldı. Qrup rəhbəri gizir Camal qəhrəmanlığı və şücaəti ilə bütün əsgərlərinə nümunə idi. Çox döyüşlər görmüş, çox çətinliklərdən keçmişdi. Hətta bundan əvvəl Füzuli uğrunda döyüşlərdə yaralanmışdı. Xəstəxanaya göndərilə də, getməkdən imtina etmiş, öz yaralarını özü müalicə edərək döyüşə davam etmişdi. Son günlərdə bir neçə döyüş yoldaşını itirdikdən sonra ailəsinə zəng etmiş, şayəd şəhid olarsa, onları bu xəbərə hazırlamaq istəmişdi. Bacısına mesaj yazmışdı: "Anama deyin, başını dik tutsun! Atama deyin, ağlamasın!".

Onun döyüş və şəhadət əzmi bütün əsgərlərini cəsarətləndirir, döyüşə həvəsləndirirdi. Üstlərinə gələn 500 nəfərlik dəstəyə qarşı son mərmilərinə qədər döyüşdülər. Mərmiləri bitdikdən sonra yaxın döyüşə keçdilər. Camal əlbəyaxa döyüşdə də olduqca bacarıqlı olduğuna görə, qarşısına çıxan düşmən əsgərinin onun əlindən sağ qurtulması imkansız idi. Kimini bıçaqla, kimini süngü ilə, kimin də əlləri ilə boğaraq cəhənnəmə vasil etdi. Beş saata yaxın davam edən döyüşdən sonra hücum keçən erməni qüvvələri tamamilə məhv edildi. Lakin bu şanlı döyüş əməliyyat dəstəsi üçün də itkisiz ötürmədi. Bədəninə onlarla yara olan baş gizir Camal da həmin döyüşdə bir neçə yoldaşı ilə birlikdə qəhrəmancasına şəhid oldu. Təkcə öz övladlarının deyil, bütün xalqın başını uca etdi və gənc nəsillərə nümunə oldu. Bütün şəhidlər kimi, o da Allah dərgahında və bu xalqın ürəyində ən uca mərtəbəyə yüksəldi.

BUNKER

Suqovuşan istiqamətində döyüşlər davam edirdi. Əməliyyat dəstəsi yeddi gün davam edən döyüşdən sonra azad olunan məntəqəni arxada qoyaraq geri çəkilən düşmənlə üzbəüz mövqe tutmuşdu. Onlara arxadan zərbə vurulmaması üçün altı nəfərlik dəstə təmizləmə işi aparır, gizlənən erməni əsgəri olub-olmadığını dəqiqləşdirmək üçün ev-ev baxış keçirirdi. Qrup komandiri Vüqar adlı gizir idi. Yaşayış yerinə yaxın yerdə, təpənin üstündə, tərk edilmiş hərbi hissə var idi. Oranı da bir daha nəzərdən keçirdilər. Artilleriya bombardmanı nəticəsində çox hissəsi darmadağın olmuş, erməni əsgərləri nələri varsa, buraxıb qaçmışdılar. Oradakı bütün yataqxanaları və digər otaqları bir-bir yoxladılar. Tabordan çıxarkən döyüşçü yoldaşlardan ən gənci olan Elgün dedi:

- Komandir, burada bunker var, - onun əli ilə göstərdiyi tərəfdə, yerdə dəmir qapı var idi.

- Gözlə, - Vüqar dedi. - Sən kənara çəkil, mən açaram. - İçəridə düşmən əsgəri ola bilər və hər an atəş aç bilər. Buna görə komandir əsgərini təhlükəyə atmaq istəmədi.

Dəmir qapını qaldıran Vüqar aşağı doğru boylandı, çox qaranlıq idi. Aşağıya doğru pilləkən enirdi.

- Kimsə var? - yüksək səsle dedi.

Qaranlıqdan rus dilində danışan səs eşidildi:

- Aşağı gəlmə, atəş açaram!

Vüqar geri çəkildi.

- Aşağıda ermənilər var, - döyüş yoldaşlarına dedi. - Mövqə tutun!

Əsgərlərin hərəsi bir yanda mövqelənib silahını bunkərə tuşladı. Vüqar onlara səsləndi:

- Neçə nəfərsiniz?

Bunkerdekilər buna bir neçə dəfə atəş açaraq cavab verdilər. Vüqar da onlara silahsız olmadıqlarını göstərmək üçün əl qumbarasını çıxartdı, üzüyünü çəkib bunkərə atdı. İçəridən şiddətli partlayış səsi eşidildi, bunkerin açıq qapısından yuxarı toz-duman qalxdı. Yenə içəridən bir neçə dəfə atəş açıldı. Bununla onlar sağ olduqlarını və silahlı olduqlarını bildirirdilər. Vüqar əsgərlərə bir neçə dəfə, tək-tək güllə atmalarını tapşırırdı ki, onlar da bilsinlər ki, yuxarıdakılar əsgərdirlər, onların da kifayət qədər silahı var. Bunkerin içinə bir neçə dəfə atəş açdıqdan sonra Vüqar yenə səsləndi:

- Çıxın, təslim olun!

Aşağıdakılar danışmaqdan başqa yolları olmadığını başa düşdülər.

- Biz ancaq beynəlxalq təşkilatın nümayəndələri gəlsə, buradan çıxarıq, - dedilər.

- Mən xəbər verməsəm, heç kəs sizin burada olduğunuzu bilməyəcək, - Vüqar qətiyyətlə dedi. - İstəsək, sizi buradaca öldürərik, heç kəsin xəbəri olmaz!

Aşağıdan səs gəlmədi, yəqin ki, aralarında məsləhətləşirdilər.

- Neçə nəfərsiniz? - Vüqar onları sağ ələ keçirməkdə qərarlı idi. Buna görə də, təmkinlə onları dilə tutmağa davam etdi. Axır ki, qaranlıq zirzəmidən cavab gəldi:

- Səkkiz nəfərik. Bəs siz?

Vüqar bilirdi ki, onları təslim olmağa razı salmaq üçün qorxutmaq lazımdır. Odur ki, həqiqi saylarını demədi:

- Mən əlli nəfərlik taborla gəlmişəm.

Qısa müddətli səssizlik çökdü.

- Sizdən şərəfli əsgər kimi bircə xahişim var, - içəridən gələn, inilti qarışıq səs dedi. - Bizi öldürəndən sonra cəsədlərimizi Yerevana göndərin.

- Səni öldürmək fikrində deyiləm. Əgər təslim olsan, müqavimət göstərməsən, sağ qalacaqsan!..

Bu danışıqlar bir saata yaxın davam etdi. Onlar yuxarı çıxan kimi öldürülməkdən qorxurdular. Nəhayət, Vüqar onları inandırıldı ki, öldürmək istəsə, elə indi də öldürə bilər. Amma bunu eləmir. Əsas məqsədi onları əsir götürmək və bunun müqabilində neçə-neçə əsgərimizi xilas etmək idi. Hətta onları inandırmaq üçün ölümü gözə aldı; silahını kənara qoyaraq bunkerin qapısında dayandı. Bu hərəkət qarşısında ermənilər dönub qaldılar.

Bir az sonra erməni əsgərləri bunkerdən çıxmağa başladılar. Səkkiz nəfər idilər. Onlardan biri axsayırdı, içəri qumbara atılarda ayağından yaralanmışdı. Bu elə onların başçısı idi. Ayağını tutub zarıdı, ağrıdığını hiss etdirdi. Ayaq üstə dayana bilmirdi. Bunu görəndə Vüqar döyüş yoldaşlarından birinə dedi ki, ona ağrıkəsici iynə vursun. Həmin yoldaşı çaşqın halda soruşdu:

- Onsuz da bunları öldürməyəcəyik? Niyə iynəmizi heyif edək?

Bu zaman Vüqar qanında var olan əsil həqiqətləri dilə gətirdi:

- Biz azərbaycanlıyıq, türkün. Erməni deyilik ki, ayaq üstə dayana bilməyən yaralını, gücsüzü öldürək, - bu sözləri deyərək bir yandan da ağına Xocalı faciəsi və digər qətləmlər, zülmələr gəldi, bir anda içində qisas hissi qabardı; yenə də özünü ələ aldı, nəfsinə hakim oldu. – Biz müsəlmanıq, bizim dinimizdə, adət-ənənəmizdə əsirə, əli silahsız olana, uşağa, qadına zülm etmək yoxdur! Düşmən də olsa, aman diləyəne aman vermək borcumuzdur!

Beləliklə, əsir götürülən erməni əsgərləri hərbi hissəyə aparıldı. Onlar həm Azərbaycan əsgərinin qorxmazlığına, şücaətinə və mərdliyinə şahid oldular, həm də əsir düşən əsgərlərimizlə dəyişdirilərək səkkiz əsgərimizin sağ-salamat evinə qayıtması üçün səbəb oldular.

ANA HƏSRƏTİ

Gəncə Şəhər Uşaq Evinin qapısı açıldı, orta yaşlı bir qadın yanındakı 12 yaşlı oğlan uşağıyla içəri daxil oldu. Qadının geyimindən onun çətin həyat şərtlərində yaşadığı belli olurdu. Uşaq isə gəzintiye çıxmış kimi, xalasının əlindən tutaraq addımlayır, hər tərəfi maraqla seyr edirdi. Həyətdə oynayan uşaqlar, bir çox otaqlardan eşidilən şən səslər uşağın diqqətini çəkmiş, hətta bir anlıq buradakı uşaqların necə də xoşbəxt olduğunu düşünmüşdü. Direktorun qəbuluna çıxdılar. Xalası direktorla xeyli söhbət etdikdən sonra direktoru razı saldı.

- Adın nədir? – direktor mülayim səsi ilə soruşdu.

- Əmrə, - uşaq nə baş verdiyini başa düşməyən insanlara məxsus bir tövrlə cavab verdi.

Tərbiyəçi müəllimə onu əlindən tutaraq koridorla apardığı zaman başa düşdü ki, xalasından ayrılır. "Eybi yox, bura da qəşəngdir", - deyə düşündü. Bu səfər yanından ötüb keçdiyi uşaqların birdən susan gülüşlərində, ona zillənən gözlərində kədər və acıma duyğusunu hiss etdi, qəlbi qaraldı. İçində üzünü heç xatırlamadığı anasına duyduğu həsrət alovlanıb boğazında düyünləndi. On iki ildir onun nazını çəkən, baxıb böyüdən, lakin keçən il itirdiyi nənəsinə duyduğu intizar yenidən baş qaldırdı. Dərhal xalasının yanına qaçmaq istədi, qaçdı da. Amma xalası çoxdan çıxıb getmişdi. Tanıdığı yeganə qohu-

mu – xalasını da itirdiyini hələ indi anlamışdı, balaca Əmrah. Əlindən, ağlamaqdan başqa heç nə gəlmədi.

Əmrah çox sakit, sözbəxan, tərbiyəli uşaq idi. Hər kəsə mehriban dolanmağa çalışırdı. İçində duyduğu acıları bu mehribançılıqla külləndirmək, dindirmək istəyirdi. Dərslərini də yaxşı oxuyurdu. Həm müəllimlərin, həm də uşaq evindəki bütün uşaqların hörmətini qazanmışdı. Hər kəs ona xüsusi istedadı olan biri kimi qibtə edir, onunla dost olmağa çalışırdı. Aktyorluq qabiliyyəti sayəsində məktəbdə təşkil edilən hər bir səhnənin bir nömrəli iştirakçısı, rəssamlıq qabiliyyətinə görə də rayonda təşkil edilən rəsm müsabiqəsinin fəxri fərmanla mükafatçısı olmuşdu. Xülasə, onun daxilində istedadlı bir incəsənət ruhu var idi. Sevdidi işlə məşğul olduğu zaman – karton kağızlardan, taxta parçalardan oyuncaq və musiqi alətləri düzəldərkən o özünü dünyanın ən xoşbəxt insanı kimi hiss edirdi. Çünki düzəltdiyi parçanı mütləq kiməsə hədiyyə edir və onun üzündə oyatdığı təbəssümə baxaraq özü də gülürdü. Kiməsə kömək etmək öz dərdini unutmaq üçün ən gözəl dərman idi.

İncəsənət demişkən, onun şeir yazmaq qabiliyyəti də var idi. Yazdığı şeirlərin çoxunu üzünü görmədiyi, amma sevgisi heç bir zaman dinməyən anasına həsr edirdi. Necə ki, səkkizinci sinifdə oxuyarkən yazdığı və səsləndirdiyi rep mahnısında da anasına sevgisini dilləndirərək: “Hansı gülü qoxlasam, sən qoxursan”, - deyirdi. Bu mahnını oxuyarkən çəkdiyi videonu sosial mediada paylaşmış və böyük bəyəni qazanmışdı. Onun həyat təqvimində vaxtını boşa keçirmək yox idi. Heç bir məşğuliyyət tapa bilmədiyi vaxtlarda uşaq evinin hər bir küncünü gəzir, fikirli, dərdli bir yoldaşını gördüyü zaman onunla maraqlı söhbət aparıb könlünü açırdı. O, böyükdən kiçiyə, uşaq evindəki hər bir kəsin sevimlisi idi. Gözlərində kədər olsa da, üzü daim gülürdü, güldürürdü.

Silahlı qüvvələr günündə dostları ilə hərbi forma geyinərək tədbirə çıxmış, müxtəlif döyüş fəndləri göstərərək bütün məktəbin alqışını qazanmışdı. O həm buradakıların böyük qardaşı, həm də məktəb daxilindəki tədbirlərin lider iştirakçısına çevrilmişdi.

Vətənpərvərlik mövzusunda da Əmrah uşaq evindəki hər bir uşaq üçün nümunə idi. Bir gün uşaq evinin qapısının yaxınlığındakı hündür dirəyə dırmaşdı ki, Azərbaycan bayrağını oradan assın. Bunu görəndə uşaq evinin direktoru Nazilə müəllimə həyəcanla səsləndi:

- Oğlum, yıxılırsan, aşağı düş.

Əmrah hər zamankı kimi gülümsədi və:

- Narahat olmayın, müəllimə! Qarabağa da bayrağı mən sancacağam! – dedi.

Müəllimənin gözləri dolmuşdu; fərəhlə, qürurla onu seyr etdi.

Kimsəsiz olmaq çox acıdır. Bunu yalnız kimsəsiz qalanlar və uşaq evində böyüyənlər başa düşər. Buna görə də, Əmrah həmişə öz ətrafını genişlətməyə, dostlarının sayını artırmağa çalışırdı. Oradakı müəllimlərə ana, bir yerdə qaldıqları uşaqlara qardaş-bacı deyirdi, ailə həsrəti ilə. Hər zaman daha böyük ailə yanğısı vardı içində, lakin dindirə bilmirdi.

Futbol oynamağı çox xoşlayırdı. Kəpəz komandasının oyunlarını da yaxından izləyirdi. Klubun fanklubuna yazılaraq özünü daha böyük bir ailənin üzvü kimi hiss edirdi. Bir gün dostu onun əynindəki formanı görüb soruşdu:

- Nə gözəldir! Bunu hardan almısan?

- Özüm rəngləmişəm, - Əmrah qürurla dedi. – Birini də sənə üçün düzəldərəm.

Onun rəssamlıq qabiliyyəti Kəpəz azarkeşliyi ilə birləşəndə belə bir möhtəşəm nəticə ortaya çıxmışdı. Rənglədiyi forma Kəpəzin loqosunu əks etdirir və əsl formalardan seçilmirdi. Dedi ki kimi də etdi, birini də dostu üçün düzəltdi, ona hədiyyə verdi.

Orta məktəbi və bərbərlik kursunu bitirib uşaq evindən məzun olduqdan sonra Əmrah dövlət tərəfindən onlara verilən birotəqlı mənzilə köçdü, könülsüz halda. Tənhalığa, təkliyə öyrəşməmişdi; uşaq evindəki dostları üçün dənizdi. Bir neçə ay sonra hərbi xidmətə çağırış gəldi və Əmrah böyük bir həvəslə vətən borcunu yerinə yetirmək üçün hərbi komissarlığa üz tutdu. Uşaq evindən məzun olan və məzun evində də qonşusu olan Nicat da onunla eyni hərbi hissədə qulluq edirdi.

Vətən müharibəsi başladığı zaman Əmrah bir il idi ki, hərbi xidmətdə idi. Ön cəbhədə xidmət etdiyi üçün tezliklə müharibənin odu-alovu onun səngərini də bürüdü. Bundan zərər qədər narahatlıq duymurdu. Burada o, arzuladığı daha böyük ailəyə qovuşmuşdu – bütün hərbi heyət bir-birinin qardaşı idi. Hansı rayon, hansı uşaq evi, hansı internat, hansı institut, hansı peşə, hansı vəzifə... burada heç birinin digərindən fərqi yox idi. Hərbi xidmətini yerinə yetirdikdən illər sonra könüllü olaraq müraciət edib ev-eşiyini, ata-anasını, oğul-uşağını arxada qoyub yenidən hərbi paltar geyinənlər gənc əsgərlərlə çiyn-çiynə eyni səngərdə idilər. Azərbaycanın elə bir bölgəsi, elə ucqar kəndi olmazdı ki, oradan kimsə bu böyük mübarizəyə qoşulmamış olsun. Və artıq hamısının qeyrət və həsrətini çəkdiyi yeganə ana var idi – ana Vətən.

Hərbi xidmətə yola düşməzdən əvvəl Əmrah müəllimlərinə zəng edib halallıq istəmişdi: "Müəllimə, haqqınızı halal edin. Hərbi xidmətə gedirəm. Üstümüzə çox əməyiniz

olub". Və bir də uşaq evinin sakinlərinə məktub yazmışdı: "Bir insanı itirmək asan bir şey deyil. Hər kəs sevdiyinin qədrini bilsin. Sevdiklərinizə əziyyət verməyin. Uşaqlarınızı uşaq evinə atmayın. Sevdiklərinizdən vaz keçməyin". Bununla həm bütün valideynlərə səslənirdi ki, uşaqlarınızın qədrini bilin, sevginizi onlardan əsirgəməyin; həm də uşaqlara səslənirdi ki, ata-ananın qədrini bilin, onlara olan sevginizi heç nəyə dəyişməyin.

Müzəffər ordumuz hər gün bir neçə bölgəni düşməndən azad edir, kənd-kənd irəliləyirdi. Növbəti döyüşdə Əmrah dostu Nicatla eyni dəstədə idi. Birdən, düşmən tərəfdən ağır artilleriya - top və minaatan atəsinə məruz qaldılar. İlk mərmə düşdüyü zaman əsgərlərdən bir neçəsi ağır yaralandı. Əmrah və Nicat yaralı əsgərlərdən birini təhlükəsiz bölgəyə aparmaq üçün qoluna girdilər. Lakin bu zaman növbəti mərmə Əmrahın lap yaxınlığına düşdü. Mərmə partladığı zaman zərbənin təsiri ilə Nicat sovrularaq yan tərəfdəki dərəyə yuvarlandı. Əmrah isə artıq şəhadət şərbətini içmişdi. Nicat isə ondan bir ay sonra, Şuşada minaya düşərək şəhid oldu.

Onların dəfn mərasimində minlərlə insan iştirak edirdi. Çünki onlar təkcə bir məktəbin, bir şəhərin deyil, bütün Azərbaycanın qəhrəman övladları idi.

BÖYÜK TƏBƏSSÜM

Hava çoxdan qaralmış, evlərin işıqları bir-bir sönməyə başlamışdı. Bir həftədən bu yana Gəncəyə tez-tez raket zərbəsi endirilir, mənfur düşmən təkcə cəbhə bölgəsini, Qarabağ ətrafı rayonları deyil, əhalinin sıx yaşadığı digər bölgələri də hədəf alırdı. Hətta təkcə Gəncəyə deyil, Mingəçevirə, Qəbələyə və Bakı ətrafı rayonlara da uzun mənzilli raketlər atılır, əli silahsız, dinc əhaliyə hücum edilirdi.

Bir neçə gün əvvəl atılan raketin partlayış səsi hələ də qulağından getməyən dörd yaşlı Bəxtiyar yatmazdan əvvəl atasına qısıldı:

- Ata, mən də səninlə oturub televizora baxsam olar?
- Uşaqlar yatan vaxtdır, bala, vaxtında yat ki, sağlam olasan, tez böyüyəsən.
- Bəs birdən ermənilər yenə atsalar?
- Ermənidən qorxursan? – atası gülümsəyərək dedi. – Sən kişisən, kişi qorxmaz!
- Gəl, Bəxtiyar, - anası yan otaqdan mülayim səslə çağırdı.
- gəl, bacına nəgill danışırım, sən də qulaq as, tez yatarsan.

Bəxtiyar yataq otağına keçdi. Əvvəlcə oyuncaqlarını düzdü, onları yerbəyer edib səhmana saldı. Sonra yataq pal-

tarını geyindi, ipək kimi yumşaq yatağına girdi. Anası onun üstünü örtüb toppuş yanaqlarından öpdü.

Uşaqlar tezliklə şirin yuxuya getdilər. Valideynlər isə hər an qulaqları səsdə, fikirləri cəbhə bölgəsindən gələcək yeni zəfər xəbərlərində olduğu halda narahat və yorğun gözlərini çətinliklə yumdular. Uşaqlar qorxmasın deyə, onların yanında yatırdılar.

Gecə saat iki idi. Şəhərin böyük əksəriyyəti - səksəkəli olsa da - yuxuda idi. Birdən şəhərin mərkəzində qulaqdeşən bir gurultu eşidildi. Bütün şəhər şiddətli bir titrəyişlə sarsıldı. Bir anda yer-göy şimşəyə bənzəyən bir parıltı ilə aydınlandı və arxasınca da hər yer qaranlığa və vahiməyə büründü.

Bəxtiyarın yatdığı yumşaq yataq elə möhkəm silkələndi ki, bir andaca yuxulu süvarisini götürüb yerə atdı. Bəxtiyar hələ gözlərini açmamışdı ki, çilik-çilik olan pəncərənin şüşələri dolu kimi üstünə səpələndi. Divardan qopan daş və beton qırıntıları yorğan əvəzinə onu örtmək üçün sanki üstünə şığıdı. Bəxtiyar gözlərini açanda heç nə görə bilmirdi. Hər yan toz-duman içində idi, havada tüstü və barıt qoxusu var idi. Ayağa qalxmaq istədi, qalxa bilmədi; paltar şkaflı parçalanıb dağılmış, böyük bir taxta parçası Bəxtiyarın üstünə aşmışdı. Qışqırmaq istədi, səsi çıxmadı; ancaq iniltiyə bənzər bir səs çıxarda bildi. Elə bu an üstündəki taxta parçasını qaldırdılar. Gözünə telefon fənerinin işığı düşdü. "Burdayam, qorxma", - dedi, atası idi. O da yaralanmışdı, amma övladına görə var gücünü toplayıb dağıntılar altından onu çıxartdı. Işıqlar söndüyünə görə, hələ nə baş verdiyini tam olaraq anlaya bilmirdilər. Bircə ondan əmin idilər ki, ermənilər yenə şəhərə raket atmışdılar.

Atası Bəxtiyarı qucaqlayanda onun saçını isladan qanı hiss etdi. "Təcili yardım çağırın!" – deyərək qışqırdı və onu qucağına götürüb küçəyə çıxdı.

Küçədə hərə bir yana qaçır, heç kim gecənin bu yarısında nə edəcəyini bilmirdi. Qışqırıq və fəryad səsləri bir-birinə qarışmışdı. Tezliklə əsgərlər və xilasedicilər gəldilər. Bomba Bəxtiyargilin evindən bir-iki ev aralıya düşmüşdü. Amma elə böyük raket idi ki, ətrafdakı on-onbeş evi tamamilə dağıtmış, qalanlarının da qapı-pəncərəsini qırıb-tökmüşdü. Dağıntılar altında qalaraq həyatını itirən qadın, qoca və azyaşlılar da var idi.

Nənəsi də qaça-qaça gəlib özünü çatdırdı:

- Nənən ölsün, ay bala, nə oldu sənə? – deyərək ağlamaq istədi. Amma Bəxtiyar soyuqqanlı cavab verdi:

- Heç nə ay nənə, evimiz partladı... – nə ağladı, nə də bir şikayət etdi. Gülürüz simasında qorxu yox idi.

Təcili yardım maşınları gələndə ilk olaraq ağır yaralıları və uşaqları müayinə etdilər. Bacısının vəziyyəti yaxşı idi, bədənində xırda cızıqlar var idi. Bəxtiyarın isə başının üst tərəfini və qulağının dibini şüşə kəsik-kəsik etmişdi. Hələ də qanaxması davam edirdi. Onu yaralarına tikiş atmaq üçün xəstəxanaya aparmalı idilər.

Təcili yardım maşını tərpenməzdən əvvəl bir jurnalist videokamerası ilə maşına boylandı. İçəridə analarının qucağında dayanan, yuxudan kal oyanan bir qız uşağı və üzü-gözü al qana bulanmış dörd yaşlı uşaq var idi. Alnından burnuna doğru hələ də qan süzülən uşaq kameranın ona tuşlandığını hiss edəndə gözlərini obyektivə zillədi və bütün gücünü toplayaraq gülümsədi. O bilirdi ki, kişi qorxaq olmaz, düşmən qarşısında

əylə və zəif görünə bilməz!.. Ona görə də bir anda yayınan diqqətini yenə cəmlədi, qara gözlərini kameraya zilləyib bir daha gülümsədi. O körpə bədənindəki qocaman ürəyindən qaynaqlanan böyük təbəssümü ilə gecəni elə aydınlattı ki, bütün dünya bu vəhşiliyi, qəddarlığı və bunun qarşısında ayaqda dik dayanan xalqın cərasətini müşahidə etdi. Bu torpağın bütün qəhrəman və igid övladları kimi o da öz mətanətini qorudu, çətin bir vaxtda özünü ələ alıb hüzn hissini intiqamla əvəz etdi.

Gəncədə reportaj alan Türkiyəli bir jurnalistə vətəndaşlardan birinin dediyi kimi:

"Azərbaycan əhalisi qan görəndə qorxmuyor; naabarot, qızıyıyoruz!".

AĞLADAN QAFƏ

Kəlbəcərə gedən yolda, Murovun sıldırım qayalıqlarında qızğın döyüş gedirdi. Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrdə xidmət göstərən Kamran da ön sıralarda yer alırdı. Qarşılarında olduqca güclü istehkama malik erməni postu vardı. Posta yaxınlaşmaq üçün çox sərt yoxuşları, dar cığırları, təhlükəli yolları keçmişdilər. Hava dumanlı və yağışa bənzər halda sərt çiskinli idi. Yanlarındakı çoxlu miqdarda silah-sursat, sərt yamaclı yüksəklik və islanıb ağırlaşan hərbi geyim... Xəritəyə əsasən, hücum edəcəkləri posta çatmağa az qalmışdı. Qatı dumana görə nə onlar bizim əsgərlərimizi, nə də bizimkilər düşməni görə bilirdilər. Əsgərlərin çox yorulduğunu gören komandir oturub dincəlmək üçün vaxt verdi. Hücumdan əvvəl buna ehtiyacları var idi.

Dəstədə altmışa yaxın əsgər vardı. Kamran və onunla eyni hərbi vəzifəni daşıyan dörd silahdaşı bellərindəki qutuları çıxardıb yanlarına qoydular. Əllərində avtomat, ciblərində silah-sursat, bellərində də dron qutuları olduğu halda bu yüksəkliyə dırmanmaq heç də asan deyildi. Bunlar ekranlı pult vasitəsilə idarə olunan, daha çox piyada maşınlarına və canlı qüvvəyə zərər verə bilən yüngül kamikadze dronları idi. Türkiyədən gələn mütəxəssislərin təlimlərində iştirak edən əsgərlər bunlardan kifayət qədər məharətlə istifadə edir, havadan müşahidə apararaq dronu hədəfə kilidləyir və dron özünü hədəfə çırparaq böyük partlayışla onu məhv edirdi. Amma

hazırda hava dumanlı olduğuna görə dronlardakı adi kameraların müşahidə aparması və hədəf müəyyən etməsi mümkün deyildi. Nə də olsa, bunlar çox qiymətli və yüksək vuruş qabiliyyətinə malik silahlar idi.

İstirahət vaxtı bitdi. Komandir döyüşə hazırlaşmaq üçün əmr verdi. Əsgərlərdən biri ayağa qalxmaq istəyərkən çiyini dron qutusu toxundu və sərt yamacda güclüklə qərar tutan qutu yanı üstə aşdı. Aşmaqla da qalmadı, dərəyə doğru sürüşməyə başladı. Qiymətli xəzinənin getdikcə uzaqlaşdığını gören Fərman dərhal onun arxasınca cumdu. Çünki üzünə aşıq gedən onun qutusu idi. Digər yoldaşları da onu tək qoymamaq üçün qaçaraq arxasınca getdilər. O məqamda nə yerdə ola biləcək piyada əleyhinə minanı, nə də üz-üzə gələ biləcəkləri erməni əsgərlərini düşündülər. Tək düşündükləri şey onlara əmanət edilən qiymətli silah idi. Hansı ki, döyüşdəki əsgər üçün silah çörəkdən də, sudan da daha qiymətlidir.

Fərman Kamranın özündən üç ay sonra xidmətə gələn yaxın dostu idi. Kamranın hərbi xidmət müddətinin bitməyinə üç gün qalmışdı ki, şanlı döyüş əmri verilmişdi. İndi də, hərbi xidmətdə olduğu kimi, birlikdə Vətən qarşısındakı bu böyük vəzifəni yerinə yetirirdilər. Axır ki, qutunu dağılmadan yaxalayıb geri, təpənin üstündə oturduqları yerə gətirdilər. Elə bu məqamda qarşı tərəfdən – düşmən postundan atəş açılmağa başladı. Yol boyu başlarının üstündə tez-tez ermənilərə aid müşahidə dronlarının səsi eşidilir, onların vızıltılı səsi gələn kimi görünməməyə çalışırdılar. Demək ki, artıq onları fərq etmişdilər.

Qızğın döyüş başladı. Duman çəkilmədiyinə görə, burada kamikadze drondan istifadə edə bilməzdilər. Kamran və dostları dronların zərər görməməsi üçün onları nəhəng daşların

arxasına gizlətdilər. Sonra sürünə-sürünə irəli gedərək özləri də avtomatları ilə döyüşə qatıldılar. Qatı dumanda hərdən qulaqlarının dibindən avtomat güləsi viyıldıyır, hərdən qulaqdeşən fit səsi ilə minaatan mermisi keçirdi. O səsin vəhiməsini illərlə unuda bilməyəcəkdilər. Bir saata yaxın davam edən döyüşdən sonra, nəhayət ki, həmin postu düşməndən təmizlədilər. Bir neçə gün həmin postda qaldılar. Lakin təbii relyefin çətinliyi və düşmənin intensiv atəşi səbəbi ilə arxadan dəstək gələ bilmirdi. Burada döyüşə davam etmək daha ağır itkilərə yol açacaqdı. Çünki düşmən əldən verdiyi postun koordinatlarını və gediş-gəliş yollarını çox yaxşı bilirdi. Əsgərlərimizə geri çəkilərək Füzuli-Cəbrayıl bölgələrindəki döyüşlərə qatılmaq əmri verildi. Yenə bir gecə qaranlığında, dumanı özlərinə sipər edərək, böyük çətinliklə Murovdakı o yüksəklikdən aşağı endilər.

Fərman və Kamranın döyüş yoldaşlığı Cəbrayıldan Şuşaya kimi davam etdi; dron qutuları da bellərində. Burada hava daha açıq olduğuna görə onlardan tez-tez istifadə edirdilər. Kənd-kənd, şəhər-şəhər çiyin-çiyinə irəlilədilər. Hətta azad olunan məntəqələrin birində evləri yoxlayarkən piano tapmışdılar. Fərman qarmonda ifa edə bilirdi. Pianinonun dilləri sanki dilə gəlib onu yanına çağırırdı. Sağ əlini uzatdı, melodiylar bir-biri ardınca yayılıb yorğun əsgərlərin ruhunu oxşadı. Həvəsə gələn Kamran dedi:

- Mənə də öyrədsən?

- Mən buna illərimi vermişəm, - Fərman gülümsəyib dedi.

- Amma sənə sadə bir melodiya öyrədə bilərəm.

Bu səfər Fərmanın barmaqlarının altından həzin bir Qafqaz melodiyası - "Ağladan qafə" səslənməyə başladı. Sadə ritmi olsa da, insanı ovsunlayıb xəyallara sürükləyirdi. Sanki

hündür dağlardan sıçraya-sıçraya yuvarlanan daşların, şırıltıyla axan çayların, gur şalələlərin həyəcanını və insan ruhunun dərinliyində gizlənən hüznü və dərin duyğuları bir yerə yığıb musiqi halına gətirmişdilər. Kamranın da musiqi duyumu yüksək idi. Bir-iki dəfə cəhd etdikdən sonra ritmi tutub eyni melodiyanı təkrarlamağa başladı...

Şuşa uğrunda döyüşlərdə Fərmanın yaxınlığına minaatan mermisi düşdü. Şiddətli partlayışdan sonra başından ağır yaralandı. Aldığı xəsarət nəticəsində Fərman gözlərini itirdi. Lakin ömtür boyu onu unutmayacaq neçə-neçə dost və qələbə sevinci yaşayan xalqın böyük sevgisini qazandı. "Ağladan qafə" isə hələ də Kamranın barmaq uclarında dostlarından ayrılıq həsrəti ilə həzin-həzin səslənməyə davam edir...

HƏYAT YENİDƏN BAŞLAYIR

Müharibənin başladığı on gündən bu yana düşməne o qədər ağır zərbələr endirilmişdi ki, düşmənin əsgərləri səngərdən başlarını çıxarda bilmirdilər. Bu hücumda digər döyüş bölmələri kimi, 120 mm-lik minaatan batareyasının da böyük əməyi var idi. Bir gün əvvəl Cəbrayıl istiqamətində irəliləyən 10 hərbi maşından ibarət düşmənin kalonunun səkkiz maşınıni elə hərəkət halında ikən düzgün nişan alaraq sıradan çıxartması onların batareyasının böyük uğurlarından biri olmuşdu. Bu dəqiqlik düşmənin gözündən də yayınmamışdı.

Dünənki zəfərdən sonra bu gün nisbətən sakitlik idi. Şəhər bir neçə yerdən atəş açılmış, oranı da dəqiq atəşlə vurub susdurmuşdular. Oktyabr ayının yeddisi, günorta vaxtı idi. Günəşli, aydın hava vardı. Baş gizir Muradcan böyük şücaət göstərən qəhrəman əsgərlərini ətrafına yığıb onları təlimatlandırır. Döyüş zamanı üstlərinə yağan mərmilərə baxmayaraq, öz minaatanını tərk etməyən, mərmiləri düşəndə hər kəs yerə yatarkən mərmimin haradan gəldiyinə diqqətlə baxan və əyilib mərmimin gəldiyi istiqamətə nişangahı qurmaqla məşğul olan əsgərini təqdir etdi, yorulmaq bilməyən qorxubilməz igidlərinə təriflər yağdırdı. Ümumiyyətlə hər bir əsgəri ilə qürur duyduğunu dedi. Bütün əsgər və zabıt heyətində böyük ruh yüksəkliyi var idi.

Birdən batareya komandiri telefonunu qulağına tutub əsgərlərdən bir neçə addım aralandı. Hər gün partlayış və atəş səsləri altında yüksəkdən danışmağa adət edən komandir,

yənə də, özündən asılı olmayaraq çox yüksək tonda danışdı. Buna görə də, onun danışığını hamı eşidirdi. Və məlum oldu ki, bu gün komandirin – baş leytenant Fərhadın ad günü imiş. Komandir danışığını bitirib geri çevriləndə gördü ki, bütün hərbi heyət sevinc dolu gözlərlə ona baxır. Əsgər və zabıt heyəti onu ad günü münasibəti ilə təbrik etdilər, zəfərlə bəzənmiş uzun, sağlam ömür arzuladılar. Bu şən əhvali-ruhiyyənin arasında göydən bir partlayış səsi eşidildi. Fişəng deyildi. Mərmilə partlayışı idi. Minaatan batareyasının bütün heyəti maraqla gözlərini göyə zillədi (qarşı tərəfin minaatan və topçu batareyasının atəş səsini çox yaxşı ayırd edə bildiklərinə görə, bu səfər yerdən deyil, göydən gələn səs onları heyrləndirmişdi). Həmin istiqamətdə, batareyadan təxminən bir kilometr məsafə aralıda, göydə kiçik bir tüstü buludu əmələ gəldi.

- Ermənilərin mərmisi göydə partladı, - əsgərlərdən biri bunu deyəndə digərləri də gülüşdülər. Bir az sonra onlardan yarım kilometr məsafədə yerdə bir partlayış baş verdi. Bu mərmilə onların daha əvvəl gördükləri mərmilərdən deyildi. Çox kəskin və şimşək kimi şaqqıldayan qorxunc səsi vardı.

- Bunlar haranı vururlar? – Muradcan düşüncəli halda öz-özünə danışdı. Çünki mərmimin düşdüyü ərazi boş sahə idi, orada heç bir hərbi vasitə yox idi. İki saniyə sonra bir mərmilə daha düşdü, nisbətən daha yaxına. Üçüncü mərmilə ondan da yaxına düşdü... Muradcan başa düşdü ki, bu, kaset bombasıdır.

- Hamı sığınacağa!.. Hamı səngərə!.. – Muradcan bir yandan qışqırır, bir yandan da əsgərlərini əli ilə çəkərək sürətli davranmağa tələsdirirdi. Hərəkətini bir yana atıb qorumağa çalışdı. Kimisi öz əlləri ilə düzəlttikləri bu balaca, yüksək səviyyəli olmasa da, ən azından üstü örtülü sığınacağa atdı, kimisi də yaxınlıqdakı səngərə uzanaraq özünü qorumağa çalışdı. Ard-arda partlayan mərmilərin vahiməli səsi getdik-

cə yaxınlaşırdı. Bu səsdə özünü itirən əsgərlərdən biri üstünə doğru gələn partlayış dalğasına baxaraq qalmışdı. Muradcan onu da qolundan çəkib sığınacağa saldı, sonra da içəridə qorxu içində yerə çökən beş əsgərinin qarşısında qollarını açıb onları qucaqladı, üstlərinə qapandı. Partlayış səsləri o qədər yaxınlaşmışdı ki, artıq hər an növbəti mərminin onların üstünə düşəcəyini düşünməyə başladılar. Muradcan isə əsgərlərini qucaqlamış halda eləcə: "Allaaah!.. Allaaah!.." – deyə qışqırırdı. İnsanın ən çətin məqamında ən uca qüdrətə sığınmaqdan başqa çarəsi qalır mı?!..

Bu acı gözləmə bir neçə saniyə davam etdi. Sığınacağın girişində, onlardan iki metr məsafə aralıdan bir mərmə gup-pultuyla yerə düşdü. Hər kəs gözünü yumdu. Və səssizlik... Muradcan saniyələri sayırdı ürəyində: üç, dörd, beş... Geri çevrilib baxdı, mərmə partlamamışdı. Və bu, son mərmə idi. Dərhal sığınacaqdan çölə çıxdılar. İlk işləri uzaqdan cəbhə xəttini müşahidə etmək oldu ki, düşmən onların sığınacağa çəkildiyini fərq edib hücumə keçmiş olmasın. Sonra bir-birinə baxdılar, şəxsi heyətdən itki yox idi. Bir də yerdə partlamadan kiçik bir çuxur açan mərmiyə baxdılar.

Həmin gün düşmən bütün hərbi qaydalarını pozaraq onların üstünə qadağan olunmuş bomba – kaset bombası atmışdı. Bu bombadan sağ qurtulmaları görülməmiş bir hadisə idi.

Düşmən onların yerini müəyyən etdiyinə görə, yer dəyişmək üçün dərhal hazırlığa başladılar. Yaşadıqları dərin stress və həyəcandan sonra onlar üçün həyat sanki yenidən başlamışdı. Həm həyat, həm də döyüş.

KÖNÜLLÜ DOSTLAR

Samurxan və Rufət birlikdə könüllü olaraq hərbi komissarlığa müraciət etmişdilər. Hərbi xidmət sahələrinə və ixtisaslarına görə bu an üçün onlara ehtiyac olmadığını deyərək geri çevirsələr də, getməkdə təkid etmiş və könüllülərlə birlikdə cəbhə bölgəsinə yollanmışdılar.

Cəbhəyanı bölgədəki hərbi hissədə bir müddət hazırlıq təlimi keçərək hərbi biliklərini təzələdikdən sonra onları lazımi məntəqələrə göndərdilər. O zaman iki dost bir-birindən ayrılmalı oldu, fərqli bölgələrə göndərildilər; Samurxan Ağdam və Suqovuşan istiqamətinə, Rufət isə Füzuli-Cəbrayıl istiqamətinə.

Samurxanın yer aldığı iyirmi nəfərlik dəstə öndəki taburun əskiklərini tamamlamaq üçün yola salınmışdı. Yollarının üstündə balaca bir kənd var idi. Dərə boyu yayılan kəndi iki hissəyə bölən əsas yol yoxuşa doğru davam edirdi. Açıq qalan qapı-pəncərədən, sahibsiz qalaraq mələşən qoyunlardan bəlli olurdu ki, kəndi bir neçə gün əvvəl qaçaqaqla boşaltmışdılar. Eynilə otuz il əvvəl öz yurd-yuvamızdan vəhşicəsinə çıxarıldığımız kimi...

Təyinat nöqtəsinə gedən yol kəndin ortasından keçirdi. Əsgərlərdən bir neçəsi sahibsiz qalan heyvanları küçəyə çıxartdılar. Burada ac-susuz saxlamağa köntülləri razı olmadı.

Bəziləri bunun əlavə vaxt alacağını desə də, Samurxan onları razı saldı:

- Uşaq vaxtı Şorsunun dağlarında mal-qara otarmışam, narahat olmayın; nə etmək lazımdır, bilirəm.

- Özünə iş artırırsan e, - yoldaşlardan biri zarafatla dedi.

- Yeməyə heç nə tapmayanda mənə sağ ol deyəcəksiniz, - Samurxan gülərək dedi. Döyüş vaxtı təminatın çətinliyinə eyham vurduğunu başa düşən digər əsgərlər də gülüşdülər və ona haqq verdilər.

Beləliklə, yiyəsiz qoyunları önlərinə qatıb yollarına davam etdilər. İndi bir gün əvvəl azad etdikləri kəndlə buranı müqayisə edir, hərdən orada şəhid olan qardaşlarının adlarını sadalayır, hətta sabah kimlər şəhid olacaq deyə bir-biri ilə zarafatlaşırdılar...

Birdən üstlərinə pulemyotla atəş açıldı. Tez bir vaxta sığınacaq tapmaq, mövqe tutmaq lazım idi. Daha çox fikirləşmədən elə sol tərəflərindəki açıq dəmir qapıdan içəri, həyətə doluşdular. Yaxşı ki, o həyəti digər evdən ayıran divar daşdan idi. Pulemyot hələ də aramla atəş açırdı. Bir azdan həyətinə sığındıqları evin yaxınlığına qumbaraatan mərmisi düşdü. Demək ki, pulemyotçu tək deyildi. İndi orada neçə nəfər olduğunu təxmin edə bilmirdilər. Bir bölük, yaxud taborla qarşı-qarşıya ola bilərdilərmə?

Tez bir vaxta müşahidə aparıb vəziyyəti müəyyən etməyə çalışdılar. Girdikləri ev birmərtəbəli, sadə kənd evi idi. İçəri dağınıq vəziyyətdə idi. Soyuducunun qapısı açıq idi - içində heç nə yox idi. Mətbəxdəki alt rəflərdə bir neçə banka mürəbbə və kompot var idi. Digər otaqlara da diqqətlə baxdılar ki, içəridə gizlənmiş kimse olmasın. Kənddəki bir çox evlərin

aralarında qalın çəpər əvəzinə tel hörgü çəkilmişdi. Buna görə ətrafı da rahatca görə bilirdilər.

Axşamüstü idi, tezliklə hava qaralacaqdı. Yollarını kəsən düşmən əsgərlərinin neçə nəfər olduqlarını bilmədikləri üçün necə hərəkət edəcəklərinə qərar verə bilmirdilər. Ehtiyatla pəncərədən və divar tinlərindən boylandılar, yollarını kəsən düşmən kəndin bitəcəyindəki təcədən atırdı. Avtomatla qarşılıq verdilər, amma buradan onları nişan almaları və zərər-sizləşdirmələri mümkün görünmürdü. Evdən kənara addım atan kimi pulemyot dillənməyə başlayırdı.

Əllərində rabitə cihazı yox idi. Belə ki, ehtiyac olacağını düşünməmişdilər. Hərbi hissədən hədəf nöqtəsinə iki saata çatacaqları deyilmişdi.

Hava qaralanda belə qərara gəldilər ki, burada oturub gözləməklə bu işin öhdəsindən gələ bilməyəcəklər. Düşmən onlara hücum etmədən əvvəl hücumu keçmək və onu məhv etmək, heç olmasa neçə nəfər olduqlarını müəyyən etmək lazımdır. Gecənin qaranlığından istifadə edərək evdən çıxdılar. Üç dəstəyə bölünüb müxtəlif yollarla kəndin axırındakı təcəyə doğru yönəldilər.

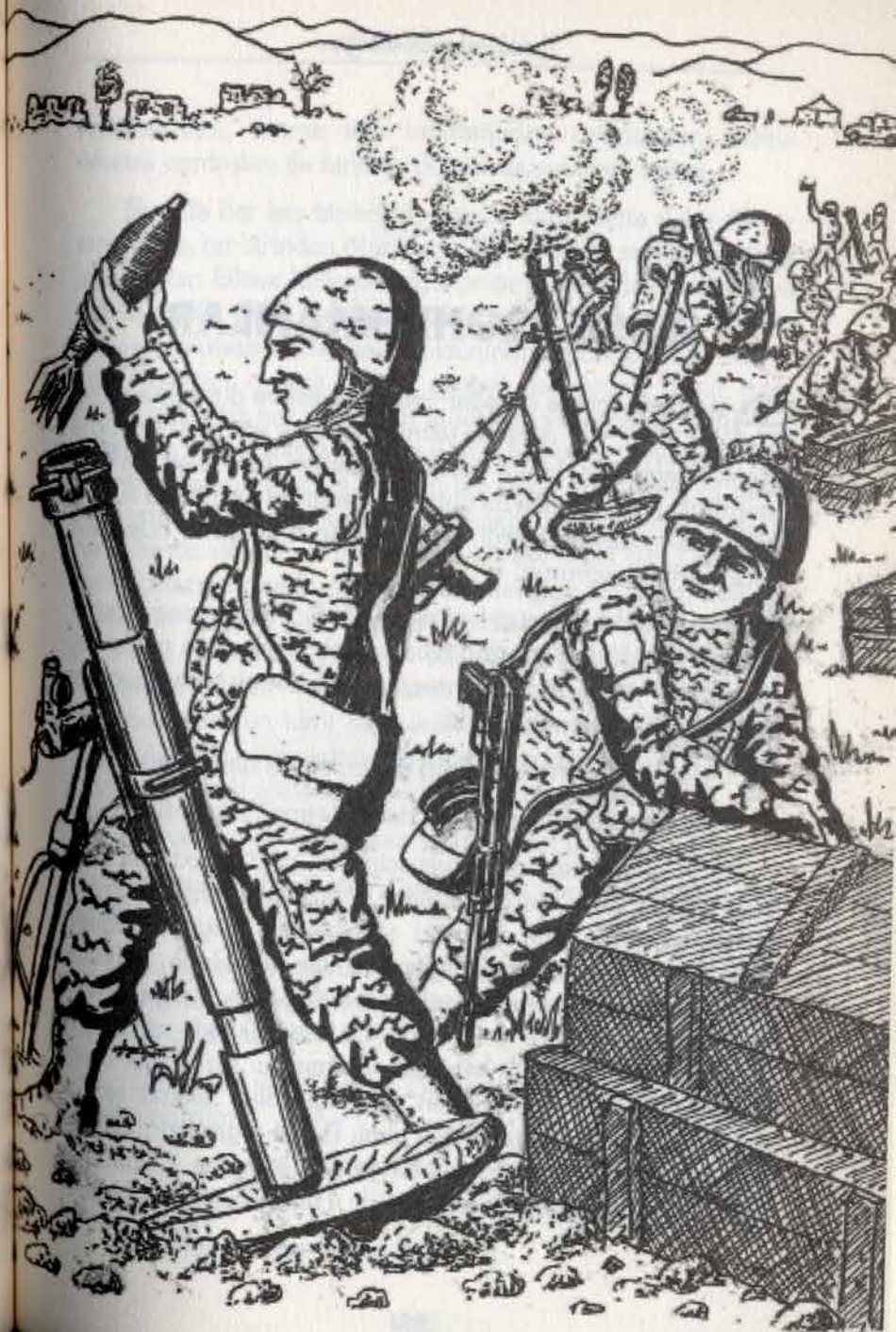
Ev-ev gizlənərək irəliləyirdilər. Biri gedib mövqe tutduqdan sona digərinə əl işarəsi edir, o biri qabağa keçirdi. Ateş açmırdılar ki, düşmən duyub düşməsin.

Nəhayət, təcənin başına çatanda gördülər ki, düşmən əsgərləri çoxdan mövqelərini buraxıb qaçıblar. Bura yarımçıq tikili halındakı bir ev bünövrəsi idi. Bir ədəd pulemyot və bir ədəd qumbaraatan saz vəziyyətdə yerə atılmışdı. Belə məlum oldu ki, atmağa mərmiləri qalmamışdı. Ağırlıq olmasın deyə silahlarını buradaca qoyub qaçmışdılar.

Hava aydınlanmağa başlayırdı. Dəstə üzvləri heç bir itki vermədən və önlərinə qatdıqları ona yaxın mal-qara ilə birlikdə təyin olunan hərbi hissəyə çatdılar. Ərzaq sarıdan çətinlik çəkən əsgərlər bunu görüb şadlıq etdilər.

Azad olunmuş ərazilərdən arxa tərəfə keçərək təxribat törədən, köməyə gələn əsgərlərə pusqu atmaq istəyən həmin iki nəfər diversant isə hərbi hissədəki əsgərlər tərəfindən tutularaq əsir götürülmüşdü.

Samurxan növbəti dəfə dostu Rufətlə müharibə qurtardıqdan sonra, Mingəçevirdəki hərbi hissədə görüşdü. Rufət Laçın bölgəsindəki döyüşlərdə ayağından yaralanmışdı. Müalicə olunub yenə cəbhəyə qayıtmışdı. Şuşanın fəthlərinədən olmuşdu. Könüllü dostlar kənddən bir yerdə çıxıb döyüşə getdikləri kimi, böyük təntənə ilə qarşılanacaqları doğma kəndlərinə yenə bir yerdə qayıtdılar.

ADSIZ QƏHRƏMANLAR

Əsgərlərin içində o qədər vətən sevgisi və düşməne nifrət var idi ki, heç gecə də yatmaq istəmir, elə hey "hücuma keçək" deyirdilər. Hətta yemək yeyərkən belə vaxt itirmək istəmirdilər. Bir yandan da onları ruhlandırان sevindirici xəbərlər gəlməyə davam edirdi: hər tərəfdən irəliləyirik, düşməne güclü zərbələr vururuq.

Növbəti döyüş üçün hazırlıq gedirdi. Silah-sursatı maşınlardan endirdikdən sonra növbə yemək təminatına gəldi. Gizir əsgərlər üçün göndərilən ərzaq paketlərini çıxartdı, onlar üçün xudmani bir süfrə açdı.

- Uşaqlar, gəlin yeməyinizi yeyin, sonra davam edirik.

Əsgərlər hələ də işləməyə davam etmək istəyirdilər.

- Elə şey olmaz, gərək yeyəsiniz ki, döyüş vaxtı gücünüz olsun, daha yaxşı vuruşa biləsiniz, - gizir təkid edərək onları yeməyə oturtdu. Elə bu vaxt səfərbərliklə döyüşə qatılan, cəsarətləri və düşməne vurduqları ağır zərbələrlə tanınan, hərbi xidmətləri zamanı kəşfiyyat bölüyündə xidmət etmiş iki gənc əsgər gizirə yaxınlaşdı. Öz tabeçiliyində olmasalar da, gizir onlarla üç gün əvvəl tanış olmuşdu: Biri Saatlı rayonundan idi, digəri isə Şekidən. Saatlıdan olan Zeynalı axıska türklərindən idi, elə gizirin özü kimi. Bu iki əsgər daim qardaş kimi bir yerdə gəzir, hücuma bir yerdə gedirdilər. Gözlərində zərrə qədər də qorxu hissi yox idi. Hətta Zeynalı qolundan

yaralanmışdı, amma tibb məntəqəsinə getməkdən imtina edərək qardaşları ilə birlikdə döyüşməyə davam edirdi.

Burada hər kəs bir-biri ilə qardaş kimi, hətta daha da yaxın olmuş, bir-birindən öləri canından keçəcək səviyyədə dostlaşmışdılar. Əksər hallarda əsgərlər öz aralarında dostlarını ya fəmiliası ilə, ya da gəldiyi rayonun adı ilə çağırırdılar. Onların adlarını unutsalar belə, haralı olduqlarını unutmurdular. Hansı tərəfə baxsan, qusarlı, qubalı, astaralı, lənkəranlı, bakılı, gəncəli... istisnasız hər rayondan kimisə tapmaq olurdu. Hər batalyonda, hər bölükdə Azərbaycanın hər bir rayonundan, hər millətdən əsgərlər vardı. Rayon adı onlar üçün özlərini fərqli hiss edəcək bir müraciət təzi deyildi; əksinə, belə hallarda hər kəs öz rayonunun adını uca etmək üçün daha diqqətli, daha çalışqan olurdu. Burada türk, ləzgi, rutul, talış, ingiloy, hətta rus, yəhudi, gürcü də vardı; milli mənsubiyyətin və şəxsi adın heç bir əhəmiyyəti yox idi. Bu torpağı sevən hər kəs bu vətənin övladı - azərbaycanlı idi. Və bu gün, vətənin dar günündə yumruq kimi birləşərək tək bir məqsədlə - doğma vətən Azərbaycanın adını ucaltmaq və torpaqlarımızı düşmən işğalından azad etmək məqsədi ilə vuruşurdular.

Zeynalı axıska türklərinin şirin ləhcəsi ilə dedi:

- Starşına (cənab gizir), səndə təzə corab ilə mayka var-midür?

Onu görəndə gizirin üzünə təbəssüm yayıldı. Yaxından tanımasa da, səmimi danışığından qanı qaynamışdı. O da eyni ləhcə ilə cavab verdi:

- Əlbəttə ki var, Zeynalı! Gəl əvvəlcə iki loxma ətmək ye, sonra verürəm.

- Yox starşına, yeməyəcəm, - tələsirmiş kimi ayaq üstə dayanıb gözləyirdi.

- Nə olub, nəyəyə qaçıyen ki?

- Vuruşa gediyərim, ağır vuruş olacaq.
- Ola həppimiz vuruşdayux. Sən niyə belə tələsiyən?
- Döyüş hər an başlaya bilər. Ermənilər əks-hücuma hazırlaşırlar.

Bunu eşidəndə gizir də yeməyinə son verib dərhal ayağa qalxdı.

- Bəs bu qədər tələş içində corabinən maykayı neydicaxsın ki? – gizir bunları deyə-deyə yaxınlıqdakı qutudan təzə mayka və bir cüt corab çıxartdı. Zeynalı onları götürərkən əlavə etdi:

- Bəlkə şəhid olurum, starsına. İstiyərim ki, o şərəfli anda paltarım təmiz olsun.

Sözünü bitirən kimi Zeynalı istədiyi paltarını götürüb oradan uzaqlaşdı. Gizirin fəxrlə kövrələn gözlərində gələnlənən yaşı görmədi.

Çox keçmədən ağır döyüş başladı. İlk əvvəl Zeynalının şəkili dostu şəhid oldu; göyçaylı bir əsgərlə ikisinin ortasına minaatan mərmisi düşmüşdü. Bundan daha da hiddətlənən Zeynalı pulemyotu əlinə götürüb düşmənin üstünə şıxdı. Qarşısına bir az əvvəl sepi partladılmış düşmən tankı çıxdı. Cəld bir hərəkətlə tankın üstünə sıçradı və arxasında sipər tutan düşmən əsgərlərinə atəş açıb hamısını məhv etdi. Sonra oradan yerə tullanıb atəş açmağa irəli getməyə davam etdi. Təkcə o deyil, bütün əsgərlər şəhadət yarışına girmiş kimi düşmənin üstünə cumurdular. Qarşısında insan üstü bir qüvvə görə düşmən pərən-pərən düşüb geri çəkildi. Ordumuz qanı bahasına, canı bahasına növbəti qələbəyə qovuşdu. Zeynalı da həmin döyüşdə şəkili dostunun və adını bilmədiyi bir çox döyüş yoldaşının qovuşduğu uca mərtəbəyə, şəhidlik məqamına qovuşdu, tərtəmiz paltarları və qüsursuz xidməti ilə.

QƏZƏB TOPU

Göyden yağış kimi yağan ağır artilleriya mərmiləri böyük gurultu ilə partlayaraq yeri-göyü lərzəyə gətirir, ətrafa ölümcül qəlpələr və torpağın bağrından sökülən daş-kəsək səpələnirdi. Buna baxmayaraq, topçu batareyası müəyyən edilən hədəfi susdurmaq üçün topu növbəti atışa hazırlamaqda idi.

Birdən komandır qışqırdı:

- Sığınacağa!..

Əsgərlər kimin əlində nə vardisa dərhal yerə qoyub topun arxa tərəfindəki sığınacağa doğru qaçdılar. Yuxarıdan eşidilən fit səsi getdikcə çoxalır, böyük bir minaatan mərmisi onların üstünə doğru gəlirdi. Sonuncu əsgər sığınacağın girişinə çatanda topun yanına düşən mərmisi şiddətli bir səslə partladı. Partlayış dalğası girişdəki əsgəri içəridəki əsgərlərin üstünə tulladı. Arxasınca da qatı bir toz dumanı lopa ilə içəri yayılıb hər kəsin üstünü toza-torpağa buladı. Vüsal gözlərini açdı, yanında yerə çömələn dostunu dümsüklədi.

- Nurlan, yaxşısan? – Nurlan həm də onun həmkəndlisi idi.

- Hə, Vüsal, çox şükür, - Nurlan ətrafına göz gəzdirdi, hər kəs salamat idi.

Partlayış sonlandığına görə, başlarını qaldıran əsgərlər tozlu əlləri ilə tərlı alınlarını silib gözlərini ovxaladılar. Bir əsgərin "çiiiii..." deyə şiddətli əsqırması eşidildi.

- Sağlam ol! – komandir dilləndi.

- Sağ olun, komandir! – əsgər gülümseyəndə onu tozdan qaralmış sifətində ağ dişləri sezildi.

- Topu hazırlayın!.. – komandir özü hamıdan əvvəl sığınacaqdan çıxıb ətrafa boylandı. Məna üzvləri öz yerlərini aldı. Amma topun bir təkəri zədələnmiş, tarazlığı pozulmuşdu.

- Digər topa!.. – komandir qışqırdı. Bu, düşməndən qənimət kimi ələ keçirilən, dünən istiqamətini dəyişərək döyüşə hazır vəziyyətə gətirdikləri nəhəng top idi.

- Tuşlayıcı iş başına!..

- Hazıram komandir!..

Komandir bir qulağını rabitə dəstəyinə tutmuşdu. Oradan gələn koordinatları qeyd etdikdən sonra hesabat aparıb göstəriciləri müəyyən etdi.

- Bucaqölçən 2.75, nişangah 30!..

- Top hazırdır, komandir!..

- Atəş!..

Baş tuşlayıcı ipi çəkdi, nəhəng top köhlən at kimi təpinib kükrədi, ağzından od-alov saçıb nifrət dolu mərmini düşmənin dayaq məntəqələrinə yolladı. Topun ətrafından ələ bir toz buludu qalxdı ki, o anda bu tərəfə boylanın kəs topu görə bilməzdi. Əslində bu vahiməli gürultu anında çətin ki bir nəfər topa tərəf boylanardı. Buna baxmayaraq, baş tuşlayıcı partlayış anında qəddini əymədi. Özü də topun gürultusu ilə birlikdə ələ bir nəre çəkdi ki, təkə bu mənzərəni görmək belə düşmənin nəfəsini kəsməyə kifayət edərdi.

Müşahidə məntəqəsindən xəbər gəldi. Komandir qışqırdı:

- Az qalib!.. Nişangahı 5 dərəcə artır!..

- Top hazırdır, komandir!..

- Atəş!..

Yenə topun qulaqbatıran səsi ilə yer-göy inildədi, ayaq altda torpaq silkələndi, ətraf toza bələndi. Topun atəşi ilə eyni anda yaxınlığa düşən başqa bir düşmən mərmisi toz buludunu daha da şişirtirdi. Əsgərlər gələ biləcək qəlpədən qorunmaq üçün bir anlıq yerə doğru əyilib qalxdılar. Komandirin qulağı müşahidə məntəqəsindən gələcək xəbərdə idi. Bu gürultuda müşahidədəki əsgərin səsinə eşidə bilmək üçün ahizəni qulağına ələ sıxırdı ki, həmin qulağı saatlarla qızarıb qalırdı. Əsgərlər axşamdan üstünə "Qarabağ Azərbaycandır" yazdıqları növbəti mərmini topun lüləsinə yerləşdirdilər.

- Eyni koordinat!.. Atəş!..

Baş tuşlayıcı dərhal əmri yerinə yetirdi. Düşməne qarşı hiss etdiyi bütün qəzəb və nifrətini topa ötürərək var gücü ilə ipi çəkdi. Həmin anda topun qusduğu odun, alovun təhlükəsinə baxmayaraq, düşmən qarşısında heç bir zaman əyilməyəcəyini nümayiş etdirərək yenə qamətini düzəldib yumruqlarını sıxdı, dimdik dayandı. Ələ dik dayandı ki, bütün döyüş yoldaşlarının, bütün Azərbaycan xalqının və bütün dünyanın gözündə nəhəng bir qaya kimi, dağ kimi ucaldı.

Nəhayət, onun sərrast atışı öz hədəfini tapmış, düşməni növbəti dəfə şil-küt edərək bir neçə texnikasını və onlarla canlı qüvvəsini məhv etmişdi.

- Afərin sizə, afərin!.. – komandir qulağını rabitə aparatından ayıraraq əsgərlərini təbrik etdi. – Sizinlə fəxr edirəm! Belə əsgərləri olan xalq heç vaxt məğlub olmaz!..

Qeyd: Vüsalın mətanətli və vüqarlı duruşu ələ məşhur olmuşdu ki, bəzi erməni xəbər səhifələrində onu erməni əsgəri kimi təqdim etmiş, bununla öz tərəfdaşlarına ürək-dirək verməyə çalışmışdılar. Lakin tezliklə bu yalan ortaya çıxdı və onun qəhrəman Azərbaycan əsgəri – topçu Vüsal olduğu ortaya çıxdı.

DÜŞMƏN ARXASINDA

Baş leytenant Pərvin döyüş xəritəsini götürüb diqqətlə baxdı. Təpənin arxasında gizlənən düşmən texnikasının məhv edilməsi üçün onların dəqiq koordinatlarının təyin edilməsi lazım idi. Füzulinin işğal altında qalmış bu ərazilərini yaxşı tanımasa da, topoqrafiya anlayışı yüksək səviyyədə idi. Odur ki, bu işin öhdəsindən gələ biləcəyinə inanırdı.

Hava qaralanda düşmən nəzarətindəki təpəyə doğru irəliləməyə başladı. Yolun əksər hissəsini sürünərək getməli idi. Getdiyi yerdə neçə saat, neçə gün qalacağı, nə ilə qidalanacağı bəlli deyildi. Yemək onun üçün problem olacaq ən axırncı şey idi. İyirmi gün ac qaldığı vaxt olmuşdu, təkcə su içərək. Belə hallara vermiş etməsi və hərəkət zamanı bədəninin yüngül olması üçün döyüş xaricində də olduqca az yeyərdi. Düşmən arxasında mövqe tutub müşahidə apardığı günlərdə bəzi yeməli otlar və yarpaq üzərindəki şəh onun həyatda qalması üçün kifayət edirdi. Onun fikrincə aclıq ölüm səbəbi deyildi.

Tez-tez atəş səsləri eşidilirdi. Pərvin üstündən vıylıqla ötüb keçən güllələrə məhəl qoymadan irəliləyirdi. Bilirdi ki, gecə vaxtı ermənilər qorxularından hara gəldi atır, guya bununla əsgərlərimizin yaxınlaşmasına mane olurlar. Sağa, sola, bir nöqtəyə tuşlamadan atdıqlarına görə, onu görmədiklərindən əmin idi.

Bir neçə saat sonra Pərvin artıq düşmənin hərbi hissəsinə çatmışdı. Özündəki rabitə cihazını müvəqqəti olaraq söndürdü ki, birdən düşmən rabitəçiləri səs tezliyini tutaraq danışığını aşkarlaya bilsinlər. Kənarda dayanan, təkəri partlamış, yük yeri boş hərbi avtomobil onun diqqətini çəkdi. Adətən bu maşınlardan əsgərlərin uzaq məsafəyə aparılması üçün istifadə edilirdi. Görünür artilleriya atışları nəticəsində zədələnmışdi. Təkəri hərəkətə yararlı olmadığına görə, yaxın saatlarda ondan istifadə etməyəcəkdilər. Sürünərək maşının altına girdi, arxa təkərləri birləşdirən qalın oxun üstünə çıxıb uzandı. Sakitcə gözləməyə başladı.

Bir azdan hava aydınlandı. Düşmən əsgərləri dağın yamacında qazılmış mövqelərdəki artilleriya texnikalarını işə salaraq döyüşə hazır vəziyyətə gətirdi. Burada iki tank və iki ədəd reaktiv yaylım atəşi açan Qrad maşını vardı. Onlar növbə ilə təpənin üstünə çıxaraq atəş açır və dərhal öz mövqelərinə geri çəkilirdi. Beləliklə, bizim artilleriya onların yerini dəqiq müəyyən edərək vura bilmirdi. Pərvin dağın arxa tərəfinə ona görə gəlmişdi ki, həmin mövqelərin dəqiq koordinatını artilleriyamıza ötürsün.

Döyüş başlamış, hər iki tərəfin artilleriya qüvvələri dayandırmadan atəş açırdı. Çox keçmədən Qrad maşını atəşdən yayınmaq və mərmiləri götürmək üçün gizli mövqeyə qayıtdı. Bu zaman böyük bir partlayış baş verdi, Qrad maşını yanındakı çoxlu raket mərmiləri ilə birlikdə havaya uçuruldu. Maşınla birlikdə xeyli sayda hərbi heyət və silah-sursat da məhv edilmişdi. Sifəti qızaran düşmən komandiri hirsindən dodağını çeynəyir, deyirə-deyirə ora-bura vurnuxurdu. Bir neçə əsgəri təlimatlandırdı ki, ətrafda koordinat verə biləcək Azərbaycan əsgəri axtarınlar; lakin axtarış heç bir nəticə vermədi. Komandir belə qərara gəldi ki, bu, təsadüfən üstünə düşən mərmilərə ola bilər.

Döyüş davam edirdi. İkinci Qrad maşını sursat götürmək üçün silah-sursat anbarına yaxınlaşdı. Doldurma işi yenidən tamamlanmışdı ki, növbəti artilleriya mərmisi Qrad maşınının üstünə düşdü və əvvəlkindən daha böyük bir partlayış baş verdi. Əlbəttə, tələfat da daha çox oldu.

Pərvinin düzgün koordinat verməsi qədər bu koordinatları dəqiq nişan alan topçularımız da olduqca böyük iş bacarmışdılar – hədəflər tək mərmilə, ilk vuruşda məhv edilmişdi.

Axşam oldu. Tanklar səhər çıxdıqları mövqeyə qayıtmadı. "Görəsən, döyüş zamanı bizimkilər məhv ediblər?" – Pərvin düşündü. Yenə də, dözə bilmədi. Hava qaralanda gizləndiyi maşının altından çıxaraq ətrafı müşahidə etməyə başladı. Xeyli dolaşsa da, o yaxınlıqda tankları görə bilmədi. İstəsə geri qayıda bilərdi, amma tanklar haqda məlumat öyrənmədən çıxıb getmək içinə yatmadı. Dağın yamacındakı kolların arasında gizlənib səhərin açılmasını gözlədi.

Atəş səsləri gecə boyu susmadı. Havanın aydınlanması ilə birlikdə döyüş daha da şiddətləndi. Pərvin uzaqdan boğuş bir uğultu səsi eşidəndə bunun tank səsi olduğunu anladı. Diqqətlə baxanda təpənin arxa tərəfindəki meşəlik ərazidə hərəkət edən tankları gördü. Deməli, mövqenin aşkarlandığını başa düşüb yerlərini dəyişmiş, meşədə gizlətmişdilər. Tanklar atəş açmaq üçün yüksək mövqeyə doğru irəliləyirdi. Onları bu halda buraxa bilməzdi. Ürəyi həyəcanla döyünməyə başladı. Dərhal döyüş xəritəsini çıxartdı. Tanklar xeyli uzaqda idi. Buradan dəqiq koordinat vermək çox çətin idi. Hava aydınlandığına görə o əraziyə yaxınlaşması isə imkansız idi. Odur ki, hər şey onun təcrübəsindən asılı hala gəlmişdi. Göz görüşü ilə yerlərini müəyyən etdi. Rəqibə cihazını açıb koordinatları artilleriya batareyasına ötürdü. On saniyə keçməmişdi ki, tankların olduğu əraziyə bir neçə mərmilə düşdü. Partlayış

səsindən sonra bir daha o tankların uğultusu eşidilmədi. Hər iki tank məhv edilmişdi.

Pərvin gün boyu düşmən arxasında qalaraq müşahidə aparmağa davam etdi. Onların sayını, səngərlərdəki düzülüşünü, mövqelərini yaxşıca öyrəndi. Geri qayıtmaq üçün havanın qaralmasını gözlədi.

Səhərə yaxın 4-5 radələrində Pərvin öz mövqelərimizə qayıtdı. Ermənilərin gecə fəaliyyətinin çox zəif olduğunu və gün ərzində silah-sursat təminatının gəlmədiyini məruzə etdi. Beləliklə, növbəti hücumun və növbəti parlaq qələbənin zəmini hazır idi.

DUANIN GÜCÜ

Çağırışla yenidən hərbi xidmətə cəlb edilən gənclər axşam yeməyindən sonra hərbi hissənin önündəki meydançaya düzüldülər. Bir həftə boyunca davam edən təlimlərdən sonra onlar əvvəlki biliklərini kifayət qədər təkrarlamış, döyüşə hazır vəziyyətə gəlmişdilər. Komandir sıra qabağına çıxaraq qətiyyətli səsle əsgərlərə səslandı:

- Otuz ildir həsrətlə gözlədiyimiz torpaqlarımızı azad etmək vaxtı gəlib çatdı. Sabahdan etibarən döyüş xəttində olacaqsınız. Allah ordumuza zəfər nəsib etsin!..

Əsgərlər arasında ön cərgədə dayanan Tural astadan "amin!" dedi, onu eşidəndə digər əsgərlər də bunu təkrarladılar: amin!

Tural ilahiyyat üzrə ali təhsil aldığına görə duanın gücünü çox yaxşı dərk edirdi. İlahi yardımın ən böyük səbəbi onu diləyən dillərin ürəkdən dua etməsi və hər bir kəsin eyni məqsəd uğrunda birləşərək bu duaya amin deməsi idi.

Bu müjdə dolu xəbərdən sonra "azad" komandası verildi və sabahkı döyüşə hazırlıq üçün hərbi hissə qarışqa yuvası kimi qaynamağa başladı. Silahını təhvil götürənlər, sursat daşıyanlar, şəxsi heyəti daşımaq üçün işə salınan maşınlar, gurultu ilə öz səngərlərindən tərپənib hərbi hissənin qarşısına düzülmə tanklar... Bir neçə saat ərzində bütün şəxsi heyət

hərbi kolonda yerini alaraq Tərtər istiqamətində cəbhəyə yola düşdü.

Növbəti gün, sentyabr ayının 27-i səhər bütün cəbhə boyu əks-hücum əməliyyatının başladığı elan edildi. Bir neçə günlük qızgın döyüşlərdən sonra Talışkənd və Suqovuşan azad edildi. Növbəti hədəf Suqovuşana tam nəzarəti təmin etmək üçün qarşı tərəfdəki yüksəkliklərin düşməndən təmizlənməsi idi. Düşmən yüksək təpələrdə mövqe tutaraq oradakı postlarını ən güclü qalalar kimi möhkəm qoruyurdu. Buna görə də hər bir tərپənin azad edilməsi uğrunda şiddətli mübarizə gədiridi.

Oktyabr ayının 8-i idi. Hərbi birlik seyrək meşəli, yabanı nar ağaclarının və qaratikan kollarının örtüyü dağın yamacı ilə üzüyuxarı irəliləyirdi. Üstlərində on beş kilo ağırlığında gülləkeçirməz jilet və bir o qədər ağırlıqda silah-sursat olduğu halda dağa qalxmaq onları yorsa da, zəfər uğrunda bu çətin yolun keçilməsi zəruri idi.

Əsgərlər artıq yamacın yarısına kimi qalxmışdılar. Bu zaman tərپənin başındakı səngərlərdən atəş açılmağa başladı. Əsgərlər nisbətən çökək kimi olan yerlərdə və kol-kosun sıx olduğu yerlərdə mövqelənib cavab atəşi açdılar. Döyüş getdikcə şiddətlənirdi. Düşmən tək-cə avtomat və pulemyotlardan deyil, minaatanlardan da istifadə edirdi. Belə bir halda geri çəkilmək mümkün deyildi. Çünki dərədən Suqovuşana doğru uzanan bütün yollar da düşmənin atış məsafəsində idi. Nəinki geri çəkilmək, artıq arxadan maddi təminat dəstəyinin gəlməsi də mümkünsüz idi. Düşmən hiyləgərcəsinə tələ quraraq yüzdən çox əsgərimizi mühasirəyə salmışdı.

Mühasirənin üçüncü günü idi. Dəstənin mərmisi ehtiyatı getdikcə azalırdı. Təminat yolları atəş altında olduğuna görə arxadan kömək – silah sursat və yemək təminatı gələ bilmirdi. Yolun istifadə edilə bilməsi üçün tərپədəki postun alınması-

dan başqa yol yox idi. Post qüvvətli beton örtüklə qorunduğu-
na görə, aritlləriya zərbələri ilə öhdəsindən gəlmək olmurdu.

Bölməyə rəhbərlik edən komandir Nihad başqa yolun
qalmadığını görərək zabıt heyətini topladı və əsgərlərin də
eşidəcəyi şəkildə, yüksək səsle dedi:

- Belə getsə, bir-iki günə mərmimiz qalmayacaq. Təmi-
nat yolları bağlı olduğuna görə ərzaq da gəlmir. Burada acın-
dan ölməkdənsə, yaxud erməninin əlinə əsir düşməkdənsə,
gücümüz tam tükənmədən həlledici hücumla keçək!..

Hər kəs bu qərarı razılıqla qarşıladı. Tural ürəyində: "Bili-
rəm ki, Allahın yardımı yenə bizimlə olacaq", - dedi. Bun-
dan əvvəl də Tural qismət və əcəlin insanı necə qoruduğuna
dəfələrlə şahid olmuşdu. Bir neçə dəfə yerlərini dəyişdikdən
dərhal sonra əvvəlki yerlərinə mənədən mərmisi düşmüşdü.
Bir dəfə yaralı dostu Hacımurada kömək edərkən səngərdə
ləngiyərək öz bölüklərindən geridə qalmış, snayper atəşi altın-
da xeyli yolu sürünərək getdikdən sonra başqa bir bölüyümüz-
lə qarşılaşmışdılar. Həmin bölüyün komandiri də onlara:
"Fərqi yoxdur, hamımız Azərbaycan ordusunun zabıtları və
əsgərləriyik. Hamımız bu torpaq uğrunda vuruşuruq!" demişdi
və dörd-beş gün həmin bölüyün tərkibində döyüşlərə qatılmış-
dılar. Daha sonra Suqovuşanda öz bölüklərinə qovuşa bilmiş-
dilər. İndi də Tural ürəyində ancaq dua edir və aqibətinə görə
narahatlıq duymurdu: Ya şəhid, ya qazi – qismətimizdə nə
varsa, o da olar.

Hücum başladı. Hər beş metrədən bir iki-iki yerə uzanaraq
hücum xətti meydana gətirən əsgərlər atəş aç-aça irəliləməyə
çalışırdılar. Birdən Tural sol tərəfdəki iki əsgərin səsinə eşitdi:
"Vurulduq!.. Vurulduq!.." Tural narahat halda onlara səslən-
di: "Kömək lazımdı?.. Yaranız ağırdır?.." Cavab gəlmədi.
Onların yanına gedib vəziyyətlərini öyrənmək istəyən Tural

sürünərək bir-iki addım irəli getmişdi ki, yan tərəfində şiddətli
bir partlayış oldu. Mənədən mərmisinin zərbəsi ilə sovrulub
kənara atıldı. Sağ tərəfində - yanında mövqelənən döyüş
yoldaşı Ülvi bir anda onun da şəhid olduğunu düşündü. Ancaq
başını qaldırıb baxanda gördü ki, ayağı qan içində olan Tural
heç nədən xəbərsiz kimi ətrafa baxır.

- Tural! Vurulmusan!..- Ülvi qışqırdı.

Nəhayət, partlayışın ilk şokunu üstündən atan Tural
bədəninə yoxladı. Sol baldırının arxa tərəfi qəlpə zərbəsi ilə
tamamilə parçalanmışdı. Qarnına da qəlpələr dolmuşdu,
amma heç bir ağrı hiss etmirdi. Sadəcə ayağının arxa tərəfində-
ki qanaxmanı dayandırmaq üçün əlini yarasının üstünə basdı,
sıxmağa çalışdı. Sanitar yardımla vəzifəli çavuş şəhid olduğu-
na görə, yaxınlıqda ona iynə vuracaq, yarasını sararaq tib-
bi müdaxilə göstərəcək kimsə yox idi. Ülvi sürünərək onun
yanına gəldi. Atışma davam etdiyinə görə, bu halda heç biri
ayağa qalxa bilməzdi. Tural bədəninə onu boğan bir istilik
hiss etdi, üz-gözünü tər basdı. Əynindəki jileti və qalın hərbi
buşlatı çıxartdı; bir az sərinlədi. Turalın bu yara ilə yeriməsi,
hətta həyatda qalması çox çətin idi.

- Mən sənə təpənin kənarına kimi kömək edərdəm. Aşağı-
da kömək üçün gələnlər olacaq, - Ülvi dedi. Ümid edirdi ki,
hücum zəfərlə nəticələnərsə, təxliyə dəstələri tez bir vaxtda
köməyə gələ bilər.

Ülvi Turalı dediyi yerə kimi gətirdi. Buradan dərənin
dibinə doğru enən nisbətən təhlükəsiz cığır var idi.

- Sən buradan aşağı get. Mən rabitə ilə xəbər edəcəyəm,
köməyə gələcəklər, - deyərək Ülvi əlavə etdi və yenidən döyüş
mövqeyinə qayıtdı.

Tural sağ yanı üstə, tək qolu ilə özünü darta-darta birtəhər aşağıya doğru sürünməyə başladı. Bu şəkildə yarım kilometrə yaxın məsafə qət etdi. Ermənilərin artilleriya nəzarəti altında saxladığı açıq yola yaxın bir yerə çatanda bir qayanın dibinə sığınaraq gözləməyə başladı. Şaqqıldaayan avtomat səsləri uzaqdan eşidilsə də, tez-tez yaxınlıqdakı yolun ətrafında necəgəldi atılan minaatan mərmiləri partlamağa davam edirdi. Dilində dua, Allaha yalvara-yalvara uzanmışdı: "İlahi, əgər nəsimimdə şəhid olmaq yoxdursa, kömək et, əsir düşməyim!"

Səhər saatlarında yaralanan Tural on iki saata yaxın həmin dərədə təkbaşına qaldı. Əynində qalın paltar yox idi, mayka ilə qaldığına görə çox üşüyürdü. Amma qorxmurdu, huşu özündə idi. Ağrıkesici iynə vurulmamasına baxmayaraq heç bir ağrı hiss etmirdi. Arxalandığı yeganə təsəlli dodağın-dan düşməyən duaları idi. Araya heç bir vasitəçi əlavə etmədən, sadəcə Allaha üz tutdu, onunla baş-başa qaldığını hiss etdi...

Hava qaraldıqdan sonra, gecə saat 4-5 radələrində Ülvi-nin səsi eşidildi:

- Tural, hardasan?.. Tural!..

- Burdayam, Ülvi!..

Ülvi onun bu istiqamətdə getdiyini bilirdi. Ərazinin minalanmış ola biləcəyinə baxmayaraq onu tapana kimi axtarmışdılar. Axır ki, gəlib Turalı tapdı. Bir neçə əsgərlə birlikdə onu götürüb arxa tərəfə, yaralı əsgərlərin və şəhidlərin olduğu yerə apardılar. Bunun üçün bir neçə saat piyada yol getməli olsalar da, onu yarı yolda qoymadılar, axıra kimi apardılar. Ora çatanda hava aydınlanmağa başlamışdı. Səhərin ilk işıqları ilə Turalı və digər yaralıları sanitar yardım maşınına mindirərək xəstəxanaya yola saldılar.

Turalın bədənində həm snayper yarası, həm də minaatan qəlpələri var idi. Çoxlu qan itirmiş, yarasına da infeksiya düşmüşdü. Döyüş bölgəsindəki ilk əməliyyatdan sonra onu Bakıya göndərdilər. Bakıda həkimlər sağ qalacağına ehtimal verməsələr də, əllərindən gələni edərək Turalı əməliyyat etdilər. Aylarla yataq vəziyyətində müalicə alsa da, dəfələrlə əməliyyat olunsada, Tural əsla təslim olmadı. Duanın gücünə inandı və nəhayət, aylar sonra yenidən ayağa qalxmağa müvəffəq oldu. Bütün xalqımızın "amin" dediyi duanın gücü isə müharibə boyunca əsgərlərimizin üstündən əskik olmamış və döyüş şanlı bir zəfərlə nəticələnmişdi.

SEVİNDİRİCİ FINAL

Suqovuşan azad edilmiş, ondan sonrakı yüksəkliklər uğrunda döyüşlər davam edirdi. Çağırışla yenidən hərbi xidmətə cəlb edilən Elxan və Valeh yanaşı gedirdilər. Onlarla eyni vaxtda rayondakı hərbi komissarlığa çağırılan və cəbhə bölgəsindəki bu hərbi hissəyə göndərilən otuza yaxın dostlarından təkcə ikisi qalmışdılar. Qalanları ya şəhid olmuş, yaxud yaralanaraq müalicəyə göndərilmişdilər.

Hər döyüşdən sonra bir bölmə geri çəkilib iki gün istirahət edir, digər bölmə döyüşə davam edirdi. Hazırda irəli gedən bölməni qarşıda gözləyən döyüş Suqovuşana tam nəzarət üçün son döngə - həlledici döyüş sayılırdı. Elxan ətrafına bir də baxdı, dirşəyi ilə Valehə toxunub zarafatyana dedi:

- Bax, elə bil çempionat oynamışıq, - ikisi də futbolu çox sevdinə görə, çempionatdan məsəl çəkirdi, - bizimlə gələnlərdən finala ikimiz qalmışıq. Birimiz çempion olarıq, birimiz də, - bir az fikrə getdi, - Allah kərimdir, - dedi. Dostundan ayrılmağı dilinə gətirə bilmədi.

- Allahdan xeyirli, - Valeh dedi. - Bu yolun döndüyü yerdən, qarşıdakı yoxuşdan dağa qalxasıyıq. Özünü çox yorma, - deyib gülümsədi.

Bir neçə dəqiqə sonra minaatan mərmisinin vahiməli fit səsi eşidildi. Düşmənlərin gəldiyini fərq etmiş və atəş açmağa başlamışdı. Hər kəs yerə yataraq müdafiə olunmağa

çalışdı. Mərmilə Elxanın yaxınlığına düşdüyünə görə ayağından qəlpə yarası aldı və beyin sarsıntısı keçirdi. Bu şəkildə döyüşə gedə bilməzdi. Çox təkid etsə də, yoldaşları onu geri yollayıb irəliləməyə davam etdilər.

Axşam vaxtı tibbi yardım məntəqəsində Elxan Valehlə bir də qarşılaşdı. O da yaralanmışdı. Elxanı görəndə kimi Valehin ilk sözü bu oldu:

- Mən çempion oldum, amma uzun çəkmədi. - həmin postu alsalar da, sonrakı döyüşlərdə iştirak edə bilmədiyinə görə kədərli idi. Oturub söhbət etməyə, döyüş yoldaşlarını xatırlamağa başladılar. Valeh dedi:

- Şəhidlik də hər kəsə qismət olmur. Elə bil, Allah onları seçib bu şərəfli məqamı nəsim edir.

Elxan onun sözünə qüvvət verdi:

- Düz deyirsən, elədir. Yadındadır; ilk döyüşlərdən birində əsgərlərdən biri demişdi: "Mənim bacım nişanlıdır. Bu yaxınlarda toyu olası idi. Amma mən bu gün şəhid olacağam və toy ertələcək..." Mən ona demişdim ki, qardaş, burada 150 nəfər əsgər var, hamımız hücumla keçirik, sən niyə belə deyirsən? Demişdi ki, mən hiss edirəm, bilirəm... Və həmin döyüşdə o əsgər şəhid olmuşdu.

Valeh söhbəti bir az fərqli istiqamətə dəyişmək istədi:

- Ələddin yadındadır? O boyda həngamədən sağ çıxdı.

- Bəs nə? - Elxan gülümsədi. - Onu o dağdan düşürmək üçün üç barmağımı qırdım, - sağ əlinin üzündəki yara izini ovxalayaraq həmin günü yada saldı. Beynindəki xatirələr bugünkü kimi təzə idi:

Oktyabr ayının ilk günləri idi. Suqovuşan ətrafındakı yüksəkliklər uğrunda döyüşlər davam edirdi. Qarşılarında

dik qayalıqların üstündə yerləşən düşmən postu var idi. Bura elə yüksək yer idi ki, səhər saat səkkizdən günorta üçə kimi təkcə yamacı qalxmaq üçün yol getmişdilər. Tam təpəyə çatdıqları zaman pusquya düşmüş, çətin vəziyyətdə qalmışdılar. Sağ tərəflərindən tank, sol tərəflərindən minaatanla atəş altına alınmış, qarşı tərəfdən isə güllə yağışına tutulmuşdular. Döyüşün qızgın anında atılan tank mərmilərindən biri Ələddinin yanına düşmüş, ayağına dəyən qəlpə lülə sümüyünü tamamilə qırıb dağıtmışdı. Ayağının dizdən aşağı hissəsi təkcə əzələ və dəridən asılı halda qalmışdı. Ələddinin bağır-çığırı bir yana, ayağından fəvvarə kimi qan fışqırırdı. Ələddin elə bərk qışqırırdı ki, Elxan bir anda düşündü ki, bu nə edir, düşməne yerimizi bildirəcək. Əsəbi halda ona boylananda gördü ki, gizir onun qoltuğuna girərək geriye doğru aparır – ayağını yerə basa bilmir. Dərhal onların yanına qaçdı. Gizir onu yerə oturdaraq jqut çıxartdı, baldırından sıxıb möhkəm bağladı ki, qanaxmanı azaltsın. Ağrı hiss etməməsi üçün morfin iynəsi vurdu. İynənin də təsiri ilə Ələddin huşunu itirmiş adamlar kimi arxası üstə, hərəkətsiz uzanmışdı. Gizir Elxana baxdı: “Onu aşağı düşürdə bilərsən?” – deyərək soruşdu. Elxan bir onun sallanaraq qopmaq üzrə olan ayağına baxdı, bir də acı içində ağaran üzünə. “Apararam, - dedi, - amma mənə bu ayaq ona daha çox ağrı verir, onu kəsmək lazımdır”. Bunu deyərək Elxan əsgər bıçağını çıxartdı. Bıçağın tiyəsinin cingiltili səsini eşidəndə Ələddin gözlərini açdı.

- Barmağımı tərpədə bilirəm, kəsmə, - xahiş edən adamlar kimi mülayim səslə dedi. – Qoy həkim baxsın.

Elxan onunla razılaşdı. Ayağının çöl tərəfinə bir budaq, içəri tərəfinə isə silahın sünbəsini qoyub sarıdılar. Yanındakı dostu Amil ilə köməkləşib aparmaq qərarına gəldilər. Qoltuğuna girib dik yoxuşun sürüşkən cığırları ilə ehtiyatla enməyə

başladılar. Bir saata yaxın yol getdikdən sonra birdən Amil yerə yığılıb qaldı. Yaralı da az qaldı onun üstünə yıxılın.

- Nə oldu, Amil, vurulmamısan ki? – Elxan narahat halda soruşdu.

- Yox, - Amil acı içində qıvrınaraq cavab verdi. – Belimdə yırtıq var, ağrısı tutdu, tərpənə bilmirəm.

Elxan və Ələddin bir-birinə baxdılar, dayanıb onun ağrısının keçməsinə gözləmək istədilər. Ələddinin ayağından hələ də qan damırdı.

- Siz gedin, - Amil dedi. – Mən bir az dincəlsəm, özümə gələrəm.

Beləliklə, bundan sonrakı iki saatlıq yolu Elxan təkbaşına getməli oldu. Düz cığırlarda Ələddini hərbi buşlata uzadıb sürüyərək apardı. Daşlı-kəsəkli, tikanlı və sıx ağaclıq yerlərdə isə belinə aldı, üzünə aşağı addımlamağa başladı. Tibbi anlayışları zəif olsa da, onlara tapşırılmışdılar ki, şok vəziyyətindəki əsgərləri dilə tutun, danışdırın, imkan verməyin ki, özlərini itirsinlər. Odur ki, Elxan yol boyunca onu danışdırmaq qərarına gəldi.

- Gəlsənə, o yaralı ayağını kəsək, artıq çəkidi. Onu kəsək, bir-iki kilo yüngülləşərsən, səni daha rahat apararam.

- Yox, yox! – Ələddin dərhal dilləndi. – Həkim baxsın, özü qərar versin.

Onlar döyüşə çıxmadan əvvəl hərbi hissəyə xeyli yardım gəlmişdi. Dövlət tərəfindən göndərilən maddi təminatdan əlavə olaraq mülki camaatdan da yardım gətirənlərin sayı-he-sabı yox idi. Buna görə də, döyüşün ilk günlərindən fərqli olaraq, indi ərzaq sarıdan heç korluq çəkmirdilər. Hətta ye-

yib bitirməkdə çətinlik çəkirdilər. Elxan bunu nəzərdə tutaraq Ələddinə dedi:

- Gələn yardımlardan nə qədər yemisən, belə ağırlaşmışsan, – yol getdikcə yorğunluğu artır, özü ilə eyni çəkide olan Ələddinin ağırlığını daha çox hiss edirdi.

- Vallah, - dedi, - heç nə yeməmişəm, bircə orada uşağın yazdığı məktub vardı, onu oxuyub çıxmışam. – Ələddin bununla əsgərlərə göndərilən yardım paketlərinin içində gələn, uşaqların göndərdikləri məktubları nəzərdə tuturdu. Bu məktublar əsgərlərin çox xoşuna gəlir, əhvali-ruhiyyələrinə yüksək təsir göstərirdi. Hər bir əsgər öz qismətinə çıxan məktubu əziz bir xatirə kimi saxlayır, yeməkdən əvvəl məktubu oxuyurdu. (Elxan da bu məktublardan çox oxumuşdu. Manqa başçısı olaraq adətən əsgərlərə çatacaq məktubları o paylayırdı. Maraqlı gəldiyi üçün hər bir əsgərin məktubunu oxumağa çalışırdı. Hətta müharibə qurtardıqdan sonra əsgərlərindən Rəşad cibindən döyüş vaxtı aldığı məktubu çıxartmış, orada yazılan telefon nömrəsinə zəng edərək məktubun sahibini tapmışdı. Bu görüşmədə balaca dostuna tərxis olunduqdan sonra hərbi formasını hədiyyə verəcəyini vəd etmişdi.)

Elxan dostunu dilə tutmağa davam etdi:

- Bax, səni buradan sağ-salamat hospitala çatdıra bilsəm, mənə bir qonaqlıq borcun var.

- Harda istəsən qonaqlıq verərəm, - Ələddin dedi.

- Elə yox, - Elxan şərt qoşdu. – Amil də gəlsin (Amil Bakıda yaşayırdı, onlar Zaqatalada), ondan sonra.

- Yaxşı, - Ələddin dedi, - necə deyirsənsə, elə də olsun.

Ələddin özü də çox yorulmuş və susamışdı. Tez-tez soruşurdu:

- Çatmadıq?

- Az qalıb, - Elxan deyirdi. – Bax, Suqovuşan gölü görünür. Bir azdan orada olacağıq!..

Xeyli yol getmişdilər. Elxan atəş altında qalmamaq üçün gəldikləri cığırdan uzaqlaşmalı olmuşdu. Hərbi xidmətini kəşfiyyatçı olaraq tamamladığına görə, oriyentiri yaxşı müəyyən edirdi. İndi uzaqdan görünən Suqovuşan su anbarını istiqamət götürüb kol-kosun, sıx ağacların arasından irəliləyirdi. Hava qaralır, qarşılarını çətinliklə görə bilirdilər. Belə bir anda yollarını metr yarımliq bir uçurum kəsdi. Sağ və sol hündür qayalıq olan bu dar cığır sanki dağdan axan suların açdığı yol idi. Ələddini yerə qoyub aşağı düşsə, aşağıdan uzanıb onu götürə bilməzdi. Odur ki, belinə götürdüyü yaralı dostu ilə birlikdə tullanmaq qərarına gəldi.

- Boynumdan bərk tut, tullanacağam, - dedi və dostu sağlam ayağı ilə təkən verərək boynuna sarılmaqda ikən özünü qayadan aşağı atdı. Elə sürətlə düşdülər ki, ayaq üstə müvazinətini qoruya bilməyən Elxan üzəaşağı yerə yıxıldı. Özünü saxlaya bilmək üçün əlini qabağa verdi, amma iki nəfərin ağırlığına tab gətirməyən qolu bükülərək sinəsinin altında qaldı. Bu hadisədə üç barmağı əlinin üst tərəfindən qırılsa da, buna fikir vermədən dostunu yenidən belinə götürdü və hərbi hissədəki tibbi məntəqəyə çatdırdı.

Hadisədən sonra Elxanın sağ əli on gün sarğıda qalmış, döyüslərə əli sarğılı olduğu halda qatılmışdı. Sonra yaxşı atəş açma bilmədiyi üçün sarğısını özü açaraq tullamışdı. Ələddin isə əməliyyat olunaraq ayağına millər qoyulmuş, axır ki, ayağını özündə saxlaya bilmişdi.

Valeh uzun müddətdir susan Elxana səsləndi:

- Elxan, Elxan!.. Eşitmirsən?

Elxan diksinərək xəyallarından ayıldı. Gülümsəyərək:

- Eşidirəm, qardaş, bu qulağıma de, - dedi və sağ qulağını ona tərəf çevirdi (son partlayışda sol qulaq pərdəsi cırıldığına görə yaxşı eşidə bilmirdi).

- Ayağın necədir?

- Qəlpələrin çoxunu çıxardılar, üç günə buradan çıxaram, - Elxan yenidən döyüşlərə qatılmaq üçün səbirsizləndirdi.

Həqiqətən də, üç gün sonra təkid edərək yenə xəstəxanadan çıxdı və döyüşlərə qatıldı. On gün sonra növbəti dəfə minaatan mərmisinin zərbəsinə tuş gəldi. Bu səfərki mərmə qəlpəli deyildi, yandırıcı mərmə idi. Buna görə daha yüngül xəsarət aldı. Yenə aldığı zədəyə baxmadan, iki-üç günlük müalicədən sonra bir daha döyüşə atıldı və son ana qədər döyüş yoldaşlarını yalnız buraxmadı. Və sevindirici final qalibiyyəti - şanlı zəfər bu fədakar vətən oğullarının canı və qanı bahasına əziz xalqına ən böyük ərməğanları oldu.

ƏN GÜCLÜ SİLAH

Səhər saat yeddi radələrində artilleriyanın ara kəsməyən gurultularını eşidən bütün şəxsi heyət böyük bir həyəcan keçirdi – bəli, axır ki, həqiqətən də, hücumla keçirdik. İllərdir sinəsində intiqam həsrəti daşıyan igidlər bu böyük anın sevinci içində idilər. Hərbi hissənin hücum dəstəsinə verilən əmr açıq idi: qarşılarındakı düşmən postu ələ keçiriləcək! O post ələ bir mövqedə yerləşirdi ki, həm yüksəklik etibarilə oraya çıxmaq çox çətin idi, həm də ikiqat beton piltələrlə gücləndirilmiş müdafiə istehkamlarına malik idi. Ağır artilleriya zərbələrinə baxmayaraq, möhkəm sığınacaqlarda gizlənən düşmən əsgərləri hələ də müqavimət göstərirdilər. Piyadalar oraya ayaq basmadan onları susdurmaq mümkün görünmürdü.

Piyadaların hücum dəstəsi üçün pulemyot çox mühüm əhəmiyyət daşıyırdı. Hansı ki, qumbaraatandan sonra ən güclü silah olaraq bilinirdi. Hərbi hissədən öndə gedən hücum dəstəsinin pulemyotçusu Raul idi.

Hücum dəstəsindəki zabitlər düşmən postundakı iri çaplı silahları susdura bilmək üçün onların səngərinə girərək postu yaxınlaşmaq qərarına gəldilər. Bunun üçün aralarındakı təpə kimi açıq ərazini qaça-qaça keçərək düşmən səngərinə atıldılar. Bura dərə dibindən dağın yuxarisına qədər uzanan, yüksək yerlərdəki postları birləşdirən dar bir xəndək idi. Eni yarım metr qədər olardı. Hücum dəstəsindəki on beşə yaxın döyüşçüdən biri də Raul idi. Silahı ağır olduğuna görə digərlərindən bir az arxada qalmışdı. Səngərə ən axırda o çat-

dı. Düşmən ələ aramsız atəş açırdı ki, heç kəs başını qaldıra bilmirdi.

Birdən ön tərəfdən komandirin səsi eşidildi:

- Pekaşnik hanı, pekaşnik!..

Atəş səslərindən komandirin səsi çətinliklə eşidilsə də, Raul öz silahının adını çox yaxşı bilirdi. Heç nəyə baxmadan başını qaldıraraq komandirə tərəf qaçmağa başladı. Üstündəki ağır gülləkeçirməz jilet, iki ədəd sursat kəməri və pulemyotu sanki quş lələyi kimi yüngülləşmişdi. Komandirin yanına çatanda orada bir neçə zabitin qarşısındakı posta doğru tez-tez atəş açdığını gördü. Burada post ilə aralarında çəpər var idi. Onu keçə bilsələr, posta daxil ola bilərdilər. Raulu görəndə zabitlərin yanındakı gizir dedi:

- Pekanı ver, mən ataram!..

Raul heç tərəddüd etmədən:

- Bəs biz buraya nəyə gəlmişik?! – dedi. Silahını atışa hazır vəziyyətə gətirdi. Bu sözü deyəndə komandiri də yanında idi. Komandirin ona fəxrlə baxdığını görəndə necə də doğru qərar verdiyini başa düşdü.

Qarşıda balaca, dördkünc oyuc vardı. Oradan dayanmadan atəş açırdılar. Belə bir məqamda başını səngərdən çıxartmaq ağıllı adam işi deyildi. Amma Raul bu riski gözmüşdü. Ayağa qalxaraq həmin oyuca doğru əlli güllə boşaltmışdı. Səs kəsildi. Pulemyotu aşağı salıb səngərə oturdu.

Otuz saniyə sonra yenə həmin oyucdan atmağa başladılar. Qalxıb əlli güllə daha boşaltmışdı. Yenə bir müddət susdular. Sonra başladılar eyni silahla atmağa.

Hücum dəstəsinin içində olduğu səngərin yan tərəfində, üstə bir zabir var idi; qumbaraatan istədi. Qumbaraatanı ona tərəf uzatdılar. Raulun növbəti atışında o da ayağa qalxaraq

həmin oyuğu qumbaraatanla nişan aldı və üç zərbədə həmin sığınacağı darmadağın etdi. Partlayış ilə birlikdə səngərdəkilər "Allahu əkbər" deyə-deyə hücumə keçdilər. Elə bir mənzərə vardı ki, heç kəs ölümdən çəkinmirdi. Axşama kimi davam edən döyüşlərdən sonra, nəhayət, həmin post alındı və yüksəklik düşməndən azad edildi.

Gecə həmin postda qalaraq yüksəkliyin mühafizə edilməsi əmr edildi. Növbə ilə keşik çəkildilər. Hava olduqca soyuq idi. Üstü açıq səngərdə onların üstünü örtəcək şəhdən başqa yorğanları yox idi. Buna baxmayaraq, o səngərdə, islaq torpağın üstündə yatdıqları yarım saatlıq yuxu onlara ömürlərinin ən şirin yuxusu kimi gəlmişdi. Doğma torpaq onları elə qucaqlamışdı ki, nə soyuq hiss edirdilər, nə də yorğunluq...

Səhər saatlarında irəli getmələri üçün əmr gəldi. Sursat əskiklərini ələ keçirdikləri düşmən postundan tamamlayaraq yola düzəldilər.

Bir neçə təpəni qalxıb endikdən sonra qarşılarına yastı yamaclı, hündür bir dağ çıxdı. Dağın yuxarisına doğru qalxan yolun iki yanındakı meşə getdikcə sıxlaşırdı. Hərdən yaxınlığa minaatən mərmisi düşür, buna baxmayaraq dəstə sürətli addımlarla irəliləməyə davam edirdi. Bir müddət sonra atəş səsləri kəsildi və səssizlik çökdü. Birdən meşənin içindən səs eşidildi: "Hayes? – Ermənisiniz?". Bunu eşidəndə dəstədəkilər dərhal ətrafa səpələnib döyüş mövqeyinə keçdilər. Raul da yerə yataraq pulemyotun qoruyucusunu açdı, döyüş vəziyyətinə gətirdi. Uzandığı yer çox alçaq bir çuxur idi. Dərhal atəş açmağa başladı. Güllələr dolu kimi sağa-sola yağırdı. Demir cingiltisi daş taqıltısına, avtomat şaqqıltısı qumbara gurultusuna qarışmışdı.

Raul meşəyə doğru on beş – iyirmi güllə atdıqdan sonra gördü ki, silahı atmır. Qərribə gəldi, silah niyə atmasın? Elə çox atmayıb ki, lüləsi qızsın, yaxud mərmisi qurtarsın... Çevrilib si-

lahına baxanda gördü ki, qolu böyrtündən aşağı sallanır. Demə günah silahda deyilmiş, qolu çiyindən ağır yaralanıbmış. Güllə dirseyinin yuxarı tərəfindən sümüyünü parçaladığına görə qolunu qaldıra bilmirdi. İşlətdiyi silah səbəbi ilə düşmənin birinci dərəcəli hədəflərindən olmuşdu. Çox qərribə olsa da, o an ağrı hiss etmirdi. Hiss etdiyi yeganə duyğu düşməne qarşı nifrət və döyüş istəyi idi. Pulemyotu sol əlinə götürməyə cəhd etdi, lakin taqəti çatmadı; silah yana doğru aşdı. Əlindən heç nə gəlmədiyinə görə kürəyi üstə çevrilib gözləməyə başladı. Pulemyotun susduğunu görəndə yanındakı rabitəçi zabıt ona səsləndi. Vəziyyətin nə yerdə olduğunu görəndə silahı özü götürdü və Raulun təlimatı ilə işə salaraq atəş açmağa davam etdi.

Pulemyotun susmadığını gören düşmən o istiqamətdə əl qumbarası atdı. Qəlpənin çoxu qoruyucu jiletə dəysə də, Raul elə hiss etdi ki, sanki sinəsinə tonlarla ağırlıqda bir yük zərbəsi dəydi. Bir anlıq nəfəsi kəsildi. Dilini, dodaqlarını tərpedərək kəlməyi-şəhadət gətirdi... Sonra yavaş-yavaş nəfəsi açıldı. Sanki daxili orqanları bir-birinə qarışmışdı, bədənində qərribə bir boğucu istilik hiss etdi. Əlini jiletinin altına saldı, bədənini qan içində idi. Qarnının alt tərəfindən giren qəlpə bədənini deşib keçmişdi. Buna baxmayaraq səsinə çıxartmadı ki, döyüş yoldaşlarını məşğul etməsin.

Bir azdan meşənin ortasından şiddətli partlama səsi eşidildi. Bu, tank mərmisi idi. Düşmən əsgərləri yaxınlaşmaqda olan tanklarımızı görəndə silah-sursatını ataraq qaçmağa başladılar. Üç yaralı əsgərimizin qarşılığında düşmən on iki əsgərini itirmişdi.

Düşmən elə bilirdi ki, pulemyotu, yaxud digər mühüm silahları hədəf alaraq gücümüzü azalda bilər. Halbuki bizim ən güclü silahımız qələbəyə olan inamımız və şəhidlik arzumuz idi.

KEÇİD

Qarşıdakı düşmən briqadasını nəzarət altında saxlamaq üçün göndərilən tank keçid yolunu tutaraq o istiqamətdə düşmənin hər bir həmləsinə mane olurdu. Artıq bir neçə gündür bu keçidə nəzarət edən tank kifayət qədər düşmənin diqqətini çəkmiş və hədəf halına gəlmişdi. Tankın bura göndərilməsindəki əsas məqsəd də elə bu idi: onların diqqətini yayındıraraq arxa tərəfdən hücumə keçəcək qüvvələrimizə şərait yaratmaq.

Hər dəfə atəş açan kimi dərhal tankın mövqeyini dəyişir-dilər. Beləliklə, düşmənin ağır artilleriyası onları tuşlaya bil-mirdi. Atışmaların çoxaldığı bir məqamda rabitədən təlimat gəldi ki, bir az irəlində, yüksək bir təpənin üstündə düşmən postu var. Oradakı pulemyotları susdurmaq lazımdır. Komandir dedi:

- Turab, bir şansımız var. Bir az irəli getməli, atəş açan kimi dərhal geri çəkilməliyik.

- O iş mənlidir, - sürücü əsgər Turab dedi. O yaxşı bilirdi ki, atış zamanı düşmən tankın yerini müəyyən edir. Tank əleyhinə raketin ona tuşlanmasına qədər üç saniyə vaxtı var. Əgər üç saniyə ərzində yerindən tərpənməsə, raket onu hədəf kimi müəyyən edərək nişan alacaq.

- Elə isə irəli! - komandir göstəriş verdi. Tank uğuldaraq yerindən tərpəndi.

- Ziya, yandırıcı mərmə qoy, bir dəfəyə həll edək, - deyərək Turab tuşlayıcı dostuna səsləndi.

- Mərmə hazırdır, - Ziya dedi. - Bircə görüş sahəmə daxil olsun, bəsdır!

Məlumat verilən posta üç kilometr qədər yaxınlaşdılar. Hərçənd, onlar dörd kilometrə qədər məsafədən olduqca dəqiq nişan ala bilirdilər. İndi bu işi ehtimala buraxmamaq üçün bacardıqları qədər yaxınlaşmışdılar.

- Hədəf nişan alınıb, - Ziya komandirə məruzə etdi.

- Ateş! - Komandirin səsi mərmənin guruldayan atəş səsinə qarışdı.

Tank yerində yüngülcə yırğalandı, lüləsindən çıxan mərmə onun gurultulu səsinə əvvəl gedib hədəfinə çatdı. İndi geri-yə doğru çəkərkən Turab mərmənin haraya getdiyini müşahidə edirdi. Düşmən postunda elə bir partlayış baş vermişdi ki, istehkamin ətrafına yığıqları təkərlər havada uçuşurdu. On-on beş pulemyotun kompüterlə idarə edildiyi bu post bütün təchizatı və silah-sursatı ilə birlikdə havaya uçurulmuşdu.

Dərəyə doğru enən tank görünməz oldu. Bir az sonra rabitə vasitəsilə xəbər gəldi: "düşmən tərəfdən bir zirehli piyada maşını onlara doğru irəliləyir". Komandir dedi:

- Turab, hazırsanmı?

- Bəli komandir!

Ziya isə çoxdan növbəti mərməni lüləyə yerləşdirib atış üçün əmr gözləyirdi. Gözə görünməmək üçün çökəyə enən tank yenidən yüksəyə qalxdı. İki kilometr məsafədə hərəkət halında olan zirehli maşının nişan alınması ilə atəş açılması bir oldu. Zirehli maşın partlamanın şiddəti ilə yanı üstə aşaraq yoldan çıxdı. Turab tankı dərhal geri sürmək üçün hərəkətə keçdi. Bu zaman bir dənə də gurultu eşidildi və tank silkələndi.

- Ziya, sən atdın? – Turab səsləndi. Cavab gəlmədi.
- Komandir, nə baş verir? – komandirdən də səs çıxmırdı.

Turab qulağına heç bir səs gəlməməyindən başa düşdü ki, rabitə cihazı sıradan çıxıb. Başındakı tankçı papağını çıxardaraq geri boylandı. Tankın içinə tüstü dolurdu. Dərhal özünü tankdan çölə atdı. Tank vurulmuşdu – yanırdı. Komandir də tankdan çıxdı, onun paltarı od tutmuşdu. Yerə yuvarlanaraq alovu söndürdü. Əlləri və üzü də qismən yanımışdı. Ziya isə hələ də tankın içində idi. Tankın üstünə çıxıb üst qapağı açdılar. Partlayış dalğasından huşunu itirən Ziya əlində mərmə olduğu halda qıvrılıb qalmışdı. Komandirin köməyi ilə onu da çıxartdılar. Təmiz havaya çıxarıldığı zaman özünə gəldi. Tankın üstünə ətrafdan torpaq ataraq yanğını güclə söndürdülər. Partlayış elə güclü olmuşdu ki, sepin biri qırılmış, bir çox hissələri sıradan çıxmışdı. Bu halda tank hərəkət edə bilməzdi.

- Necə vurdular, şərəfsizlər! – Turab dedi.

- Bizim növbəti dəfə yuxarı çıxmağımızı gözləyirmişlər, - komandir dedi. – Bu, idarə edilən raketdir. Yoxsa vura bilməzdilər.

Tankı bürüyən tüstü sovuşan kimi düşmən qarşı tərəfdən avtomatla atəş açmağa başladı. Tank heyəti tankın içindən lazımi silah-sursatı götürüb tankın altına girdilər. Bura indi onların ən etibarlı mövqeyi idi. Bu hal növbəti günə qədər davam etdi. Düşmən özünün möhkəm səngərlərinə arxayın olduğuna görə oradan çıxaraq hücum etməyə cəsarət etmirdi. Eləcə uzaqdan atəş açırdılar. Tank heyəti də hərdənbir tankın altından çıxaraq fərqli mövqelərdən onlara doğru atəş açırdı, hələ ölmədiklərini bildirirdilər. Bu, düşməni qəzəbləndirsə də, həm də ürəklərinə qorxu salırdı.

Hava qaralanda Turab heyət kabinetinə çıxaraq partlayış zamanı zərər gören rabitəni bərpa etdi. Qərargaha xəbər verdi ki, salamatdırlar və hələ də keçid onların nəzarətindədir.

Növbəti gün döyüş daha da şiddətləndi. Düşmən bu cəsur tankçıların öhdəsindən gəlmək üçün sanki bütün gücünü səfərbər etmişdi. Avtomatlar və iri çaplı silahlar bir-biri ilə yarışdı. Birdən minaatanla atılan mərmənin biri tankın lap yaxınlığına düşdü. Şiddətlə partlayan mərmənin dalğası Turabı havaya qaldırıb tanka çırpdı. Gözünü açanda artıq bükülü vəziyyətdə tankın altında idi. Beyni uğuldayır, qulağında qərribə bir xırıltı səsi vardı. Dərhal tankın altından çıxıb döyüş yoldaşlarına baxdı. Komandir Şəhriyar əli ilə böyrünü tutmuşdu; qəlpə qabırğalarını dağıtmışdı. Ziyanın vəziyyəti ona baxanda daha yaxşı idi, yüngül yaralanmışdı. Komandirin təxliyəsi üçün məlumat verdilər.

Növbəti gün – cəsur tankçıların keçidi tutduğu yeddinci gün rabitədən xəbər gəldi: “Düşməne gizli hücum edən bir bölük əsgərimiz düşmənin bütün briqadasını məhv etmişdir! Bu uğurda sizin də payınız böyükdür! Sizə halal olsun!..”

SIĞINACAQ

Gecə vaxtı idi. Saat iki olardı. Döyüşlər səngimiş, növbəti gün üçün sursat hazırlığı çoxdan tamamlanmışdı. Yuxarıdan, buludların arxa tərəfindən vızılı bir səs eşidilirdi. Komandir - kapitan Vəlican diqqətlə səmaya doğru baxdı, səsə əsasən bu cihazın nə olduğunu ayırd etməyə çalışdı.

İyirmi beş il hərbi sahədə xidmət göstərən kapitan Vəlican üç il əvvəl ehtiyata buraxılmışdı. Lakin şanlı döyüşün başlaması ilə o da dərhal mürciət etmiş və yenidən döyüşlərə cəlb edilmişdi. Özündən əvvəl yaralanmış artilleriya komandirini əvəz edərək bölməni təhvil götürmüş, döyüş tapşırığına əsasən 40 nəfərlik şəxsi heyətlə Daşkəsən bölgəsinə, Murovdağın sağ tərəfindəki yüksəkliyə mövqelənmişdi. Dəniz səviyyəsindən olduqca yüksəkdə olan bu yerdə nəfəs almaq çətin olduğuna görə insan tez yorulurdu. Buna baxmayaraq, tabeçiliyindəki özüyeriyən artilleriya bölməsi qarşısına qoyulan tapşırığı nöqsansız yerinə yetirmək üçün var gücü ilə çalışırdı. Gün boyu davam edən atışmalardan sonra yorğun düşən şəxsi heyətin bir qismi hazırda istirahət edir, bir qismi isə növbə ilə postda dayanıb keşik çəkirdi.

Adətən öz dronlarımız, vertolyot və digər uçan aparatlarımız hərəkət edərkən, yaxud açıq düşmən hücumu olanda onlara xəbərdarlıq edilirdi. Bu səfər heç bir xəbər verilməmişdi.

- Yəqin ki, düşmənin kəşfiyyat dronudur, - komandir fikirləşdi. Dərhal postdakı əsgərlərin yanına getdi, fənər, şam, lampaya yaxud başqa işıq və parıltı verəcək vasitələrdən istifadə

etməmələri üçün onları bir daha təlimatlandırdı. Sonra tanka bənzəyən, sepli, uzun lüləli özüyeriyən artilleriya maşınlarını bir-bir yoxladı; hamısının maskalanması qaydasında idi. Yuxarıdan kamera ilə müşahidə apararaq onları aşkarlamaq mümkün deyildi. Yenə də ürəyi rahat olmadı, ola bilsin ki, bu gün düşmənin iri radiolokasiya qurğusunu məhv etdikdən sonra onların bölməsi qarşı tərəfin diqqətini çəkmiş ola bilərdi.

Pilotsuz uçan aparatın qorxulu uğultusu hələ də eşidilirdi. Onların başının üstündə hərləndiyi açıq idi.

Səhəri gün kapitan döyüş tapşırığı verərkən ehtiyatlı davrandı. Dünən gecə üstlərində uçan dron koordinat götürmüş ola bilərdi. Odur ki, şəxsi heyətin sığınacaqdan çox da uzaqlaşmamasına diqqət etdi. Müşahidə məntəqəsindən xəbər gəldi və məhv ediləcək düşmən hədəflərinin koordinatları bildirildi. Komandir əmr verdi:

- Ateş!..

Toplar guruldadı.

- Ateş!..

Toplar yenə guruldadı. Elə bu vaxt ən öndəki zirehli texnikanın yaxınlığına minaatan mərmisi düşdü. Komandir başa düşdü ki, ermənilər hədəfi dəqiqləşdirmək üçün onların atəş açmasını gözləyirmiş. Dərhal əmr verdi:

- Hər kəs sığınacağa!..

Şəxsi heyət bu əmrə əvvəlcədən hazır olduğuna görə, üç-beş saniyə sonra komandir bütün əsgərlərini sığınacağa toplamağa müvəffəq oldu. Bura çox mükəmməl hazırlanmış bir sığınacaq olmasa da, yenə də müəyyən dərəcə qəlpə və partlayış dalgalarından qoruya bilərdi. İndi onların mövqelərinə təkcə minaatan deyil, qrad raketləri və uzaq mənzilli toplarla da atəş açırdılar. Partlama səslərindən ağız deyənə qulaq

eşitmirdi. Artıq Allaha sığınmaqdan başqa çarə qalmamışdı. Güclü raket və mərmı bombalaması otuz dəqiqəyə yaxın davam etdi. Nəhayət, partlayış səsləri kəsildi. Sığınacağa dolan toz-duman yatdı.

Komandir ərazini yoxlamaq üçün sığınacaqdan çölə çıxdı. Müşahidə zamanı heyrət içində qaldı. Ərazinin əksər hissəsi partlayış nəticəsində yanmış, torpaq qapqara qaralmışdı. Eyni zamanda torpağa batmış halda xeyli sayda mərmı və raketlər də vardı. Buna baxmayaraq özüyəriyən topların heç biri zədələnməmişdi. Bölüyün şəxsi heyəti arasında da itki yox idi. Sığınacaqdan çıxan əsgərlər də bu işə məəttəl qaldılar və bunu Allahın böyük köməyi kimi qəbul etdilər.

Bu məsələ qarşısında komandir həm üzüldü, həm də sevindi. Bir yandan, "görünür, Allah şəhidliyə layiq olanları özü seçir, bu mərtəbəni hər kəsə qismət etmir", deyə fikirləşdi, üzüldü. Bir yandan da sevindi ki, bütün şəxsi heyət və texnikası ilə düşməne qarşı itki vermədən, zəifləmədən, var gücləri ilə döyüşməyə davam edəcəklər. Dərhal rabitəçi əsgəri yanına çağırırdı və döyüş mövqeyi yerinin dəyişməli olduğunu komandanlığa məruzə etdi.

HƏYAT NƏFƏSİ

Müharibə bütün şiddəti ilə davam edirdi. Cəbhədən sevin-dirici zəfər xəbərləri ilə yanaşı, şəhid xəbərləri də gəlirdi. İnsanlar təkcə cəbhədən gələn xəbərlərə görə narahat deyildilər; cəbhədən kənarda yerləşən, mülki əhalinin sıx yaşadığı böyük şəhərlər də atəş altında idi. O cümlədən Mingəçevir şəhərinə də oktyabr ayının əvvəllərindən etibarən Ermənistan tərəfdən uzun mənzilli raketlər atılmağa başlanmışdı. Bu raketlər əksər hallarda havada ikən zərərsizləşdirilsə də, bəzən hədəfdən yayınaraq insanların sıx yaşadıkları ərazilərə də düşürdü.

Elan olunan qismən səfərbərlikdən sonra xeyli sayda könüllü ordu sıralarına qoşulmuş, ön cəbhəyə yollanmışdı. Arxa cəbhədə, mülki əhalinin yaşadığı ərazilərdə də könüllülərə çox iş düşürdü. Bunların ən başlıcası ordu üçün yardım toplama fəaliyyətlərinə istiqamət vermək və əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün onları məlumatlandırmaq idi. Bu sahədə Mingəçevirdə yerləşən Qarabağ Əlillər Cəmiyyətinin üzvləri – Birinci Qarabağ döyüşlərinin iştirakçıları olan qazilər də böyük işlər görürdülər. Şəhid cənazələrinin qarşılınmasında və ailələrinə təhvil verilməsində də icra nümayəndələri onların köməyinə müraciət edirdi.

Bir gün Aygün xanımın telefonuna zəng gəldi:

"Alo, bacı, hardasan?.. – zəng edən yaşlı veteran Xanba idi. Aygün xanım da ona qardaş deyə müraciət edirdi. – Ya-

ralılarımız çoxdur, Naftalana gətiriblər... Şəhidlərimiz də var... Köməyə gələ bilərsiniz?"

Aygün xanım 1992-ci ildə könüllü olaraq Birinci Qarabağ döyüşlərində iştirak etmişdi. İlk əvvəl həyat yoldaşı ilə birlikdə orduya yardım toplamaq fəaliyyətlərinə başlamış, sonra da əlinə silah götürüb bir neçə xanım döyüşçü ilə birlikdə ön cəbhəyə yollanmışdı. Bir ilə yaxın döyüşlərdə iştirak etmiş, bir həftə ac-susuz mühasirədə qalaraq müharibənin ən çətin anlarını yaşamışdı. Döyüşlərin birində mərmə partlayışı ilə başından kontuziya alan Aygün xanım ön cəbhədən ayrılsa da, bundan sonra da ordu üçün yardım toplanması və Rusiyadan ölkəyə cənəzə tabutunda silah gətirilməsi kimi bəzi əməliyyatlarda iştirak etmiş, mübarizə aparmaqdan geri durmamışdı. Soyuqqanlılığını, cəsarət və mərdliyini bilən cəbhə yoldaşları hələ də yeri gələndə onun köməyinə müraciət edirdilər. Aygün xanım bu təklifə görə minnətdarlıq edib onlarla gedəcəyini bildirdi.

Əslində, belə də olmalı idi. Bu döyüş ilk döyüşün növbəti və yekun mərhələsi idi. Buna görə də, bütün köhnə döyüşçülər kimi, qadın, kişi demədən hamı bu döyüşdə yer almaq üçün can atır, öz mövqeyinə, hərbi vəzifəsinə qayıtmağa çalışırdı. O cümlədən Aygün xanım da heç tərəddüd etmədən bu təklifi məmnunluqla qarşıladı.

Naftalana köməyə gedən dəstənin içində cəmiyyətin sədri Natiq müəllim və təcili yardım həkimləri də vardı. Orada bir neçə xəstənin Mingəçevirdəki hospitala köçürülməli olduğu və o bölgədən olan şəhid cənəzələrinin yaxınlarına təhvil verilməli olduğu bildirildi. Həkimlər xəstələrlə maraqlanarkən könüllülər şəhid cənəzələrini götürmək üçün morqa daxil oldular. Aygün xanım doluxsundu, yenə də özünü soyuqqanlı aparmağa çalışdı. Gözlərində gilələnən yaşı əli ilə sildi, irəli addımladı. Birdən sol tərəfdən qulağına zəif bir inilti səsi gəldi.

O tərəfə çevrildi; dəmir stolun üstündə anıq, orta boylu, üzü tükü bir oğlan uzanmışdı. Başından açılan qan hərbi paltarını qana bulamışdı. Dərhal ona yaxınlaşdı, nəfəsinə qulaq asdı. Onun öləziyən nəfəsində bir həyat ümidi hiss etdi və qeyri-ixtiyari onu qucaqlayıb qışqırmağa başladı:

- Bu uşaq sağdır! Həkim, həkim!..

Sanki onun soyumağa üz tutan bədənini nəfəsi ilə isitməyə, sönməyə üz tutan ocağı yenidən qığılcımlamağa çalışırdı. İnsanı həyatda saxlayan və həyata qaytaran elə bircə nəfəs deyildimi?.. Həkimlər dərhal özlərini yetirdilər və yaralını digər otağa apardılar. Huşunu itirmişdi, hələ də özündə deyildi. Ona nəşatır verib ayıltılar. Bir müddət sonra özünə gələn əsgər ağlamağa başladı. Ona baxanda Aygün xanım da özünü saxlaya bilmədi, o da əsgərə sarılıb ağlamağa başladı. Qadın zərifliyinin bəxş etdiyi ana nəvazişi ilə onu sakitləşdirməyə çalışdı:

- Ata, ağlama, qorxma, sağsan!..

Əsgər özünü ələ alıb ilk sualını soruşdu:

- Mən hardayam?

- Xəstəxanadasan, ata, narahat olma... - Aygün xanım hələ də onu sakitləşdirməyə çalışırdı.

Həkimlər əsgərin başını sarıdılar, başından zədə almışdı. Əsgər tir-tir əsir, bir yandan da şüursuzca inildəməyə davam edirdi. Onu sakitləşdirmək üçün iynə vurdular. Bir az sonra əsgər özünə gəldi.

- Adın nədir? - Aygün xanım soruşdu.

- Nəcməddin, - əsgər öz beynində nəse fikirləşə-fikirləşə cavab verdi.

- Bir yerin ağrımır ki? - Aygün xanım onun narahatçılığını görərək, bədənində başqa yara olub-olmadığını öyrənmək istədi.

- Xeyr, - əsgər arxayın səsle cavab verdi. - Mən döyüşə qayıtmalıyam!

Aygün xanım məəttəl qalmışdı. Özünü saxlaya bilmədi:

- Ata, başından yaralanmısan, hara gedirsən? - səs tonunu yüksəltdi.

- Yox, - əsgər dedi, - mənim elə döyüş yoldaşlarım var ki, məndən də ağır vəziyyətdədirlər, amma döyüşə davam edirlər. Bir dostum vardı, ayağı minaya düşmüşdü, barmaqları yox idi. Ayağından qan axa-axa döyüşməyə davam edirdi. İndi mənə nə olub ki? Başımdan yaralanmışam deyə burada qalım?

Əsgər elə səmimi, elə təsirli danışdı ki, Aygün xanım qürurla onun saçını oxşamaqdan başqa heç nə edə bilmədi.

Bir azdan Talış-Suqovuşan istiqamətindən yaralıları gətirən maşın xəstəxananın həyətinə daxil oldu. Bu elə yaralı əsgərin döyüşdüyü istiqamət idi. Yaralıların daşınmasına kömək etdikdən sonra o da maşına mindi və cəbhə bölgəsinə qayıtdı. Müharibə bitənə kimi döyüşməyə davam etdi.

Aygün xanım onun barəsində - müharibə qurtardıqdan bir neçə ay sonra qarşılaşana qədər - xəbər tuta bilmədi. Yalnız onun arxasınca xeyir-dua etdi və qürur duyduğu bu igidlik hekayəsini heç vaxt unutmadı.

PAROL

Bir neçə gündür xəstəxananın reanimasiya şöbəsində müalicə olunan qazi, nəhayət, gözlərini açdı. Hər kəs bir-birini qucaqlayıb təbrik edir, ona baxıb sevinc göz yaşları axırdı. Qazini bu şöbəyə morqdan gətirmişdilər. Yaxınlığına düşən minaatan mərmisinin partlayışından sonra hərəkət qabiliyyətini itirmişdi. Buna görə onu da şəhidlərlə birlikdə morqa yerləşdirmişdilər. Lakin orada bir həkimin sayıqlığı sayəsində kliniki ölüm keçirdiyi, hələ də həyatda olduğu məlum olmuşdu. Bunun da səbəbi həkimin onun bədənini incələdiyi zaman burnundan sızan qana diqqət etməsi olmuşdu. Dərhal reanimasiya şöbəsinə göndərilərək müalicəyə alınmışdı. İndi həmin əsgər, axır ki, gözlərini açmışdı.

Əsgər gözlərini açmışdı, amma onun özünə gəldiyini demək hələ tez idi. Baxışlarından bəlli olurdu ki, o hələ harada olduğunu, nə baş verdiyinin fərqləndirə bilmirdi. Həqiqətən də, belə idi, Mahir həm yaddaşını, həm də eşitmə qabiliyyətini itirmişdi. Çox şükür ki, bu hal müvəqqəti idi.

Diqqətlə ətrafa göz gəzdirən Mahir bu səssiz və mənasız axtarışından yoruldu, gözlərini yumub fikirləşməyə başladı: mən kiməm? haradayam?

İyirmi ildir Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrdə xidmət etmişdi. Müşahidə, pusqu, basqın, axtarış... yerinə yetirmədiyi hərbi tapşırıq qalmamışdı. Lakin belə bir şok vəziyyətini ilk dəfə yaşayırdı. Gözlərini dərin bir yuxu apardı. Yuxuda şəhid yoldaşlarını gördü, ona baxıb gülümsəyirdilər. O da "Mənsiz

heç yerə getməyin! Gözləyin!" deyərək səsləndi. Gözlərinə qaralıq bir duman çökdü. Çırpınaraq yuxudan ayıldı. Gözlərini açdı: otağın içi aydınlıq idi. Yan tərəfdəki çarpayıda başı bintlə sarğılı halda başqa bir qazi uzanmışdı. Onun əynindəki Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrin istifadə etdiyi hərbi formanı görəndə xatirələri yavaş-yavaş beynində canlanmağa başladı...

Qaraxanbəyli kəndini azad etdikləri son günü xatırladı. Düşməndən təmizlədikləri kəndi milli ordunun əsgərlərinə təhvil verib növbəti hədəfə doğru irəliləyərkən göydən tanış bir uğultu səsi eşidilmiş, ardından yerə çırpılıb hərəkət qabiliyyətini itirmişdi. Və yaddaş lentinin kəsildiyi son andakı kədrdə qalan döyüş yoldaşı Paşa. "Mən ölürəm, buraxın məni, siz gedin!" demişdi ona, o isə ayıltmaq üçün Mahirin üzünə şillə vurur və "Bir yerdə gəlmişik, bir də qayıdacağıq!" deyirdi... Ən yaxın xatirəsi bu idi. Morqda baş verənləri xatırlamırdı.

Sonra on maşından ibarət erməni hərbi kalonunu pusquya saldıqları və bütöv bir hərbi hissəni tarixdən sildikləri döyüşü xatırladı. Çox çətin, lakin qürurverici bir zəfər olmuşdu...

Kərim vardı; qarayağız, şən, zirək oğlan idi. Gənc olması baxmayaraq, ən azı digər təcrübəli döyüşçülər qədər cəsur və bacarıqlı idi. Otuza yaxın döyüş yoldaşı ilə erməni postunu aldıkları zaman mühasirəyə düşmüşdülər. Düşmən onların üstünə 500 nəfərlik qüvvə ilə və yüngül-ağır hər cür silah ilə hücum keçmişdi. Həmin döyüşdə on iki yoldaşı ilə birlikdə Kərim də şəhid olmuşdu. Mərmisi bitən Kərim ağır yaralı olduğu halda, üstünə gələn dörd-beş düşmən əsgərini yaxın buraxmış, onu əsir götürmək istəyərkən qumbaranı partladaraq şəhidlik zirvəsinə ucalmışdı, mərdcəsinə, qorxmadan...

Füzuli ərazisində gedən döyüşlərin birində qarşılarına bir dəstə əsgər çıxmışdı. Hava tutqun olduğuna görə onları yaxşı seçə bilmirdilər. Geyim və təchizat baxımından eyni öz əsgərlərinə bənzəyirdilər. "Kimsiniz?" – deyərək səslənmişdi. On-

lar da: "Atmayın!.. Atmayın!.." - deyə qışqırmışdılar. Yaxınlaşdıqdan sonra onların erməni olduqlarını başa düşmüş və təhlükəli bir ölüm-qalım döyüşündən sonra məhv etmişdilər. Ermənilərin arasında bəziləri azərbaycanca danışaraq onları çaşıra bilirdi. Bundan sonra aralarında parol təyin etdilər: Bir daha belə bir vəziyyətlə qarşılaşsaq, aramızda parol "Allahu əkbər" sözü olsun. Çünki ermənilər bu müqəddəs kəlməni düzgün tələffüz edə bilmirdilər.

Döyüş yoldaşlarını xatırlayıb dərin bir ah çəkdi.

Bu zaman yan tərəfdəki çarpayıda uzanan qazi inildədi və başını yana çevirib Mahirə baxdı. Mahiri görəndə üzündə sevinc ifadəsi yarandı. Onunla göz-gözə gələndə Mahir də gülümsədi, çətinliklə hərəkət etdirdiyi əlinin barmaqlarını qatlayaraq şəhadət barmağını açıq saxladı. Dodaqlarını tərpədən öz aralarındakı parolu pıçıldadı: "Allahu əkbər".

GÜL ƏTİRLİ ŞƏHİDLƏR

Allah yolunda öldürülənlərə "ölülər" deməyin! Əksinə, onlar diridirlər, lakin siz bunu hiss etmirsiniz". (Qurani-Kərim. Bəqərə surəsi, 154)

Allah yolunda öldürülənləri əsla ölülər zənn etmə! Əksinə, onlar diridirlər və Rəbbi dərgahında onlara ruzi verilir. Onlar Allahın Öz lütfündən verdiyi (nemətlərə görə) sevinər və hələ onlara çatmamış (şəhid olacaq) kimsələrə heç bir qorxunun olmayacağına və onların qəm-qüssə görməyəcəklərinə görə şad olurlar. Həm Allahdan gələn nemət və lütfə görə, həm də Allahın möminlərin mükafatını puça çıxarmayacağına görə sevinərlər". (Qurani-Kərim. Ali-İmran surəsi, 169-171)

Şəhidlər, Allahın ölməzlik bəxş etdiyi uca insanlar.

Şəhidlər, Allahın xüsusi ruzi verdiyi pak, müqəddəs insanlar.

Şəhidlər, cənnətdə Həzrət Peyğəmbər əleyhissalame qonşu olacaq, gül qoxulu peyğəmbərin gül qoxulu qonşuları.

Müharibə bütün şiddəti və acımasızlığı ilə davam edirdi. Lakin bu, öz vətəninə qorumaq məqsədi ilə "Allah" deyə-deyə vuruşan igid əsgərlərin şövqünü, zəfərə olan inamını sarsıtmırdı. Birlikdə hücum keçdikləri döyüş yoldaşlarının şəhid olması, ağır yaralanması onların dostlarının ucaldığı məqa-

ma çatmaq arzusunu daha da artırır. Bunları öz gözü ilə görməyən insan inanmaqda çətinlik çəkir.

Bu qeyri-adi mənzərəni görərək dəhşətə gələn və fərəh duyğuları ilə işinə daha möhkəm sarılan igid həkimlərimiz arasında cəsur Azərbaycan qadınları da az deyildi. Onlardan biri də məhz şəfali əlləri ilə tanış olanların "bacı" deyə çağırıqları Aynurə idi. Aynurə də onlara ya "qardaşlarım", yaxud "əsgərlərim" deyirdi. Komandır olmasa da, bir ana şefqəti ilə onları qucaqlayır, onlarla birlikdə müharibənin hər bir çətinliyinə mərdliklə sinə gərirdi. Hətta bir dəfə üstlərinə gələn erməni puası onlara yaxınlaşmadan məhv edildiyi zaman heç gözünü qırpmadan, bir sığınacağa qaçmadan, qürurla, fəxrlə seyr etmişdi o səhnəni. Hərbi texnikamızın gücü və əsgərlərimizin məharəti ondakı qorxu hissini tamamilə aradan qaldırmışdı. Müharibə gecə-gündüz demədən davam edirdi. Belə baxanda, orada qorxmağa vaxt da yox idi.

Cəbhə bölgəsində qurulan hərbi xəstəxanaya hər gün onlarla yaralı və şəhid gətirilirdi. On altı ildir bu sahədə işləyən Aynurə həkim çox xəstə görmüşdü. Aralarında həyata qaytara bildiyi də olmuşdu, çarəsiz xəstəliyə tutulub ömrü sona yetən də. Amma buradakı vəziyyət tamamilə başqa idi. Onlar buradakı hər bir əsgəri həyatda saxlamaq, həyata qaytarmaq üçün var gücləri ilə çalışırdılar. Bəzən ümidlərini kəsdikləri anda möcüzələrlə də qarşılaşırdılar – kliniki ölümdən dönmə əsgərlər də olurdu. Amma bəzən də əllərindən gələni edir, lakin əcəl öz sözünü deyirdi.

Həkimlər bütün bu çətinlikləri bilərək burada idilər. Aynurə həkim bir gün onun təhlükəli yerə gəldiyini deyən bir yaxınına demişdi:

- Buradakıların hər biri mənim canımdan, qanımdan qardaşlarımdır. Hər biri vətənimin oğullarıdır. Müharibəni əs-

gərlər aparır. Bəs əsgər yaralananda kim kömək etməlidir? Əlbəttə, həkimlər. Mən mütləq onların yanında olmalıyam!

Əsgərlər həkimlərə baxıb ruhlanırdı, həkimlər də əsgərlərə. Onlar qalibiyyət ruhu ilə yumruq halına gəlmiş xalqın, böyük səfərbərliyin inanılmaz təsvirini yaradırdılar.

Bir gün ağır yaralı bir əsgər gətirdilər. Bədəninin hər yeri param-parça olmuş, baldırından aşağı bir ayağını tamamilə itirmişdi. Lakin üzündə heç bir təəssüf və ağrı ifadəsi yox idi. Hətta gözünü yumub açaraq həkimləri mətin bir üz ifadəsi ilə salamlamağı da ehmal etmədi. Həkim heyəti onu həyatda saxlamaq üçün xeyli əmək sərf etdilər. Lakin çox qan itirdiyi üçün onun yaşaması mümkünsüz görünürdü. Birdən, əsgər Aynurə həkimin qoluna toxundu. Həkim nəse demək istədiyini başa düşüb ona doğru əyildi.

- Bacı, haqqını halal elə, - əsgər xırıltılı səslə dedi.

- Nə haqqı, - həkim kövrəldi. Titrək səsi ilə əlavə etdi: - Əsl siz haqqınızı halal edin. Əlimizdən gələni edirik...

Bu zaman yaralı əsgər üzünü yuxarı – səmaya doğru çevirib gülümsədi. Aynurə həkim ondan özünü necə hiss etdiyini soruşmaq istədi, lakin sözü ürəyində qaldı. Yaralı əsgərin təbəssüm dolu ifadəsi üzündə donub qalmışdı. Üzünün rəngi solsa da, gözləri hələ də səmanın dərinliklərini seyr edir, sevincə işləyirdi. Həkim yavaşca əlini onun üzünə doğru apardı, nəfəs alıb-almadığını yoxladı. Cəsur əsgər ruhunu təslim etmiş, şəhadət mərtəbəsinə qovuşmuşdu.

"Cənnətdəki məqamına baxıb gülümsəyir", - ayaq tərəfdə dayanan cərrah bunu deyərək şəhidin bədəninə sərilən örtüyü üzünə doğru çəkdi. Hərəkətsiz halda donub qalan, belə bir igid itirdiklərinə görə heyifsilənərək gözləri dolan Aynurə həkim onun yanından ayrılmadı. Şəhidin üzünə sərilən örtüyün təsiri ilə sanki xəfif bir meh əsib Aynurənin alnına yayılan qara tel-

lərini tərpətdi. Aynurə dərin bir nəfəs çəkib özünü ələ almağa çalışdı. Çəkdiyi nəfəslə onu günlərdir əfsunlayan şirin ətri duy-ması bir oldu.

- Siz də gül ətrini hiss etdiniz, doktor? – Aynurə həkim həmkarından soruşdu.

- Gül ətri? – Cərrah həkim eşitdiyini dəqiqləşdirmək istədi.

- Bəli, elə bil kimsə bədəninə güləb çəkib, – Aynurə həkim günlərdir burada hiss etdiyi qızılgül qoxusunu çox rahatlıqla sezirdi. Bu, yəqin ki, qadın zərafətinin ona bəxş etdiyi bir fərqlilik idi; xoş ətir dərhal diqqətini çəkmişdi. Cərrah həkim havanı qoxlayıb bu səfər təəccüblə ona baxdı:

- Hə, düz deyirsən. Bəlkə kimsə ətir vurub? – bununla bəlkə də Aynurəni nəzərdə tuturdu. Amma belə qızğın döyüşlərin ortasında kim ətir vurardı ki?!

- Bunu hər dəfə şəhidlərimiz olanda yoxlamışam, – Aynurə özündən əmin halda dedi. – Hətta bəzən əsgərlər gəlib onları aparana qədər bir-iki gün keçsə də, bu qoxu dəyişmir, onların gül ətri itmir. Allah həqiqətən də şəhidlərimizi qiymətləndirir, onları xüsusi mükafatla mükafatlandırır.

- Yaralı var!.. – qapıya yaxınlaşan əsgərlərin təlaşlı səsi eşidildi. – Həkim!.. Həkim!..

Həkimlər onları qarşılamaq üçün dərhal qapıya doğru qaçdılar.

Bəli, şəhidlərimiz son nəfəslərində gülümsəyir, onlardan sonra gələn yoldaşlarını da cənnətə səsləyirdilər. O döyüşdə ordumuz şəhadətin gözəlliyini və Allahın köməyini yaxından hiss etdi. Allahın heyrətamiz ibrət lövhəsi olan təbiət də sanki ordumuzun ixtiyarına verilmişdi. Təbiət nəfəsini tutub dayanmışdı ki, bu döyüş zəfərlə yekunlaşsın, əsgərimiz qarda, boranda, tufanda əziyyət çəkməsin.

ŞƏHİDLƏRİN BACISI

Aslanın erkəyi, dişisi olmaz. Müharibənin başladığı ilk gündən etibarən Azərbaycanın cəsur qadınlarından bir çoxu da heç tərəddüd göstərmədən, könüllü olaraq kişilərlə çiyin-çiyinə döyüşə yollandılar. Məqsəd bir, inam bir, vətən bir olduqdan sonra nə fərqi? Hər biri “vətən, sənə canım fəda!” deyərək düşmənin gözünü kor edən daşa çevrildilər, bu vətənin fədakar vətəndaşları oldular.

Arəstə Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin çavuşu və hərbi feldşeri idi. İngilis dili fakültəsini bitirsə də, müəllim olmağı yox, tibb bacısı olmağı seçmişdi. Bunda, dörd yaşında itirdiyi atasının leytenant formasındakı poqonlu şəkillərinin, yəqin ki, böyük təsiri olmuşdu. Hərbi formanı çox xoşlayırdı. Çernobil faciəsində xilasedici olan atası kimi o da insanları xilas etmək, yaralarını sarımaq üçün yaradılmışdı sanki. Bir gün bu istəyini dilə gətirib anasına dedi:

- Ana, mən hərbidə işləmək istəyirəm.

Anası hələ də onu müəllim kimi görmək istəyirdi:

- İki balan var, qızım, onları düşün! Sizi də böyük əziyyətlə böyütmüşəm, - “sizi” deyərkən anası Arəstəni və iki qardaşını nəzərdə tuturdu. – Bəlkə bir də fikirləşəsən, hərbiçi olmaq çətin peşədir.

Amma Arəstə qərarından dönmək fikrində deyildi:

- Yox, ana! – qətiyyətlə dedi. - Əgər mənə bir şey olsa, alın yazısıdır, ana! Mən əgər gedib hərbidə şəhid olacağamsa, deməli, alın yazım bura qədər imiş! Adıma şəhid yazılacaqsa, o mənim qürurumdur, başımın ucalığıdır!

Qızının xasiyyətinə bələd olan ana bu mübahisəni uzatmamış, "Allahdan xeyirlisi" deyərək qərarının ona xeyir qapıları açmasını təmənnə etmişdi.

Arzusunu həyata keçirmək üçün Arəstə silahlı qüvvələrin Baş Klinik Hospitalında işləyərkən tibb kursunu bitirdi və cəbhə bölgəsindəki hərbi hissələrdən birində işə qəbul edildi. Vətən müharibəsi başladığı zaman artıq bir il idi ki, orada işləyirdi.

Hücum əmri verildiyi gün Arəstə elə ilk döyüşdə iştirak etmək üçün komandirinə müraciət etdi. Xanım olduğuna görə, ona arxa cəbhədəki hərbi xəstəxanada işləməsi təklif edilsə də, Arəstənin qərarı qəti idi: "Ən böyük kömək elə ön cəbhədə lazımdır!". Bu qərar bir qadın üçün, xüsusilə də bir ana üçün heç də asan deyildi. Arəstə anasına zəng etdi, övladlarından muğayat olmasını tapşırırdı, lakin könüllü olaraq döyüşə yazıldığını bildirmədi; ana vətənin çağırışı ilə öz anasının çağırışı arasında qalmaqdan ehtiyat etdi.

İlk gündən etibarən döyüşlər çox şiddətli keçirdi. Hər gün azad edilən yeni-yeni kəndlərə, doğma yaşayış məskənlərinə ayaq basdıqca Arəstə həm sevinir, həm də yaralı və şəhidləri görüb kövrəlirdi. Gecə boyu davam edən döyüşlərdə, düşmənin hədəfi olmamaq üçün işıqları sönlü halda hərəkət edən tibbi yardım maşınında işləmək xüsusilə çətin idi. Yenə də, həyatını xilas edə bildiyi hər bir əsgər üçün "yaxşı ki, gəldim" deyirdi. Yaralılarla, şəhid olan əsgərlərlə yanaşı, Arəstə onların necə böyük qəhrəmanlıq göstərdiyinin də şahidi olurdu. Xüsusilə, azad edilən bölgələrdə ermənilərin otuz il boyunca inşa etdiyi

möhkəm istehkamları, dərin xəndəkləri və məhv edilən texnikaları gördükcə igid əsgərlərimizin necə böyük qəhrəmanlıq sayəsində bu qələbəni qazandıqlarını anlayırdı. Hətta bir gün döyüşlərin səngidiyi bir vaxtda anasına zəng etmişdi. İlk əvvəl uşaqlarını – 10 yaşlı Zəhranı və 11 yaşlı Mərdanı xəbər aldı. Dərslərinin necə keçdiyini soruşdu. Hansı saatda hansı müəllimin yanına getdiklərini, nə vaxt qayıtdıqlarını dəftərçəsinə qeyd etdi. Uşaqlarını hazırlıq üçün bəzi dərslərdən müəllim yanına göndərir, imkan tapdıqca buradan da onların hazırlıq cədvəlinə nəzarət edirdi. Onların təhsilinə xüsusi əhəmiyyət verir, övladlarını dünyanın ən yaxşı universitetlərində görmək istəyirdi. Həmin vərəqi qopardıb бүkdü, cibinə qoydu. Sonra anası ondan cəbhə bölgəsində nələr yaşandığını soruşdu, özünü qorumasını tapşırırdı. Arəstə gördüklərini heyranlıqla anasına danışdı, çox yaxında böyük bir qələbə sevinci yaşayacaqlarını dedi:

- Ana, bir görsən, əsgərlərimiz necə böyük qəhrəmanlıq göstərirlər! İnan ki, heç biri geri çəkilməyi düşünmür. Nəinki geri çəkilmək, güllə yağışının altında hər kəs irəli qaçır, elə bil şəhid olmaq üçün gözlərini qırpmadan bir-biri ilə yarışirlər!..

- Qızım, ehtiyatlı ol, - ananın səsi titrədi. Arəstə bir müddət susdu, sonra əlavə etdi:

- Ana, sabah böyük hücumla keçəcəyik. Birdən mənə nəse olar, uşaqlar sənə əmanət, haqqını halal et.

Bu söz qarşısında anası heç nə deyə bilmədi. Kövrəldi, səsi tutuldu.

- Yaxşı, ana, sonra zəng edərim, - deyərək Arəstə telefonu bağladı ki, yaxınlaşan atəş səsələrinə görə anası narahat olmasın.

Döyüşlərin başlamasından 25 gün keçirdi. Ordumuz Qubadlı şəhərinin ətrafını sarmış, rayon mərkəzinin azad

edilməsinə ikicə gün qalmışdı. Şiddətli döyüş gedirdi. Tibbi yardım maşını döyüşçülərin bir az əvvəl hücumu keçərək tərk etdikləri səngərə yaxınlaşdı. İki əsgər yaralı əsgəri səngərdən 20-30 metr arxadakı çökək bir yerə gətirmiş, tibbi yardım maşınına gözləyirdilər. Ətrafda düşmən tərəfdən necəgəldi atılan artilleriya mərmiləri ard-arda partlayır, sərsəri güllələr qulaq dibindən vıyılıyla ötürüb ətrafa səpələnirdi. Düşmən üçün fərq etməirdi, tibbi yardım maşını, yaxud zirehli maşın, hamısına atəş açırdılar. Arəstə dərhal tibbi yardım çantasını götürərək maşından düşdü, əyilə-əyilə yaralı əsgərə tərəf qaçdı. Maşındakı digər həkim isə səngərə daxil oldu ki, oradakı yaralıları baxsın.

Partlayış zamanı xəsarət alan əsgər ayağından qəlpə yarası almış, qanaxmanı dayandırmaq üçün yoldaşları həmin ayağını jgutla sıxmışdı. Arəstə ağrıkesici iynəni-morfini hazırladı ki, iynəni vurub onu dərhal maşına aparsınlar. Bu zaman göydən onlara tərəf yaxınlaşan fit səsinə bənzər bir səs eşitdilər. Buna diqqət kəsilmələri ilə mənəatən mərmisinin yaxınlığa düşməsi bir oldu.

Güclü partlayışdan sonra ayaq üstə dayanan əsgərlərdən biri şəhid oldu, bir az aralıda olan digər əsgər isə partlayış dalğasının zərbəsi ilə yaxınlıqdakı səngərə yuvarlandı. Arəstə yaralı əsgərin yanında əyilmiş vəziyyətdə olduğuna görə, qəlpə çiyinini sıyırdı. Özü də yaralanmasına baxmayaraq səngərdəki əsgəri köməyə çağırırdı:

- Gəl, yaralını maşına çatdırmaq.

Arəstə və digər əsgər yaralı əsgərin qoluna girib maşına tərəf addımlayırdılar. Bacardıqca sürətli getməyə çalışırdılar ki, hədəf seçmədən uçan güllələrə tuş gəlməsinlər. Lakin nə fayda! Güllənin insafı yoxdur ki, həkim ilə əsgəri, qadın ilə kişini ayırsın!

Birdən düşmən güllələrindən biri Arəstəyə tuş gəldi və onun qəhrəman, zərif bədənini yerə yığıldı. Əsgərlərin şəfqətli tibb bacısı yaralı əsgər qardaşına kömək etmək üçün öz canını fəda etmişdi. Həkim yoldaşı dərhal onun yanına qaçdı. Arəstənin solğun üzündə mənalı bir təbəssüm vardı. Artıq o, 3000-ə yaxın qəhrəman şəhidimizin bu döyüşdəki yeganə şəhid bacısı olmuşdu.

YERİYƏN TİBB MƏNTƏQƏSİ

Əks-hücum əməliyyatları başladığı zaman öz doğma yurduvmasına yenidən ayaq basmaq, işğalçı düşməndən qisas almaq arzusu ilə alışıb-yanan vətən oğullarının bir çoxu birbaşa cəbhə bölgəsinə üz tutmuş, hər biri öz bacarığına uyğun bir xidmətlə döyüşdə iştirak etməyə hazır olduğunu bildirmişdi. Anar təcili yardım işçisi idi. Füzuli rayonu ərazisində döyüşlərin başladığını eşidəndə bir zamanlar qaçqın düşdüyü o torpaqlara yenidən qovuşmaq arzusu ilə o da birbaşa Füzuli rayonundakı diaqnostik mərkəzə üz tutdu – döyüşçü olmasam da, feldşer olaraq bu döyüşdə iştirak etmək, əsgərlərimizə kömək etmək istəyirəm! Müraciəti qəbul ediləndə az qalırdı sevincindən ucsun – otuz illik intiqam xəyalları gerçək olacaqdı. Ən böyük istəyi düşməni məğlub görmək, bizə yaşadılan acının eynisini onlara da yaşatmaq idi.

Ərgərlərimiz irəlilədikcə Anar da könüllü olaraq bir yerdə müraciət etdiyi dostu İsmayıl həkimlə birgə onların arxasınca irəli gedirdi. Xəstəxanadan təchizat tələb etmiş, onlar da təmin etmişdilər. İndi Anar və İsmayıl həkim sanki yeriyən bir tibb məntəqəsi kimi, əllərindəki tibbi yardım çantaları ilə əsgərlərin arasında, onlarla birgə hər bir döyüşün iştirakçısına çevrilmişdilər. Əsas fəaliyyətləri yaralıların təxliyəsinə təşkil etmək və təxliyə öncəsi onlara ilk tibbi yardımını göstərmək idi.

Bir həftə sonra zəfərdən zəfərə irəliləyən ordumuzu təqib edən həkimlər başlanğıc nöqtəsindən – Füzuli rayonundakı hərbi xəstəxanadan xeyli uzaqlaşmışdılar. Tezliklə növbəti

hərbi xəstəxana Cəbrayıl rayonunun azad olunmuş ərazisində açıldı. Qoşunlarımız irəliləməyə davam edirdi. Sonra Hadrut da azad edildi və qoşunlarımız Şuşa və Qubadlı istiqamətində irəliləməyə davam etdi.

Döyüş xətti Cəbrayıldan xeyli aralandığına görə, yaralıların təxliyəsi çətinləşmişdi. Artıq döyüşlər daha çox dağlıq və meşəlik ərazidə gedirdi. Təxliyə müddəti uzandığına görə bu, yaralı əsgərlərin həyatı üçün təhlükəyə çevrilmişdi. Bir gün Anar, həkim dostuna təklif etdi ki, döyüş sahəsinə yaxın yerdə, azad edilən kəndlərdən birində müvəqqəti tibbi məntəqə qursunlar.

- Çox yaxşı fikirdir, - İsmayıl həkim dedi.

- Həm də bura gələn təcili yardım maşınları bilər ki, yaralıları haradan götürəcəklər. Onların işini də asanlaşdırmış olarıq. Oradan birbaşa Cəbrayıla apararlar.

- Düz deyirsən, - İsmayıl həkim fikrə getdi. - Sənin deməyindən belə çıxır ki, yaralıları bir yere yığıb oradan yola salaq.

- Bəli, - Anar təklifinin ağlabatan qarşılanmasına görə sevincli idi. - Orada ilk yardımını edərək, qanaxmanı dayandıraraq, lazımlı ağrıkəsicini vuraraq, yola salarıq. Çünki buradan Cəbrayıla kimi xeyli yoldur, əsgərlərimizin həyatı üçün narahat oluram.

- Deməyinə yaxşı deyirsən, - İsmayıl həkim hələ də götür-qoy edirdi, - İki nəfərə öhdəsindən gələ biləcəyik?

- İnşallah, gələrik, - Anar düşüncəli halda dodağını dişlədi.

Bu zaman yaxınlıqda dayanan üç əsgərdən biri - Asiman dilləndi:

- Mən də sizinlə gələrəm!

Bu üç əsgər ilk döyüşdə yaralandıqları üçün komandirlərin irəli getməyə icazə vermədiyi əsgərlərdən idi. Əslində onların hospitalda, yaxud evlərində müalicəyə davam etmələri lazım idi. Lakin onlar yaramız ağır deyil, heç olmasa arxa cəbhədə bir işin qulpundan tuta bilərik deyə burada qalmışdılar; həkimlərə kömək edirdilər.

- Mən də kömək etməyə hazıram! - Özal onlara yaxınlaşdı.

- Mən də! - Səttar da onlara qoşuldu.

Beləliklə, iki həkim və onlara kömək edən üç əsgər döyüş bölgəsinə yaxın bir kənddə müvəqqəti, balaca tibb məntəqəsi ni fəaliyyətə keçirdilər. Bir evin həyətidəki altıaçıq yerdə bunun üçün şərait qurdular: evlərdən bir neçə stol gətirib ətrafa düzdülər. Xəstəxanadan gətirdikləri təchizat və dərmanları stolların üstünə yerləşdirdilər. Bir stolu da ortaya qoydular ki, həkimlər xəstəyə hər yandan yaxınlaşa bilsin, ağır yaralı gələndə stola yatırıb müvəqqəti əməliyyatla ilkin yardımını etsinlər.

Balaca tibb məntəqəsinə hər gün onlarla yaralı gətirilirdi. Vəziyyəti nisbətən yaxşı olanları ağrıkəsici vuraraq, çoxdandır yarası jütla sıxılı qalanların sarğısını açıb təzələyərək, yarası nisbətən yüngül olanları isə birbaşa xəstəxanaya göndərirdilər. Ağır qanaxması olanlara həmin yerdə müdaxilə edərək qanaxmanı kəsməyə, onları həyatda saxlamağa çalışırdılar. Hərçənd, onlar üçün həyatda qalmaqdansa, şəhadətə qovuşmaq daha əziz görünürdü. Bunu yaralı bir əsgərin dilindən eşidəndə Anar həkim özü heyrətdən nə deyəcəyini bilməmişdi.

- Həkim, mənə kömək lazım deyil. Mənimlə vaxt itirməyin, digər yaralılara baxın, - demişdi ağır yaralı, iri cüssəli bir əsgər. - Mən şəhid olmaq istəyirəm! - deyə iniltili bir səslə əlavə etmişdi.

Oradakı hər bir əsgərin istəyi özündən əvvəl şəhid olan dostlarına qovuşmaq idi. Necə ki, şəhidlər də onların arxasınca gələcək dostlarına qovuşmaq üçün sevincle yollarını gözləyirlər.

Bir gün balaca məntəqəyə Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrin nəhəng bir əsgərini gətirmişdilər. Ayağından ağır qəlpə yarası almış, ayaq sümüyü sınmışdı. Anar həkim onun ayağına baxdı, qırılan ayağa onu möhkəm saxlayacaq şəkildə sarğı qoydu. Bu zaman əsgər onunla maraqlanan həkimə səsləndi:

- Həkim, zəhmət olmasa, çiynimə də baxa bilərsiniz?

- Əlbəttə, - Anar həkim dedi. Əsgər üstündə qan izləri olan formasının düymələrinin açıb qara rəngə çalan bintlə sarıldığı çiyinini göstərdi. Binti qara göstərən üstündə quruyan, toza-torpağa bulanmış qanın qaralığı idi.

Anar həkim özünü saxlaya bilmədi, quruyub sərtləşən sarğını kəsərkən bir qədər qəzəbli səslə dedi:

- Qardaş, bu nədir? Bu neçə günlük sarğıdır? - yara irinləmiş, infeksiya təhlükəsi yaranmışdı.

- Heç, - əsgər olduqca rahat görünürdü. - Dörd gün bundan əvvəl qəlpə dəydi. Heç kəsə bildirmədim ki, birdən mənə deyərlər ki, sən gəlmə, qayıt geri.

- Düz eləmirsən axı, - həkim olsa da, Anar hissiyyatını saxlaya bilmədi. - Gələrdin, heç olmasa antibiotik vurardıq, bir yardım göstərərdik, o şəkildə gedərdin.

Dörd gündür çiyindəki qəlpə ilə vuruşmuş, döyüşdən geri qalmamaq üçün bunu bürüzə verməmişdi. Əslində, belə hallar həkimləri də ürəkləndirir, ordumuza və qələbəyə inamlarını artırır.

Anar və İsmayıl həkim təkcə o məntəqədə oturub gözləməyirdilər. Özləri də gedərək birbaşa döyüş sahəsində təcili

yardım və təxliyə işi ilə məşğul olurdular. Hər dəfə yola çıxarkən və güllə səslərinin kəsilmədiyi döyüş bölgəsinə daxil olarkən dəfələrlə: "Əşhədu ən la ilahə illallah, əşhədu ənne Muhammədən rəsulullah" deyirdilər, tez-tez kəlməyi şəhadət gətirirdilər. Deyirdilər ki, birdən ölüm onlara da tuş gələrsə, imanla getsinlər, onlar da şəhidlərin cərgəsinə qoşulsunlar. Bu hal, bəlkə də, gündə 30-40 dəfə təkrarlardı. Və bunun nə gecəsi vardı, nə də gündüzi.

Bir dəfə Anar həkim bir kapitanla qarşılaşdı; ayağından yaralanmışdı (bu döyüşdə ayağından yaralanmadıqca heç kəs döyüşdən geri qalmır, elə hey irəli addımlayırdı).

- Həkim! – deyərək yardım diləyən gözlərlə ona baxdı.
- Həkim, nə edirsən et, ayağım keyisin! Mən getməliyəm! Qardaşlarım oradadır, mən də Şuşada olmalıyam!

Şuşa demişkən, bir mayorun dediyi sözlər Anarı lap hövsələdən çıxartmış, onu hardasa şirin bir yalan danışmağa vadar etmişdi. Qolundan ağır yaralanmış mayoru xərəyə uzadıb balaca məntəqəyə gətirmişdilər. Mayor həkimi görəndə bir həkimə baxdı, bir də çiyindən aşağı al-qan içindəki qoluna.

- Həkim, qolum qalacaq, yoxsa gedəcək? – Mayor soruşdu.

Anar baxdı ki, qol eləcə dəridən asılı qalıb, amputasiya olunmalıdır. Yenə də ona ürək-dirək vermək üçün dedi:

- İnşallah, qalar.

Mayor onun baxışından məsələnin nə yerdə olduğunu başa düşdü və dedi:

- Eybi yox, bir qoldur da, Vətən sağ olsun! Kəs bunu, mən gedirəm!..

Həkim çətin vəziyyətdə qalsa da, təbəssüm etməyə çalışaraq dedi:

- Qardaş, hara gedirsən? Sən hospitala getməlisən. Bu əməliyyat xəstəxana şəraitində edilməlidir.

- Yox, - mayor dedi, - buradaca kəs, tik, mən döyüşə qayıtmalıyam. Şuşanın fəthində olmaq istəyirəm!..

Bəli, bu müqəddəs fəthdə - Şuşanın azad olunmasında hər kəs yer almaq, bu fəthlə şərəflənmək istəyirdi. Lakin Anar onun istəyinə görə hərəkət edə bilməzdi.

- Mən bunu edə bilmərəm, - ciddi tonda dedi. - Hospitala danışaram, orada sizə yardım edərlər, təzədən qayıdarsınız.
- Xəstəxanadan bu vəziyyətdə geri buraxmayacaqlarını bilsə də, onun həyatını xilas etmək üçün getməyə razı salmalı idi.

Başqa çıxış yolu qalmayan mayor onunla razılaşdı və tezliklə qayıtmaq ümidi ilə yaralıların təxliyə maşınına əyləşdi.

MAVİ ÇAYDANLIQ

İşğal altındakı torpaqlarımızın azad edilməsi məqsədilə əks-hücum əməliyyatlarının başladığı ilk gün bir neçə kəndimizin azad edildiyi xəbərini hər kəs böyük bir fərəh hissi ilə izlədi. İsmət sevinc göz yaşları ilə islanan gözlərini anasının gözlərinə zillədi:

- Ana, mən daha Bakıda dayana bilmərəm. Cəbhəyə getməliyəm!

Kövrələn ananın nəmli gözlərində qürur hissindən başqa bir duyğu yox idi. O da sevincdən ağlayırdı.

Həmin axşam bir dostu İsmətə zəng etdi:

- Türkiyədən telekanalların, xəbər proqramlarının təmsilçiləri, jurnalistlər gəlir, onları cəbhə bölgəsinə aparmaq lazımdır.

- O iş məndə, - İsmət heç tərəddüd göstərmədən dedi. Ürəyi həyəcanla döyünməyə başladı. - Könüllü olaraq bu işi canla-başla edərdəm.

Səbirsizliklə səhərin açılmasını gözlədi. Lakin səhər aydın oldu ki, Azərbaycan dövləti xaricdən gələn bütün jurnalistləri maşın və bələdçi ilə təmin etmişdir. İsmətin cəbhə bölgəsinə getməsi çətinləşdi.

Əvvəlki günlərdə könüllü olaraq hərbi komissarlığa müraciət etsə də, qırx beşi adlayan yaşı və hərbi xidmətdəki

vəzifəsi etibarilə indilik ona ehtiyac olmadığını demişdilər. Kiçik bir bəhanə, bölgəyə daxil ola bilməsi üçün xırda bir səbəb lazım idi. Dərhal tanıdığı, uzun illər əməkdaşlıq etdiyi xeyriyyə təşkilatına - Gəncliyə Yardım Fonduna üz tutdu. Tərtər rayonunda yardıma möhtac mülki vətəndaşların olduğu haqqında məlumat verdi (orada yaxın dostları, qohumları vardı, onlarla daim əlaqə saxlayırdı).

Növbəti gün, sentyabrın 29-da İsmət mərkəzi Bakıda yerləşən xeyriyyə təşkilatının bir nümayəndəsi ilə birlikdə Bərdə-Tərtər bölgəsinə yola düşdü. Yol boyu Bakıya doğru təcili tibbi yardım maşınlarının sirenaları və sayrışan işıqları açıq halda gəlmələrini və cəbhə bölgəsi istiqamətində böyük hərbi yük maşınlarının getdiyini gördükləri zaman həyəcanları birə on qat artdı...

Ora çatanda gördüyü mənzərə qarşısında şok oldu: Azərbaycanın bütün rayonlarından insanlar Tərtər-Bərdə rayonlarına axın edirdi. Adətən insan müharibə və ya təhlükə, ölüm olan yerdən qaçar. Amma burada Azərbaycanın hər tərəfindən insanlar minik maşınlarına, yük maşınlarına hər cür yardım, ərzaq, yeyəcək, içəcək doldurub cəbhəyə ən yaxın bölgələrə tərəf hərəkət edirdi. Bərdə şəhərində yardım maşınlarının əlindən tərpənmək mümkün deyildi. Yolüstü marketə girdilər, demək olar ki, alınacaq bir şey qalmamışdı. Hər kəs marketlərdə nə varsa alıb yoldan keçən əsgər maşınlarına yükləmişdi.

Onlar Bərdə rayonuna çatanda artıq Tərtər ağır bombardman altında idi. Tərtər rayon mərkəzində yüzlərlə insan bütün çətinliklərinə baxmayaraq rütubətli, qaranlıq zirzəmilərdə, sığınacaqlarda yaşayırdı. Yol boyu meşə sahələrində, yol kənarında saxladığı maşında yatan insanlar götürdülər. Hava gecələr soyuq olurdu. İsmət onları yaxşı başa düşürdü.

Düzdür, evlərini tərk edənlərin əksəriyyəti yerli icra orqanları tərəfindən məktəblərə, uşaq bağçalarına və bina altındakı sığınacaqlara yerləşdirilmişdi. Onlara gündəlik yemək də paylanırdı. Amma yenə də, heç bir quruma müraciət etmədən, öz imkanları ilə gedə bildiyi yerdə qalıb həyatda qalmağa çalışanlar da az deyildi. Və bunların böyük əksəriyyəti yaşlılar, qadınlar və uşaqlar idi. Belə ki, gənclər ya cəbhədə döyüşür, ya da – atəş altında olmasına baxmayaraq – son ana qədər tərk etməyəcəkləri evlərində qalırdılar.

Vətəniyyəti öyrəndiyi zaman Gəncliyə Yardım Fondunun idarə heyəti bir an öncə o ərazidə bir aş evi – mətbəx qurub isti yemək verməyə qərar verdi. O zaman koronavirusla bağlı pandemiya da vardı, bu da ciddi problem idi. Məcbur, tək istifadəli qablar işlədilməli idi. İsmət Tərtərdən olan yaxın dostu Elnurla birlikdə bu iş üçün münasib bir ev axtarıb tapdı – o bölgənin hər tərəfinə rahatca əl yetirə biləcəkləri yol qovşağında yerləşən Saatlı kəndində. 30 sentyabrda artıq 500 nəfər üçün yemək bişirəcək yer hazır vəziyyətdə idi. Bir nəfərin günlük yemək ehtiyacını qarşılaya biləcək yemək paketləri hazırlanacaqdı – iki çeşid yemək, çörək və su.

Növbəti gün mərkəzdən kömək üçün aşpaz və bir neçə könüllü göndərildi və aş evi fəaliyyətə başladı.

Hər gün istisnasız bir böyük baş dana kəsirdilər. Bəzən də əlavə olaraq bir iki kiçik baş heyvan kəsirdilər. Paylanma işində xüsusilə yerli – Tərtərli gənclər öz maşınları ilə gələrək kömək edirdilər. Onlar yeri gələndə yeməyi və başqa yardım vasitələrini qaynar nöqtələrə, müharibənin sıfır nöqtəsinə aparır, səngərdəki əsgərlərə, postlarda dayanan polislərə, ehtiyac olan hər bir yere çatdırırdılar. Hətta bir gün maşınlardan birinin – boz rəngdə köhnə bir “Lada 06” maşını idi – yaxınlığına top mərmisi düşdü, yan şüşələri parçalanıb töküldü,

maşın dəlik-deşik oldu. Amma hələ də sürürdülər, belə şəraitdə ondan yaxşısı yox idi.

Bəzən yardım apardıqları elə yerlər olurdu ki, gedirdilər, getdikləri yerdə onlara deyirdilər ki, bizim ehtiyacımız yoxdur, filan yerə aparın, oradakıların ehtiyacı ola bilər. İsmət təbii fəlakətlər sonrasında insani yardım fəaliyyətləri məqsədilə bir çox xarici ölkələrdə olmuşdu. Amma belə bir həmrəyliyi nə görmüş, nə də eşitmişdi. Belə günlər idi o günlər, hər kəs bir yumruq olmuş, bir-birinin qeydinə qalırdı. Hər kəsin birçə dərdi vardı – müharibədə zəfər qazanmaq! Və bunun üçün əlindən gələn hər şeyi etmək!

Yardım etdikləri yerlərin sayı artmış, ilk günlərdə gündəlik 500 nəfər olan yemək sayı artıq 1000 nəfərə çatdırılmışdı. Çünki hər gün ehtiyacı olan insanlar axtarılır, təyin edilir və siyahıya əlavə edilirdi. Belə axtarışların birində İsmət Bərdədəki rayon xəstəxanasına baş çəkdi. Gördüyü mənzərə qanını dondurdu. Orada şəhid olan əsgərlərin cənazələrini yuyan, kəfənləyən könüllü bir qrup vardı. Sayları qırxa yaxın idi. Onlar səhərdən axşama kimi gələn şəhid cənazələrini yuyur, əgər bədənlərində, üzlərində yara varsa, o yaraları tikirdilər ki, şəhidin ailəsi görəndə çox üzülməsin. Həmin gənclərə dedilər ki, bizim də belə bir könüllülük fəaliyyətimiz var, Allah rizası üçün yemək paylayırıq. Məmnun oldular. Onları da yeməklə təmin etməyə başladılar. Həmin anda onların canfəşanlığını görmək də böyük bir qürur, fəxarət səbəbi idi. Sonra oraya Türkiyədən göndərilən təmiz kəfən, dərman, pambıq, maska və s. ehtiyac duyduqları ləvazimatları da çatdırdılar.

Saatlı kəndində, Mətləb əmi və Nailə bibinin könüllülərin xidmətinə açdığı ev artıq müqəddəs bir ocaq kimi hər kəsin sevgi və etimadını qazanmışdı. Ev sahibləri özləri də könüllülərdən geri qalmırdılar – yeməyin hazırlanmasında,

qablaşdırmada, çatdırılmada hər bir işin qulpundan tuturdular. Aş evinin fabrik kimi dayanmadan işlədiyi bu evin yaxınlığına, Saatlı kəndinin kənarına kasetli bomba düşdüyü zaman da aşpazın çömçəsi dayanmadı, havada partladılaraq zərər-sizləşdirilən uzun mənzilli raketləri müşahidə etdikləri zaman da. Hər axşam top səsləri ilə dincəlir, səhər namazını top səslərinin uzaqdan gələn sədaları altında qılırdılar. O günlər başqa günlər idi. Müharibənin çəkirdiyi 28 illik ağır-acıya bu millətin cavabı böyük bir qəhrəmanlıq salnaməsi idi.

Həmin aş evi müharibədən sonra da bir həftə boyunca yemək paylamağa davam etdi.

Noyabr ayının 25-də Kəlbəcər rayonunun erməni işğalından azad edildiyi xəbəri gəldi. Artıq İsmətin gecəsi-gündüzü bircə arzu ilə keçirdi – Kəlbəcəre getmək. Amma təhlükəsizlik səbəbi ilə mülki əhalinin azad olunmuş torpaqlara girişinə hələlik icazə verilmirdi.

Bir gün İsmət ətrafındakı xeyirsevər, yardımsevər dostların yığmış olduğu maddi yardımları yeni açılan hərbi postlara çatdırmaq qərarına gəldi. Bunun öz doğma torpaqlarına ayaq basa bilməsi üçün ən münasib çıxış yolu olduğunu düşündü. Belə də etdi. Bu arzusunu müharibənin bitməsindən beş ay sonra gerçəkləşdirə bildi.

Düzdür, dövlətimiz postları hər cür şəraitlə təmin etmişdi. Yenə də ürəkləri vətən eşqi ilə döyünən vətən oğulları oradakı çətin şəraiti yaxşı bildiklərinə görə, istəyirdilər ki, yardım etsinlər. Bunun üçün İsmətdən daha yaxşı adam tapa bilərdilər?..

Nəhayət, İsmət dostları ilə aralarında topladıqları yardımlar – generator, isti paltar, məişət ləvazimatları, kəsici, doğrayıcı alətlər (odun doğmaq üçün) alaraq Kəlbəcər rayo-

nundakı “N” sayılı hərbi hissəyə yola düşdü. May ayı olsa da, dəniz səviyyəsindən 3000 metrədən artıq yüksəkdə olan bu bölgədə hər tərəf qar idi. Nəhayət, mayın 22-də daha əvvəl boynubükük, qəlbıqırıq şəkildə aşib gəldiyi Murovun Ömər aşırımına indi zəfər qazanmış bir millətin fərdi kimi sevinclə, göz yaşı və dua ilə gəldi. Ürəyi köksünə sıışmırdı. 28 illik vətən həsrəti sona çatırdı.

28 il əvvəl Kəlbəcərdən 16 yaşında qaçqın kimi gələndə maşının üstündə oturmağa yer olmamışdı. Yük yeri yaralılar, qocalar, qadınlar və uşaqlarla dolu idi. Kabinlə yük yeri arasında ehtiyat təkərin qoyulduğu boşluq vardı, Kəlbəcərdən Gəncəyə qədər orada oturub gəlmişdi. Əynində də köhnə əsgər paltosu. Evdən götürə bildikləri yeganə əşya xoş günlərin əziz xatirəsini həkk etdikləri foto-albom olmuşdu, başqa heç nə. Erməni qüvvələrinin ağır artilleriya ilə şəhər mərkəzini vurmağa başladığı mart ayının son günündə mühasirədə qalmamaq üçün tərk etmişdilər Kəlbəcəri, son sinfində oxuduğu 1 nömrəli orta məktəbi, şəhər mərkəzindəki evlərini... Yeganə təxliyə yolu olan Murov yoluna üz tutmuşdular, çarəsiz, möhtac, məzlum halda... O vaxt da hər yan beləcə dümağ qar idi. Yollar buz bağlamışdı...

Maşın Ömər aşırımını Kəlbəcəre doğru aşan kimi hisslərini boğa bilmədi. İçində dəhşətli həyəcan və sevinc vardı. Göz yaşlarını tuta bilmirdi. Kəlbəcərin girişində qeyri-ixtiyari dilləndi: “Maşını saxlayın!” Maşından düşdü, torpağı öpüb səcdə etdi, Allaha şükür dedi. Ordakı otları, ağacların yarpaqlarını oxşadı, qoxladı, ürəyinə basdı. İllərdir bu həsrətlə alışıb yamışdı. Şəhidlərimizə, qazilərimizə dua etdi...

Kəlbəcəre getmək sadəcə vətənə getmək deyildi. Bu eyni zamanda Azərbaycan ordusunun, Azərbaycan dövlətinin, Azərbaycan dövlətçiliyinin qələbəsinin bariz nümunəsi idi.

İsmət rayon mərkəzinə getdi. Doğma evlərini tapdı. Elə bil xəyallar aləminə düşmüşdü; gördükləri ona yuxu kimi gəlirdi (Daha sonra anası, qardaşı, bacıları soruşmuşdu ki, niyə çoxlu yaxşı şəkillər, videolar çəkmədin; demişdi ki, mən o anda özümdə deyildim). Xaraba qalmış doğma evin daşını, divarını öpdü. Ev yandırılmışdı; görünür, elə işğal edildiyi günlərdə. Bir vaxtlar xoş xəyallarla yatıb şirin yuxular gördüyü dəmir yataq üstünə aşan divar daşlarının altında əzilib бүkülmüşdü. Dağıntılar arasından bir də anasının cehizindən qalan mavi rəngli çaydanlığı tapdı. Yanğın zamanı bir tərəfi yanmış, üst tərəfi azca əzilmişdi. İllərdir dağıntı altında qalıb çürüməyə üz tutmuşdu. 28 il qışa, çovğuna, yağışa sinə gərmiş, mavi boyasının heç olmasa yarısını öz üstündə saxlamağı bacarmışdı. İsmət çayniki göz yaşları içində dağıntıların arasından çıxartdı. Onu götürüb Bakıya gətirdi. Və o çaydanlıq indi evlərinin ən əziz əşyası, ən böyük xatirəsidir.

GÜC BİRLİKDƏDİR

Bir az əvvəl mavi Xəzərin ardından boylanın Günəş sarı saçlarını ətrafa səpələmiş, isti nəfəsi ilə hər kəsin ürəyində yeni bir ümid, yeni bir həyəcan oyatmışdı. Tələsik addımlarla evdən çıxan Elnur saatına baxdı, yük maşınının deyilən yərə çatmasına yarım saat qalırdı. Taksi çağırmışdı. Gecikmək adəti deyildi. Həyəcanla bir də saatına baxdı; köhnə, şirin xatirələr bir daha gözünün qabağında canlandı.

Hər şey 2020-ci ildə başladı – yeniliklər, fərqliliklər, dəyişikliklər... Mart ayının sonlarına yaxın xüsusi karantin rejimi elan olunanda heç kəs deyə bilməzdi ki, bunun axırına hara gedəcək. Evdə oturmaqdan və bir çox qadağalardan ürəyi sıxılanlar müxtəlif yollara əl atır, başlarını qatmağa çalışırdılar. Elnurun həyatında böyük bir iz buraxan “Evdar Kişilər Klubu” adlı sosial media platformu da elə həmin “evdə qal” çağırışlarının təsiri ilə qurulmuşdu. Yaxın dostu Vəfadarın təşəbbüsü ilə qurulan qrup tezliklə minlərlə üzv yığaraq diqqətləri cəlb etmişdi. Bir neçə ay sonra Tovuz bölgəsində düşmən tərəfdən təxribatların çoxaldığı, intensiv atışmaların başladığı eşidildi. “Kişilər” həyəcanlandılar, hər kəs müharibə və vətənpərvərlik mövzusunda statuslar yazmağa, müzakirələr aparmağa başladı. Döyüşlərin üçüncü günündə - iyul ayının 14-də düşmənin uzun mənzilli artilleriya hücumu nəticəsində bir neçə hərbiçimizlə birlikdə general-mayor Polad Həşimovun və polkovnik İlqar Mirzəyevin də şəhid olması xəbəri eşidiləndə internetdəki qruplar silkələnməyə başladı. Hərbi

xidmətlərini Tovuz-Daşkəsən bölgəsində yerinə yetirən əsgərlər başda olmaqla, Aprel döyüşlərindəki qəhrəmanlığı ilə milyonların sevgisini qazanan Polad Həşimovun itkisi ilə heç kəs barışa bilmirdi. Koronavisula bağlı karantin rejiminin sosial məsafə və küçəyə çıxmaq məhdudiyyətlərinə baxmayaraq, hər kəs evindəki Azərbaycan bayrağını götürüb küçəyə çıxırdı. Nə edəcəklərini bilmirdilər, amma nəse etməli olduqlarını düşünürdülər. Dağ boyda ürəklər evlərin dörd divarı arasına sığışmırdı artıq. Küçələrə yığılan kütlələr axın-axın ən müqəddəs məkana – Şəhidlər xiyabanına doğru üz tutdu. Tezliklə, Şəhidlər xiyabanı ilə Milli Məclisin qarşısındakı meydanı dolduran minlərlə gənc vətənpərvər şüarlar səsləndirərək Prezidentin bircə əmri ilə Qarabağa doğru yürüməyə hazır olduqlarını hayqırmağa başladılar.

Ali Baş Komandan İlham Əliyev gənclərin vətənpərvərlik təşəbbüsünü müsbət qiymətləndirdi. Ancaq təmkinini pozmadı, həlledici qərar üçün bütün şərtlərin formalaşmasını gözlədi, bu yöndə çalışmalara davam etdi. Növbəti addım olaraq iyul ayının 17-də könüllü səfərbərlik üçün onlayn qeydiyyat elan edildi. Yaşından, peşəsindən asılı olmayaraq ürəyi vətən eşqi ilə döyünən hər bir vətən oğlu müraciət edərək döyüşə hazır olduğunu bildirirdi. Həmin gündən sonra sosial mediada aktiv olan hər bir gənc müharibə başlayarmı, başlamazmı deyərək müzakirələrə qoşuldu. Belə bir məqamda Elnurun ağına bir fikir gəldi: “bəlkə, cəbhə bölgəsi üçün təkər yığmaq?” İlk əvvəl öz səhifəsində paylaşıdı bu fikri, çox sayda müsbət rəy aldı. Sonra bunu dostlarının qurduğu və baş verən hadisələrdən sonra evdarlığın daşını ataraq adını “Kişilər Klubu” olaraq dəyişən qrupda paylaşıdı: “Dostlar, orduya təkər göndərmək istəyirəm, işlənmiş təkəri hardan tapa bilərəm?”. Bu təklif elə yüksək rəğbətlə qarşılandı ki, hər gün yüzlərlə mesaj gəlirdi: “Beş təkər məndən; məndə altısı var; on təkər verə bilərəm, hara gətirim?..” Firmalar, avtobus dayanacaqları,

hamısı deyirdi, gəl, apar. Aləm deydi bir-birinə. Milli Orduya Dəstək Aksiyası birdən-birə bütün Azərbaycana səs salmışdı.

Həmin axşam dostu Dilsuz Elnura zəng elədi:

- Qardaş, sənə nə qədər təkər lazımdır?

- Nəyə gücün çatırsa, - Elnur hələ dostunun təklifindən xəbərsiz idi.

- Yox e, - dostu dedi, - sənə nə qədər lazımdır, təxmini bir ölçü de də. - Baxdı ki, Elnur bir söz deyə bilmir, özü yol göstərdi: - Nəynən aparacaqsan?

- Tırnan, - Elnur bunu dostunun sualını cavabsız qoymağa üçün demişdi. Əslində hələ nə tır var idi, nə də balaca maşın.

- Neçə tır lazımdır? - dostu tərəddüd etmədən soruşdu.

- Yəqin ki, iki-üç tır bəs edər, - Elnur dedi.

- Sabah birinci gündür də...

- Bəli.

- Sabah bizim depoya gələrsən, 7-ci mikrorayona. Bilirsən də, Elşən müəllimin bazasındaşıq.

- Hə, eşitmişəm. Dərnəgüldəkinə deyirsən də?

- Bəli, bəli. Sabah tırları gətirərsən ora, doldurub gedərsən.

- Bəs pulu, nə qədər tutar?

- Pul söhbəti eləmə. Ordu üçün yığılırsan? Gəl, apar.

Dostu ilə sağollaşandan sonra Elnur bir müddət donub qaldı. İşlərin belə sürətlə alınacağını heç gözləməirdi. Hələ nə tır danışmışdı, nə də hara aparacağını dəqiqləşdirmişdi. Dərhal qrupa yazdı ki, tır tapmaq lazımdır, bir də ki, təkəri yükləmək üçün könüllülər.

İlk əvvəl daşıma şirkətləri ilə əlaqə saxladı. Bakıdan Füzuliyə, Tovuza qədər aparmağın qiymətini soruşdu. Çox baha dedilər: 900 manat, 800 manat. Bu qədər pulu haradan tapacaq? Qrupdakı müzakirələr davam edərkən sərbəst işləyən tır sürücüləri də söhbətə qoşuldu. Onlar 500 manata bu işi görə biləcəklərini dedilər. Elnur dərhal kartını paylaşıdı ki, üç tır üçün 1500 manat yığmaq lazımdır. Səhərə kimi karta 5000 manata yaxın pul yığıldı.

Elnur həmin gecə yata bilmədi. Çox həyəcanlı idi. Nəhayət, uzun gecənin səhəri açıldı. İyul ayının 20-i idi. Dostu Dilsuzla birlikdə Dərnəgüldəki depoya getdi. İlahi, burada nə qədər təkər var idi?.. (depo sahibi əslində bu işlənmiş təkərləri ticari məqsədlə yığmışdı – asfalt emal edən firmalara satmaq üçün). Sayları on beşə yaxın könüllü gənclər də gəldilər. İki dənə tır tapa bilmişdilər. Xeyli zəhmətli iş olsa da, axır ki, tırlar işlənmiş təkərlə dolduruldu. Elnur axşamdan Tovuzdakı dostları ilə əlaqə saxlamış, oradakı hərbi hissə komandirlərindən biri ilə danışmışdı. Elə ilk danışdığı komandir demişdi ki, günü sabah göndər, ehtiyac var.

Tovuza gedən ilk tırlardan sonra bu məlumat hərbi hissə komandirləri arasında yayıldı və tezliklə Elnura zənglər gəlməyə başladı ki, filan bölgədə də ehtiyac var, bizə də göndərin. Füzulidən, Ağdamdan, Tərtərdən, cəbhə boyu hər istiqamətdən zənglər gəlirdi. Elnur nə edəcəyini bilmədi. Utana-utana yenə Dilsuza zəng etdi:

- Qardaş, göndərdiyimiz tırlar yerinə çatdı, çox sevindilər, təşəkkür etdilər. İndi yenə istəyənlər var, üç tır da götürə bilərik?

Dilsuz bir az fikirləşdi,

- Dayan, müdirlə danışib sənə xəbər edərəm, - dedi. Bir azdan özü zəng edib Elnura şad xəbəri verdi: - Gəl, Elşən müəllimlə danışdım, dedi ki, nə qədər lazımdır, götürsünlər.

Bu sözü eşidəndə Elnur elə sevinmişdi ki, sevindiyindən uçurdu. Beləliklə, o gündən sonra müharibə başlayana kimi hər gün tır yükləməyə, cəbhə bölgəsinə göndərməyə başladılar. Lazımsız görünən işlənmiş təkərlər əsgərlər üçün ən etibarlı səngərə çevrilirdi...

Taksinin qısa, amma ciyiltli siqnalı eşidiləndə Elnur diksindi. Dərin xəyallar aləmindən çıxaraq taksiyə əyləşdi.

- Yenə tır doldurmağa gedirsən, Əliyev? – taksi şoferi gülümsəyib soruşdu; ona hərbiçilər kimi soyadı ilə səsləndi, bununla müharibə aylarında orduya yardım aksiyası ilə tanındığına eyham vururdu. Elnurun təkər göndərdiyini bilməyən qalmamışdı. Bəzən onu yolda görənlər də beşdən, üçdən nəyə gücləri çıtsa, maddi yardım edirdilər ki, bu işdə köməkləri olsun. Taksilərdən bir çoxu da təkər yükləyən könüllüləri aparıb-gətirəndə pul götürmürdülər. Hətta ilk əvvəl onların toz-torpağa batmış kirli əyin-başlarını görənlər taksiyə almaq istəməsələr də, məsələdən xəbərləri olduğdan sonra "maşın sizə qurbandır" deyərək onları aparmaqla fəxr edirdilər.

- Hə qardaş, yenə ehtiyac var, - Elnur da gülümsəyərək cavab verdi.

- Neçə tır oldu? – taksi şoferi soruşdu.

- Bu, inşallah, 213-cü olacaq.

- Siz buna müharibədən əvvəl başlamışdınız, elə deyil?

- Bəli, düz deyirsiniz. – Elnur bilirdi ki, hər kəs üçün bu rəqəmlər maraqlıdır. - Müharibəyə qədər 145 tır göndərdik, qalanını da müharibədən sonra.

- İndi də tələb var? – taksi şoferi maraqla soruşdu.

- Bəs nə, - Elnur artıq bu sahədə peşəkarlaşmış mütəxəssis kimi danışdı. - Əsas indi lazımdır. Əvvəl hücumda idik, buna görə də müharibədə irəliləməyə başlayanda daha təkər

lazım olmadı. Amma indi mövqelərimizi möhkəmlətmək üçün ehtiyac var.

Maşın çoxlu sayda işlənmiş təkərin yığıldığı depoya yaxınlaşdı. Elnur nə qədər təkid etsə də, bu taksi şoferi də, bir çox həmkarları kimi, pul götürmədi.

Könüllülərdən bir neçəsi ondan əvvəl gəlmişdi, qapıda gözləyirdilər. Tezliklə tır da gəldi və təkərləri yükləməyə başladılar.

Xeyli işləyib yorulduqdan sonra Elnur nəfəs dərmək üçün kənara çəkildi. Yadına müharibədən əvvəlki günlər, tır yükləməyə başladıkları ilk vaxtlar düşdü. Göndərdikləri tır sayı iyirmini ötmüşdü. Hər kəs yorulmuş, bu istidə işləməkdən təqətləri kəsilmişdi. Yığılan pulu tırlara verirdilər, özləri üçün yeməyə, içməyə pul çatmırdı. Belə günlərin birində sosial mediadan onların fəaliyyətini öyrənən bir xanım zəng etdi, harada işləyirsiniz, neçə nəfərsiniz, sizə yemək gətirmək istəyirəm. Çox sevinmişdilər. Bir azdan həmin xanım əlində isti yemək dolu qazanla depoya gəldi. Bundan sonrakı bir neçə gün də həmin xanım yemək göndərirdi. Bu hadisə onlara çox böyük təsir göstərirdi. Sanki heysiyyət damarları qabardı, nə qədər mühüm bir iş gördüklərini bir daha dərk etdilər. Həmin gün bezgənlik libasını kənara ataraq böyük bir həyəcanla yenidən işləməyə başlamışdılar, canla-başla...

Və yadına bir könüllü düşdü, bir gün tırları yükləyib qurtardıqdan sonra yeməkdən artıq qalan çörəkləri göstərib demişdi:

- Qardaş, o çörəkləri götürə bilərəm?

- Götür, - Elnur demişdi, sonra ağzından qeyri-ixtiyari bu sözlər çıxmışdı: - Yəqin toyuğa, cücəyə verərsən.

Utandığından qızarmış, belə demişdi o könüllü:

- Xeyr, özümüza, evə istəyirəm... - kəlmələr boğazında duyulmuşdu. Elnur da dedi ki, sözə görə qızarmışdı. Elə bilirdi ki, həmişə işə görə bu nimdəş görkəmdə gəlir. Demə olanı bu imiş. Bundan sonrakı günlərdə həmin oğlanın cibinə hər axşam üç-beş manat pul qoydu, öz hesabına.

Belə idi könüllülər, imkanlısı, imkansızsı. Pul-para gözləmədən işləyirdilər; 40 dərəcə istidə, günün altında, avqust ayında. Dərisi yanan kim, ayağına mısır batan kim... Hətta bir nəfəri isti vurub halı pisləşmişdi. Təcili yardım maşını çağırıldı. Həkim iynə vurub tapşırırdı ki, evə gedib istirahət etsin. Lakin həkimlər gedən kimi o da dostlarının arasına qarışmış, "xeyr, axıra kimi işləyəcəyəm" demişdi. Ayağı ağrıdığı halda axsaya-axsaya daşıyan da vardı, alından süzülən təri gözüne dolub gözlərini qaşıyan da... Amma hər kəs çəkdiyi əziyyətdən həzz alırdı, vətən üçün, əsgərlərimiz üçün bir iş gördüyünə görə.

Elnur bəzən özü də tırlarla birlikdə hərbi hissələrə gedir, orada həqiqətən təkərlərin nə üçün istifadə edildiyinə baxırdı. Kisələrin içinə qum doldurur, onu da üst-üstə yığılan təkərlərin içinə qoyurdular. Avtomat gülləsi və kənara düşən artilleriya mərmisinin qəlpələrinə qarşı təkər çox güclü qoruyucu idi. Komandirlər Elnuru görəndə sevincle qucaqlayırdı, onu əsgərlərə təqdim edirdilər: "Sizə təkər göndərən bu qardaşlardır!". Əsgərlər də onları razılıqla qarşılayıb təşəkkür edirdilər. Hətta postda dayanan əsgərlərdən biri demişdi: "Təkərlərin sayını artırın, inşallah, Şuşaya da göndərəcəksiniz!". Elnur da gülümsəyərək: "inşallah!" - demişdi, hərçənd, hələ müharibənin başlamasına bir ay vardı.

Belə gedişlərin birində komandir demişdi ki, bizə şpal göndər - dəmir yolu relslərinin altına düzülən möhkəm ağaclardan. Elnur yox deyə bilmədi, amma dedi ki, bunun üçün Dəmir Yolu İdarəsinə rəsmi müraciət edin, çatdırılmanı biz

təşkil edərək. Yenə qrupdakı dostları ilə yazışdı, bu iş üçün də xeyli yardım toplandı. Şpallar çox ağır olduğu üçün onları yükləməyə fəhlə tutdular, kamazlarla aparıb lazımı yerlərə çatdırdılar. Beləliklə, həmin bölgəyə 150-200 şpal (dəmir yolu stansiyalarından tapdıqları bu qədər olmuşdu) göndərdilər. Növbəti gün yenə zəng gəldi: "Elnur, təcili 300 ədəd şpal göndər; yağış yağacaq, tələsmək lazımdır!". Elnur dedi ki, ölkədə şpal qalmayıb, hardan tapım? Komandir dedi, "səs eləmə, amma tezliklə yağış olacaq, şpalları göndərsən yaxşı olar". Elnurun çarəsizlik içində çırpındığı bir anda Dəmir Yolu İdarəsindən zəng gəldi, nə üçün şpal axtardığını soruşdular. Elnurun cavabından sonra: "Bu qədər şpalı ancaq Rusiyadan sifariş verməliyik", - deyildi. Belə də etdilər, hətta şpalların keçirilməsini Rusiya sərhədində ləngitdikləri zaman bunu Gürcüstan yolu ilə gətirdilər. Sanki görünməyən bir əl Elnurun bütün işlərinə kömək edirdi. Görünməyən qəhrəmanlar Vətən üçün çiyin-çiyinə verir, imkansız deyilən işlərin öhdəsindən gəlirdilər.

Həmin günlərdə təkər və şpal işləri çoxaldıqca Elnura yönələn suallar da çoxalmışdı: məqsədin nədir, nə üçün edirsən? 30-40 tır bəsin deyil? – Lakin bölgədən gələn zənglərə laqeyd yanaşa bilməyən Elnur və dostları bu işdən vaz keçmədilər. Saxlandıqları hər postda cavab verdikləri hər sualda onları anlayışla qarşılayıb yollarını açdılar. Hətta komendant saatında belə hərəkət etmələrinə icazə verdilər. Gün keçdikcə ianə edənlərin, yardım göstərənlərin sayı da artdı. Nəqliyyat agentliyindən və bir çox rəsmi idarələrdən, hətta millət vəkillərindən də ianələr gəlməyə başladı.

Nəhayət, sentyabr ayının 27-də işğal altındakı torpaqlarımızın azad edilməsi üçün hücum əmri verildi. Mühəribə başladıqdan bir neçə gün sonra artıq təkərə ehtiyac qalmadığı bildirildi. İndi ehtiyacların adı dəyişmişdi: juqut, generator,

batareya, isti paltar, yağmurluq, su, fənər, əlcək, üzqırخان, papaq və s.

Elnur məzuniyyətdən əlavə işdən icazə alıb qollarını çırmaladı (Bu fəaliyyətdə ona iş yoldaşları da çox kömək edirdi. İşlədiyi şirkət tibbi ləvazimatların tədarükü ilə məşğul olduğuna görə ətrafında çoxlu həkim tanışları vardı. Maddi dəstək olaraq da ən böyük dəstəyi - beş yüz min manata yaxın məbləği məhz həkimlər ianə etmişdi. Türkiyədə təhsil aldığı üçün orada da xeyli dostları vardı, türkiyəli həkimlər də xeyli yardım göndərmişdilər). Sosial mediada elan verdi – cəbhəyə, əsgərlər üçün yardım göndərmək istəyənlər əşyaları filan ünvandakı depomuza təslim edə bilərlər.

Bir gün Elnurun bir aydır susmayan telefonuna bir xanım zəng etdi: "Zəhmət olmasa, taksiyə o ünvanı izah edərdiniz..." Həmin istiqamətdə avtobus marşrutu olmadığına görə taksi mütləq idi. Bir azdan yenə eyni xanımdan zəng gəldi: "Gəlmişəm, hansı depodur, zəhmət olmasa, qarşılaydınız..." Elnur bu qədər ısrarla gələn xanımın böyük bir məbləğdə yardım gətirdiyini düşünərək tələsik depodan çölə çıxdı. Qarşısında orta yaşlı bir qadın dayanmışdı, əlində də kiçik bir sellofan. "Yəqin, pul verəcək", - deyə fikirləşdi. Xanıma yaxınlaşdı. Xanım əlindəki sellofanı Elnura uzatdı. Sonra da yardım fəaliyyətlərinə görə təşəkkür edib oradan uzaqlaşdı. Elnur sellofanı açdı: içində iki cüt corab və iki ədəd papaq vardı. Gözləri doldu. O boyda yolu taksi tutub gəlmişdi və gedərkən, "gücüm buna çatır, zəhmət olmasa, yadımlara əlavə edin" demişdi.

Bəli, hər kəs gücü çatdığı qədər bu fəaliyyətə qoşulmağa can atırdı. Bu kiçik yardım, bəlkə də, bu fəaliyyətə bərekət qatdı, bir çox böyük yardımlara qapı açdı. Sonrakı günlərdə sırf iyirmi min manatlıq ianə etmək üçün təyyarə ilə gəlib gedən iş adamları da oldu, həkim Nərimin xanım kimi on min

manatlıq qoşqulu hamam göndərən də... Cəbhədən yağmurluq istəmişdilər, əsgərlər islanmasın deyə. Yığılan ianələrlə su keçirməyən parça aldı, iki mindən çox yağmurluq tikiirdi...

Əlbəttə, bütün bunları Elnurun təkbaşına idarə etməsi mümkün deyildi. Buna görə fəaliyyətlərini ciddi nəzarətlə həyata keçirmək üçün yardım fondu olaraq təşkilatlanmaq qərarına gəldilər və oktyabr ayının 20-də şəhid və qazi ailələrinə yardım məqsədi ilə "Könüllü Yardım Fondu" quruldu. Hər rayondan bir təmsilçi təyin edildi və 74 nümayəndəsi olan fond müharibənin ən qızgın dövründə xalqın ürəyindən qopan yardımları xalqın ön cəbhəsinə çatdırmaq üçün səfərbər oldu. "Biganə qalma" könüllülər layihəsinin rəhbəri Adil bəy onlar üçün ofis təşkil etdi və fond hər yandan zəngləri rahatlıqla qəbul edərək yardım çağırışlarına qapı açdı.

Fondun şəhid və qazi ailələrinə yardıma başlamasının səbəbi bir gün Füzuli rayonuna əsgərlərə yardım apardıqları zaman baş verən hadisə olmuşdu. Yardım tırını boşaldarkən bir əsgər Elnura yaxınlaşmış və: "Mənim ailəmə də yardım göndərə bilərsinizmi? – demişdi. – Evimizdə anamdı, yoldaşım – bir də uşağım. Heç biri işləmir. Yəqin ki, dolanışıqda çətinlik çəkirlər". Əsgərin dediyi ünvanı tapdılar. Həqiqətən də, pərişan vəziyyətdə idilər. Həmin gündən etibarən əsgər öz evinə qayıdana kimi hər ay o ailəyə 200-300 manatlıq yardım göndərdilər. Müharibə belədir; vətən eşqi və illərdir içlərində alovlanan intiqam hissi bir anda insanları hər şeyi arxada buraxaraq irəli – cəbhəyə can atmağa vadar edirdi. Bu hissi kəlmələrlə ifadə etmək mümkün deyil. Beləliklə, döyüşdə olan əsgərlərin ailələri diqqət mərkəzində saxlanılırdı.

Yardım fondunun nömrəsi sosial platformalarda paylaşıldı. Respublikanın hər yanından zənglər gəlməyə başladı; həm yardım tələb edənlər, həm də yardım göndərmək istəyənlər tərəfindən. Ümumiyyətlə, üç-dörd ay ərzində fond tərəfindən

bir milyon manata yaxın yardım toplanaraq ehtiyac duyulan yerlərə çatdırıldı. Düzdür, dövlət tərəfindən lazımi tədbirlər görülür, hər bir iş nəzarət altında saxlanırdı. İstər ön cəbhədə, istərsə də arxa cəbhədə hər bir dövlət orqanı öz öhdəliyini layiqincə icra edirdi. Amma eyni zamanda "Könüllülər İli" elan edilən bu ildə xalq tərəfindən həyata keçirilən hər bir könüllülük fəaliyyətinə də şərait yaradılırdı. Beləliklə, ən çətin zamanda xalq ilə dövlət bütövləşməsinin ən gözəl nümunəsi ortaya çıxmışdı. Bəli, güc birlikdədir. Şanlı zəfər bu gücün ən böyük əsəri oldu.

Elnur yenə saatına baxdı. Bu saati şpalları apardığı hərbi hissələrdən birində komandir ona hədiyyə vermişdi. Oktyabr ayının əvvəlləri, müharibənin qızgın vaxtı idi. Yenə həmin bölgəyə, bu səfər yardım çatdırmaq üçün getmişdi. Hərbi hissə komandiri ona daha əvvəl göndərdiyi şpallara görə xüsusi minnətdarlıq bildirdi. On gündən bəri davam edən ağır bombardman zamanı əsgərləri arasında itki olmamışdı, həmin şpallar və təkərlər sayəsində. Necə təşəkkür edəcəyini bilməyən komandir sağa-sola baxmış, hədiyyə vermək üçün nəse axtarmışdı. Axırda qolundakı saati çıxartmış, Elnura xatirə olaraq hədiyyə vermişdi.

Tırdakı könüllü gənclərdən biri səsləndi:

– On-on beş dənə də olsa, dolacaq.

Elnur tıra baxdı, 213-cü tır da təkərlə dolmaq üzrə idi. Bir azdan Qarabağa, sərhəd bölgəmizdəki səngərlərə yola salınacaqdı. Fərəhlə gülümsədi. Müharibə çoxdan qurtarmışdı, il yarım əvvəl. Amma onlar hələ də təkər göndərirdilər, eyni əzmkarlıqla, eyni həvəslə. Yadına bir dostunun sözü düşdü: "Bir təkər bəzən bir ana fəryadının qarşısını alır".

QARABAĞ AZƏRBAYCANDIR!

Doqquz yaşında ikən Cəbrayıl rayonundakı doğma kəndi-ni, ata evini tərk etmək məcburiyyətində qalan Natiq o vaxtdan bəri qaçqınlıq həyatı ilə barışa bilmirdi. Neçə dəfə köç etmişdilər, ev dəyişmişdilər, amma heç biri doğma ocağın hərarətini vermir, ürəyini isitmirdi. Atasından əmanət kimi saxladığı qapı açarını isə, 27 il ötsə də, hələ də evinin ən müqəddəs əşyası kimi diqqətlə qoruyub saxlayır, bir gün o açarla evinə qayıdıb qapısını açmağın xəyalını qururdu.

2020-ci il idi. İşğaldan bu yana hər il olduğu kimi, bu il də may ayının 8-də Şuşanın Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilməsinin il dönümü tamam olurdu. Bu, artıq 28-ci il dönümü idi. Milli Məclisin növbəti iclasında bu məsələ bir daha dövlət səviyyəsində xatırlandı, hərbi təcavüzə son verilməsi üçün bütün dünyaya çağırış edildi. Həmin iclasda gənc bir qız – şuşalı Əsra da iştirak edirdi. Şuşalı qız tribunaya dəvət edildi. Şuşanın azadlıq həsrətini və işğala son vermək üçün həmrəylik çağırışını bir də o gənc qızın səsləndən dinlədik, kövrəldik. Gənc Əsra Milli Məclisə xitab edərək əziz xalqına və bütün dünyaya səslənirdi:

“Mən Şuşadanam. Atam da, anam da, babam da, ulu babalarım da Şuşadandır. Babalarımın əcdadları da Şuşadandır. Amma təəssüf ki, mən Şuşada doğulmamışam. Nəinki doğulmamışam, heç Şuşanı görməmişəm də. Sizcə, bu necə hissidir? Mən Şuşamız barədə yalnız ata-anamın və nənə-babalarımın dedikləri qədər bilirəm. Bu isə o deməkdir ki, mən

də atam və ulu babalarım qədər Şuşalıyam. Bilirəm ki, mənə çox yaxşı anlayırsınız. Amma mənə hiss etməyinizi istəyirəm. Mənim səsimi dünyaya çatdırın!..

Qoy Dünya da anlasın və hiss etsin ki, Şuşa mənim doğma torpağımdır! Qoy bütün hamı anlasın və hiss etsin ki, Şuşa Azərbaycandır! Qarabağ Azərbaycandır!..

Bəli, Cənab Prezidentimiz, Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin də bundan bir neçə ay əvvəl, 2019-cu ilin oktyabr ayında bir beynəlxalq iclasda qətiyyətlə ifadə etdiyi kimi:

“Qarabağ – Azərbaycandır. Və nida işarəsi!”

Əsrənin çıxışı bütün millət vəkillərini, o cümlədən hər bir Azərbaycan vətəndaşını həyəcanlandırdı, iliklərini sızlatdı. “O gün gələcək, Əsra, çox yaxında”, - deyə tarix fısıldadı. Və o “nida” işarəsi əzmlə, səbatla, önü alınmaz bir fərman kimi öz tarixi missiyasını icra etməyə başladı.

Tarix yavaş-yavaş öz vərəqlərini çevirməyə davam edirdi. Nəhayət, 27 sentyabr yazılı vərəqi açdığı zaman oraya parlaq bir səhifə əlavə etdi: “Ermənistan silahlı qüvvələrinin döyüş aktivliyinin qarşısını almaq, mülki əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Ordusunun komandanlığı tərəfindən qoşunlarımızın bütün cəbhə boyu əks-hücum əməliyyatına başlaması barədə qərar verilib....!”

Bu qərar tezliklə öz icrası ilə bütün xalqın, o cümlədən illər əvvəl öz doğma yurd-yuvasından didərgin düşənlərin yanıq könüllərinə su sərpdi, tərəvətli qar havasının sərinliyi ilə ovqatlarını oxşadı. Çox ağır dərddir; insanın öz yurd-yuvasından, öz torpağından didərgin, qaçqın düşməsi. Çox ağır dərddir; əzizlərinin, doğmalarının həyatda qala bilmək üçün hər şeylərini – bütün xatirələrini və şirin arzularını arxada qoyub heç bilmədikləri bir taleyə doğru yollandığını seyr etmək. Çox ağır dərddir; torpağın – üstündəkiləri ilə, altındakıları ilə onu

çağırdığını bilə-bilə, duya-duya ora qayıda bilməmək, görə bilməmək. Bizi var edən, bizi biz edən üstündə boya-başa çatdığımız torpaq deyilmi?

Müharibənin ilk günündən etibarən neçə-neçə evdə bayram ovqatı yaşandı, qurbanlar kəsildi, şükürlər səsləndi. Bu sevinci bir cəbrayılının öz səsinə, hıçqırıqlara boğulan danışığından dinlədiyimiz zaman hər birimiz sevincdən ağlamsınmışdıq, öz evimizə uzun bir həsrətdən sonra qayıtdığımız kimi. İyirmi yeddi ildir həsrətini çəkdiyi doğma kəndinin adını azad edilən məntəqələr arasında eşidən Natiq bütün el-obanı sevincinə şerik edərək belə deyirdi:

“Ay camaat! Eşidin, bilin! Tay mən qaçqın deyiləm!”

Öz yerim, öz yurdum, Cəbrayılım işğaldan azad olunub! Şükür olsun Allaha! Şükür olsun Allaha, Şuşada görüşəcəyik inşallah! Tay qaçqın deyiləm! hamınızı Cəbrayıla dəvət edirəm. Buyurun, gəlin, hər birinizin gözümin üstündə yeriniz olacaq. Hər birinizi dəvət edirəm. Allaha min şükür!”

Sosial mediadakı bu video-səslənişə və bayram muştuluğuna qısa bir müddətdə 100 mindən çox təbrik gəldi. Bütün dünyanı bürüyən sevinc həmrəyliyi özünü bu şəkildə büruzə vermişdi.

Bu cümləni təkrar edənlərin – “mən də qaçqın deyiləm” deyənlərin sayı günü-gündən artdı, min oldu, yüz min oldu və nəhayət, 44 gün sonra bir milyonu ötüb keçdi. Və Natiqin də dediği kimi, tezliklə Şuşada görüşməyə ümidli idik, elə görüşdük də!

Şanlı qələbəmiz elan olunduqdan sonra, noyabrın 13-də şuşalı qız bir daha Milli Məclisə dəvət edildi və artıq o, azad Şuşanın sakini olaraq tribunada idi:

“Mən Şuşadanam. Artıq azad Şuşadan. Azad Qarabağdanam. Bir neçə ay əvvəl burada çıxış edərkən təsəvvürümə

belə gətirə bilməzdim ki, Vətənə qovuşmaq və Şuşanı görmək bu qədər yaxın olacaq. Bilirsiniz bu necə hissdir?.. Bəli, artıq hamımız bilirik. Bütün dünya bilir. Bilir ki, işğala son qoyuldu. Bilir ki, Azərbaycan əsgəri, Azərbaycan xalqı öz torpağına sahib çıxdı, qanı və canı bahasına. Allahdan bütün şəhidlərimizə rəhmət diləyirik. Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyev başda olmaqla müzəffər Azərbaycan Ordusu bizi doğma torpaqlarımıza qovuşdurdu. Bizim bayrağımız artıq Şuşada dalğalanır. Şuşa məscidində artıq azan səslənir... Bayrağımız Zəngilanda, Cəbrayıl, Qubadlıda, Füzulidə və bütün azad olunmuş torpaqlarımızda dalğalanır. Mən artıq qaçqın deyiləm. Mən köçkün deyiləm. Mən evimizə qayıdaram. Bizim ailəmiz babalarımın evinə qayıdır. Mən sizin hər birinizi Şuşada, Qarabağda görmək istəyirəm. Qarabağ bizi gözləyir. Çünki Qarabağ Azərbaycandır!"

Son söz yerinə

ZƏFƏR DASTANI

Şəhid-şəhid açılan tarix səhifələri,
Vərəqləndi yenidən, görün, yazdı nələri;
Bir şərəf abidəsi ucaldı Qarabağda,
Al lələyə büründü, bəzəndi qara bağ da.
Şəhadət sərbətini içdi neçə arənlər,
Ölüm qusdu düşməni, ölümü öldürənlər.
Gözlər yaşıl düzlərdən mavi səmaya baxdı,
Şəhidlər ay-ulduzu qızıl sinəyə taxdı.
Sevinc göz yaşlarını tuta bilmədi gözlər,
Tarixi yazmaq üçün dilə gəldi bu sözlər...

Dağ başında Şuşam qaldı, ağladı,
Minarəsi qoşam qara bağladı.
Gövhərəgə, neçə illər gözlədi,
"Allahu əkbər" səsinə özlədi.
Məscidimiz, minbərimiz kirləndi,
O pak yerdə natəmizlər hərlandı.
Nə Vəqifi, Natəvanı bildilər,
Əllərinə keçən izi sildilər.
El-obamız talan oldu, soyuldu,
Quran yurdum viran günə qoyuldu...
"Yetər!" dedi, qeyrat bizi səslədi,
Yetər artıq, könül qorxu bəslədi.
Xanın səsi ürəklərə toxunsun!
Bu şikəstə yeni başdan oxunsun!
Tovuzda qəfildən bir məşəl yandı,
Bir payız günündə torpaq oyandı.
Düşmənin atdığı xain bir güllə
Polada dəymişdi - əyilməz qüllə.
Qığılıcı sığradı bütün ellərə,
Polad mənlilik olub düşdü dillərə.
"Vaxtıdır!" deyildi, fərman verildi,

Cəngə səfərbərlik elan edildi.
İgidlər yığışdı, polad biləkli,
İgidlər yığışdı, şəhid diləkli.
Birləşdi ürəklər, birləşdi əllər,
Mübariz bir sələ çevrildi ellər.
Ücrəngə boyandı küçələr, evlər,
Ay-ulduz eşqiylə coşdu könüllər.
Dəmir yumruq kimi yüksəlib indi,
Endi, o, düşmənin başına endi.
Ali Baş Komandan dedi: "İrəli!"
Yansın hər ocaqda "Zəfər məşəli!"

Vidalaşdı igidlər, sevdikləri kəslərlə,
Dedilər inam dolu, iman dolu səslərlə:
"Çıxdığımız bu səfər çox müqəddəs səfərdir,
Sonu ya şanlı ölüm, yaxud şanlı zəfərdir!.."
Əvvəlcə Madagizdən xəbər gəldi yayına,
Suqovuşan qovuşdu, öz tarixi adına.
Sonra Cabrayıldan da sevincli xəbər gəldi,
Ordumuz dəlinməyən düşmən səddini dəldi.
Arxasınca Zəngilan, Xudafərin körpüsü,
Qubadlıdan atıldı əsarətin örtüsü.
Düşmən gördü, qudurdu, aşdı, həddini aşdı,
Gəncəyə raket atdı, cinayətə bulaşdı.
Bərdə, Tərtər, hər yana atdı qanlı pəncəni,
Xalq daha da qızıxdı, xatırlayıb Gəncəni.
Birləşib yumruq kimi atıldılar irəli,
Yoxdur bükə bilən kəs, birlik olan bir əli.
İgidlər lövbər atdı doğma Laçın yoluna,
Düşməni qorxu sardı, gəlmiş yolun sonuna.
Şuşaya cəm edildi, bütün texnika, sursat,
Dedilər son qaladır, geri durmayın; heyhat!
Yüzillik xəyanətlər, gizli işlər, planlar,
Artıq suya düşmüşdü o məsnədsiz yalanlar...

Şuşa – alınmaz qala, bu gün alınmalıydı,
Kimin qalasıdır o, yada salınmalıydı.
Sıldırım qayalarda əliyalın igidlər
Süngü ilə, bıçaqla, ölmə gülürdülər.
Çiyində yaralanmış cəbhə dostu, dırmaşır,
İlahi, ölmək üçün qəhrəmanlar yanışır.
Nəfəs qədər yaxında dayanan ölüm müdür?
Yoxsa açıb qolların, gözləyən gülüm müdür?
Xeyr, məqsəd nə ölüm, nə gülə qovuşmaqdır,
Məqsəd bu ulu xalqa kişi tək yaraşmaqdır.
"Bir millət, iki dövlət!" budur biza yaraşan,
Düşmənin gözlərinə küllüfəndü bu tufan.
Göydən dəqiq zərbələr, yerdən dəqiq zərbələr,
Döyüş necə olurmuş, dünyaya dərs verdilər.
Şuşa bir dastan oldu cəsarət tarixində,
Bərlən gözlərində heyrat var tarixin də.
Qırx dörd günə sığarmış, otuz ilin həsrəti,
Budur, qəhrəman xalqın qəhrəman məharəti.
Yüksəldi şanlı bayraq, yüksəldi azan səsi,
Artıq özünə gəldi, vətənimin nəşəsi.
Kişiliyin hünəri mərdlikdir, sücaətdir,
Zirvəsi haqq yolunda ilahi şahadətdir.

Kök salıb vətənin yamaclarına,
Çevrildi şəhidlər baş taclarına...
Atalar, analar, qızlar, oğullar,
Gəlib baş əydilər, çiçək qoydular.
O dağlar, qayalar abidə oldu,
Seyr edən ananın gözləri doldu.
Bir əsgər özünə səngər qazmışdı,
Səngərin yanında bir qaya üstə,
Oyub daş qayanı çevirib büstə,
Bələ yazmışdı:
Şəhidlik ən yüksək zirvədir, ana!
Peyğəmbər çağırır, göyə baxsana!..

QEYD

121019

00000000273156

Əlinizdəki kitab 44 günlük Vətən müharibəsi boyunca xalqımızın igid oğul və qızlarının ön cəbhədə və arxa cəbhədə göstərdikləri fədakarlıq, şücaət və qəhrəmanlıq nümunələrindən bir qismini hekayə tərzində oxuculara təqdim edir. Ümid edirik ki, kitabı başdan sona oxuyanlar hər bir sahəsi ilə bu şanlı mübarizənin bütün Azərbaycandakı ümumi ab-havası ilə kifayət qədər tanış olacaqlar.

Kitabda yer alan hekayələrdən hər biri yaşanmış hadisələr və real faktlar əsasında qələmə alınmışdır.

Zəfər Yolunda

44
GÜN